

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Ishirini na Tano – Tarehe 21 Mei, 2016

(Bunge Lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Mwenyekiti (Mhe. Mussa A. Zungu) Alisoma Dua

MWENYEKITI: Tukae, Katibu!

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI: Hati za kuwasilishwa Mezani.

MWENYEKITI: Hati za Kuwasilisha Mezani, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

HATI ZA KUWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani:

NAIBU WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI:

Hotuba ya Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE – MWENYEKITI WA KAMATI YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII:

Taarifa ya Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2015/2016 pamoja na maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

MHE. GRACE S. KIWELU (K.n.y MSEMaji MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI JUU YA WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI):

Taarifa ya Msemaji Mkuu wa Kambi Rasmi ya Upinzani juu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

MWENYEKITI: Ahsante, Katibu.

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI:

HOJA ZA SERIKALI

Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017

MWENYEKITI: Ahsante, Waziri wa Ardhi. *(Makofi)*

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kutoa hoja kwamba kutokana na taarifa iliyowasilishwa leo ndani ya Bunge lako Tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, Bunge lako Tukufu sasa likubali kupokea na kujadili taarifa ya utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka 2015/2016 na kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara Fungu 48 pamoja na Fungu ya Tume ya Matumizi ya Ardhi, Fungu Namba Tatu kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kuchaguliwa kuwa Wabunge wa Bunge lako Tukufu. Ni ukweli usiofichika kwamba Uchaguzi Mkuu uliofanyika mwezi Oktoba, 2015 ulikuwa na changamoto nyingi na ushindani mkubwa. Kwa namna ya kipekee naomba nichukue fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuiongoza Serikali ya Awamu ya Tano. Pia nampongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kwa kuchaguliwa kuwa Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nampongeza sana Mheshimiwa Kassim Majaliwa, Mbunge wa Ruangwa kwa kuteuliwa na Mheshimiwa Rais kuwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kuthibitishwa na Bunge lako Tukufu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nichukue nafasi hii pia kumpongeza Rais wa Zanzibar, Mheshimiwa Dkt. Ali Mohamed Shein kwa kuchaguliwa tena kuiongoza Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. Vilevile nampongeza Mheshimiwa Balozzi Seif Ali Idd kwa kuteuliwa kuwa Makamu wa Pili wa Rais wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru Mheshimiwa Rais kwa dhamana kubwa aliyonipa kwa kuiteua kuwa Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, sina lingine la kumuahidi ila namuahidi kwamba sitamuangusha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza Mheshimiwa Dkt. Angeline Sylvester Lubada Mabula, Mbunge wa Ilemela kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Aidha, nawapongeza Mawaziri, Naibu Mawaziri, Mwanasheria Mkuu wa Serikali na viongozi wote walioteuliwa kushika nyadhifa mbalimbali katika Serikali ya Awamu ya Tano yenye kauli mbiu Hapa Kazi tu. Nawatakia kila kheri katika utekelezaji wa majukumu yao na ninawaahidi ushirikiano pale utakapohitajika. Vilevile nawapongeza Wabunge wote kwa kuchaguliwa katika Uchaguzi Mkuu wa Oktoba, 2015 kuwakilisha wananchi katika chombo hiki muhimu cha kutunga sheria na kusimamia Serikali ili kuwaletea wananchi maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti aidha, nawashukuru wananchi wa Jimbo la Ismani kwa kunichagua kwa kura nyingi, nawaahidi nitajitahidi kusimamia utekelezaji wa miradi yote iliyoahidiwa katika miaka mitano ijayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nitumie fursa hii kukupongeza wewe binafsi, Mheshimiwa Spika, Naibu Spika, kwa kuchaguliwa kuwa viongozi wa Bunge hili. Taifa lina imani mtatimiza wajibu wenu kwa uadilifu na hivyo kukidhi matarajio ya Wabunge waliowachagua na wananchi kwa ujumla. Mwenyezi Mungu aendelee kuwangoza na kuwapata nguvu, afya na hekima wakati wa kuongoza vikao vya Bunge hili Tukufu.

Pia nachukua fursa hii kuwapongeza Mheshimiwa Andrew Chenge, Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Mheshimiwa Azzan Mussa Zungu ambaye ndiye Mwenyekiti wa leo kwa kuchaguliwa kuwa Wenyeviti wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Nawapongeza pia Mawaziri Vivuli na Serikali Mbadala ya Bunge lako Tukufu, na hususan Mheshimiwa Wilfred Lwakatare Waziri Kivuli wa Serikali hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuchukua fursa kumpongeza Waziri Mkuu, Mheshimiwa Kassim Majaliwa, Mbunge wa Ruangwa, kwa kutoa hotuba yake ambayo imeelezea utekelezaji wa malengo ya Serikali katika mwaka wa fedha 2015/2016 na mwelekeo wa utendaji wa sekta mbalimbali pamoja na kazi za Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/2017. Wizara yangu itayafanyia kazi yale yote yanayohusu sekta ninayoismamia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nimpongeze Mheshimiwa Mhandisi Atashasta Justus Nditiye, Mbunge, kwa kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, pamoja na Mheshimiwa Kemilembe Rose Julius Lwota, Mbunge kuwa Makamu Mwenyekiti. Aidha, nawapongeza wajumbe wa Kamati hii kwa uchambuzi wao makini walioufanya na ushauri wakati wa kupitia taarifa ya utekelezaji ya Mpango wa Bajeti 2015/2016 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara yangu kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kadhalika ninawashukuru kwa maoni na ushauri waliotoa wakati Kamati ilipokutana na Wizara na kujadili masuala mbalimbali yanayohusu sekta ya ardhi. Kamati ilipata pia fursa ya kutembelea miradi na taasisi zinazosimamiwa na Wizara. Naahidi kwamba Wizara yangu itashirikiana na Kamati hii kwa karibu wakati wote wa utekelezaji wa majukumu ya sekta ya ardhi ili kufikia malengo yaliyokusudiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa shukrani za pekee kwa Naibu Waziri, Mheshimiwa Mabula, kwa ushirikiano na msada wake wakati wote wa utekelezaji wa majukumu yangu. Pia nawashukuru Katibu Mkuu Dkt. Yamungu Kayandabila, Naibu Katibu Mkuu Dkt. Moses Kusiluka, watendaji katika idara, vitengo na taasisi zilizo chini ya Wizara na watumishi wote wa sekta ya ardhi na viongozi wa Shirika la Nyumba la Taifa na viongozi wengine katika ngazi zote kwa kutekeleza majukumu yao vizuri. Nawaagiza watumishi wote wanaosimamia sekta ya ardhi nchini watimize majukumu yao kwa weledi na kwa kuzingatia sera, sheria, kanuni, taratibu na miongozo iliyopo katika utoaji wa huduma za sekta ya ardhi kwa wananchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maelezo hayo ya maelezo haya ya utangulizi naomba sasa nieleze kwa kifupi utekelezaji wa mpango bajeti ya Wizara ya mwaka 2015/2016 na Makadirio ya Mapato ya Matumizi ya mwaka 2016/2017. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kuwa takwimu mbalimbali za utekelezaji wa majukumu zilizomo katika hotuba yangu zinaishia mwezi Aprili mwaka huu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mapitio ya Utekelezaji wa Bajeti 2015/2016 na Malengo ya 2016/2017. Kwanza ukusanyaji wa mapato. Katika mwaka wa fedha 2016/2017, Wizara ilipanga kukusanya shilingi bilioni 70 kutokana na vyanzo mbalimbali vya mapato yanayotokana na kodi ada na tozo mbalimbali za ardhi. Hadi Aprili, 2016 Wizara ilikuwa imekusanya shilingi bilioni 61.35 sawa na asilimia 87.64 ya lengo la mwaka wa fedha 2015/2016 ikilinganishwa na makusanyo halisi ya shilingi bilioni 54.55 hadi Juni 2015. Kati ya makusanyo hayo, shilingi bilioni 54.35 sawa na asilimia 88.59 ya makusanyo yote zinatokana na kodi ya ardhi. Matarajio ni kwamba hadi kufikia Juni 2016 bakaa ya shilingi bilioni 8.65 ya lengo la kukusanya shilingi bilioni 70 itafikiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara inatarajiwa kukusanya shilingi bilioni 111.77 kutokana na shughuli za sekta ya ardhi. Mapato haya yatatokana na vyanzo mbalimbali vya kodi ada na tozo za ardhi, lengo hili litafikiwa kwa kutekeleza mikakati ifuatayo:-

(i) Kuwezesha kupanga na kupima viwanja na mashamba takribani laki nne na kuwapatia wananchi hati miliki.

(ii) Kuhimiza wamiliki wote wa ardhi kulipa kodi ya ardhi kwa mujibu wa sheria.

(iii) Kumikilisha na kutoza kodi ya ardhi kwa wenye leseni za vitalu vya kuchimba madini kwa kushirikiana na Wizara ya Nishati na Madini.

(iv) Kuhuisha viwango vya kodi ya ardhi kwa mashamba ya biashara yaliyopo nje ya miji yaliyomilikishwa chini ya Sheria Namba 4 ya mwaka 1999.

(v) Kuongeza kasi ya kuramisisha maeneo yasiyopangwa mjini.

(vi) Kuimarisha utunzaji wa kumbukumbu za ardhi na kuhuisha mifumo ya Wizara.

(vii) Kutoza asilimia moja ya thamani ya ardhi kwa wamiliki watakaoshindwa kuendeleza miliki kwa mujibu wa sheria.

(viii) Kuwatoza adhabu wamiliki watakaokiuka masharti mengine ya uendelezaji wa ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matumizi; katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliidhinishiwa jumla ya shilingi bilioni 72.36 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo shilingi bilioni 14.26 zilitengwa kwa ajili ya mishahara, shilingi bilioni 54.64 kwa ajili ya matumizi mengineyo na shilingi bilioni 3.46 fedha za nje kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi Aprili 16 Wizara ilipokea na kutumia jumla ya shilingi bilioni 42.81 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo sawa na asilimia 59.2 ya lengo la mwaka, jedwali namba moja kwenye vitabu inaonyesha. Kati ya fedha hizo shilingi bilioni 27.2 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo, ambapo shilingi bilioni 4.44 zilitolewa kwa halmashauri kama asilimia 30 ya makusanyo yanaonyeshwa jedwali namba mbili kwenye kitabu, shilingi bilioni 12.18 ni fedha za mishahara na shilingi bilioni 3.43 ni fedha za miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utawala wa ardhi. Usimamizi wa ardhi nchini unahusisha mamlaka kuu tatu ambazo ni Halmashauri za Vijiji, Halmashauri za Wilaya na Miji, na Wizara yangu. Wizara imeendelea kupokea hoja mbalimbali za ardhi kutoka kwa wananchi ambao kimsingi zilitakiwa kushughulikiwa na Halmashauri husika. Natoa rai kwa wananchi kutumia ofisi za Halmashauri kwa ajili ya kutatua kero zao na ofisi zetu za kanda kama rufaa ya kero zao. Aidha, Halmashauri mbalimbali nchini zitimize wajibu wao kwa kutatua kero za wananchi kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara itaendelea kuimarisha ofisi zake za kanda nane ili kutoa huduma za ardhi karibu na wananchi na kanda hizo ni; Kanda ya Dar es Salaam, Kanda ya Mashariki, Kanda ya Kati, Kanda ya Ziwa, Kanda ya Kaskazini, Kanda ya Kusini, Kanda ya Nyanda za Juu Kusini, Kanda ya Magharibi Tabora. Orodha ya mikoa inayohudumiwa na kanda hizo na majina ya makamishina wa kanda hizo na simu zao iko kwenye mabegi ambayo mtapewa hivi karibuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utoaji wa miliki za ardhi. Katika utoaji wa hati miliki za ardhi changamoto iliyopo ni kuhakikisha kuwa ardhi yote inapangwa, kupimwa na kumilikishwa kisheria. Hadi sasa takribani asilimia 15 tu ya ardhi yote ya Tanzania imepangwa na kupimwa. Ili kukabiliana na changamoto hii Serikali itaongeza kasi ya kupanga, kupima na kumilikishwa ardhi kwa wananchi kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kiuchumi na kijamii na hivyo kuongeza fursa za ajira, kupunguza umaskini, kuongeza mapato ya Serikali na kukuza Pato la Taifa na kuondoa migogoro ya ardhi. Aidha, katika kutekeleza azma ya kasi ya upimaji, Wizara imepanga kwa mwaka ujao wa fedha kununua vifaa vya upimaji kwa kila kanda. Vifaa hivyo vitaongeza kasi ya kupunguza gharama za upimaji kwa halmashauri zote nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika utekelezaji wa sera na sheria za ardhi, katika mwaka wa fedha 2015/2016, Wizara iliahidi kuandaa hati miliki 40,000. Wizara ilifanikiwa kuandaa hati miliki 20,246, vyeti vya ardhi ya vijiji 1,150 na kutoa hati za haki miliki za kimila 10,851, kuna jedwali ndani ya kitabu namba tatu. Nachukua fursa hii kuzishukuru taasisi za kifedha zinazotoa mikopo kwa wananchi kwa kupokea hati za hati miliki za kimilia kama dhamana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, taasisi hizo ni pamoja na Benki ya Maendeleo ya Kilimo, CRDB, NMB, SIDO, Meru Community Bank na TIB, hizi ndizo zinazotoa mikopo kwa wenye hati za kimilia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwaka wa fedha 2016/2017, Wizara kwa kushirikiana na halmashauri mbalimbali itaandaa hatimiliki 400,000 na kuratibu uandaaji wa hati za kimila 57,000. Naagiza Halmashauri zote nchini zihakikishe kuwa zinamilikisha viwanja vyote vilivyopimwa na kuandaa hati ili wananchi

waweze kuwa na miliki salama. Aidha, wananchi na viongozi wa Serikali za Mitaa waheshimu na kulinda miliki zilizotolewa kisheria na maeneo yaliyotengwa kwa matumizi ya Umma. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, uhakiki wa mashamba ya uwekezaji; katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliendelea na zoezi la uhakiki wa mashamba yote nchini kuona kama kuna ukiukwaji wa masharti ya uendelezaji pamoja na yale yaliyowekwa rehani bila kuendelezwa. Mashamba saba ya Kikwetu yaliyopo katika Halmashauri ya Wilaya ya Lindi yenye jumla ya hekari 11,845 yalikuwa yanamilikiwa na *TASCO Estate* yamebadilishwa umiliki wake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jumla ya hekari 5,119 kati ya hizo zimemilikishwa kwa Shirika la Maendeleo la Petrol Tanzania kwa ajili ya miradi ya gesi asili (LNG). Aidha, miliki ya mashamba 26 katika Halmashauri za Wilaya ya Monduli 13, Muheza mashamba matano, Mafia moja, na Mvomero saba yamebatilishwa kwa kukiukwa masharti ya umilikaji na kurejeshwa kwa Halmashauri husika kwa ajili ya upangaji, upimaji na umilikishwaji. Vilevile miliki ya viwanja vya 248 katika Halmashauri mbalimbali nchini zimebatilishwa kwa kukiukwa masharti ya umiliki na taratibu za umilikaji upya zinafanywa na halmashauri husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, zoezi hili ni endelevu na pale mmiliki wa shamba au kiwanja atakapobainika kukiuka masharti ya umiliki taratibu za ubatilisho zitachukuliwa. Natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kuhakikisha zinafuata taratibu zote za ubatilisho wa miliki kabla ya kuwasilisha mapendekezo hayo Wizarani na mashamba yaliyofutiwa miliki yagawiwe kwa uwazi na kwa watu wenye uhitaji mkubwa wa ardhi hususan vijana. Mpango wa kugawa mashamba hayo uwasilishwe Wizarani kabla ya ugawaji kufanyika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, udhibiti wa ardhi ya vijiji. Katika mwaka 2015/2016 Wizara yangu iliahidi kufanya tathmini ya ukubwa wa tatizo la kuhodhi ardhi vijijini. Wizara imeanza kukusanya maoni kutoka kwenye Halmashauri mbalimbali yatakayotumika kuandaa mwongozo wa ukomo wa umiliki wa ardhi nchini. Hatua hii inachukuliwa ili kuyalinda makundi mbalimbali ya jamii wakiwemo wakulima na wafugaji kumiliki ardhi kwa ajili ya shughuli za kiuchumi na kijamii. Katika mwaka wa fedha ujao, Wizara yangu inakusudia sasa kuweka ukomo wa umiliki ardhi kwa kila anayeomba kumiliki ardhi nchini kwa kuzingatia mapendekezo yatakayowasilishwa na Halmashauri mbalimbali. Kimsingi ukomo wa kumiliki ardhi unatofautiana kati ya Halmashauri moja na nyingine kutegemea idadi ya watu na ardhi iliyopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utaratibu wa uhaulishaji wa ardhi ya kijiji umeboreshwa kwa kuongeza kipengele kinachoelekeza kumhusisha Mkuu wa Wilaya katika mikutano ya wanavijiji inayotoa ardhi kwa wawekezaji. Mawasiliano na Wakuu wa Wilaya yamefanyika kote nchini ili wahudhurie katika mikutano ya vijiji inayogawa ardhi kwa lengo la kuthibitisha ushirikishwaji wa wananchi katika maombi ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 jumla ya mashamba tisa yamehaulishwa katika Halmashauri za Bagamoyo, Kilosa na Simanjiro na taratibu za umilikishwaji zinaendelea. Udanganyifu katika umilikaji wa ardhi ya kijiji haukubaliki; yeyote atakayepata ardhi kwa ujanja ujanja itanyang'anywa na kurudishwa kwa wanakijiji husika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2015/2016 niliahidi kwamba Wizara yangu ingetambua maeneo ya ardhi yenye ukubwa wa takribani heka laki mbili nchini kwa kuwa sehemu ya hazina ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji na matumizi ya wananchi.

Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba Halmashauri zimeelekeza kutenga sehemu ya mashamba yaliyobatilishwa yenye ukubwa wa hekari 247,631 kwa ajili ya uanzishwaji wa hazina ya ardhi. Aidha, jumla ya mashamba 271 yamehakikiwa na kubainika kuwa ni mashamba yaliyotelekezwa na orodha hii ipo kwenye vitabu. Halmashauri zenye mashamba yaliyotelekezwa yameelekezwa kutuma ilani ya ubatilisho kwa mashamba hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Halmashauri zimeelekezwa kutenga maeneo mapya yaliyopangwa na kupimwa kwa ajili ya hazina ya ardhi. Katika mwaka 2016/2017 Wizara yangu itaendelea na kuhakiki mashamba katika maeneo mengine ya nchi kwa lengo la kuongeza hazina ya ardhi kwa ajili ya mashamba na viwanda.

Mheshimiwa Mwenyekiti, programu ya kuwezesha umilikishwaji ardhi kisheria (*land tenure support program*). Ili kuwezesha wananchi kiuchumi na kijamii Serikali kwa kushirikiana na washirika wa maendeleo wa nchi za Uingereza, Sweden na Denmark kupitia mashirika yao ya maendeleo; *DIFD* (Uingereza), *SIDA* (Sweden) na *DANIDA* (Denmark) imezindua programu ya kuwezesha umilikishaji ardhi mwezi Februari mwaka huu. Programu hiyo imeanza kutekelezwa katika Wilaya za Ulanga, Kilombero na Malinyi kwa muda wa miaka mitatu na itagharimu dola milioni 15.2. Baada ya mafanikio kupatikana katika Wilaya hizo programu itaelekezwa katika Wilaya zote nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matokeo ya programu hii ni kuongezeka kwa kasi ya kupima na kumilikisha ardhi kwa maeneo ya miradi, kutoa hati za kimila takribani 300,000 na hati za miliki za ardhi 25,000 kwa muda wa miaka mitatu ambazo zitatumika kama dhamana ya kuwawezesha wakulima na wafugaji kupata mikopo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, programu hii itaongeza usalama na uhakika katika umiliki wa ardhi, kupungua kwa migogoro ya ardhi kati ya wakulima na wafugaji na watumiaji wengine wa ardhi wakiwemo wawekezaji, kuboreshwa kwa miundombinu kwa maeneo yaliyopangwa na kupimwa ikiwa ni pamoja na barabara na maeneo ya umwagiliaji na kuwepo kwa takwimu za mashamba makubwa yaliyosajiliwa na yasiyosajiliwa yenye ukubwa wa ekari zaidi ya 50.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kutekeleza programu hii katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara yangu imekamilisha kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi katika Wilaya tatu za mradi na Wizara ina andaa hati ya hati miliki 50,000 kwa vijiji 40 vya mradi na ujenzi wa masjala katika vijiji hivyo vyote 40 vya Wilaya hizo tatu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, udhibiti wa migogoro ya matumizi ya ardhi. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara yangu iliahidi kusimamia kwa udhati utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi, suala ambalo ni mtambuka. Chanzo kikubwa cha migogoro ya matumizi ya ardhi nchini ni kasi kubwa ya ongezeko la watu na shughuli zao za kiuchumi ikilinganishwa na ardhi iliyopo ambayo haiongezeki. Wizara yangu kwa kushirikiana na mamlaka husika inaendelea kushughulikia migogoro mbalimbali ya matumizi ya ardhi kwa kutekeleza programu ya mikakati katika muda wa kati na muda mrefu na imeanzisha dawati maalum la kuratibu migogoro ya ardhi Wizarani. Aidha, nachukua fursa hii kuzipongeza Halmashauri ambazo zimeanzisha dawati hilo na kuendelea kushughulikia migogoro ya ardhi katika maeneo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2015/2016 migogoro 1,130 imepokelewa kutoka Halmashauri mbalimbali na pia kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge, Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya na kupitia kwa Makamishna Wasaidizi wa Kanda. Migogoro iliyopo ni kati ya wakulima na wafugaji, uvamizi wa mashamba na viwanja, hifadhi na wananchi, wawekezaji na wananchi pamoja na migogoro ya fidia kati ya mamlaka mbalimbali na wananchi. Migogoro 734 imetatuliwa kwa njia ya kiutawala na iliyopo inaendelea kushughulikiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndani ya mabegi haya kuna kitabu ambacho nimechapisha kinaeleza juu ya migogoro yote ambayo Waheshimiwa Wabunge mmenipa na iliyotoka Mikoani pamoja na mashamba yaliyohakikiwa. Naomba kila Mheshimiwa Mbunge asome ukurasa unaohusu Jimbo lake ili kama migogoro ambayo imeletwa inatofautiana au anafikiri ana taarifa ya ziada aniandikie halafu anikabidhi hapa Jumatatu ili tuboreshe kitabu hiki. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo humu ndani kuna kitabu ambacho angalau sasa kinatoa dira ya migogoro katika kila Wilaya, kwa taarifa zilizokuja. Nawashukuru sana wale Waheshimiwa Wabunge 50 ambao wamenipa taarifa, wengine ambao hawakunipa taarifa lakini taarifa zao tumezipata kutoka kwa Wakuu wa Mikoa. Orodha hii itatusaidia sana kuweka ramani na ratiba ya utatuzi wa migogoro nchini. Kwa hiyo, naomba msome hivyo hivyo vitabu kila Wilaya imeorodheshwa migogoro yake katika kitabu hicho. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara yangu kwa kushirikiana na wadau wa sekta ya ardhi imedhamiria kudhibiti migogoro ya matumizi ya ardhi kwa kutekeleza mpango na mikakati iliyopo kwa kushirikiana na sekta binafsi chini ya utaratibu wa ubia kati ya Serikali na sekta binafsi. Hadi sasa kuna kampuni binafsi 29 zilizosajiliwa kwa ajili ya kupanga miji na kampuni 58 kwa ajili ya upimaji ardhi. Wizara yangu kwa kushirikiana na mamlaka za upangaji inaandaa utaratibu utaoziwezesha kampuni hizo kushiriki katika kutekeleza programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi. Kipaumbele kitatolewa kwa kampuni zitakazojiunga kwa pamoja kufanikisha kazi ya upangaji, upimaji na umilikishaji ardhi nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuchukua fursa hii kuwapongeza Waheshimiwa Wabunge, Wakuu wa Mikoa na Wakuu wa Wilaya waliotoa taarifa za migogoro ya matumizi ya ardhi katika maeneo yao na kufanikisha kuandaa kitabu kinachoonesha orodha ya migogoro ambacho Waheshimiwa Wabunge mmepewa leo. Serikali inaahidi kuzifanyia kazi taarifa hizo na kutafuta ufumbuzi wa migogoro na matumizi ya ardhi nchini. Natoa wito kwa wadau wanaohusika na utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi nchini ambayo imeorodheshwa katika kitabu hicho kutoa ushirikiano wa karibu kutatua migogoro hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Wizara yangu itashirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI, Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi, Wizara ya Nishati na Madini na Wizara ya Maliasili na Utalii katika kutatua migogoro ya ardhi nchini. Na hata ukiangalia kwenye kitabu utaona migogoro yote hii inahitaji ushirikiano wa pamoja katika Wizara hizo. Programu itaandaliwa ili katika miaka mitano ijayo migogoro yote iwe imetatuliwa. Naomba Waheshimiwa Wabunge mpitie orodha hiyo na mnishauri kama kuna maeneo mapya ambayo hayamo

kwenye orodha hiyo na namna bora ya kutatua migogoro hiyo kwani utatuzi wake unatuhusu sisi sote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu Kitengo cha Ardhi ya Uwekezaji Wizara yangu imeanzisha Kitengo cha Ardhi ya Uwekezaji ambacho kitakuwa na jukumu la kuhakikisha kuwa ardhi yote iliyotolewa kwa wawekezaji inaendelezwa na inatumika kwa malengo yaliyokusudiwa. Majukumu mengine ni kuainisha mahitaji ya ardhi ya uwekezaji mkubwa kwa kushirikiana na kituo cha uwekezaji (TIC). Katika mwaka 2016/2017 kitengo kitafanya ufuatiliaji wa uwekezaji na uendelezwaji wa mashamba na viwanja na kuweka taarifa hizo kwenye kanzidata.

Mheshimiwa Mwenyekiti, usimamizi wa masuala ya fidia ya ardhi. Wizara yangu inakamilisha taratibu za kuunda bodi ya mfuko wa fidia kwa mujibu wa vifungu namba 173 na 79 vya Sheria ya Ardhi Namba 4 ya mwaka 1999. Bodi hiyo itasimamia shughuli zote za ulipaji wa fidia nchini kwa niaba ya Serikali ili kuondoa kero kwa wananchi ikiwemo kuchelewa kulipwa fidia, kupunjwa na kunyimwa fidia kabisa. Katika mwaka huu wa fedha unaokuja Serikali imetenga shilingi bilioni tano kwa ajili ya kuanzisha Mfuko wa Fidia na kugharamia shughuli za bodi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, usajili wa hati na nyaraka za kisheria. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilikuwa na lengo la kusajili hati miliki na nyaraka za kisheria 88,000. Kati ya hizo hati za kumiliki ardhi ni 38,000, hati za kumiliki sehemu ya jengo eneo 2,000 na nyaraka za kisheria 48,000. Hadi Aprili, 2016 hati miliki na nyaraka za kisheria 64,819 zimesajiliwa sawa na asilimia 73.7 ya lengo la mwaka. Mnyambuliko wa nyaraka hizo ni kama inavyoonekana katika majedwali nyuma ya kitabu cha hotuba. Natoa wito kwa Wananchi ambao hawajachukua hati zao ambazo sasa zimerundikana katika Wizara na sehemu mbalimbali za kanda zetu, hati za kumiliki ardhi waangalie majina yao kwenye tovuti ya Wizara www.ardhi.go.tz ili waende kuchukua hati zao ambazo zimekaa kwa muda mrefu bila kuchukuliwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na maboresho ya sekta ya ardhi yanayofanyika hivi sasa muda wa kutayarisha hati umepungua kutoka miezi mitatu hadi mwezi mmoja baada ya rasimu ya hati kupokelewa kutoka Halmashauri. Katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara inakusudia kusajili hati miliki na nyaraka za kisheria 450,500; kati ya hizi hati za kumiliki ardhi 400,000, hati za kumiliki sehemu ya jengo eneo 2,500 na nyaraka za kisheria 48,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Teknolojia ya Habari na Mawasiliano; katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliahidi kuendeleza kujenga mfumo unganishi wa kumbukumbu za ardhi (*Integrated Land Management Information System*). Matayarisho ya mfumo huu yanahusisha upigaji picha za

anga, ukarabati wa jengo litakalotumika kutunza kumbukumbu na usimikaji wa mfumo. Napenda kulialifu Bunge lako Tukufu kuwa mkandarasi wa kupiga picha za anga amepatikana, kinachosubiriwa ni utulivu wa hali ya hewa ya anga ili kazi iweze kuanza. Vilevile ukarabati wa jengo la kutunza kumbukumbu unatarijwa kukamilika ifikapo Juni, 2016.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kazi zinazofanyika katika mwaka wa fedha 2016/2017 ni ujenzi wa mfumo unganishi wa kumbukumbu za ardhi na usimikaji wake ambao utafanyika kwa awamu. Awamu ya kwanza itakuwa katika Ofisi za Makao Makuu ya Wizara ambazo zipo Dar es Salaam. Mkataba wa mkandarasi wa kufunga mfumo unganishi wa kumbukumbu utagharimu kiasi cha dola za Kimarekani milioni 12 kwa awamu hii ya kwanza utasimikwa mwanzoni mwa mwezi Juni. Mkataba wa mkandarasi utasainiwa mwaka huu mwezi Juni.

Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliahidi kukamilisha kwa usimikaji wa mfumo wa kielektroniki wa kuhifadhi kumbukumbu za kukadiria kodi ya ardhi. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi sasa, jumla ya Halmashauri 164 kati ya 188 zimeshawekewa mfumo na zimeunganishwa moja kwa moja kwenye mtandao wa Wizara. Idadi hii inajumuisha Halmashauri 23 zilizowekewa mfumo katika mwaka wa fedha 2015/2016 na kufanyia mafunzo ya matumizi yake Halmashauri 20 na zilizobaki zitawekewa mfumo katika mwaka huu wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, usimikaji wa mfumo umekwenda sambamba na ununuzi wa vifaa vya TEHAMA ili kusaidia uunganishwaji wa taarifa za Halmshauri katika *computer* kubwa (*server*) ya Wizara. Na Wizara imenunua *computer* na *server* zote katika Halmshauri zote 168 kwa ajili ya kutumia kwenye mfumo huu. Natoa wito kwa watendaji wa sekta ya ardhi kuingiza taarifa sahihi na kamilifu katika mfumo, hii itaboresha utendaji kazi na hivyo kutoa hamasa kwa wananchi wanaolipa kodi ya ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara imeendelea kutoa huduma za uthamini wa mali na kuishauri Serikali na taasisi zake kuhusu bei, miamala ya ardhi na fidia. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilipanga kuandaa na kuidhinisha taarifa za uthamini 47,000. Hadi mwezi Aprili, 2016 Wizara iliidhinisha taarifa za uthamini 22,314. Jedwali linaonesha unyumbufu wa takwimu hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwaka ujao wa fedha Wizara inatarajia kuandaa na kuidhinisha taarifa 32,500 za uthamini wa kawaida na fidia kwa matumizi mbalimbali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, viwango vya thamani. Wizara imeendelea kuhakikisha uwepo wa viwango sahihi vya ukadiriaji thamani ya ardhi na mazao. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilipanga kuhuisha viwango vya thamani ya ardhi na mazao katika mikoa ya Dar es Salaam, Morogoro, Pwani, Kigoma na Tabora. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba kazi ya kukusanya takwimu, taarifa za viwango vya bei ya soko ya ardhi imekamilika katika mikoa yote nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, viwango hivyo vimefanyiwa uchambuzi na kuandaa daffari la viwango elekezi vya bei ya soko la ardhi kwa nchi nzima. Aidha, zoezi hili ni endelevu kwa vile thamani ya ardhi hubadilika kwa mujibu wa nguvu na mwenendo wa soko. Majedwali ya tathmini ya viwango hivyo yatatumwa kwenye Halmashauri zote nchini. Natoa wito kwa Halmashauri zote wazingatie viwango hivyo wakati wa kufanya uthamini. Wizara haitaidhinisha taarifa ya uthamini ambayo itakiuka viwango hivyo au ikiwa chini ya viwango hivyo ambavyo vimeelekezwa na Mthamini Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mabaraza ya Ardhi na Nyumba. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliahidi kuendelea kuboresha Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya yalipo na kuyapatia Watumishi vitendea kazi muhimu na kuanzisha mabaraza mapya katika Wilaya za Kahama, Kilindi na Mbulu. Aidha, mabaraza matano ya Lushoto, Bagamoyo, Kiteto, Kasulu na Kibondo yanatarajiwa kuanza kufanya kazi hivi karibuni.

Napenda kulitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba katika kipindi hiki Serikali imetangaza kuunda mabaraza 47 kupitia tangazo ya Serikali namba 545. Natoa wito kwa Wilaya ambazo hazijatoa majengo kwa ajili ya ofisi za mabaraza kuhakikisha wanatoa majengo hayo ili mabaraza yaweze kuanzishwa katika Wilaya hizo zilizotangazwa. Wilaya zilizotangazwa ambazo ikitokea Wilaya imetoa jengo yataanzishiwa Mabaraza ya Ardhi iko kwenye kiambatisho 7(b).

Mheshimiwa Mwenyekiti, Huduma za Upimaji. Kwa mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliahidi, kwa kushirikiana na Wadau wengine, kukamilisha uhakiki wa mipaka ya Hifadhi ya Ngorongoro. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2016 kazi ya uhakiki wa sehemu ya mpaka wa hifadhi ya Ngorongoro wenye urefu wa kilometa 87 ulikamilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri nchini imepima na kuidhinisha upimaji wa mipaka ya vijiji 63 katika Wilaya za Chamwino, Chikalambo, Karatu, Mafia, Misenyi, Monduli, Mvomero na Simanjiro.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu mipaka ya kimataifa; katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara iliahidi kukamilisha upimaji wa Mpaka wa Kimataifa kati ya Tanzania na Burundi katika Wilaya ya Kibondo na Buhigwe, Mkoani Kigoma. Kazi ya kufanya uhakiki wa mipaka ya Tanzania na Burundi haijaanza kutokana na hali ya kisiasa hivi sasa nchini. Wizara yangu iliahidi kuendelea na uhakiki wa uimarishaji mipaka ya Tanzania na Kenya na Tanzania na Zambia. Katika mwaka wa fedha ujao kazi ya upigaji picha za anga katika mipaka ya Tanzania na Kenya wenye urefu wa kilometa 756 itafanyika. Aidha, majadiliano ya mipaka kati ya Tanzania na Zambia na Tanzania na Uganda yataendelea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, upimaji wa viwanja na mashamba. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara yangu iliahidi kuidhinisha ramani za upimaji zenye viwanja 90,000 na mashamba 300. Hadi Aprili mwaka huu ramani zenye viwanja 111,837 na mashamba 577 yameidhinishwa, jedwali linaonesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwaka 2016/2017 Wizara itaidhinisha ramani za upimaji zenye viwanja 200,000 na mashamba 400. Natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kuhakikisha kwamba upimaji wote ambao haujakamilika ukamilishwe na uwasilishe Wizarani kwa ajili ya kuidhinishwa na kumilikishwa waendelezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mipango miji na vijiji. Kazi ya kuratibu na kusimamia upangaji na uendelezaji wa miji na vijiji ni miongoni mwa majukumu ya Wizara yangu. Lengo ni kuwa na makazi yaliyopangwa, kuhifadhi mazingira na kutoa uhakika wa uwekezaji katika ardhi. Majukumu haya yamekuwa yakitekelezwa kwa mujibu wa sera, sheria, kanuni na miongozo mbalimbali ya uendelezaji miji na vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mpango kabambe wa uendelezaji miji. Katika mwaka 2015/2016 Wizara yangu iliahidi kuendelea kushirikiana na Halmashauri za Manispaa ya Iringa, Songea, Lindi, Shinyanga na Mji wa Geita kukamilisha mpango wa uandaaji wa mpango kabambe wa uendelezaji wa miji hiyo. Pia Wizara iliahidi kushirikiana na Halmashauri ya Wilaya Bagamoyo, Chuo Kikuu cha Ardhi kuandaa mipango kabambe ya mji wa Chalinze na Msata. Hadi mwezi uliopita rasimu ya kwanza ya mpango kabambe wa Halmshauri ya Manispaa Iringa, Shinyanga na Bariadi zilikuwa zimekamilika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Wizara ilishiriki kukamilisha uandaaji wa mipango kabambe wa Manispaa ya Mtwara Mikindani, Halmashauri ya Mji wa Geita na Lindi zimetangaza zabuni za kupata wataalam waelekezi wa kuandaa mipango hiyo. Kazi ya kuandaa mipango kabambe ya mji wa Chalinze itafanyika baada ya mipaka ya eneo la mpango kuainishwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara itaendelea kushirikiana na Halmashauri za Majiji ya Mwanza na Arusha kukamilisha mipango kabambe ya majiji hayo. Aidha, Wizara itashirikiana na Jiji la Mbeya, Manispaa ya Ilemela, Moshi, Bukoba, Mpanda na Lindi, Halmashauri ya Mji wa Babati kuandaa mpango kabambe wa miji hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi kufikia Disemba mwaka huu taratibu za kuidhinisha mipango miji 14 zitakuwa zimekamili kwa mujibu wa Sheria ya Mipango Miji Namba Nane. Mipango hiyo ipo katika majiji ya Dar es Salaam, Arusha, Mwanza, Tanga, Manispaa za Iringa, Musoma, Mtwara-Mikindani, Sumbawanga, Songea, Tabora, Singida pamoja na Miji ya Bariadi, Kibaha na Korogwe

Mheshimiwa Mwenyekiti, naziagiza Halmashauri zote nchini zizuie kwa nguvu zote ujenzi usiofuata sheria, ujenzi katika open space na ujenzi wa majengo yasiyo na ubora. Niliahidi kulivunja jengo la ghorofa 16 mtaa wa Indira Gandhi jijini Dar es Salaam lililojengwa bila kuzingatia ubora. Kazi hiyo imefanyika na jengo hilo limevunjwa. Hilo ni fundisho na Serikali itaendelea kuchukua hatua bila uoga. Natoa wito kwa Halmashauri zote nchini zitenge fedha kuwezesha kuandaa mipango kabambe ili kuwa na miji endelevu iliyopangwa vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Uendelezaji na Usimamizi wa Miji. Hadi kufikia Aprili 2016, jumla ya michoro ya mipango Miji 1,319 ilipokelewa na kukaguliwa kutoka Mamlaka za Upangaji. Kati ya hiyo michoro 1,215 iliidhinishwa na 114 ilirudishwa kwenye mamlaka husika kwa ajili ya kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa rai kwa mamlaka ya upangaji kuzingatia sheria, kanuni na miongozo na weledi katika upangaji ili kuepusha migogoro ya ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha ujao, Wizara inatarajia kupokea, kukagua na kuidhinisha jumla ya michoro ya mipango miji 2000 kutoka mamlaka za upangaji. Kwa kutambua uhuhimu wa Serikali za Mitaa katika kudhibiti, kulinda maeneo ya umma katika kipindi cha mwaka huu wa fedha, Wizara imezielekeza Halmashauri zote nchini kwa Waraka Namba Nne wa mwaka huu 2016 kuwa na utaratibu wa kutoa michoro ya mipango miji kwenye Ofisi za Serikali za Mitaa ili kuwawezesha viongozi na wananchi wa maeneo husika kushiriki katika usimamizi na udhibiti wa maeneo yao. Wizara imepeleka jumla ya michoro 217 katika mitaa 107 ya Jiji la Dar es Salaam kama mfano kwa Halmashauri nyingine kuiga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa wito kwa halmashauri zote nchini kutenga fedha kwa ajili ya kutoa nakala za michoro ya mipango miji na kuikabidhi katika ngazi za mitaa ili kuimarisha usimamizi na udhibiti wa uendelezaji wa miji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu urasimishaji makazi holela mijini; Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka ya Upangaji inatekeleza kwa awamu Programu ya Taifa ya kurasimisha na kuzuia ujenzi holela, ni programu ya 2013 mpaka 2023. Katika mwaka wa fedha 2015/2016, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri ya Manispaa ya Kinondoni inaendelea kurasimisha makazi ya viwanja 6, 000 katika Kata ya Kimara na Saranga. Katika kipindi cha mwaka ujao, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri ya Manispaa ya Sumbawanga, Singida, Musoma, Kigoma Ujiji, Lindi na Tabora imepanga kurasimisha makazi ya viwanja 3,000 kwa kila Halmashauri. Aidha, mamlaka zote nchini za Halmshauri za Miji zimeagizwa kutekeleza zoezi hili la urasimishaji wa miji yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utengaji wa maeneo ya ujenzi wa viwanda na biashara. Katika kutekeleza dhamira ya Serikali ya Awamu ya Tano ya ajenda ya kiuchumi, wananchi kutegemea viwanda, Wizara imetoa maelekezo kwa Mamlaka ya Upangaji kutenga maeneo ya viwanda katika maeneo yao wakati wa utayarishaji wa mipango kabambe ya miji, na mipango ya matumizi ardhi ya vijiji. Aidha, kwa Jiji la Dar es Salaam jumla ya viwanja 481 vimepangwa na kupimwa kwa ajili ya matumizi ya viwanda katika eneo la Pembamazi. Vile vile Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka ya Upangaji imeainisha hekari 64,030 kwenye maeneo ya mipango kabambe ya miji kwa ajili ya ujenzi wa viwanda. Jedwali namba 11 kwenye vitabu vyenu linaonyesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa rai kwa Mamlaka za Upangaji kuzingatia utengaji wa maeneo ya viwanda na biashara yakiwemo maeneo ya biashara ndogo ndogo katika uandaaji wa mipango mipya ya uendelezaji wa miji yao. Wizara yangu haitaidhinisha michoro ambayo haikuzingatia maelekezo hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwaka wa fedha 2015/2016, Wizara iliahidi kuendelea na kazi ya kuandaa mipango kina ya Mji wa Kigamboni kwa kuzingatia dhana shirikishi; kuainishwa maeneo ya matumizi mbalimbali ya ardhi, kuthamini, kulipa fidia, kupima maeneo ya miundombinu na huduma za kijamii. Hadi mwaka huu mwezi wa nne Wizara imepitia upya mipango kabambe ya mji mpya wa Kigamboni, kuainisha eneo la barabara kuu zenye urefu wa kilometa 71 ilikuwezesha zoezi la uthamini, fidia na kuandaa mipango kina kwa matumizi ya viwanda eneo la Vijibweni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha ujao, Wizara itaendelea na uandaaji wa mipango kina ya matumizi ya ardhi katika eneo lote la mpango, kuainisha na kupima maeneo ya miundombinu na huduma za umma, kufanya uthamini na kulipa fidia, kukamilisha Mpango Mkakati wa Mamlaka ya

Upangaji Uendelezaji wa Mji wa Kigamboni wa mwaka 2016/2017 mpaka 2020/2021 na kuendelea kuutangaza Mpango Kabambe wa Mji wa Kigamboni ndani na nje ya nchi kuwavutia wawekezaji zaidi. Wizara itaanza sasa kutoa hati miliki kwa wenye ardhi yao kwenye mji mpya na KDA itaanza kutoa vibali vya ujenzi kwa wamiliki watakao kuwa tayari kutekeleza mpango huo. Hivi karibuni natarajia kwenda Kigamboni kuongea na wadau wote baada ya Bunge hili la bajeti.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuanza kutumika kwa Daraja la Nyerere kunatoa fursa kubwa kwa eneo la Kigamboni kuwa la uwekezaji wa kisasa wa miradi ya viwanda, biashara, utalii, na makazi ya watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumzi ya Ardhi; katika mwaka wa fedha 2015/2016, Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali iliahidi kujenga uwezo wa kuwezesha Halmashauri za Wilaya katika maeneo mbalimbali nchini kuandaa mipango ya matumizi bora ya vijiji 200. Hadi mwaka huu mwezi wa nne, mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji 63 iliandaliwa na jedwali namba 12 linaonyesha. Katika mwaka ujao wa fedha Wizara itaandaa mipango ya matumizi ya ardhi, Wilaya tano, Vijiji 1, 500 kwa kushirikiana na wadau.

Mheshimiwa Mwenyekiti, natoa rai kwa Halmashauri za Wilaya kutenga fedha kwa ajili ya kupanga na kutekeleza mipango ya matumizi ya ardhi. Pia ugawaji ardhi kwa shughuli mbalimbali za uwekezaji utanguliwe na uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi kwa eneo husika ili kuleta usalama wa wamiliki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maendeleo ya sekta ya nyumba; katika mwaka wa fedha 2015/2016, Wizara yangu iliahidi kuandaa mapendekezo ya Sheria ya Usimamizi Uendelezaji Miliki (*Real Estate Development*). Sheria hiyo imeanza kuandaliwa hivi sasa na itafikishwa katika Bunge hili kwa mwaka ujao wa fedha 2016/2017. Natoa wito kwa waendelezaji miliki wote nchini kutoa ushirikiano katika zoezi hili la kukusanya data na takwimu za waendelezaji wote na kushiriki katika kutoa maoni ya uanzishwaji wa sheria hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kutimiza azma ya Serikali ya kuweka mazingira ya kuwezesha watumishi wake kujenga na kununua nyumba, Wizara yangu imeendelea kuratibu shughuli za Bodi ya Mfuko wa Mikopo ya Nyumba kwa watumishi wa Serikali. Hadi Aprili, 2016 watumishi 210, wameidhinishiwa mikopo yenye thamani ya shilingi bilioni 2.3. Aidha, Wizara yangu imekamilisha uhakiki wa waombaji wapya 191 ambao fedha zao za mikopo watapata hivi karibuni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mikopo ya nyumba inayotolewa na *Tanzania Mortgage Refinancing (TMRC)* inazidi kuimarika kutokana na idadi ya benki washiriki zinazotoa mikopo kuongezaka kutoka benki 20 kwa mwaka 2014/2015

hadi sasa kufikia benki 27. Thamani ya mikopo ya nyumba sasa imefikia bilioni 374.5 na mtaji kuongezaka kutoka dola za Kimarekani 40 hadi dola 100.

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Mfuko wa Mikopo Midogo Midogo ya Nyumba (*Housing Microfinance*) unaoratibiwa na Benk Kuu ya Tanzania uemeanza utekelezaji baada ya kupatiwa mtaji wa nyongeza kufikia dola za Kimarekani milioni 18, mwaka huu wa 2015. Natoa rai kwa mabenki kuanzisha huduma ya mikopo ya nyumba za gharama nafuu kwa vikundi (*Housing Microfinance*) ili wananchi waweze kupata mikopo ya ujenzi wa nyumba. Aidha, natoa rai kwa Waheshimiwa Wabunge kuanzisha ushirika wa ujenzi wa nyumba ili na ninyi muweze kufaidika na huduma hii kwa sababu ninyi ndiyo mmetunga Sheria ya *Microfinance*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala la Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Vifaa vya Ujenzi; mwaka wa fedha 2015/2016 wakala ulitengeneza mashine 80 za kufyatulia tofari za kufungamana. Kati ya mashine hizo mashine 49 ziliuzwa kwa vikundi 12 vya ujenzi. Katika mwaka wa fedha ujao, wakala utaendelea kufanya tafiti mbalimbali za kuendeleza teknolojia rahisi za ujenzi wa nyumba za gharama nafuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Shirika la Nyumba la Taifa limeweka lengo la kukamilisha miradi na kuanza mingine mipya na kufanya miradi inayotekelezwa kuwa 73. Hadi Aprili, 2016 Shirika limeendelea na utekelezaji wa miradi 64 yenye jumla ya nyumba 4,990; jedwali linaonyesha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, miradi hii ililwezesha shirika kufikia mikoa 24 katika kujenga nyumba za makazi za gharama nafuu 1,841 nyumba za makazi, na nyumba za juu 2,823 na nyumba za biashara 823. Mwaka ujao wa fedha Shirika litakamilisha miradi iliyopangwa na kuweka mkazo zaidi ujenzi wa nyumba za gharama nafuu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Shirika liliendelea kutoa huduma za jamii iliyolenga kuwezesha vijana kiuchumi katika kusaidia ajira kwa vijana. Shirika lilitoa mashine nne za kufyatulia matofali na mitaji ya shilingi 500,000 kwa kila Halmashauri za Wilaya kati ya Wilaya 168. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu huduma za kisheria, kwa mwaka ujao wa fedha tutaleta mbele yako sheria kadhaa, moja ikiwa ni *Real Estate Development*. Hii ni sheria ambayo italetwa katika Bunge katika mwaka ujao wa fedha halafu Sheria ya Mapendekezo ya Sheria ya Utwaaji wa Ardhi na Fidia na Sheria ya Mawakala Wamiliki.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, utaratibu wa marekebisho ya sera unaendelea, Sera ya Ardhi ambayo wananchi wanapata fursa hivi sasa ya kuipitia na Waheshimiwa Wabunge humu ndani kwenye begi mmepelekewa dodoso ambalo nitaomba sana na nyie msome na sera ili angalau na ninyi muweze kutoa maoni ya sera hii ambayo kwa sasa tunataka tutengeneze sera na sheria ambayo itasaidia kuondoa migogoro ya ardhi nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu muda umekwisha, hotuba yangu yote iliyoko kwenye kitabu ichapishwe, lakini naomba nisome hitimisho kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kutambua kwamba Waheshimiwa Wabunge wengi ni wapya na wote sisi ni wadau ardhi na kwa kutambua umuhimu wa sekta ya ardhi, ndiyo maana leo nimeamua kuwawezesheni Waheshimiwa Wabunge. Katika mabegi haya mliyoyapata, ndani yake wanasema kuna kinyonyi (*flash*), ndani ya *flash* humo kuna nyaraka zaidi ya 53, ndani yake kukiwa na sheria zote zinazotumika humu nchini zenye masuala ya ardhi 15. Lakini pia kuna nyaraka nyingine zaidi ya 53 na machapisho yote, na hakuna jambo lolote ambalo limeachwa ndani ya Wizara ya Ardhi linalotumika, lililochapishwa ambalo Waheshimiwa Wabunge sikuwakabidhi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo naomba sana Waheshimiwa Wabunge, najua mna Ofisi zenu na ninyi mnakutana na wadau kule ni vizuri mkawa na uelewa mpana wa pamoja kama Wizara tunavyojua, kwa sababu mna ofisi na mnahudumia watu. Inawezekana nyaraka kama hizi hata Wilayani hamna.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo tunawawezesheni hakuna nyaraka, hakuna sheria, hakuna kipeperushi, hakuna chochote ambacho kimeachwa katika kabrasha hili na ndiyo maana tumeweka kwenye begi kwa sababu Waheshimiwa Wabunge hamuwezi kubeba begani makaratasi kama haya. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawapongeza sana wadau wangu wa *Mortgage Financing*, benki ya NBC na hii bima...

(*Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji*)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Waziri omba fedha, omba fedha kabisa muda wako umekwisha.

WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nawashukuruni sana Waheshimiwa Wabunge, naomba msome, lakini muhimu kama nilivyosema kile kitabu cha migogoro na mashamba someni vizuri mnishauri siku mtakapotaka kuchangia au mniandikie yale mapungufu ambayo mnaona sikuyafikia kwenye Wilaya zenu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara itaendeleza kwa kasi kazi zake za msingi za kuendelea kutwaa mashamba ya watu ambao hawaendelezi na kuwapa maskini, wananchi ambao hawana ardhi kabisa. Kwa hiyo, ninaomba wananchi wote waliochukuwa mashamba haya wazingatie sheria na Halmashauri zichukuwe jukumu lao la kuhakikisha kwamba inaondosha kabisa migogoro ya ardhi kwa kuondoa kabisa mashamba pori katika maeneo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha 2016/2017 naomba Bunge lako Tukufu lijadili na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara Fungu 48 na Fungu Namba Tatu kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mapato ya Serikali shilingi 111,772,746,400; Matumizi ya Kawaida shilingi 16,342,791,000; Matumizi Mengineyo shilingi 25,531,158,000 jumla ni shilingi 41,873,949, 000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Matumizi ya Maendeleo fedha za nje shilingi bilioni 20, jumla shilingi 61,873,949,000. Jumla ya matumizi ya kawaida na maendeleo ni shilingi 61,873,949,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Tume ya Taifa ya Matumizi ya Ardhi; fedha za mishahara Fungu Namba Tatu, hili ni jipya, shilingi 845,280,000; Matumizi Mengine shilingi 901,631,000; jumla kuu fungu hili namba tatu ni shilingi 1,746,911,000. Jumla ya Matumizi ya Kawaida ni shilingi 1,746,901,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maombi ya fedha hizo katika mwaka wa fedha yamezingatia miongozo mbalimbali na pia ajenda ya Serikali ya kubana matumizi ya kawaida na kuelekeza kwenye shughuli za vipaumbele.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho natoa shukurani zangu za dhati kwako binafisi na Waheshimiwa Wabunge kwa kunisikiliza naombeni mniunge mkono na ninawahakikishia Waheshimiwa Wabunge na wananchi kwa ujumla, Wizara yangu haitalala hadi ardhi iwe salama na yenye faida kwa wote na hususani kwa wananchi wa kawaida. Tushirikiane kukomesha ulaghai, udanganyifu na ukiukwaji wa sheria.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ardhi isiyoendelezwa inyanganywe bila kujali ni ya nani na iwe kwa mujibu wa sheria. Kuwe na fursa sawa kwa kila Mtanzania kumiliki ardhi iliyopangwa na kupimwa. Ardhi imnufaishe Mtanzania na iwe kichocheo na chanzo kikubwa cha uchumi na mapato ya Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Waheshimiwa Wabunge, narudia tena someni kwa makini nyaraka hizi ni zenu ili muweze kutambua Sekta hii vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba fedha haraka ili nikamilishe kazi hii mnayotaka kunituma kuanzia sasa. Nitapiga hodi kila Mkoa, najua kila Mkoa kuna matatizo kama nilivyoainisha, tutashirikiana na wenzangu tutapiga hodi kila Mkoa ili kuhakikisha kwamba... *(Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante sana Mheshimiwa Waziri.

**HOTUBA YA WAZIRI WA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI,
MHESHIMIWA WILLIAM V. LUKUVI (MB.), AKIWASILISHA BUNGENI MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2016/17 KAMA
ILIVYOWASILISHWA MEZANI**

A. UTANGULIZI

1) **Mheshimiwa Spika**, naomba kutoa hoja kwamba kutokana na taarifa iliyowasilishwa leo ndani ya Bunge lako Tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii, Bunge lako Tukufu sasa likubali kupokea na kujadili taarifa ya utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2015/16 na kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara, Fungu Na.48 pamoja na Tume ya Taifa ya Matumizi ya Ardhi, Fungu Na.03 kwa mwaka wa fedha 2016/17.

2) **Mheshimiwa Spika**, pamoja na hotuba hii ninawasilisha:-

i) Kitabu cha orodha ya mashamba makubwa na migogoro ya matumizi ya ardhi nchini;

ii) Taarifa ya utekelezaji wa miradi inayosimamiwa na taasisi na wakala zilizo chini ya Wizara;

iii) Programu ya Taifa ya Matumizi ya Ardhi;

- iv) Miongozo ya Mipango Shirikishi ya Matumizi ya Ardhi ya Wilaya;
- v) Miongozo ya Mipango Shirikishi ya Matumizi ya Ardhi Vijijini, Utawala na Usimamizi nchini;
- vi) Kiongozi cha Mwanakijiji cha Upangaji Shirikishi wa Matumizi ya Ardhi;
- ix) Kitabu cha maelezo kuhusu Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Nyumba na Vifaa vya Ujenzi; na
- x) Kitabu cha maelezo kuhusu huduma za sekta ya ardhi nchini.

Aidha, kwa kutambua umuhimu wa ardhi kiuchumi na kijamii, nimewasilisha nyaraka 43 zinazohusu sera, sheria, miongozo na kanuni mbalimbali ambazo ziko kwenye kinyonyi (*flash disc*) ili kuwawezesha Waheshimiwa Wabunge kufahamu kwa kina masuala yanayohusu sekta ya ardhi nchini.

3) **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote ninamshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutuwezesha kuchaguliwa kuwa Wabunge wa Bunge lako Tukufu. Ni ukweli usiofichika kwamba Uchaguzi Mkuu uliofanyika mwezi Oktoba 2015 ulikuwa na changamoto nyingi na ushindani mkubwa. Kwa namna ya kipekee naomba nichukue fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuiongoza Serikali ya Awamu ya Tano. Pia, nampongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan kwa kuchaguliwa kuwa Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nampongeza Mheshimiwa Kassim M. Majaliwa, Mbunge wa Ruangwa kwa kuteuliwa na Mheshimiwa Rais kuwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kuthibitishwa na Bunge lako Tukufu.

4) **Mheshimiwa Spika**, naomba nichukue nafasi hii pia kumpongeza Rais wa Zanzibar Mheshimiwa Dkt. Ali Mohammed Shein kwa kuchaguliwa tena kuiongoza Serikali ya Mapinduzi Zanzibar. Vilevile, nampongeza Mheshimiwa Balazi Seif Ali Idd kwa kuteuliwa kuwa Makamu wa Pili wa Rais wa Serikali ya Mapinduzi Zanzibar.

5) **Mheshimiwa Spika**, namshukuru Mheshimiwa Rais kwa dhamana kubwa aliyonipa kwa kuniteua kuwa Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Ninaahidi itamwangusha. Nampongeza Mheshimiwa Dkt. Angeline Sylvester Lubala Mabula, Mbunge wa Ilemela kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Aidha, nawapongeza Mawaziri, Naibu Mawaziri na Viongozi wote walioteuliwa kushika nyadhifa mbalimbali katika Serikali ya Awamu ya Tano yenye kauli mbiu ya **"Hapa Kazi Tu"**.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawatakia kila la heri katika utekelezaji wa majukumu yao na nawaahidi ushirikiano pale utakapohitajika. Vilevile, nawapongeza Wabunge wote kwa kuchaguliwa katika Uchaguzi Mkuu wa Oktoba 2015 kuwawakilisha wananchi katika chombo hiki muhimu cha kutunga sheria na kuisimamia Serikali ili kuwaletea wananchi maendeleo. Aidha, nawashukuru wananchi wa Jimbo la Ismani kwa kunichagua kwa kura nyingi. Nawaahidi nitajitahidi kusimamia utekelezaji wa miradi yote iliyoahidiwa katika miaka mitano ijayo.

6) **Mheshimiwa Spika**, naomba nitumie fursa hii kukupongeza wewe binafsi kuchaguliwa kuwa Spika wa Bunge la kumi na moja la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Mwansasu (Mb.), kuchaguliwa kuwa Naibu Spika. Taifa linaamini mtatimiza wajibu wenu kwa uadilifu na hivyo kukidhi matarajio ya Wabunge waliowachagua na wananchi kwa ujumla. Mwenyezi Mungu aendeleo kuwaongoza na kuwapa nguvu, afya na hekima wakati wa kuongoza vikao vya Bunge hili Tukufu. Pia nachukua fursa hii kuwapongeza Mheshimiwa Andrew John Chenge (Mb.), Mheshimiwa Najma Murtaza Giga (Mb.) na Mheshimiwa Azzan Mussa Zungu (Mb.) kwa kuchaguliwa kuwa Wenyeviti wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

7) **Mheshimiwa Spika**, naomba kuchukua fursa hii kumpongeza Waziri Mkuu, Mheshimiwa Kassim M. Majaliwa, Mbunge wa Ruangwa kwa hotuba yake ambayo imeelezea utekelezaji wa malengo ya Serikali katika mwaka wa fedha 2015/16 na mwelekeo wa utendaji wa sekta mbalimbali pamoja na kazi za Serikali kwa mwaka wa fedha 2016/17. Wizara yangu itayafanyia kazi yale yote yanayoihusu sekta ninayoismamia.

8) **Mheshimiwa Spika**, naomba niwapongeze Mheshimiwa Mhandisi Atashasta Justus Nditiye (Mb.) kwa kuchaguliwa kuwa Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Ardhi, Maliasili na Utalii pamoja na Mheshimiwa Kemirembe Rose Julius Lwota (Mb.) kuwa Makamu Mwenyekiti. Aidha, nawapongeza Wajumbe wa Kamati hii kwa uchambuzi wao makini walioufanya na ushauri wakati wa kupitia taarifa ya utekelezaji wa mpango na bajeti ya mwaka 2015/16 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara yangu kwa mwaka wa fedha 2016/17.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kadhalika nawashukuru kwa maoni na ushauri waliotoa wakati Kamati ilipokutana na Wizara na kujadili masuala mbalimbali yanayohusu sekta ya ardhi. Kamati ilipata pia fursa ya kutembelea miradi na Taasisi zinazosimamiwa na Wizara. Naahidi kwamba Wizara yangu itashirikiana na Kamati hii kwa karibu wakati wote wa utekelezaji wa majukumu ya sekta ya ardhi ili kufikia malengo yaliyokusudiwa.

9) **Mheshimiwa Spika**, natoa shukrani za pekee kwa Naibu Waziri, Mheshimiwa Dkt. Angeline Sylvester Lubala Mabula (Mb.) kwa ushirikiano na msaa wa wake wakati wote wa utekelezaji wa majukumu yangu. Pia, ninawashukuru Katibu Mkuu Dkt. Yamungu Kayandabila; Naibu Katibu Mkuu, Dkt. Moses Kusiluka; Watendaji katika Idara, Vitengo na Taasisi zilizo chini ya Wizara pamoja na watumishi wote wa sekta ya ardhi katika ngazi zote kwa kutekeleza majukumu yao. **Nawaagiza watumishi wote wanaosimamia sekta ya ardhi nchini watimize majukumu yao kwa weledi na kwa kuzingatia sera, sheria, kanuni, taratibu na miongozo iliyopo katika utoaji wa huduma za sekta ya ardhi kwa wananchi.**

10) **Mheshimiwa Spika**, baada ya maelezo hayo ya utangulizi, naomba sasa nieleze kwa kifupi utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/16 na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha 2016/17. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kuwa takwimu mbalimbali za utekelezaji wa majukumu zilizo katika hotuba yangu zinaishia Aprili, 2016.

B. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA MWAKA WA FEDHA 2015/16 NA MALENGO YA MWAKA WA FEDHA 2016/17

Ukusanyaji wa Mapato

11) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara ilipanga kukusanya Shilingi **bilioni 70** kutokana na vyanzo vya mapato yanayotokana na kodi, ada na tozo mbalimbali za ardhi. Hadi Aprili, 2016, Wizara ilikuwa imekusanya Shilingi **bilioni 61.35** sawa na **asilimia 87.64** ya lengo la mwaka wa fedha 2015/16 ikilinganishwa na makusanyo halisi ya Shilingi **bilioni 54.55** hadi Juni 2015. Kati ya makusanyo hayo, Shilingi **bilioni 54.35** sawa na asilimia **88.59** ya makusanyo yote zinatokana na kodi ya ardhi. Matarajio ni kwamba hadi kufikia Juni 2016, bakaa ya Shilingi **bilioni 8.65** ya lengo la kukusanya Shilingi **bilioni 70** litafikiwa.

12) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara inatarajia kukusanya Shilingi **bilioni 111.77** kutokana na shughuli za sekta ya ardhi. Mapato hayo yatatokana na vyanzo mbalimbali vya kodi, ada na tozo za ardhi. Lengo hili litafikiwa kwa kutekeleza mikakati ifuatayo:-

i) Kuwezesha kupanga na kupima viwanja na mashamba takriban **400,000** na kuwapatia wananchi hati milki;

ii) Kuhimiza wamiliki wote wa ardhi kulipa kodi ya ardhi kwa mujibu wa sheria;

iii) Kumilikisha na kutoza kodi ya ardhi kwa wenye leseni za vitalu vya kuchimba madini kwa kushirikiana na Wizara ya Nishati na Madini;

iv) Kuhuisha viwango vya kodi ya ardhi kwa mashamba ya biashara yaliyoko nje ya miji yaliyomilikishwa chini ya Sheria Na. 4 ya mwaka 1999;

v) Kuongeza kasi ya kurasimisha maeneo yasiyopangwa mijini;

vi) Kuimarisha utunzaji wa kumbukumbu za ardhi na kuhuisha mifumo ya Wizara;

vii) Kutoza asilimia **moja (1)** ya thamani ya ardhi kwa wamiliki watakaoshindwa kuendeleza milki kwa mujibu wa sheria; na

viii) Kuwatoza adhabu wamiliki watakaokiuka masharti mengine ya uendelezaji ardhi.

Matumizi

13) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliidhinishiwa jumla ya Shilingi **bilioni 72.36** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo, Shilingi **bilioni 14.26** zilitengwa kwa ajili ya mishahara; Shilingi **bilioni 54.64** kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi **bilioni 3.46** fedha za nje kwa ajili ya mradi wa maendeleo. Hadi Aprili, 2016 Wizara ilipokea na kutumia jumla ya Shilingi **bilioni 42.81** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo, sawa na **asilimia 59.2** ya lengo la mwaka (**Jedwali Na. 1**). Kati ya fedha hizo, Shilingi **bilioni 27.2** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo ambapo Shilingi **bilioni 4.44** zilitolewa kwa Halmashauri (30% ya makusanyo, **Jedwali Na.2**), Shilingi **bilioni 12.18** ni fedha za mishahara na Shilingi **bilioni 3.43** ni fedha za mradi wa maendeleo (*Land Tenure Support Programme*).

UTAWALA WA ARDHI

14) **Mheshimiwa Spika**, usimamizi wa ardhi nchini unahusisha mamlaka kuu tatu, ambazo ni Halmashauri za Vijiji, Halmashauri za Wilaya na Miji na Wizara yangu. Majukumu na mamlaka za usimamizi yameainishwa vyema katika sera na sheria za ardhi. Lengo la sheria ni kuhakikisha kuwa wananchi wanashirikishwa ipasavyo katika usimamizi wa ardhi katika ngazi zote. Aidha, pamoja na mgawanyo wa majukumu, Wizara imeendelea kupokea hoja mbalimbali za ardhi kutoka kwa wananchi ambazo kimsingi zilitakiwa kushughulikiwa na Halmashauri husika. **Natoa rai kwa wananchi kutumia ofisi za Halmashauri kwa ajili ya kutatua kero zao na ofisi zetu za kanda kama rufaa ya kero zao. Aidha, Halmashauri mbalimbali nchini zitimize wajibu wao kwa kutatua kero za wananchi kwa wakati.**

15) **Mheshimiwa Spika**, Wizara itaendelea kuimarisha ofisi zake za kanda ili kutoa huduma za ardhi karibu na wananchi. Kanda hizo ni Dar es Salaam inayohudumia Mkoa wa Dar es Salaam; Kanda ya Mashariki (Morogoro na Pwani); Kanda ya Kati (Dodoma na Singida); Kanda ya Ziwa (Mwanza, Kagera, Mara, Simiyu na Geita); Kanda ya Kaskazini (Kilimanjaro, Arusha, Tanga na Manyara); Kanda ya Kusini (Mtwara na Lindi); Kanda ya Nyanda za Juu Kusini (Njombe, Mbeya, Rukwa, Ruvuma, Songwe na Iringa); na Kanda ya Magharibi (Tabora, Shinyanga, Kigoma na Katavi).

Utoaji Milki za Ardhi

16) **Mheshimiwa Spika**, Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995, Sheria ya Ardhi Na. 4 ya mwaka 1999 na Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na. 5 ya mwaka 1999 zinatoa haki sawa kwa raia wote kumiliki ardhi sehemu yoyote ya nchi bila kujali jinsia wala sehemu mwananchi alikozaliwa. Hata hivyo, changamoto iliyopo ni kuhakikisha kuwa ardhi yote inapangwa, kupimwa na kumilikishwa kisheria. Hadi sasa takriban **asilimia 15** tu ya ardhi yote ya Tanzania imepangwa na kupimwa. Ili kukabiliana na changamoto hii, Serikali itaongeza kasi ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa wananchi kwa ajili ya shughuli mbalimbali za kiuchumi na kijamii na hivyo, kuongeza fursa za ajira, kupunguza umaskini, kuongeza mapato ya Serikali na kukuza Pato la Taifa.

17) **Mheshimiwa Spika**, katika utekelezaji wa sera na sheria za ardhi, Wizara inaratibu utoaji wa vyeti vya ardhi ya vijiji na hati za hakimiliki ya kimila, hatimilki za ardhi, kutoa elimu kwa wananchi na kutatua migogoro kwa njia za kiutawala. Katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara iliahidi kuandaa hatimilki **40,000**. Wizara ilifanikiwa kuandaa hatimilki **20,246**, vyeti vya ardhi ya Kijiji **1,150** na kutoa Hati za hakimiliki za kimila **10,891 (Jedwali Na. 3)**. Nachukua fursa hii kuzishukuru taasisi za kifedha zinazotoa mikopo kwa wananchi kwa kupokea hati za hakimiliki za kimila kama dhamana. Taasisi hizo ni pamoja na Benki ya Maendeleo ya Kilimo, CRDB, NMB, SIDO, Meru Community Bank na TIB. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri mbalimbali itaandaa hatimilki **400,000** na kuratibu uandaaji wa hati za hakimiliki za kimila **57,000**. **Naagiza kuwa Halmashauri zote nchini zihakikishe kuwa zinamilikisha viwanja vyote vilivyopimwa na kuandaa hati ili wananchi waweze kuwa na milki salama. Aidha, wananchi na viongozi wa Serikali za Mitaa waheshimu na kulinda milki zilizotolewa kisheria na maeneo yaliyotengwa kwa matumizi ya umma.**

18) **Mheshimiwa Spika**, Wizara inalo jukumu la kuteua wajumbe wa Kamati za Ugawaji wa ardhi katika ngazi ya Taifa, Halmashauri za Majiji, Manispaa, Miji na Wilaya baada ya kupendekezwa na Halmashauri husika. Pamoja na juhudi za Wizara kutangaza kupitia vyombo vya habari, hadi sasa Halmashauri **66** kati ya **188** zina Kamati za Ugawaji Ardhi. Kamati hizi ni muhimu

katika kusimamia ugawaji wa ardhi nchini. **Natoa rai kwa Halmashauri zote kuwasilisha mapendekezo ya wajumbe wa Kamati za Kugawa Ardhi kwa ajili ya uteuzi.**

19) **Mheshimiwa Spika**, Kamati ya Taifa ya Ugawaji Ardhi pamoja na majukumu mengine, inalo jukumu la kupitia maombi ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Kamati hii ilipitia maombi **32** na kutoa ushauri wa kumilikisha viwanja **22** na mashamba nane (**8**) kwa ajili ya uwekezaji katika mikoa ya Njombe (**1**); Iringa (**1**), Kigoma (**1**); Tanga (**3**); Pwani (**1**) na Arusha (**1**).

Uhakiki wa Mashamba ya Uwekezaji

20) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliendelea na zoezi la uhakiki wa mashamba yote nchini kuona kama kuna ukiukwaji wa masharti ya uendelezaji pamoja na yale yaliyowekwa rehani bila kuendelezwa. Mashamba saba (**7**) ya Kikwetu yaliyopo katika Halmashauri ya Wilaya ya Lindi yenye jumla ya ekari **11,845** yaliyokuwa yanamilikiwa na *TASCO Estate* yamebatilishwa.

Jumlayaekari**5, 119**katiyahizo, **zimemilikishwa** kwa Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania kwa ajili ya mradi wa gesi asilia (LNG). Aidha, milki za mashamba **26** katika Halmashauri ya Wilaya ya Monduli (**13**), Muheza (**5**), Mafia (**1**) na Mvomero (**7**) yamebatilishwa kwa kukiuka masharti ya umiliki na kurejeshwa katika Halmashauri husika kwa ajili ya upangaji, upimaji na umilikishaji. Vilevile, milki za viwanja **248** katika Halmashauri mbalimbali nchini zimebatilishwa kwa kukiuka masharti ya umiliki na taratibu za umilikishaji upya zinafanywa na halmashauri husika. Zoezi hili ni endelevu na pale mmiliki wa shamba au kiwanja atakapobainika kukiuka masharti ya umiliki taratibu za ubatilisho zitachukuliwa. **Natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kuhakikisha zinafuata taratibu zote za ubatilisho wa milki kabla ya kuwasilisha mapendekezo hayo Wizarani na mashamba yaliyofutiwa milki yagawiwe kwa uwazi na kwa watu wenye uhitaji mkubwa wa ardhi hususan vijana. Mpango wa kugawa mashamba hayo uwasilishwe wizarani kabla ya ugawaji kufanyika.**

Udhibiti wa Ardhi ya Vijiji

21) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara yangu iliahidi kufanya tathmini ya ukubwa wa tatizo la kuhodhi ardhi vijijini. Wizara imeanza kukusanya maoni kutoka kwenye Halmashauri mbalimbali yatakayotumika kuandaa mwongozo wa ukomo wa kumiliki ardhi nchini. Hatua hii inachukuliwa ili kuyalinda makundi mbalimbali ya jamii wakiwemo wakulima na wafugaji kumiliki ardhi kwa ajili ya shughuli za kiuchumi na kijamii. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara inakusudia kuweka ukomo wa kumiliki

ardhi nchini kwa kuzingatia mapendekezo yatakayowasilishwa na Halmashauri mbalimbali. Kimsingi ukomo wa kumiliki ardhi utatofautiana kati ya Halmashauri moja na nyingine kutegemea idadi ya watu na ardhi iliyopo.

22) **Mheshimiwa Spika**, utaratibu wa uhawilishaji wa ardhi ya kijiji umeboreshwa kwa kuongeza kipengele kinachoelekeza kumhusisha Mkuu wa Wilaya katika mikutano ya wanakijiji inayotoa ardhi kwa wawekezaji.

Mawasiliano na Wakuu wa Wilaya yamefanyika kote nchini ili wahudhurie katika Mikutano ya vijiji inayogawa ardhi kwa lengo la kuthibitisha ushirikishwaji wa wananchi katika maombi ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji. Katika mwaka wa fedha 2015/16 jumla ya mashamba **9** yamehawilishwa katika Halmashauri za Bagamoyo (**6**), Kilosa (**1**), Kasulu (**1**) na Simanjiro (**1**) na taratibu za umilikishaji zinaendelea.

Hazina ya Ardhi

23) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 niliahidi kwamba Wizara yangu ingetambua maeneo ya ardhi yenye ukubwa wa ekari takriban **200,000** nchini na kuwa sehemu ya Hazina ya Ardhi kwa ajili ya uwekezaji na matumizi ya wananchi. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba Halmashauri zimeelekezwa kutenga sehemu ya mashamba yaliyobatilishwa yenye ukubwa wa ekari **247,631 (Jedwali Na. 4)** kwa ajili ya uanzishwaji wa Hazina ya Ardhi. Aidha, jumla ya mashamba **271** yamehakikiwa na kubainika kuwa ni mashamba yaliyotelekezwa. Halmashauri zenye mashamba yaliyotelekezwa zimeelekezwa kutuma ilani za ubatilisho wa mashamba hayo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile, Halmashauri zimeelekezwa kutenga maeneo mapya yaliyopangwa na kupimwa kwa ajili ya Hazina ya Ardhi. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara yangu itaendelea kuhakiki mashamba katika maeneo mengine ya nchi kwa lengo la kuongeza hazina ya ardhi kwa ajili ya mashamba na viwanda.

Programu ya Kuwezesha Umilikishaji Ardhi Kisheria (Land Tenure Support Program)

24) **Mheshimiwa Spika**, ili kuwezesha wananchi kiuchumi na kijamii, Serikali kwa kushirikiana na washirika wa maendeleo wa nchi za Uingereza, Sweden na Denmark kupitia mashirika yao ya maendeleo ya DFID (Uingereza), SIDA (Sweden) na DANIDA (Denmark) imezindua Programu ya Kuwezesha Umilikishaji Ardhi mwezi Februari, 2016. Programu hiyo imeanza kutekelezwa katika Wilaya za Ulanga, Kilombero na Malinyi kwa muda wa miaka mitatu na itagharimu Dola za Marekani milioni 15.2. Baada ya mafanikio

kupatikana katika wilaya hizo program itatekelezwa katika wilaya nyingine nchini.

25) **Mheshimiwa Spika**, matokeo ya Programu hii ni kuongezeka kwa kasi ya kupima na kumilikisha ardhi katika maeneo ya mradi na kutoa hati za hakimiliki ya kimila takriban **300,000** na hati miliki za ardhi **25,000** kwa muda wa miaka mitatu ambazo zitatumika kama dhamana ya kuwawezesha wakulima na wafugaji kupata mikopo. Aidha, Programu hii itaongeza usalama na uhakika katika umiliki wa ardhi; kupungua kwa migogoro ya ardhi kati ya wakulima na wafugaji na watumiaji wengine wa ardhi wakiwemo wawekezaji; kuboreshwa kwa miundombinu kwa maeneo yatakayopangwa na kupimwa ikiwa ni pamoja na barabara na maeneo ya umwagiliaji na kuwepo kwa takwimu za mashamba makubwa yaliyosajiliwa na yasiyosajiliwa yenye ukubwa wa zaidi ya ekari 50.

26) **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza programu hii katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara yangu imekamilisha kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya wilaya tatu (**3**) za mradi ambazo ni Ulanga, Kilombero na Malinyi. Aidha, taarifa za mashamba makubwa katika wilaya saba (**7**) za mkoa wa Morogoro za Morogoro, Kilombero, Ulanga, Gairo, Kilosa, Mvomero na Malinyi zimekusanywa. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara itaandaa hati za hakimiliki za kimila **50,000** katika vijiji **40** vya mradi na ujenzi wa masjala katika vijiji hivyo.

Udhibiti wa Migogoro ya Matumizi ya Ardhi

27) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu iliahidi kusimamia kwa dhati utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi suala ambalo ni mtambuka. Chanzo kikubwa cha migogoro ya matumizi ya ardhi nchini ni kasi kubwa ya ongezeko la watu na shughuli zao za kiuchumi, ikilinganishwa na ardhi iliyopo ambayo haiongezeki. Wizara yangu kwa kushirikiana na mamlaka husika inaendelea kushughulikia migogoro mbalimbali ya matumizi ya ardhi kwa kutekeleza programu na mikakati katika muda wa kati na mrefu na imeanzisha Dawati Maalum la kuratibu migogoro ya ardhi Wizarani. Aidha, nachukua fursa hii kuzipongeza Halmashauri ambazo zimeanzisha dawati hilo na kuendelea kushughulikia migogoro ya ardhi katika maeneo yao.

28) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, migogoro **1,130** imepokelewa kutoka Halmashauri mbalimbali na pia kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge, Wakuu wa Mkoa na Wakuu wa Wilaya kupitia kwa makamishna wasaidizi wa kanda. Migogoro iliyopo ni kati ya wakulima na wafugaji; migogoro ya uvamizi wa mashamba na viwanja; migogoro kati ya hifadhi na wananchi; migogoro kati ya wawekezaji na wananchi na migogoro

ya fidia kati ya mamlaka mbalimbali na wananchi. Migogoro **734** imetatuliwa kwa njia ya kiutawala na iliyobaki inaendelea kushughulikiwa.

29) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu kwa kushirikiana na wadau wa sekta ya ardhi imedhamiria kudhibiti migogoro ya matumizi ya ardhi kwa kutekeleza mipango na mikakati iliyopo kwa kushirikisha sekta binafsi chini ya utaratibu wa ubia kati ya Serikali na sekta binafsi. Hadi sasa kuna kampuni binafsi 29 zilizosajiliwa kwa ajili ya kupanga miji na kampuni binafsi 58 kwa ajili ya upimaji ardhi. Wizara yangu kwa kushirikiana na mamlaka za upangaji inaandaa utaratibu utakaoziwezesha kampuni hizo kushiriki katika kutekeleza programu ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi. Kipaumbele kitatolewa kwa kampuni zitakazojiunga kwa pamoja kufanikisha kazi ya upangaji, upimaji na umilikishaji ardhi nchini.

30) **Mheshimiwa Spika**, napenda kuchukua fursa hii kuwapongeza Waheshimiwa Wabunge, Wakuu wa Mkoa na Wakuu wa Wilaya waliotoa taarifa za migogoro ya matumizi ya ardhi katika maeneo yao na kufanikisha kuandaa kitabu kinachoonesha orodha ya migogoro ambacho Waheshimiwa Wabunge wamepatiwa. Serikali inaahidi kuzifanyia kazi taarifa hizo na kutafuta ufumbuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi nchini. **Natoa wito kwa wadau wanaohusika na utatuzi wa migogoro ya matumizi ya ardhi nchini ambayo imeorodheshwa katika kitabu, kutoa ushirikiano wa karibu kutatua migogoro hiyo.**

31) **Mheshimiwa Spika**, vilevile wizara yangu itashirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI; Wizara ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi; na Wizara ya Maliasili na Utalii katika kutatua migogoro ya ardhi nchini. Programu itaandaliwa ili katika miaka mitano ijayo migogoro yote iwe imetatuliwa. Naomba Waheshimiwa Wabunge mpitie orodha hiyo na mnishauri kama kuna maeneo mapya ambayo hayamo kwenye orodha hiyo na namna bora ya kutatua migogoro hiyo kwani utatuzi wake ni jukumu letu sote.

Kitengo cha Ardhi ya Uwekezaji

32) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu imeanzisha Kitengo cha Ardhi ya Uwekezaji ambacho kitakuwa na jukumu la kuhakikisha kuwa ardhi yote iliyotolewa kwa wawekezaji inaendelezwa na inatumika kwa malengo yaliyokusudiwa. Majukumu mengine ni kuainisha mahitaji ya ardhi ya uwekezaji mkubwa kwa kushirikiana na kituo cha Uwekezaji Tanzania na kushauri maeneo yanayohitaji wawekezaji zaidi na aina ya uwekezaji. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Kitengo kitafanya ufuatiliaji wa uwekezaji na uendelezaji wa mashamba na viwanja na kuweka taarifa hizo kwenye kanzidata.

Usimamizi wa Masuala ya Fidia ya Ardhi

33) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu inakamilisha taratibu za kuunda Bodi ya Mfuko wa Fidia kwa mujibu wa Vifungu **Na. 173 na 179** vya Sheria ya Ardhi Na. 4 ya mwaka 1999. Bodi hiyo itasimamia shughuli zote za ulipaji wa fidia nchini kwa niaba ya Serikali ili kuondoa kero kwa wananchi ikiwemo kuchelewa kulipwa fidia, kupunjwa au kunyimwa fidia kabisa. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Serikali imetenga Shilingi **bilioni 5** kwa ajili ya kuanzisha Mfuko wa Fidia na kugharamia shughuli za Bodi.

USAJILI WA HATI NA NYARAKA ZA KISHERIA

34) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara ilikuwa na lengo la kusajili hatimiliki na nyaraka za kisheria **88,000**. Kati ya hizo, hati za kumiliki ardhi ni **38,000**, hati za kumiliki sehemu ya jengo/eneo **2,000** na nyaraka za kisheria **48,000**. Hadi Aprili, 2016 hati miliki na nyaraka za kisheria **64,819** zimesajiliwa (**Jedwali Na. 5A, B, C na D**), sawa na asilimia **73.7** ya lengo la mwaka. Kati ya hizo, hati miliki **25,078** na nyaraka za kisheria **24,953** zimesajiliwa chini ya Sheria ya Usajili wa Ardhi Sura **334**. Hati za Sehemu ya Jengo **1,356** zimesajiliwa chini ya Sheria ya Umiliki wa Sehemu ya Jengo **Na. 16** ya mwaka 2008. Aidha, nyaraka **11,935** zimesajiliwa chini ya Sheria ya Usajili wa Nyaraka Sura **117** na nyaraka **1,497** zimesajiliwa chini ya Sheria ya Usajili wa Rehani ya Mali zinazohamishika Sura **210**. Vilevile Wizara yangu inaendeleza jitihada za kuhakikisha kuwa hati miliki zinasajiliwa na kupatikana kwa haraka kwa wanaostahili kama sehemu muhimu ya uwezesaji kiuchumi. **Natoa wito kwa wananchi ambao hawajachukua hati zao za kumiliki ardhi waangalie majina yao kwenye Tovuti ya Wizara (www.ardhi.go.tz) ili waende kuchukua hati zao ambazo zimekaa kwa muda mrefu bila kuchukuliwa.**

35) **Mheshimiwa Spika**, kutokana na maboresho ya sekta ya ardhi yanayofanyika hivi sasa, muda wa kutayarisha hati umepungua kutoka **miezi mitatu** hadi **mwezi mmoja** baada ya rasimu ya hati kupokelewa kutoka Halmashauri. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara inakusudia kusajili Hatimiliki na Nyaraka za Kisheria **450,500**. Kati ya hizi, Hati za kumiliki ardhi ni **400,000**, hati za kumiliki sehemu ya jengo/eneo **2,500** na Nyaraka za Kisheria **48,000**.

TEKNOLOJIA YA HABARI NA MAWASILIANO

36) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kuendelea kujenga mfumo unganishi wa kumbukumbu za ardhi (*Integrated Land Management Information System – ILMIS*). Matayarisho ya mfumo huu yanahusisha upigaji picha za anga, ukarabati wa jengo litakalotumika kutunza kumbukumbu na usimikaji wa mfumo. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa mkandarasi wa kupiga picha za anga amepatikana, kinachosubiriwa ni utulivu wa hali ya hewa ya anga ili kazi iweze kuanza. Vilevile

ukarabati wa jengo la kutunza kumbukumbu unatarajia kukamilika ifikapo Juni 2016. Kazi zitakazofanyika katika mwaka wa fedha 2016/17 ni ujenzi wa mfumo unganishi wa kumbukumbu za ardhi na usimikaji wake ambao utafanyika kwa awamu. Awamu ya kwanza itakuwa katika ofisi za Makao Makuu ya Wizara na katika Manispaa za Jiji la Dar es Salaam.

37) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kukamilisha usimikaji wa mfumo wa kielektroniki wa kuhifadhi kumbukumbu na kukadiria kodi ya ardhi. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa hadi sasa jumla ya Halmashauri **168** kati ya **188** zimekwishawekewa mfumo na zimeunganishwa moja kwa moja kwenye mtandao wa Wizara. Idadi hii inajumuisha Halmashauri **23** zilizowekewa mfumo katika mwaka wa fedha 2015/16 na kufanyiwa mafunzo ya matumizi yake. Halmashauri **20** zilizobaki zitawekewa mfumo katika mwaka wa fedha 2016/17.

38) **Mheshimiwa Spika**, usimikaji wa mfumo umekwenda sambamba na ununuzi wa vifaa vya TEHAMA ili kusaidia uunganishwaji wa taarifa za Halmashauri katika kompyuta kubwa (Server) ya Wizara. **Natoa wito kwa watendaji wa sekta ya ardhi kuingiza taarifa sahihi na kamilifu katika mfumo. Hii itaboresha utendaji kazi na hivyo kutoa hamasa kwa wananchi wanaolipa kodi ya ardhi.**

UTHAMINI WA MALI

39) **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutoa huduma za uthamini wa mali na kuishauri Serikali na Taasisi zake kuhusu bei za miamala ya ardhi na fidia. Katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara ilipanga kuandaa na kuidhinisha taarifa za uthamini **47,000** kati ya hizo taarifa **12,000** ni za uthamini wa nyumba na mali na taarifa **35,000** za fidia. Hadi mwezi Aprili, 2016, Wizara iliidhinisha taarifa za uthamini **22,314 (Jedwali Na.6A na B)**. Kati ya hizo, taarifa **12,379** ni za uthamini wa fidia na taarifa **9,935** ni za uthamini wa mali kwa madhumuni mbalimbali. Taarifa hizi ni kwa ajili ya matumizi ya utozaji ada na ushuru wa Serikali unaotokana na uthamini wa kawaida. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara inatarajia kuandaa na kuidhinisha taarifa **32,500** za uthamini wa kawaida na fidia kwa matumizi mbalimbali.

Viwango vya Thamani

40) **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhakikisha uwepo wa viwango sahihi vya ukadiraji thamani ya ardhi na mazao. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara ilipanga kuhuisha viwango vya thamani ya ardhi na mazao katika mikoa ya Dar es Salaam, Morogoro, Pwani, Kigoma na Tabora. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba kazi ya ukusanyaji taarifa za viwango vya bei ya soko la ardhi imekamilika katika mikoa yote nchini.

Viwango hivyo vimefanyiwa uchambuzi na kuandaa daftari la viwango elekezi vya bei ya soko la ardhi kwa nchi nzima. Aidha, zoezi hili ni endelevu kwa vile thamani ya ardhi hubadilika kwa mujibu wa nguvu na mwenendo wa soko. Majedwali ya viwango hivyo yatatumwa kwenye Halmashauri zote nchini. **Natoa wito kwa wathamini wote nchini wazingatie viwango hivyo wakati wa kufanya uthamini. Wizara haitaidhinisha taarifa ya uthamini ambayo itakiuka viwango hivyo au ikiwa chini ya viwango husika.**

MABARAZA YA ARDHI NA NYUMBA YA WILAYA

41) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu ina jukumu la kuanzisha na kusimamia Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kwa lengo la kutatua migogoro ya ardhi nchini kwa mujibu wa Sheria Na. 2 ya mwaka 2002. Katika kutekeleza jukumu hilo Wizara imeunda jumla ya mabaraza **50** ambayo yamekuwa yakipokea na kutatua mashauri mbalimbali. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kushughulikia Mashauri **18,033** yaliyokuwa yamefunguliwa. Hadi Aprili, 2016 jumla ya mashauri mapya **14,342** yalifunguliwa na hivyo kuwa na jumla ya mashauri **32,375**. Kati ya hayo, mashauri **18,785** yaliyamuliwa. Katika mwaka wa fedha 2016/17 mashauri **13,590** yaliyobaki na yatakayofunguliwa yataendelea kusikilizwa na kutolewa maamuzi (**Jedwali Na. 7A**).

42) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kuendelea kuboresha Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya yaliyopo kwa kuyapatia watumishi, vitendea kazi muhimu na kuanzisha mabaraza mapya katika wilaya za Kahama, Kilindi na Mbulu. Aidha, kati ya hayo mabaraza matano (**5**) ya Lushoto, Bagamoyo, Kiteto, Kasulu na Kibondo yanatarajiwa kuanza kufanya kazi hivi karibuni. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba katika kipindi hiki Serikali imetangaza kuunda mabaraza mapya **47** kupitia Tangazo la Serikali **Na.545** la mwaka 2016. (**Jedwali Na.7B**). **Natoa wito kwa wilaya ambazo hazijatoa majengo kwa ajili ya ofisi za mabaraza kuharakisha ili mabaraza yaweze kuanzishwa katika wilaya zao.**

43) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kufanya tathmini ya miaka 12 ya Sheria ya Mahakama za Ardhi (Sura 216). Matokeo ya tathmini hii yataiwezesha Serikali kupima utendaji kazi katika Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya pamoja na vyombo vingine vya utatuzi wa migogoro ya ardhi na kuchukua hatua stahiki za kuboresha utendaji wa Mabaraza na mfumo wa utatuzi wa migogoro kwa ujumla. Kazi ya kukusanya maoni yanayohusu utendaji wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kutoka kwa wadau mbalimbali imeanza. Kazi hii inafanywa na timu ya mapitio ya Sera ya Taifa ya Ardhi 1995.

HUDUMA ZA UPIMAJI NA RAMANI

44) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu ina jukumu la kupima ardhi na kutayarisha ramani za msingi ambazo ni chanzo muhimu cha taarifa zinazohitajika katika kubuni na kutayarisha mipango ya maendeleo kwa sekta mbalimbali. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara imehuisha ramani ya Tanzania inayoonesha mipaka ya kiutawala ya mikoa yote. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara itaendelea kuhakiki na kuandaa ramani za mipaka ya wilaya mpya kwa mujibu wa matangazo ya Serikali.

Mipaka ya Ndani ya Nchi

45) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kukamilisha uhakiki wa mipaka ya Hifadhi ya Ngorongoro kwa kushirikiana na wadau wengine. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2016 kazi ya uhakiki wa sehemu ya mpaka wa Hifadhi ya Ngorongoro wenye urefu wa kilomita **87** imekamilika. Aidha, kazi ya kukamilisha uhakiki wa sehemu iliyobaki ya mpaka wenye urefu wa kilomita 83.6 inaendelea. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri nchini imepima na kuidhinisha upimaji wa mipaka ya vijiji **63** katika wilaya za Chamwino (**10**), Kalambo (**15**), Karatu (**2**), Mafia (**5**), Misenyi (**16**), Monduli (**6**), Mvomero (**8**) na Simanjiro (**1**).

Mipaka ya Kimataifa

46) **Mheshimiwa Spika**, tatizo la kutoimarisha mipaka ya kimataifa ya Tanzania na nchi jirani limeendelea kuletachangamoto kwa jamii zinazoishi maeneo ya mpakani. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kukamilisha upimaji wa mpaka wa kimataifa kati ya Tanzania na Burundi katika Wilaya za Kibondo na Buhigwe mkoani Kigoma. Kazi ya kufanya uhakiki wa mpaka kati ya Tanzania na Burundi haijaanza kutokana na hali ya kisiasa nchini Burundi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia, Wizara yangu iliahidi kuendelea na uhakiki na uimarishaji wa mipaka kati ya Tanzania na Kenya na Tanzania na Zambia. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba mkutano kati ya Tanzania na Kenya ulifanyika Machi, 2016 kujadili namna ya kuendelea na uimarishaji wa mpaka kati ya nchi hizo mbili na maandalizi ya kufanya kazi hii yamekamilika. Katika mwaka wa fedha 2016/17 kazi ya upigaji picha za anga katika mpaka wa Tanzania na Kenya wenye urefu wa kilomita **756** itafanyika. Aidha, majadiliano ya mipaka kati ya Tanzania na Zambia na Tanzania na Uganda yataendelea.

Upimaji wa Viwanja na Mashamba

47) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara yangu iliahidi kuidhinisha ramani za upimaji zenye viwanja **90,000** na mashamba **300**. Hadi Aprili, 2016, ramani zenye viwanja **111,837** na mashamba **577** yameidhinishwa katika mikoa mbalimbali (**Jedwali Na. 8**). Aidha, katika kutekeleza dhana ya Tanzania yenye viwanda, viwanja **481** vimepimwa eneo la Pemba Mnazi katika eneo la Kigamboni, Mkoa wa Dar es Salaam. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara itaidhinisha ramani za upimaji zenye viwanja **200,000** na mashamba **400**. **Natoa rai kwa Halmashauri zote nchini kuhakikisha kwamba upimaji wote ambao haujakamilika ukamilishwe na uwasilishwe wizarani kwa ajili ya kuidhinishwa na kumilikishwa waendelezaji.**

48) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kuwa itaendelea kusimika alama za msingi za upimaji **160** katika miji **35** ya wilaya sita (**6**). Hadi mwezi Aprili, 2016 jumla ya alama za msingi **204** zimesimikwa na kupimwa katika wilaya za Nyasa (**56**), Bagamoyo (**30**), Mkuranga (**60**), Arumeru (**5**), Kisarawe (**40**) na Manispaa ya Kinondoni (**13**). Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara inatarajia kusimika alama za msingi za upimaji **200** katika miji **20** nchini.

Upimaji wa Ardhi Chini ya Maji

49) **Mheshimiwa Spika**, jukumu mojawapo la Wizara ni upimaji wa ardhi chini ya maji na kutayarisha ramani zinazoonisha umbile la ardhi chini ya maji na kina cha maji. Taarifa hiyo ya maumbile ya ardhi chini ya maji hutumika kuonesha njia salama kwa vyombo vya usafiri majini. Katika mwaka 2015/16 Wizara yangu iliahidi kukusanya taarifa za upimaji chini ya maji kutoka kwenye taasisi mbalimbali za Serikali na binafsi ili kuandaa kanzidata ya taarifa za umbile la ardhi chini ya maji. Kazi hii inaendelea. Aidha, kwa kushirikiana na Serikali ya India, Wizara imekusanya taarifa na kupima chini ya maji katika bandari za Dar es Salaam, Zanzibar na Pemba. Katika mwaka wa fedha 2016/17 kazi ya upimaji ardhi chini ya maji itafanyika katika bandari ya Tanga.

MIPANGOMIJI NA VIJJI

50) **Mheshimiwa Spika**, kazi ya kuratibu na kusimamia upangaji na uendelezaji wa miji na vijiji ni miongoni mwa majukumu ya Wizara yangu. Lengo ni kuwa na makazi yaliyopangwa, kuhifadhi mazingira, na kutoa uhakika wa uwekezaji katika ardhi. Majukumu hayo yamekuwa yakitekelezwa kwa mujibu wa sera, sheria, kanuni na miongozo mbalimbali ya uendelezaji wa miji na vijiji nchini.

Mipango Kabambe ya Uendelezaji Miji

51) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu iliahidi kuendelea kushirikiana na Halmashauri za Manispaa za Iringa, Songea, Lindi, Shinyanga na Halmashauri ya Mji wa Geita kukamilisha uandaaji wa mipango kabambe ya uendelezaji wa miji hiyo. Pia Wizara iliahidi kushirikiana na Halmashauri ya Wilaya ya Bagamoyo na Chuo Kikuu Ardhi kuandaa mipango kabambe ya miji midogo ya Chalinze na Msata. Hadi Aprili 2016 rasimu za kwanza za mipango kabambe ya Halmashauri za Manispaa za Iringa na Shinyanga na Mji wa Bariadi zilikuwa zimekamilika. Vilevile, Wizara ilishiriki kukamilisha uandaaji wa mpango kabambe wa Manispaa ya Mtwara/Mikindani. Halmashauri za miji ya Geita na Lindi zimetangaza zabuni za kupata watalaam waelekezi wa kuandaa mipango hiyo. Kazi ya kuandaa Mpango Kabambe wa mji mdogo wa Chalinze itafanyika baada ya mipaka ya eneo la mpango kuainishwa.

52) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara itaendelea kushirikiana na Halmashauri za Majiji ya Mwanza na Arusha kukamilisha mipango kabambe ya majiji hayo. Aidha, Wizara itashirikiana na Jiji la Mbeya; Manispaa za Ilemela, Moshi, Bukoba, Mpanda na Lindi na Halmashauri ya Mji wa Babati kuandaa mipango kabambe ya miji hiyo. Hadi kufikia Disemba, 2016 taratibu za kuidhinisha mipango kabambe **14** zitakuwa zimekamilika kwa mujibu wa sheria ya Mipangomiji Na. 8 ya mwaka 2007. Mipango hiyo ipo katika majiji ya Dar es Salaam, Arusha, Mwanza na Tanga; Manispaa za Iringa, Musoma, Mtwara/ Mikindani, Sumbawanga, Songea, Tabora na Singida pamoja na miji ya Bariadi, Kibaha na Korogwe (**Jedwali Na.9**). Aidha, Wizara itaendelea kupokea na kuidhinisha mipango kabambe ya miji kadri itakavyopokelewa kutoka katika Mamlaka za Upangaji. **Natoa wito kwa Halmashauri zote nchini zitenge fedha kuwezesha kuandaa mipango kabambe, ili kuwa na miji endelevu iliyopangwa.**

Uendelezaji na Usimamizi wa Miji

53) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2015/16 Wizara, ilipendekeza kutumia dhana shirikishi katika kuboresha makazi katika eneo la Makongo Juu. Pia Wizara iliahidi kushirikiana na Halmashauri ya Mji wa Njombe kukamilisha Mpango wa Uendelezaji Upya eneo la Kati. Hadi kufikia Aprili 2016, mpango wa uendelezaji eneo la kati la mji wa Njombe umekamilika. Aidha, kazi zilizofanyika katika kuboresha eneo la Makongo Juu ni pamoja na; kutambua milki **2,403**, kuandaa mipangokina ya eneo hilo na kuandaa mpango wa upimaji. Kazi itakamilika katika mwaka wa fedha 2016/17.

54) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2015/16 Wizara imefanikiwa kutatua mgogoro kati ya mmiliki wa kiwanda cha Saruji Wazo Hill na wakazi wa Chasimba katika Manispaa ya Kinondoni. Wizara kwa kushirikiana na halmashauri ya Manispaa ya Kinondoni, mmiliki wa kiwanda na wakazi wa eneo hilo wameweza kuandaa mpangokina wenye jumla ya viwanja **2,512** vya makazi na huduma za jamii. Kazi ya upimaji wa viwanja hivyo imeanza na hadi kufikia Aprili 2016 jumla ya viwanja 300 vimepimwa. Kazi hii inatarajiwa kukamilika mwishoni mwa mwezi Juni, 2016.

55) **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia Aprili, 2016, jumla ya michoro ya mipangomiji **1,319** ilipokelewa na kukaguliwa kutoka mamlaka za upangaji. Kati ya hiyo, michoro **1,215** iliidhinishwa na **104** ilirudishwa kwenye mamlaka husika kwa ajili ya kufanyiwa marekebisho. **Natoa rai kwa Mamlaka za Upangaji kuzingatia sheria, kanuni, miongozo na weledi katika upangaji ili kuepusha migogoro ya ardhi.**

56) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17, Wizara inatarajia kupokea, kukagua na kuidhinisha jumla ya michoro ya mipangomiji **2,000** kutoka mamlaka za upangaji. Pia, Wizara inatarajia kukamilisha Mpango wa Uendelezaji Upya eneo la Kurasini katika Jiji la Dar es Salaam. Aidha, kwa kushirikiana na Mamlaka za Upangaji, Wizara inatarajia kutangaza vitovu vya maeneo ya miji ya pembezoni katika miji ya Arusha, Mwanza, Singida, Iringa, Tanga, Songea, Shinyanga, Musoma, Tabora na Mtwara/Mikindani. Azma hii inalenga kusogeza huduma karibu na wananchi na kupunguza msongamano katika maeneo ya kati ya miji hiyo.

57) **Mheshimiwa Spika**, kwa kutambua umuhimu wa Serikali za mitaa katika kudhibiti na kulinda maeneo ya umma, katika kipindi cha mwaka wa fedha 2015/16, Wizara imezielekeza Halmashauri zote nchini kwa Waraka Na. 4 wa mwaka 2016 kuwa na utaratibu wa kutoa michoro ya mipangomiji kwenye ofisi za Serikali za Mitaa ili kuwawezesha viongozi na wananchi wa maeneo husika kushiriki katika usimamizi na udhibiti wa maeneo yao. Wizara imepeleka jumla ya michoro **217** katika mitaa **107** ya Jiji la Dar es Salaam kama mfano kwa Halmashauri zingine. **Natoa wito kwa Halmashauri zote nchini kutenga fedha kwa ajili ya kutoa nakala za michoro ya mipangomiji na kuikabidhi katika ngazi ya mitaa ili kuimarisha usimamizi na udhibiti wa uendelezaji wa miji.**

Urasimishaji wa Makazi Holela Mijini

58) **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na mamlaka za upangaji inatekeleza kwa awamu Programu ya Taifa ya Kurasimisha na Kuzuia Ujenzi Holela Mijini (2013-2023). Katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara kwa

kushirikiana na Halmashauri ya Manispaa ya Kinondoni inaendelea kurasimisha makazi/viwanja **6,000** katika Kata za Kimara na Saranga. Katika kipindi cha mwaka 2016/17, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri za Manispaa za Sumbawanga, Singida, Musoma, KigomaKigoma/Ujiji, Lindi na Tabora imepanga kurasimisha makazi/viwanja **3,000** kwa kila Halmashauri. Aidha, Wizara itaendelea kuratibu utekelezaji wa Programu hiyo ili kuhakikisha kila mamlaka ya upangaji inadhhibiti ujenzi holela na kutoa fursa kwa maeneo hayo kupatiwa huduma za kijamii.

Upangaji wa Makazi ya Vijiji

59) **Mheshimiwa Spika**, mojawapo ya jukumu la Wizara yangu ni kuratibu na kusimamia upangaji wa makazi ya vijiji ambayo yamekuwa yakiendelezwa bila mipango ya kina tangu enzi ya vijiji vya Ujamaa. Baadhi ya makazi hayo yanakua kwa kasi hadi kufikia kiwango cha miji midogo. Ili kuratibu upangaji wa makazi, Wizara imekuwa ikitumia mwongozo wa kutayarisha mipangokina ya makazi ya vijiji wa mwaka 2011. Hadi Aprili 2016, Wizara imeshiriki katika utayarishaji wa mipangokina ya makazi katika vijiji **31** vya mfano katika wilaya saba (**Jedwali Na.10**). Aidha, vijiji viwili kutoka wilaya za Namtumbo, Manyoni, Urambo na Babati vimefanyiwa tathmini ya utekelezaji wa mipangokina.

60) **Mheshimiwa Spika**, upangaji wa makazi ya vijiji 31 ni sehemu ndogo ya mahitaji ya jumla ya vijiji 12,545 vilivyopo nchini. Juhudi kubwa bado zinahitajika ili kutekeleza azma hiyo. Wizara kwa kushirikiana na Wakala wa Nishati Vijijini, MKURABITA, Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi na TAMISEMI imeandaa Rasimu ya kwanza ya Programu ya miaka mitano (2016-2021) ya kupanga makazi ya vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka wa fedha wa 2016/17, Wizara kwa kushirikiana na mamlaka za upangaji inakusudia kuandaa mipangokina ya mfano ya makazi ya vijiji 16 kwenye kanda nne ambazo ni Kanda ya Kusini (2), Nyanda za Juu Kusini (4), Kanda ya Magharibi (4) na Kanda ya Ziwa (6). Lengo la mipangokina ya mfano ni kutoa elimu kwa mamlaka za upangaji kutumia mifano hiyo ili kuharakisha upangaji wa makazi ya vijiji katika maeneo yao.

Utengaji wa Maeneo ya Ujenzi wa Viwanda na Biashara

61) **Mheshimiwa Spika**, katika kutekeleza dhamira ya Serikali ya Awamu ya Tano ya agenda ya uchumi wa nchi kutegemea viwanda, Wizara imetoa maelekezo kwa Mamlaka za Upangaji kutenga maeneo ya viwanda katika maeneo yao wakati wa utayarishaji mipango kabambe ya miji na mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, kwa Jiji la Dar es Salaam jumla ya viwanja **481** vimepangwa na kupimwa kwa ajili ya matumizi ya viwanda katika eneo la Pembamazi. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na mamlaka za upangaji imeainisha ekari **64,030** kwenye maeneo ya Mipango Kabambe ya Miji kwa ajili ya ujenzi wa viwanda (**Jedwali Na. 11**). **Natoa rai kwa Mamlaka za Upangaji kuzingatia utengaji wa maeneo ya Viwanda na Biashara yakiwemo maeneo ya biashara ndogondogo katika uandaaji wa mipango mipya ya uendelezaji wa miji. Wizara yangu haitaidhinisha mchoro ambao haukuzingatia maelekezo hayo.**

Uendelezaji wa Mji Mpya wa Kigamboni

62) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2015/16 Wizara iliahidi kuendelea na kazi za kuandaa mipangokina ya Mji Mpya wa Kigamboni kwa kuzingatia dhana shirikishi, kuainisha maeneo ya matumizi mbalimbali ya ardhi; kuthamini, kulipa fidia, kupima maeneo ya miundombinu na huduma za kijamii. Hadi Aprili, 2016 Wizara imepitia upya Mpango Kabambe wa Mji Mpya wa Kigamboni; kuainisha eneo la barabara kuu zenye urefu wa kilomita **71** ili kuwezesha zoezi la uthamini wa fidia na kuandaa mipangokina kwa matumizi ya viwanda eneo la Vijibweni. 63) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha wa 2016/17, Wizara itaendelea na uandaaji wa mipangokina ya matumizi ya ardhi katika eneo lote la mpango, kuainisha na kupima maeneo ya miundombinu na huduma za umma, kufanya uthamini na kulipa fidia, kukamilisha mpango mkakati wa Mamlaka ya Upangaji na Uendelezaji wa Mji Mpya wa Kigamboni (KDA) wa miaka mitano (2016/17- 2020/21) na kuendelea kuutangaza Mpango Kabambe wa Mji Mpya wa Kigamboni ndani na nje ya nchi ili kuwavutia wawekezaji zaidi. Wizara itaanza kutoa hatimilki na KDA itatoa vibali vya ujenzi kwa wamiliki watakaokuwa tayari kutekeleza mpango huo.

64) **Mheshimiwa Spika**, kuanza kutumika kwa daraja la Nyerere kunatoa fursa kubwa kwa eneo la Kigamboni kwa uwekezaji wa kisasa wa miradi ya viwanda, biashara, utalii na makazi ya watu. Ili kuitumia fursa hiyo kwa ufanisi na kwa manufaa ya wananchi wa Kigamboni, Wizara kupitia KDA itaishirikisha sekta binafsi katika uendelezaji wa mji mpya wa Kigamboni kwa kutumia dhana ya ubia kati ya Serikali na sekta binafsi katika ulipaji wa fidia na ujenzi wa miundombinu ya kiuchumi na kijamii.

TUME YA TAIFA YA MIPANGO YA MATUMIZI YA ARDHI

65) **Mheshimiwa Spika**, ili kuiwezesha Tume kufanya kazi kwa ufanisi zaidi, katika mwaka wa fedha 2016/17 Serikali imeipa Tume Fungu (Vote) Na. **03**. Hivyo, bajeti ya mwaka wa fedha 2016/17 imeandaliwa kwa kuzingatia mgawanyo huo.

Mpango wa Taifa wa Matumizi ya Ardhi (2013 - 2033)

66) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara yangu iliahidi kuendelea kutekeleza Mpango wa Taifa wa Matumizi ya ardhi (2013 – 2033), kwa kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya wilaya na vijiji hususan katika ukanda wa SAGCOT. Aidha Wizara yangu iliahidi kuchapisha na kusambaza Mpango wa Taifa wa Matumizi ya Ardhi, kutoa elimu kwa wadau na kuanza utekelezaji wa mpango wa matumizi ya ardhi katika ukanda wa Reli ya Uhuru. Napenda kuliarifu Bunge lako tukufu kuwa hadi kufikia Aprili 2016, mpango huo umesambazwa, elimu imetolewa kwa wadau na utekelezaji wake unaendelea.

67) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara iliahidi kuchapisha na kusambaza kwa wadau Kanuni za Sheria ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi ya mwaka 2007, tafsiri ya Mwongozo wa Upangaji na Usimamizi Shirikishi wa Matumizi ya Ardhi Vijijini. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba Sheria ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi Na. 6 ya mwaka 2007 na tafsiri yake ya kiswahili, Mpango wa Taifa wa Matumizi ya Ardhi (2013-2033), Kanuni za Sheria ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi ya mwaka 2007, Mwongozo wa Upangaji na Usimamizi Shirikishi wa Matumizi ya Ardhi Vijijini vimechapishwa na kusambazwa kwa wadau.

68) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara kwa kushirikiana na wadau mbalimbali iliahidi kujenga uwezo na kuwezesha Halmashauri za Wilaya katika maeneo mbalimbali nchini kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **200**. Napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba, Wizara yangu imezijengea uwezo wilaya **14** kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji. Hadi Aprili 2016 mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji **63** iliandaliwa (**Jedwali Na.12**). Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara itaandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya wilaya 5 na vijiji 1500 kwa kushirikiana na wadau mbalimbali. **Natoa rai kwa Halmashauri za Wilaya kutenga fedha kwa ajili ya kupanga na kutekeleza mipango ya matumizi ya ardhi. Pia ugawaji ardhi kwa shughuli mbalimbali za uwekezaji utanguliwe na uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi kwa eneo husika ili kuleta usalama wa milki za ardhi.**

MAENDELEO YA SEKTA YA NYUMBA

69) **Mheshimiwa Spika**, jukumu la Wizara yangu ni kuwezesha uendelezaji wa sekta ya nyumba kwa kutunga sera, sheria, kanuni na miongozo. Lengo ni kuweka mazingira wezeshi yatakayoipa agenda ya nyumba msukumo unaohitajika kwa kuweka mifumo bora ya upatikanaji wa mitaji, mikopo na miundombinu muhimu. Sekta hii huchangia upatikanaji wa ajira, kupunguza umaskini na kuchangia mapato ya Serikali.

70) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu iliahidi kuandaa mapendekezo ya Sheria ya Usimamizi na Uendelezaji Milki (*Real Estate Development*). Mapendekezo hayo yakiridhiwa kuwa sheria na Bunge lako Tukufu itasaidia kusimamia uwekezaji katika milki, kusimamia haki za wapangaji, kuongeza mapato ya Serikali, kudhibiti ubora wa majengo na huduma zake. Wizara inaendelea na maandalizi ya rasimu ya mapendekezo ya Sheria hiyo ili ifikishwe Bungeni mwaka wa fedha 2016/17.

71) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu inaendelea kukusanya taarifa za waendelezaji milki na kuingizwa katika kanzidata ya uendelezaji milki. Hadi Aprili 2016 taarifa za waendelezaji milki **110** zimekusanywa. **Natoa wito kwa waendelezaji milki wote nchini kutoa ushirikiano katika zoezi hili la kukusanya taarifa na takwimu hizo ili kukamilisha kanzidata ya uendelezaji milki nchini.**

72) **Mheshimiwa Spika**, ili kutimiza azma ya Serikali ya kuweka mazingira ya kuwezesha watumishi wake kujenga na kununua nyumba, Wizara yangu imeendelea kuratibu shughuli za Bodi ya Mfuko wa Mikopo ya Nyumba kwa Watumishi wa Serikali. Hadi Aprili, 2016, watumishi **210** waliidhinishiwa mikopo yenye thamani ya Shilingi **bilioni 2.3**. Aidha, Wizara yangu imekamiliha uhakiki wa maombi ya watumishi walioomba mkopo wa nyumba. Kati mapya **191** yao watumishi **181** wamekidhi vigezo vya kupatiwa mkopo kutoka mfuko huo na ni matarajio kuwa maombi hayo yataidhinishwa kabla ya Juni 2016.

73) **Mheshimiwa Spika**, napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa *Watumishi Housing Company* imeanza kujenga nyumba za kuuza katika Mikoa ya Morogoro eneo la Mkundi (**70**), Dar es Salaam eneo la Kigamboni (**360**), Bunju B (**201**), Magomeni eneo la Usalama (**104**), Pwani eneo la Mailimoja (**40**), Tanga eneo la Pongwe (**40**) na katika Jiji la Mwanza (**59**). Kati ya nyumba hizo, nyumba **250** zimenunuliwa na watumishi wa umma wa kada mbalimbali. Watumishi wa umma wanaotaka kununuanyumba hizo sasa wanaweza kupata mikopo yenye masharti nafuu kupitia benki za Azania, CRDB, NMB, BoA na Exim zilizoingia makubaliano na *Watumishi Housing Company*.

74) **Mheshimiwa Spika**, mikopo ya nyumba inayotolewa na *Tanzania Mortgage Refinancing Company* (TMRC) inazidi kuimarika kutokana na idadi ya benki washirika zinazotoa mikopo kuongezeka kutoka benki **20** mwaka 2014/15 hadi sasa kufikia benki **27**. Thamani ya mikopo ya nyumba iliyotolewa na benki hizo ni Shilingi **bilioni 374.5** na mtaji wake kuongezeka kutoka Dola za kimarekani **milioni 40** hadi **milioni 100** kufikia Aprili, 2016. Pamoja na kuongezeka kwa mtaji na idadi ya benki zinazotoa mikopo ya nyumba, bado kuna changamoto ikiwemo uwezo mdogo wa wananchi kukopa na riba kubwa inayotolewa na benki washirika.

75) **Mheshimiwa Spika**, napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Mfuko wa Mikopo Midogo Midogo ya Nyumba (*Housing Microfinance*) unaoratibiwa na Benki Kuu ya Tanzania umeanza utekelezaji baada ya kupatiwa mtaji wa nyongeza kufikia Dola za kimarekani **milioni 18** mwaka 2015. Benki ya Wananchi wa Dar es Salaam (DCB) imepatiwa mtaji wa Shilingi **bilioni 5** kwa ajili ya kutoa mikopo midogo midogo yenye masharti nafuu. **Natoa rai kwa mabanki kuanzisha huduma za mikopo ya nyumba za gharama nafuu kwa vikundi (housing microfinancing) ili wananchi waweze kupata mikopo ya ujenzi wa nyumba. Aidha, natoa rai kwa Waheshimiwa Wabunge kuanzisha ushirika wa ujenzi wa nyumba ili waweze kunufaika na huduma hii.**

Ushirikiano na Mashirika ya Makazi Duniani

76) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu kwa kushirikiana na Wadau wa maendeleo ya makazi nchini ilikamilisha maandalizi ya Taarifa ya Hali ya Miji ya Tanzania na kuiwasilisha katika Shirika la Umoja wa Mataifa linalosimamia Makazi Duniani (*UN HABITAT*). Taarifa hiyo inaonesha tathmini ya utekelezaji wa maazimio mbalimbali yanayotolewa na Umoja wa Mataifa kuhusu maendeleo ya makazi duniani. Taarifa ya nchi yetu imeunganishwa na taarifa za nchi nyingine za Afrika katika Mkutano uliofanyika Abuja, Nigeria mwezi Februari, 2016 kwa lengo la kuweka mapendekezo na msimamo wa pamoja wa nchi za Afrika utakaowasilishwa katika Mkutano Mkuu wa Tatu wa Makazi Duniani (*Habitat III*) utakaofanyika Quito, Ecuador, mwezi Oktoba, 2016. Mkutano huo utaweka Ajenda Mpya ya Makazi Duniani ambayo itatekelezwa na nchi zote wanachama wa Umoja wa Mataifa katika kipindi kingine cha miaka 20 ijayo.

WAKALA WA TAIFA WA UTAFITI WA NYUMBA NA VIFAA VYA UJENZI

77) **Mheshimiwa Spika**, Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Nyumba na Vifaa vya Ujenzi una majukumu ya kutafiti, kukuza teknolojia asilia ya vifaa vya ujenzi, kuhamasisha na kusambaza matokeo ya utafiti na utaalumu wa ujenzi wa nyumba bora za gharama nafuu nchini. Matokeo ya tafiti hizi husaidia upatikanaji wa vifaa vya ujenzi vya gharama nafuu kwa wananchi wengi, hivyo kuwezesha kuboresha nyumba zinazojengwa na watanzania hususan wale wa kipato cha chini na cha kati.

78) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wakala uliendelea kufanya utafiti na kubuni mbinu za kujenga nyumba kwa gharama nafuu kwa kutumia malighafi zilizoboreshwa kitaalam na zinazopatikana karibu na maeneo ya wananchi hapa nchini. Tafiti zilizofanywa na Wakala ni pamoja na uboreshaji wa udongo kwa ajili ya ujenzi wa msingi, kuta na jamvi. Pia, utafiti huu unahusisha uainishaji na uboreshaji wa aina mbalimbali za udongo ili kupunguza gharama za ujenzi.

79) **Mheshimiwa Spika**, utafiti mwingine uliofanywa na Wakala katika mwaka 2015/16 ulihusu kuboresha vigae mkongwe na kofia zake. Matokeo ya utafiti huo yameshaanza kusambazwa kwa wananchi kupitia semina mbalimbali na mafunzo kwa vitendo katika wilaya za Kahama, Morogoro vijijini, Kilombero na Kinondoni.

80) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wakala ulitengeneza mashine **80** za kufyatulia tofali za kufungamana. Kati ya mashine hizo, mashine **46** ziliuzwa kwa vikundi **12** vya ujenzi. Vilevile Wakala ulitoa mafunzo ya ujenzi kwa vikundi sita (**6**) vyenye vijana **104** katika wilaya za Kahama (Bulyanhulu Goldmine-**18**, Buzwagi Goldmine-**45**); Morogoro (Kilombero Plantations-**11**) na Kinondoni (Mbezi Msakuzi-**30**).

81) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17 Wakala utaendelea kufanya tafiti mbalimbali za kuendeleza teknolojia rahisi za ujenzi wa gharama nafuu. Tafiti hizi ni pamoja na: utafiti wa vigae vya mfinyanzi vya kuchoma na matofali ya kuchoma ya kufungamana ambayo uchomaji wake utatumia pumba na mabaki ya makaa ya mawe; utafiti juu ya ujenzi wa sakafu la ghorofa za gharama nafuu kwa kutumia zege lisilo na vyuma; utafiti wa kuboresha ujenzi wa nyumba za udongo pamoja na nyumba za tofali za udongo kwa kutumia teknolojia ya adobe; na utafiti wa matumizi ya nishati katika ujenzi wa nyumba.

82) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wakala uliahidi kuhamasisha na kueneza teknolojia ya ujenzi wa nyumba za gharama nafuu katika Wilaya za Wanging'ombe, Bukombe, Nkasi na Nanyumbu. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wakala kwa kushirikiana na Shirika la Nyumba la Taifa ilihamasisha na kueneza teknolojia hiyo katika Wilaya hizo. Aidha, kwa mwaka wa fedha 2016/17 Wakala utaendelea kuhamasisha na kueneza teknolojia ya ujenzi wa nyumba za gharama nafuu kwa kuendesha semina na mafunzo ya vitendo katika wilaya nne (**4**). Pia, Wakala utaendelea kujitangaza ili kusambaza huduma kwa wananchi kwa kushiriki katika maonesho mbalimbali ya kitaifa. **Natoa rai kwa Waheshimiwa Wabunge kuanzisha vikundi vya ujenzi wa nyumba za gharama nafuu ambavyo vitapata mafunzo kutoka kwa wakala.**

SHIRIKA LA NYUMBA LA TAIFA

83. **Mheshimiwa Spika**, ili kuliwezesha Shirika la Nyumba la Taifa kujenga nyumba nyingi zaidi, katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara yangu iliendelea kuzihamasisha Halmashauri za Miji na Wilaya kulipatia Shirika ardhi ili liweze kujenga nyumba za gharama nafuu. Aidha, Wizara iliendelea kuzihimiza benki na taasisi za fedha kutoa mikopo nafuu ya kununua au kujenga nyumba kwa

wananchi. Hadi sasa jumla ya benki na taasisi za fedha **16** zinatoa mikopo kwa wananchi ya kununua nyumba zinazojengwa na Shirika la Nyumba la Taifa.

84) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Shirika liliweka lengo la kukamilisha miradi na kuanza mingine mipya na kufanya miradi inayotekelezwa kuwa **73**. Hadi Aprili, 2016, Shirika liliendelea na utekelezaji wa miradi **64** yenye jumla ya nyumba **4,990 (Jedwali Na. 13A)**. Miradi hii, ililwezesha Shirika kuifika mikoa **24** kwa kujenga nyumba za makazi za gharama nafuu **1,841**, nyumba za makazi za gharama ya kati na juu **2,823** na nyumba za biashara **326**. Kati ya nyumba hizi, jumla ya nyumba **770** zilikamilika. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Shirika litakamilisha miradi iliyopangwa na kuweka mkazo zaidi ujenzi wa nyumba za gharama nafuu.

Ardhi kwa Ajili ya Ujenzi wa Nyumba

85) **Mheshimiwa Spika**, Shirika liliendelea na uendelezaji wa ardhi iliyonunua mikoa mbalimbali yenye ukubwa wa ekari **4,642.86 (Jedwali Na.13B)**. Katika mwaka 2015/16, Shirika limeendelea kushirikiana na Halmashauri za Miji na Wilaya nchini kupata ardhi ya gharama nafuu yenye ukubwa wa ekari **2,627.5** iliyoko kwenye Halmashauri za Miji na Wilaya mbalimbali kwa ajili ya ujenzi wa nyumba. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Shirika litaendelea kuwasiliana na Halmashauri na wadau mbalimbali ili kuweka miundombinu katika ardhi iliyopatikana kwa ajili ya ujenzi wa nyumba za gharama nafuu. **Hivyo, natoa rai kwa Halmashauri nchini kutenga ardhi na kuweka miundombinu muhimu ili kuliwezesha Shirika kujenga nyumba za gharama nafuu kwa wananchi wengi zaidi.**

Uuzaji wa Nyumba

86) **Mheshimiwa Spika**, hadi Aprili, 2016, Shirika liliweza kuuza nyumba **1,483** katika miradi yake kati ya nyumba **4,990** zilizojengwa. Kutokana na mauzo hayo, Shirika lilipata kiasi cha Shilingi **bilioni 133.82**. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Shirika litaongeza juhudi katika kukusanya fedha za mauzo ya nyumba ili kufika lengo lake na kuliwezesha kujenga nyumba nyingine hususan zile za gharama nafuu. Aidha, Shirika litaendelea na juhudi za kuwahamasisha wananchi kununua nyumba zinazojengwa kwa kutumia fursa ya mikopo inayotolewa na benki washirika ambazo zimeingia makubaliano na Shirika ya kutoa mikopo ya ununuzi wa nyumba zake.

Uendelezaji wa Vitovu vya Miji

87) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16, Shirika lilipanga kujenga katika maeneo ya Kawe katika mkoa wa Dar es Salaam, Burka/Matevesi na Usa River katika mkoa wa Arusha na kuanza ujenzi katika

maeneo ya Luguruni (Kwembe) na Uvumba (Kigamboni) kama vitovu vya miji. Hadi Aprili, 2016, Shirika lilikamilisha mpangokina wa kitovu cha mji wa Kawe na ujenzi wa nyumba zipatazo **700** unaendelea. Aidha, Shirika limekamilisha uandaaji wa mipangokina ya kuendeleza maeneo ya Burka/Matevesi - Arusha (**ekari 579.2**), Usa River - Arusha (**ekari 296**) na Uvumba, Kigamboni – Dar es Salaam (**ekari 202**).

Mheshimiwa Mwenyekiti, uendelezaji katika eneo la Burka/Matevesi umeanza, nyumba ya mfano inajengwa katika eneo la Usa River ambapo kazi ya uuzaji wa viwanja katika eneo hilo itafanyika baada ya Shirika kulipanga kama Mwendelezaji Mkuu wa Milki. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Shirika litaendelea na ujenzi wa nyumba 300 za gharama nafuu katika eneo la Luguruni, kukamilisha ujenzi katika eneo la Kawe na kuendelea kusimamia uendelezaji wa maeneo ya Usa River na Burka/Matevesi.

Mapato ya Shirika

88) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Shirika lilitarajia kuingiza mapato yatoanayo na kodi za pango la nyumba zake kiasi cha Shilingi **bilioni 82.16 (Jedwali Na. 13C)** na kuendelea kuchangia mapato ya Serikali kwa kulipa kodi mbalimbali. Hadi Aprili, 2016, makusanyo ya kodi ya pango yalifikia Shilingi **bilioni 75.96** sawa na **asilimia 92.45** ya lengo la kipindi hicho. Makusanyo hayo, yaliliwezesha Shirika kuchangia mapato ya Serikali kwa kiasi cha Shilingi **bilioni 17.88 (Jedwali Na.13D)** kupitia kodi mbalimbali. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Shirika litaendelea kutumia sehemu ya mapato ya kodi kuboresha huduma zake kwa wapangaji.

Matengenezo ya Nyumba na Majengo

89) **Mheshimiwa Spika**, Shirika limekuwa likirekebisha viwango vya kodi ya pango la nyumba ambavyo vilikuwa chini ili liweze kumudu gharama za utunzaji wa nyumba hizo. Katika mwaka wa fedha 2015/16, Shirika lilitenga Shilingi **bilioni 10.0** kwa ajili ya matengenezo makubwa ya nyumba. Hadi Aprili, 2016, Shirika limetumia Shilingi **bilioni 6.8** kwa ajili ya matengenezo ya nyumba **2,900**. Katika mwaka wa fedha 2016/17, Shirika limetenga Shilingi **bilioni 9.4** kwa ajili ya matengenezo na ukarabati wa nyumba na majengo yake.

Huduma kwa Jamii

90) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2015/16, Shirika liliendelea kutoa huduma kwa jamii iliyolenga kuwawezesha vijana kiuchumi. Katika kusaidia ajira kwa vijana, Shirika lilitoa mashine nne (4) za kufyatua matofali na mtaji wa Shilingi 500,000/= kwa kila Halmashauri kwa Halmashauri za Wilaya 168 na

kuwezesha ajira zipatazo 6,720. Msaada huu umeligharimu Shirika jumla ya Shilingi **milioni 731** ambazo zilihusisha ununuzi wa mashine, mafunzo kwa vijana na mtaji. Katika mwaka 2016/17, Wizara yangu itaendelea kuhimiza Shirika kukamilisha kazi ya uhakiki wa vikundi vya vijana na kuzipatia Halmashauri mpya msada wa mashine hizi.

HUDUMA ZA KISHERIA

91) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu imeendelea kutoa huduma za kisheria katika masuala mbalimbali yanayohusu sekta ya ardhi ikiwa ni pamoja na kuandaa utetezi wa mashauri mbalimbali yanayohusu Wizara, kuhuisha sheria na kupitia mikataba ya kitaifa na kimataifa inayohusisha sekta ya ardhi. Kazi hizi zinafanywa kwa kushirikiana na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

92) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2015/16 Serikali imekamilisha mapendekezo ya Rasimu ya Sheria ya Uthamini na Usajili wa Wathamini na taratibu zinakamilishwa za kuwasilisha muswada Bungeni. Aidha, Wizara iliandaa Kanuni za Sheria mbalimbali zinazosimamiwa na Wizara ikiwa ni pamoja na Kanuni za Sheria ya Mahakama ya Ardhi zinazosimamia maadili ya utendaji kazi wa Wenyeviti wa Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya. Vilevile, Wizara yangu kwa kushirikiana na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imetangaza maeneo ya mipango kabambe katika Gazeti la Serikali kwa Mji Mpya Kigamboni (**GN. Na. 258** ya 17/07/2015); Halmashauri ya Mji wa Njombe (**GN. Na.474** ya 23/10/2015) na Jiji la Mwanza (**GN.Na. 107** ya 25/03/2016).

93) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu kwa kushirikiana na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imetangaza tarehe 22 Aprili, 2016 maeneo yafuatayo kuwa ya mipango:- *Jakaya Kikwete International Tourist Planning Area* (**GN. Na. 126**); *Scheme of Regularisation - Kidatu 'A' Area Ipuli Ward na Kidatu 'B' Area, Mtendeni Ward Tabora Municipality* (**GN. Na. 138**); *Scheme of Regularisation - Mbalizi Area* (**GN. Na. 130**); *Mbambabay Township Planning Area* (**GN. Na. 137**); *Mkuranga [part of] Planning Area* (**GN. Na. 125**); *Singida Planning Area* (**GN. Na. 136**); *Mbande Planning Area* (**GN. Na. 123**); *Simiyu Airport Planning Area* (**GN. Na. 133**); *Mara Region Airport Planning Area* (**GN. Na.135**); *Matema Planning Area* (**GN. Na. 132**); *Kyaka - Banuzi Planning Area* (**GN. Na. 128**); *Mutukula Planning Area* (**GN. Na. 129**); *Mbeya City Council - Master Plan* (**GN. Na. 124**) na *Arusha Urban Planning Area* iko katika hatua za mwisho za uhakiki.

94) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara yangu itaendelea na uandaaji wa mapendekezo ya Sheria ya Utwaaji wa Ardhi na Fidia; Sheria ya Mawakala wa Milki; Sheria ya Uthamini na Usajili wa Wathamini; Sheria ya Usimamizi wa Uendelezaji Milki (*Real Estate Development*)

na uhuishaji wa Muundo wa Chuo cha Ardhi Tabora na Morogoro. Pia Wizara itahuisha Sheria ya Ardhi Na 4, Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na. 5 za mwaka 1999 na Sheria ya Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi Na. 2 ya mwaka 2002.

MAPITIO YA SERA

95) **Mheshimiwa Spika**, Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 imedumu zaidi ya miaka 20 tangu kutungwa kwake na inalenga katika kuweka mfumo thabiti unaofafanua suala la umiliki wa ardhi na kuwezesha usimamizi bora na mgawanyo sahihi wa rasilimali ardhi mijini na vijijini. Hata hivyo, katika vipindi tofauti wadau wa sekta ya ardhi waliona kuna umuhimu wa kufanya mapitio ya sera hiyo ili kwenda na wakati. Katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara ilifanya uchambuzi wa sera hiyo na kujiridhisha kuwa kuna umuhimu wa kuifanyia mapitio. Zoezi la mapitio limeanza mwezi Machi 2016 kwa kushirikiana na wataalam washauri kutoka Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Chuo Kikuu Ardhi pamoja na taasisi zingine za umma. Mikutano ya kukusanya maoni ya wadau wa sekta ya ardhi imefanyika kupitia kanda nane (8) za Wizara. **Natoa rai kwa Watanzania wote wakiwemo Waheshimiwa Wabunge kutoa maoni yenu kupitia dodoso linalopatikana Makao Makuu ya Wizara (Kituo cha Huduma kwa Mteja), Ofisi za Kanda za Ardhi, Halmashauri zote na pia katika tovuti ya Wizara (www.ardhi.go.tz) kabla ya tarehe 30 Juni, 2016.**

96) **Mheshimiwa Spika**, kutokana na ukuaji wa kasi wa sekta ya nyumba nchini, Wizara yangu imemteua mtaalamu mwelekezi kufanya mapitio ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi ya mwaka 2000 ili kuihuisha na kupata Sera mpya ya Taifa ya Maendeleo ya Makazi. Aidha, matokeo ya mapitio hayo yatawezesha kukamilisha Rasimu ya Sera ya Taifa ya Maendeleo ya Nyumba ambayo itaelekeza namna bora ya kusimamia sekta ya nyumba na kuongeza tija na ustawi wa wananchi na taifa kwa ujumla.

MAWASILIANO SERIKALINI

97) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara yangu iliahidi kuendelea kuelimisha umma kuhusu sera, sheria, kanuni na taratibu zinazosimamia sekta ya ardhi kwa kuratibu mawasiliano. Katika kutekeleza ahadi hii, Wizara iliandaa vipindi thelathini na tatu (33) vya televisheni na vipindi kumi (10) vya redio. Aidha, taarifa mbalimbali kwa umma zilitolewa kwa njia mbalimbali ikiwemo Tovuti ya Wizara, vyombo vya habari, mitandao ya kijamii, matangazo, mahojiano na mikutano kati ya Wizara na wanahabari. Vilevile, machapisho mbalimbali yaliandaliwa. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara yangu itaendelea kuelimisha umma kuhusu sera, sheria, kanuni na taratibu zinazosimamia sekta ya ardhi.

HUDUMA ZA UTAWALA NA RASILIMALI WATU

98) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu imeendelea kuboresha utoaji wa huduma kwa ufanisi kupitia mifumo ya utendaji kazi na usimamizi wa rasilimali watu. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara imeendelea kuwajengea uwezo watumishi, kuboresha mazingira ya ofisi, kutoa stahili kwa watumishi zinazoendana na masharti ya ajira zao na kuimarisha utawala bora kwa watumishi kuzingatia maadili katika utendaji kazi na kuwajali wateja kwa kutoa huduma bora kwa wakati.

99) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 Wizara yangu imeendelea kuboresha huduma katika Kituo cha Huduma kwa Mteja. Kupitia kituo hiki huduma zimeboreshwa kwa kuwa na mpangilio mzuri wa kazi ambao umeleta uwazi na kuzuia mianya ya rushwa. Wateja wapatao **420** wanahudumiwa kwa siku katika kituo hiki. Huduma hii imepunguza kero na malalamiko ya wananchi ya kufuatilia huduma kwa muda mrefu. Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara yangu itaendelea kuboresha utoaji wa huduma kwa kuweka mifumo bora zaidi ya utendaji kazi na mazingira bora ya ofisi kwa lengo la kuleta ufanisi katika kazi.

100) **Mheshimiwa Spika**, kwa kutambua matumizi sahihi ya rasilimali watu katika kufikia malengo yaliyopangwa, Wizara yangu imeendelea kuwawezesha watumishi kuhudhuria mafunzo ya aina mbalimbali kwa ajili ya kuwajengea uwezo ili waweze kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi zaidi. Katika mwaka

2015/16 jumla ya watumishi **86** walihudhuria mafunzo ya muda mrefu na mfupi ndani na nje ya nchi, watumishi **45** wa taaluma mbalimbali walijiriwa, watumishi saba (**7**) walibadilishwa kazi baada ya kupata sifa na watumishi **21** walithibitishwa katika vyeo vyao. Aidha, watumishi **195** walipandishwa vyeo na tisa (**9**) waliteuliwa kushika nyadhifa mbalimbali za uongozi. Katika mwaka 2016/17 Wizara inatarajia kuwapatia mafunzo watumishi **150** wa kada mbalimbali.

101) **Mheshimiwa Spika**, Wizara yangu imeendelea kuwahamasisha watumishi kupima afya zao ili waweze kujihadhari na janga la UKIMWI. Watumishi waliojitambulisha kuwa wanaishi na virusi vya ukimwi wameendelea kupatiwa huduma na msaada wa fedha kwa ajili ya dawa na lishe kwa lengo la kuimarisha afya zao ili waweze kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi. Katika mwaka 2016/17 Wizara yangu itaendelea kuhamasisha upimaji wa afya na kuendelea kutoa huduma stahiki.

Vyuo vya Ardhi

102) **Mheshimiwa Spika**, Wizara ina vyuo viwili vya ardhi vilivyopo Morogoro na Tabora. Vyuo hivi vinatoa mafunzo ya Cheti na Stashahada katika fani za Upimaji Ardhi, Urasimu Ramani, Ubunifu na Uchapishaji pamoja na Usimamizi wa Ardhi, Uthamini na Usajili. Wahitimu katika fani hizo ndio wanaofanya kazi za uandani zinazohusu sekta ya ardhi katika Halmashauri zote nchini. Katika mwaka wa fedha 2015/16 Chuo cha Ardhi Tabora kimeanzisha mafunzo ya Stashahada katika fani ya Ubunifu na Uchapishaji na Chuo cha Ardhi Morogoro kinatarajia kuanzisha kozi ya Mipango Miji ambayo itawapa wanachuo ujuzi zaidi na sifa ya kujiunga na Vyuo Vikuu ndani na nje ya nchi. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Wizara inaendelea kuviimarisha vyuo hivi kwa kuvinunulia vifaa na mitambo ya kufundishia na kujifunzia kwa vitendo ili kuwawezesha wanachuo kupata ujuzi unaokidhi viwango katika taaluma zao.

103) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2015/16 idadi ya wahitimu katika vyuo vya ardhi vya Morogoro na Tabora ilikuwa ni **495** kati yao wahitimu **196** ni wa Chuo cha Ardhi Morogoro na wahitimu **299** ni wa Chuo cha Ardhi Tabora (**Jedwali Na.14**). Katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara itaendelea kuviimarisha vyuo hivi ili viweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kutoa wahitimu wenye ujuzi unaokidhi mahitaji na ushindani katika soko la ajira. Lengo ni kupata wataalam wengi ili waweze kutoa huduma za ardhi katika ngazi mbalimbali.

C. CHANGAMOTO ZINAZOIKABILI SEKTA YA ARDHI NA MIKAKATI

104) **Mheshimiwa Spika**, licha ya juhudi zilizotekelezwa na Wizara katika mwaka wa fedha 2015/16, Wizara inakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

(i) Uratibu wa utekelezaji wa kazi za sekta ya ardhi inayosimamiwa na mamlaka zaidi ya moja na hivyo, kupelekea kuibuka kwa migogoro baina ya watumiaji ardhi;

(ii) Uhaba wa wataalam na vitendea kazi vinavyohitajika ili kukidhi utoaji wa huduma katika sekta ya ardhi;

(iii) Kasi ya ongezeko la idadi ya watu na mifugo ikilinganishwa na upatikanaji wa ardhi iliyopangwa na kupimwa;

(iv) Ucheleweshaji wa ulipaji wa fidia stahiki kwa ardhi iliyotwaliwa kwa ajili ya matumizi ya maendeleo; na

(v) Uelewa mdogo wa wananchi kuhusu sera na sheria za ardhi unapelekea wananchi kuvamia maeneo yasiyo yao.

105) **Mheshimiwa Spika**, katika hotuba yangu nimeainisha mikakati mbalimbali itakayotekelezwa katika mwaka wa fedha 2016/17 ili kukabiliiana na changamoto hizo. Katika kudhibiti migogoro iliyopo, Serikali itaimarisha uratibu wa taasisi zinazosimamia sekta ya ardhi nchini na hivyo, kudhibiti migogoro ya matumizi ya ardhi baina ya watumiaji, kuongeza ufanisi na tija.

106) **Mheshimiwa Spika**, kuhusu uhaba wa wataalam na vitendea kazi, Serikali itaishirikisha sekta binafsi chini ya utaratibu wa ubia katika utekelezaji wa majukumu ya sekta ya ardhi. Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI inaandaa utaratibu wa kuzishirikisha kampuni binafsi katika urasimishaji wa maeneo yasiyopangwa katika Halmashauri nchini.

107) **Mheshimiwa Spika**, Wizara inatekeleza Programu ya Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri itaendelea kuhakiki viwanja na mashamba ambayo hayajaendelezwa kwa muda mrefu, kuyafutia milki na kuyapangia matumizi mengine. Kuhusu migogoro inayosababishwa na ucheleweshaji wa malipo ya fidia kwa wananchi, Wizara inakamilisha taratibu za kuunda Bodi itakayoratibu masuala yote ya ulipaji fidia nchini.

108) **Mheshimiwa Spika**, ili kuziba mianya inayosababisha migogoro ya matumizi ya ardhi baina ya watumiaji mbalimbali, Serikali kwa kushirikiana na wadau mbalimbali nchini imeanza mapitio ya Sera ya Taifa ya Ardhi 1995 kwa lengo la kuiboresha iende sawia na mahitaji ya sasa ya jamii. Kuhusu uelewa mdogo wa wananchi juu ya sera na sheria za ardhi, Wizara itaendelea kuelimisha umma kuhusu sera, sheria, kanuni na taratibu zinazosimamia sekta ya ardhi.

SHUKRANI

109) **Mheshimiwa Spika**, kwa niaba ya Wizara yangu, ninapenda kuwashukuru kwa dhati wadau wote wa sekta ya ardhi ikiwa ni pamoja na Washirika wa Maendeleo, Halmashauri za Wilaya, Miji, Manispaa na Majiji, nchi wahisani na taasisi zisizokuwa za kiserikali. Hawa ni pamoja na Benki ya Dunia, Shirika la Makazi la Umoja wa Mataifa (UN-HABITAT), Washirika wa Maendeleo wa nchi za Uingereza, Denmark, Sweden, China, India, Korea na Marekani. Wizara yangu inatambua na kuthamini michango inayotolewa na wadau hawa katika utekelezaji wa majukumu ya Wizara.

110) **Mheshimiwa Spika**, kwa mara nyingine napenda kumshukuru Naibu Waziri wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi Mheshimiwa Dkt. Angelina Sylvester Lubala Mabula (Mb), kwa kunisaidia katika kutekeleza majukumu yangu. Pia napenda kumshukuru Katibu Mkuu Dkt. Yamungu Kayandabila na Naibu Katibu Mkuu Dkt. Moses Kusiluka kwa ushirikiano mkubwa

wanaonipa. Nawashukuru wakuu wa idara na vitengo, wakuu wa taasisi zilizo chini ya Wizara pamoja na watumishi wote wa sekta ya ardhi katika ngazi zote kwa kunisaidia katika kutimiza majukumu yangu. Nawasihi kila mmoja wetu aendelee kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kuacha kufanya kazi kwa mazoea. Kila mmoja atapimwa kutokana na matokeo ya utendaji wake wa kazi.

111) **Mheshimiwa Spika**, kwa namna ya pekee napenda kutumia fursa hii kuwashukuru Mheshimiwa Angella Jasmine Kairuki (Mb.), Alphayo Japan Kidata na Dkt. Selassie D. Mayunga kwa michango yao walipokuwa katika Wizara hii wakati wa utekelezaji wa mpango na bajeti ya mwaka 2015/16.

D. HITIMISHO

112) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara itaendelea kushirikiana na Halmashauri zote kutayarisha mipango ya kuendeleza miji na vijiji, kusimamia upangaji, upimaji, urasimishaji, umilikishaji na usajili wa hati ili kuwezesha kuwepo kwa usalama wa milki. **Natoa rai kwa mamlaka na asasi mbalimbali pamoja na wadau wote wa sekta ya ardhi kutoa ushirikiano kwa Wizara ili kuhakikisha kuwa ardhi inaziwezesha sekta zote kufikia malengo ya kumletea mtanzania maendeleo na kuondokana na umaskini.**

E. MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA 2016/17

Makadirio ya Mapato

113) **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka wa fedha 2016/17 Wizara inatarajia kukusanya jumla ya Shilingi **bilioni 111.77** kutokana na kodi, tozo na ada mbalimbali zinazotokana na shughuli za sekta ya ardhi kwa kutekeleza mikakati ambayo imeainishwa katika hotuba.

Makadirio ya Matumizi

114) **Mheshimiwa Spika**, ili Wizara yangu iweze kutekeleza majukumu niliyoyaeleza katika hotuba hii kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2016/17, sasa naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu lijadili na kuidhinisha makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara Fungu **48** na Fungu **03** kama ifuatavyo:-

NAKALA YA MTANDAO (ONLINE DOCUMENT)

MCHANGANUO WA FUNGU 48		
AINA	MAPATO / MATUMIZI	SHILINGI
A	Mapato ya Serikali	111,772,746,400
B	Matumizi ya Kawaida	
	Matumizi ya Mishahara	16,342,791,000
	Matumizi Mengineyo	25,531,158,000
	Jumla Ndogo	41,873,949,000
C	Matumizi ya Maendeleo	
	Fedha za Ndani	10,000,000,000
	Fedha za Nje	10,000,000,000
	Jumla Ndogo	20,000,000,000
	JUMLA KUU (B+C)	61,873,949,000

Jumla ya matumizi ya kawaida na maendeleo shilingi **61,873,949,000/=**.

FUNGU 03: TUME YA TAIFA YA MATUMIZI YA ARDHI

IDARA	MISHAHARA	MATUMIZI MENGINE	JUMLA
a) Fedha na	845,280,000	665,964,000	1,511,244,000
b) Mipango Maumbile		143,655,000	143,655,000
c) Uratibu na Mawasiliano		45,912,000	45,912,000
d) Utafiti na Kumbukumbu		46,090,000	46,090,000
JUMLA	845,280,000	901,621,000	1,746,901,000

Jumla ya matumizi ya kawaida ni Shilingi **1,746,901,000/=**.

115) **Mheshimiwa Spika**, maombi ya fedha hizo katika mwaka 2016/17 yamezingatia miongozo mbalimbali na pia ajenda ya Serikali ya kubana matumizi ya kawaida na kuyaelekeza kwenye maeneo ya vipaumbele vyenye kuleta tija na maendeleo kwa jamii. Hivyo, shughuli za msingi za kutekeleza majukumu ya Wizara katika mwaka wa fedha 2016/17 zimetengewa bajeti ya kutosha.

116) **Mheshimiwa Spika**, pamoja na hotuba hii nimesambaza viambatisho vya vitabu. Naomba taarifa hizo zichukuliwe kuwa ni vielelezo vya hoja hii pamoja na nyaraka zilizomo katika kinyonyi (**Jedwali Na. 15**). Hotuba hii inapatikana pia kwenye tovuti ya Wizara kwa anuani ya www.ardhi.go.tz.

117) **Mheshimiwa Spika**, mwisho natoa shukrani zangu za dhati kwako binafsi na kwa Waheshimiwa Wabunge kwa kunisikiliza.

118) **Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja**

WAZIRI WA VIWANDA, BIASHARA NA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

MWENYEKITI: Hoja imeungwa mkono, ahsante! Mwenyekiti!

MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE - MWENYEKITI KAMATI YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII: Mheshimiwa Mwenyekiti, ninaleta Taarifa kuhusu Utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2015/2016 pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu ya muda naomba taarifa yangu yote iingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni ya 99(9)...

MWENYEKITI: Mheshimiwa hebu sogeza hiyo *microphone* vizuri kwako, ishushhe chini hiyo *microphone*.

MHE. ENG. ATASHASTA J. NDITIYE - MWENYEKITI KAMATI YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII: Kwa mujibu wa Kanuni ya 99(9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2015/2016, pamoja na Maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, fasili ya 7(1) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 inataja majukumu ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuwa ni:-

Moja, kushughulikia Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi;

Pili, kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara;

Tatu, kushughulikia taarifa za utendaji za kila mwaka za Wizara; na

Nne, kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kanuni ya 98(1) na (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge imeweka sharti la Kamati za kisekta, ikiwemo Kamati hii, kufanya ukaguzi wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo na kisha kuchambua bajeti ya Wizara inazozisimamia. Naomba kutoa taarifa kuwa Kamati ilifanya ukaguzi wa miradi

ya maendeleo iliyotengewa fedha chini ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/2016 na kuchambua bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inahusisha mafungu mawili, Fungu Namba 3 - Tume ya Matumizi ya Ardhi na Fungu Namba 48 - Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kimpangilio taarifa hii inafafanua mambo yafuatayo:-

Matokeo ya ukaguzi wa miradi ya maendeleo, utekelezaji wa ushauri wa Kamati kwa mwaka wa fedha 2015/2016.

Pia utekelezaji wa kazi za Wizara kwa mwaka wa fedha wa 2015/2016, na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Utekelezaji wa kazi za Shirika la Nyumba la Taifa kwa mwaka wa fedha wa 2015/2016 na Mpango wa Kazi wa Shirika kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile Kamati inashughulikia Utekelezaji wa kazi za Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Nyumba na Vifaa vya Ujenzi kwa mwaka wa fedha wa 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia tunashughulikia utekelezaji wa kazi za Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi kwa mwaka wa fedha wa 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Vilevile Utekelezaji wa Kazi za Wakala wa Uendelezaji wa Mji Mpya wa Kigamboni (KDA) kwa mwaka wa fedha 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uchambuzi wa majukumu yaliyotekelezwa; Sehemu hii ya pili inajielekeza katika kutoa ufafanuzi wa masuala mbalimbali kwa mtiririko ulioelezwa katika kipengele 1.4 cha sehemu ya kwanza kwa namna ifuatayo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, utekelezaji wa bajeti kwa mwaka wa fedha 2015/2016. Uchambuzi wa Kamati katika mapitio ya utekelezaji wa bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/2016 ulijikita zaidi katika makusanyo ya maduhuli ikilinganishwa na lengo pamoja na upatikanaji wa fedha za matumizi kwa ajili ya shughuli zilizopangwa kutekelezwa. Njia zilizotumika ni pamoja na kuangalia hali halisi ya makusanyo ya maduhuli, kuzingatia taarifa mbalimbali

zilizowasilishwa kwenye Kamati na majadiliano yaliyochangia upatikanaji wa taarifa muhimu wakati wa vikao vya Kamati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uchambuzi wa taarifa kuhusu ukusanyaji wa maduhuli. Wizara ilitarajiwa kukusanya jumla ya shilingi billioni 70 kutokana na vyanzo mbalimbali vya mapato vilivyotokana na sekta ya ardhi. Hadi kufikia Machi, 2016, Wizara ilikusanya jumla ya shilingi bilioni 55.12 ambazo ni sawa na asilimia 78.74 ya lengo la mwaka. Kati ya makusanyo hayo, shilingi bilioni 48.61 sawa na asilimia 88.19 ya makusanyo zilitokana na kodi ya pango la ardhi. Mwenendo wa makusanyo unaonyesha Wizara itafikia lengo lake hadi kufikia mwisho wa mwaka wa fedha wa 2015/2016 endapo mfumo wa *Land Rent Management System* utatumwiwa na Halmashauri zote nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, upatikanaji wa fedha kutoka Hazina. Katika mwaka wa fedha wa 2015/16, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliidhinishiwa jumla ya shilingi bilioni 72.35, kati ya fedha hizo shilingi bilioni 54.63 zilikuwa kwa ajili ya matumizi mengineyo, shilingi bilioni 14.26 kwa ajili ya mishahara na shilingi bilioni 3.45 kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hadi kufikia Machi, 2016, Wizara ilikuwa imepokea jumla ya shilingi bilioni 32.7, kati ya fedha hizo shilingi bilioni 21 zilitengwa kwa ajili ya matumizi mengineyo na shilingi bilioni 10.9 kwa ajili ya mishahara na shilingi bilioni 3.45 ni fedha zilizopokelewa kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kwa ujumla fedha zilizopokelewa hadi Machi, 2016 ni sawa na asilimia 45.1 ya fedha zilizotengwa.

Aidha, uchambuzi unaonyesha kuwa hadi kufikia Machi, 2016, Wizara ilikuwa imepokea asilimia 38.2 ya fedha za matumizi mengineyo, asilimia 76.6 fedha za mishahara na asilimia 21.5 ya fedha za maendeleo. Vilevile uwiano wa wa tengeo la fedha za maendeleo na fedha za matumizi ya kawaida ni asilimia 4.78 fedha za miradi ya maendeleo na asilimia 95.22 fedha za matumizi ya kawaida.

Mheshimiwa Mwenyekiti, udhaifu huu katika kushindwa kutoa fedha kwa wakati na kwa kiasi kilichokusudiwa unaathiri ufanisi katika utekelezaji wa shughuli za Wizara hali inayochangia ongezeko la migogoro ya ardhi nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika hotuba ya bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016, Waziri alilitaarifu Bunge lako Tukufu kwamba Wizara yake ingeanza kutumia mfumo wa utunzaji kumbukumbu za ardhi yaani (*Integrated Land Information Management System*). Kuanza kutumika kwa mfumo huu kulitarajiwa kupunguza migogoro ya ardhi na kuongeza ufanisi katika kuwapatia wananchi hati za kumiliki ardhi bila usumbufu wala urasimu. Hadi wakati Kamati inakutana na Wizara hii kwa ajili ya kujadili bajeti yake, ilibaini

kuwa usimikaji wa mfumo huu umecheleweshwa na mchakato wa manunuzi ya vifaa vitakavyotumika na Kamati ikaiagiza Wizara kuhakikisha kwamba mchakato wa manunuzi unakamilishwa haraka na vifaa vinanunuliwa kwa wakati. Kamati inatoa rai kwa Serikali kuhakikisha kwamba mfumo huu wa *Intergrated Land Information Management System* unasimikwa haraka ili kuongeza ufanisi katika utawala wa ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matokeo ya ukaguzi wa miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha kwa mwaka 2015/2016. Katika mwaka wa fedha 2015/2016, Fungu 48 liliidhinishiwa jumla ya shilingi bilioni 3.45 kwa ajili ya mradi namba 4943 unaojulikana kama *Land Tenure Support Programme* ambao ni mradi wa umilikishaji ardhi na unatekelezwa kwa majaribio katika Wilaya za Ulanga, Kilombero na Malinyi - Mkoani Morogoro. Mradi huu unatekelezwa chini ya Kifungu 2001- Utawala wa Ardhi (*Land Administration*) cha Fungu 48.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matokeo ya ukaguzi ni kuwa Kamati ilibaini kuwa mradi huu ni mpya na hadi wakati wa ukaguzi ulikuwa umepokea shilingi 745,281,420 sawa na asilimia 21.5 ya fedha zilizotengwa ambazo ni shilingi 3,458,996,000. Fedha hizi zilitumika kufanya maandalizi ya awali ya kufungua ofisi, kununua samani na kuajiri wafanyakazi. Aidha, fedha zote zilizotengwa kwa ajili ya mradi huu kwa mwaka wa fedha unaoisha zilikuwa fedha za nje na hakukuwa na tengeo lolote la fedha zozote za ndani. Kamati iliridhishwa na maandalizi ya awali ya mradi na tunatarajia utatekelezwa vizuri iwapo fedha zote za mradi zitatolewa kwa wakati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati ilitembelea Ofisi ya Wakala wa Uendelezaji wa Mji Mpya wa Kigamboni na kujionea ofisi hiyo ilivyo tulivu kwa kuwa hakukuwa na shughuli yoyote ya kufanya. Mradi wa kuendeleza mji mpya wa Kigamboni haujatekelezwa kwa muda mrefu sasa na hakuna dalili kama Serikali ina nia ya kuutekeleza kwa vile kwa takriban miaka minane sasa hakuna kinachoendelea zaidi ya maneno matupu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaishauri Serikali kukiri kwamba imeshindwa kuendeleza mradi huo hivyo ivunje Ofisi za Wakala na kuwapangia kazi nyingine watumishi wa wakala badala ya kuendelea kulipa pango la ofisi na mishahara pasipo na tija. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati pia ilitembelea miradi ya ujenzi inayotekelezwa na Shirika la Nyumba la Taifa (*NHC*) iliyoko Mwongozo-Kigamboni na Kinondoni Hananasif. Kamati ilisikitishwa kuona baadhi ya nyumba za ghorofa moja katika mradi wa Mwongozo zikiwa zimejengwa chini ya kiwango. Aidha, bei za nyumba hizo ni ghali kwa sababu zinatozwa VAT na vilevile zinajumuishiwa gharama za ujenzi wa miundombinu ya maji, umeme na

barabara ambayo ingeweza kujengwa na Serikali ingepunguza gharama za nyumba hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, uchambuzi huu unaonesha kuwa Serikali haijaweka mkazo wa kutosha katika miradi ya maendeleo na kwa hali hii siyo rahisi kwa Serikali kufikia malengo yake iliyojiwekea.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na ukaguzi wa miradi ya maendeleo, Kamati imebaini kuwa katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilipanga kutekeleza miradi mitano ya maendeleo lakini ilitengewa fedha za nje kwa ajili ya mradi mmoja tu wa *Land Tenure Support Programme*. Kutokana na hali hiyo Kamati ina maoni yafuatayo:-

- (i) Kutopatikana kwa fedha kwa wakati kunachangia kuzorotesha utekelezaji wa miradi.
- (ii) Kutegemea fedha za nje pekee bila kutenga fedha za ndani kunaathiri mwenendo mzima wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo.
- (iii) Kuendelea kutoa fedha kiduchu kwa miradi ya maendeleo kunapandisha gharama za mradi na hivyo kukwamisha malipo tarajiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kutokana na bajeti hiyo iliyoidhinishwa na Bunge lako Tukufu, Wizara imefanikiwa kutekeleza majukumu mbalimbali ikiwa ni pamoja na:-

- (i) Kusimika mfumo wa *MOLIS (Management of Land Information System)* katika Kanda za Kaskazini, Ziwa, Nyanda za Juu Kusini, Kanda ya Kati na kutoa mafunzo kwa watumishi 12. Mfumo huu unarahisisha utunzaji wa kumbukumbu za ardhi na hivyo kurahisisha uandaaji na utoaji wa hati miliki.
- (ii) Kuanzisha ofisi nane za Kanda na hivyo kupeleka huduma za ardhi karibu ya wananchi.
- (iii) Kukamilisha maandalizi ya Sera ya Nyumba.
- (iv) Kusimika mfumo wa *Land Rent Management System (LRMS)* katika Ofisi 23 za Ardhi zilizopo katika Halmashauri mbalimbali. Mfumo huu unaongeza ufanisi katika ukusanyaji wa maduhuli na hivyo kuongeza makusanyo yatokanayo na pango la ardhi.
- (v) Kuhakiki mashamba 151 yaliyobainika kuwa yametelekezwa na kubatilisha milki 88 za mashamba hayo hivyo kupunguza migogoro ya ardhi nchini.

(vi) Kuandaa na kutoa hati miliki za kimila 11,778 kwa ajili ya wanavijiji hivyo kuwafanya wananchi kuwa na uhakika wa umiliki wa ardhi yao na kuwaongezea hadhi ya kukopesheka (dhamana).

(vii) Kutolewa kwa maelekezo ya Serikali kwamba Mthamini Mkuu wa Serikali asiidhinisha uthamini wa ardhi kabla ya kuthibitisha uwepo wa fedha za kulipa fidia.

(viii) Kuondoa uwezekano wa madhara kwa binadamu na mali zao kwa kuvunja jengo la ghorofa 16 lililokuwa katika mtaa wa Indira Ghandi. Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, bado Wizara imeendelea kukabiliwa na changamoto mbalimbali wakati wa utekelezaji wa bajeti kwa mwaka wa fedha wa 2015/2016. Changamoto hizo ni pamoja na:-

(i) Kutokutolewa kabisa kwa fedha za maendeleo kwa miradi mbalimbali.

(ii) Uhaba wa watumishi wa sekta ya ardhi kwa ujumla katika ngazi zote kuanzia Wizarani, Halmashauri za Jiji, Manispaa, Miji na Wilaya. Watumishi waliopo hivi sasa ni asilimia 24 tu ya mahitaji halisi, hali ambayo inachangia ufanisi hafifu kwa Wizara.

(iii) Kuongezeka kwa migogoro ya ardhi baina ya watumiaji mbalimbali. Kwa mfano, migogoro kati ya wakulima na wafugaji, wawekezaji na wanavijiji, Serikali na wananchi inayotokana na sababu mbalimbali ikiwemo ucheleweshwaji wa kulipa fidia na kadhalika.

(iv) Ufinyu wa fedha zinazotengwa kila mwaka kwa Kitengo cha Mabaraza ya Nyumba. Kutokana na ufinyu huu, kasi ya kufungua Mabaraza katika Wilaya mbalimbali imekwama.

(v) Upungufu wa viwanja vilivyopimwa unaosababisha kuongezeka kwa ujenzi holela mijini hasa katika miji mikubwa inayoendelea kukua kwa kasi;

(vi) Kutokuwepo kwa ardhi huru kwa ajili ya matumizi ya Serikali na ardhi ya akiba (*Land Bank*) kwa ajili ya wawekezaji wa ndani na nje ya nchi kunachangia kuleta migogoro ya ardhi kati ya wananchi na Serikali na kati ya wananchi na wawekezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati imeridhishwa na mikakati iliyowekwa na Wizara katika kukabiliana na changamoto hizo. Kamati inaamini kwamba endapo Wizara itaisimamia mikakati iliyojiwekea kwa kushirikiana na Wizara

nyingine mathalani Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma katika kupunguza urasimu katika zoezi zima la kutoa vibali vya kuajiri endapo itapewa pesa kwa wakati kama ilivyoidhinishwa, Wizara itafanikiwa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na hivyo kuleta maendeleo kwa Taifa kwani ardhi ndiyo msingi wa maendeleo kwa watu wote.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utekelezaji wa ushauri wa Kamati kwa mwaka wa fedha 2015/2016. Wakati wa kuchambua bajeti ya Wizara hii kwa mwaka wa fedha 2015/2016, Kamati ilitoa maoni na ushauri katika maeneo mbalimbali ili kuboresha utekelezaji wa kazi za Wizara hii. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa baadhi ya ushauri umezingatiwa na kutekelezwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaridhishwa na hatua zilizochukuliwa na Serikali kuondoa tatizo la kuchelewesha kulipa fidia pale Serikali inapotwaa ardhi ya wananchi. Kuanzia mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara imetoa mwongozo kwa mamlaka na taasisi zote unaoelekeza kwamba hakuna uthamini utakaoidhinishwa na Mthamini Mkuu wa Serikali kabla Halmashauri au mlipa fidia kuthibitisha uwepo wa fedha za kulipa fidia. Aidha, Serikali imeanzisha Mfuko wa Fidia ambao kwa mwaka huu wa fedha umetengewa shilingi bilioni tano kwa ajili ya kulipa fidia pale Serikali inapotwaa ardhi kwa manufaa ya Umma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuvunja jengo la ghorofa 16 lililoko katika mtaa wa Indira Ghandi Jijini Dar es Salaam ambalo Kamati iliitaka Serikali kulivunja mara moja ili kuepusha maafa ambayo yangeweza kutokea endapo lingeporomoka. Tunaishauri Serikali kuhakikisha kwamba ujenzi wa majengo ya ghorofa unafuata kanuni na taratibu zilizowekwa ikiwa ni kujenga kulingana na kibali kinavyoelekeza pamoja na kupata cheti cha tathmini ya athari kwa mazingira. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati inaridhishwa na hatua ya Serikali kuandaa utaratibu wa kuondoa utozaji wa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa mashirika yote yanayojenga nyumba ambazo kwa tafsiri itakayowekwa na Serikali zinahesabiwa kama nyumba za gharama nafuu. Aidha, sambamba na hilo Serikali inakamilisha maandalizi ya Sera ya Nyumba itakayoweka miongozo mbalimbali kuhusu masuala ya nyumba. Tunaipongeza Serikali kwa kulipa umuhimu wa kipekee suala hilo na kwamba utaratibu utakapokamilika utawawezesha wananchi wa kipato cha chini na kati kumudu kununua nyumba hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imechukua hatua za kumaliza sintofahamu kati yake na wananchi wa Kigamboni kwa kuweka mazingira wezeshi ambapo mmiliki wa ardhi katika eneo la Mradi wa ujenzi wa Mji Mpya Kigamboni atakuwa na fursa ama ya kuuza eneo lake, kukopa benki na

kuliendeleza mwenyewe kulingana na *master plan* au kuingia ubia na mwekezaji na kwamba sasa mgogoro kati ya wananchi wa Kigamboni na Serikali umekwisha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaipongeza Serikali kwa kukamilisha uandaaji wa *master plan* ili utekelezaji wa mradi uanze mara moja. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba yale maeneo yaliyobainishwa kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu basi wananchi wanalipwa fidia zao kwa wakati ili kupisha mradi. Hata hivyo Kamati inachelea kusema kasi ya utekelezaji mradi huu iko chini sana na Serikali haijaupa mradi huu uzito unaostahili, kwani licha ya kutengewa bajeti finyu, fedha hizo hazikupatikana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali imeanza utekelezaji wa ujenzi wa Mji Mpya wa Luguruni ambapo Kampuni ya *Surbana International Consultants* imekamilisha maandalizi ya mpango kina (*master plan*). Kamati imebaini kuwa katika *master plan* iliyoandaliwa zitakuwepo pia nyumba za gharama nafuu ambapo watu wa kipato cha chini watapata fursa ya kununua nyumba hizo. Ni matarajio ya Kamati kwamba mradi huo utanza kutekelezwa mara moja na kwamba utakapokamilika utapunguza msongamano wa watu katikati ya jiji kwa kuwa huduma muhimu zitakuwa zinapatikana katika miji ya viungani kama Luguruni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mpango na makadirio ya mapato na matumizi kwa mwaka wa fedha 2016/2017. Katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara imepanga kutekeleza shughuli mbalimbali ikiwa ni pamoja na:-

- (i) Kujenga mfumo wa kielektroniki wa kuhifadhi kumbukumbu za ardhi.
- (ii) Kuboresha maabara na karakana za utafiti wa vifaa vya ujenzi.
- (iii) Kuratibu na kusimamia utekelezaji wa mji mpya wa Kigamboni kupitia Wakala wa Mji Mpya wa Kigamboni (KDA).
- (iv) Kuandaa mpango wa matumizi ya ardhi katika sehemu mbalimbali nchini.
- (v) Kuanza kutekeleza programu ya kupima ardhi nchi nzima.
- (vi) Kupima na kumilikisha ardhi yote ya Wilaya za Ulanga, Kilombero na Malinyi.
- (vii) Kuanzisha Mabaraza ya Ardhi 50.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati imeridhishwa na malengo yaliyowekwa na Wizara kwani yakitekelezwa kwa ukamilifu yatachangia kupunguza migogoro ya ardhi na ujenzi holela mijini. Aidha, upimaji wa ardhi na utoaji wa

hati miliki utawawezesha wananchi kuwa na uhakika wa umiliki wa ardhi na kutumia hati hizo kukopa kwa ajili ya maendeleo.

Uchambuzi wa makadirio ya mapato. Katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara inatarajia kukusanya jumla ya shilingi 100, 010, 000,000 ikiwa ni ongezeko la asilimia 42.8 ikilinganishwa na mapato ya mwaka 2015/2016. Itakumbukwa kwamba hotuba aliyosoma Mheshimiwa Waziri inaeleza *figure* tofauti na hii lakini sisi mpaka tunaandaa taarifa hii tulikuwa tuna *figure* ya shilingi 100,010,000,000.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mapato haya yanatokana na tozo mbalimbali za sekta ya ardhi huku ada ya ardhi (*Land Rent*) ikiingiza mapato zaidi ikilinganishwa na vyanzo vingine. Ongezeko la mapato linachangiwa kwa kiasi kikubwa na mfumo wa kielektronik yaani *Land Rent Management System*. Ni maoni ya Kamati kwamba Serikali itahakikisha mfumo wa *Land Rent Management System* unatumiwa na Halmashauri zote nchini ili kuongeza mapato yatokanayo na ada ya ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inaomba Bunge lako Tukufu liidhinishe makadirio ya mapato na matumizi ya fedha kiasi cha shilingi 61,827,711,000. Kati ya fedha hizo shilingi bilioni 41.82 ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na shilingi bilioni 20 kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Kwa ujumla bajeti ya mwaka 2016/2017 imepungua kwa asilimia 17 ikilinganishwa na bajeti ya mwaka 2015/2016. Pamoja na kupungua kwa bajeti ya Wizara kwa ujumla wake, bajeti ya maendeleo imeongezeka kutoka shilingi bilioni 3.45 kwa mwaka 2015/2016 hadi shilingi bilioni 20 kwa mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ongezeko hili linatokana na wadau wa maendeleo kuongeza fedha katika mradi wa *Land Tenure Support Programme* kutoka shilingi bilioni 3.45 mwaka 2015/2016 hadi shilingi bilioni kumi kwa mwaka 2016/2017, hasa baada ya kuridhishwa na maendeleo ya mradi. Aidha, Serikali imetenga shilingi bilioni tatu kama fedha za ndani kwa ajili ya mradi huo. Vilevile Serikali imetenga shilingi bilioni saba kwa ajili ya miradi mingine minne ya maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kiasi cha shilingi bilioni 20 kinachoombwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo kinajumuisha fedha za ndani shilingi bilioni kumi na shilingi bilioni kumi kutoka kwa wadau wa maendeleo. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuonyesha juhudi za wazi katika kutenga fedha za ndani kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kamati imeridhia ongezeko hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, maoni na ushauri wa Kamati ni kuwa ardhi ni rasilimali ya msingi na ya muhimu ambayo shughuli zote za kijamii, kiuchumi na

kimaendeleo zinafanyika juu yake. Aidha, ardhi ni rasilimali adimu ambayo hushindaniwa na watu kwa ajili ya shughuli mbalimbali hivyo kuifanya iwe na thamani kubwa. Kwa sababu hiyo ardhi inatakiwa kumilikiwa Kiserikali na kimila kwa sheria, kanuni na taratibu zinazokubalika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuzingatia kasi ya ongezeko la watu nchini, thamani na umuhimu wa ardhi, ni vema Serikali ikasimamia sheria zake za ardhi kwa manufaa ya maendeleo ya kila Mtanzania na kuhakikisha ardhi ya nchi yetu haiuzwi au kumilikishwa hovyoya kwa wawekezaji kutoka nje.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa asilimia 80 ya wananchi wa vijijini wanategemea ardhi kwa ajili ya shughuli za kiuchumi; na kwa kuwa mara nyingi viongozi wa vijiji huingia mikataba mibovu na wawekezaji, ni dhahiri kwamba Serikali isipokuwa makini katika suala la kumilikisha ardhi kwa wawekezaji na kutoa elimu kwa umma, wananchi wataendelea kuwa maskini na watwana katika nchi yao wenyewe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya maelezo hayo, naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati kwa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Fungu 48 kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kuwa sekta ya ardhi inakabiliwa na changamoto mbalimbali zikiwemo za migogoro ya ardhi, ujenzi holela na kukosekana kwa mipango ya matumizi ya ardhi; na kwa kuwa changamoto hizo zinachangia kwa kiasi kikubwa kuzorotesha uchumi, nguvukazi na Taifa, Kamati inaliomba Bunge liitake Serikali:-

(i) Kuipatia Tume ya Matumizi ya Ardhi fedha za kutosha kutekeleza majukumu yake ili Taifa lipunguze ama liepukane kabisa na migogoro ya ardhi.

(ii) Kuanzisha Mabaraza ya Ardhi katika Wilaya zote nchini ili wananchi wasilazimike kwenda umbali mrefu kutafuta huduma ya mabaraza hayo.

(iii) Pale ambapo Serikali imetwaa mashamba makubwa yaliyotelekezwa, ihakikishe kwamba kabla ya kuyagawa mashamba hayo kwa wananchi au wawekezaji, yapangiwe matumizi ya ardhi na hati zitakazotolewa zingatia matumizi yaliyoidhinishwa.

Vilevile tunashauri kusitishwa utoaji wa VAT kwa nyumba za gharama nafuu zinazojengwa na mashirika ya umma zikiwemo zile za Shirika la Nyumba la Taifa. Tunaishauri vilevile kuunda Bodi ya Mfuko wa Fidia haraka ili kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hitimisho; mwisho lakini sio kwa umuhimu, nawapongeza Mheshimiwa Spika, Naibu Spika na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kazi nzuri mnayoifanya ya kuliongoza Bunge hili. Mungu awajalie afya njema, hekima na busara katika kutekeleza wajibu wenu huu mliokabidhiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kipekee nawashukuru Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano walionipa wakati wa kujadili na kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hii kwa mwaka wa fedha wa 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nachukua fursa hii pia kumshukuru Katibu wa Bunge - Dkt. Thomas Kashililah, Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge - Ndugu Athuman Hussein, Mratibu wa Kamati - Ndugu Gerald Magili na Ndugu Elihaika Mtui, Msaidizi wa Kamati, Ndugu Jane Ndulesi kwa kuratibu shughuli zote za Kamati na hatimaye kukamilisha taarifa hii kwa wakati. Aidha, nawashukuru watendaji wote wa Ofisi ya Bunge kwa ushirikiano wao na kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ukamilifu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, sasa naomba Bunge lako likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha.
(Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante.

TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI KWA MWAKA WA FEDHA WA 2015/2016 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA WA 2016/2017 KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI

SEHEMU YA KWANZA

MAJUKUMU YA KAMATI NA MUUNDO WA TAARIFA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa Mwaka wa Fedha 2015/2016, pamoja na maoni ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017.

1.2 Mheshimiwa Spika, Fasili ya 7 (1) ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016 inataja majukumu ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuwa ni :-

- (a) Kushughulikia Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi;
- (b) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara;
- (c) Kushughulikia Taarifa za utendaji za kila mwaka za wizara ; na
- (d) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara;

1.3 Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 98(1), (2), ya kanuni za Kudumu za Bunge imeweka sharti la Kamati za Kisekta, ikiwemo Kamati hii, kufanya ukaguzi wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo na kisha kuchambua bajeti ya wizara inazozisimamia. Naomba kutoa Taarifa kuwa Kamati ilifanya ukaguzi wa miradi ya maendeleo iliyotengewa fedha chini ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/2016 na kuchambua bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inahusisha Mafungu mawili: **Fungu 03 Tume ya Matumizi ya Ardhi na Fungu 48 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.**

1.4 Mheshimiwa Spika, Kimpangilio, Taarifa hii inafafanua mambo yafuatayo:-

- i) Matokeo ya ukaguzi wa miradi ya maendeleo;
- ii) Utekelezaji wa ushauri wa Kamati kwa mwaka 2015/2016;
- iii) Utekelezaji wa kazi za Wizara kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016, na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017;
- iv) Utekelezaji wa kazi za Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016 na Mpango wa kazi za Shirika kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017;
- v) Utekelezaji wa kazi za Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Nyumba na Vifaa vya Ujenzi kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017;

vi) Utekelezaji wa kazi za Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017 na;

vii) Utekelezaji wa Kazi za Wakala wa Uendelezaji wa Mji Mpya wa Kigamboni(KDA) kwa Mwaka wa Fedha 2015/2016 na Mpango wa kazi kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017;

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA MAJUKUMU YALIYOTEKELEZWA

Mheshimiwa Spika, sehemu hii ya pili inajielekeza katika kutoa ufafanuzi wa masuala mbali mbali kwa mtiririko ulioelezwa katika kipengele 1.4 cha sehemu ya kwanza kwa namna ifuatayo;

2.1 MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA BAJETI KWA MWAKA WA FEDHA WA2015/2016

2.2.1 Utekelezaji wa bajeti kwa mwaka wa fedha 2015/2016

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati katika mapitio ya utekelezaji wa bajeti ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/2016 ulijikita zaidi katika makusanyo ya maduhuli ikilinganishwa na lengo pamoja na upatikanaji wa fedha za matumizi kwa ajili ya shughuli zilizopangwa kutekelezwa. Njia zilizotumika ni pamoja na kuangalia hali halisi ya makusanyo ya maduhuli, kuzingatia taarifa mbali mbali zilizowasilishwa kwenye Kamati na majadiliano yaliyochangia upatikanaji wa tarifa muhimu wakati wa vikao vya Kamati.

2.3 UCHAMBUZI WA TAARIFA KUHUSU UKUSANYAJI WA MADUHULI

Mheshimiwa Spika, Wizara ilitarajiwa kukusanya jumla ya shilingi **billioni 70.00** kutokana na vyanzo mbali mbali vya mapato yanayotokana na sekta ya ardhi. Hadi kufikia Machi, 2016, Wizara ilikusanya jumla ya shilingi **bilioni 55.12** ambazo ni sawa na asilimia 78.74 ya lengo la mwaka . Kati ya makusanyo hayo, shilingi **bilioni 48.61** sawa na asilimia 88.19 ya makusanyo zinatokana na kodi ya pango la ardhi. Mwenendo wa makusanyo unaonyesha wizara itafikia lengo lake hadi kufikia mwisho wa mwaka wa fedha wa 2015/2016 endapo mfumo wa *Land Rent Management System* utatumiwa na Halmashauri zote nchini.

2.3.1 UPATIKANAJI WA FEDHA KUTOKA HAZINA

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha wa 2015/2016 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliidhinishiwa jumla ya Shilingi **72,356,901,000/=**. Kati ya fedha hizo shilingi **54,635,187,000/=** zilikuwa kwa ajili

ya matumizi mengineyo, shilingi **14,262,718,000** kwa ajili ya Mishahara na shilingi **3,458,996,000/=** kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Machi, 2016, Wizara ilikuwa imepokea jumla ya shilingi **32,686,269,342/=**. Kati ya fedha hizo, shilingi **21,012,056,233/=** zilitengwa kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi **10,928,931,690/=** kwa ajili ya mishahara na shilingi **3,458,996,000/** ni fedha zilizopokelewa kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kwa ujumla fedha zilizopokelewa hadi Machi, 2016 ni sawa na asilimia 45.1 ya fedha zilizotengwa. Aidha uchambuzi unaonesha kuwa hadi kufikia Machi, 2016 wizara ilikuwa imepokea asilimia 38.2 ya fedha za matumizi mengineyo, asilimia 76.6 fedha za mishahara na asilimia 21.5 fedha za maendeleo. Vile vile uwiano wa wa tengeo la fedha za maendeleo na fedha za matumizi ya kawaida ni asilimia 4.78 fedha za miradi ya maendeleo na asilimia 95.22 fedha za matumizi ya kawaida.

Mheshimiwa Spika, Udhaifu huu katika kushindwa kutoa fedha kwa wakati na kwa kiasi kilichokusudiwa unaathiri ufanisi katika utekelezaji wa shughuli za Wizara hali inayochangia ongezeko la migogoro ya ardhi nchini.

2.4 USIMIKAJI WA MFUMO WA INTERGRATED LAND INFORMATION MANAGEMENT SYSTEM

Mheshimiwa Spika, Katika Hotuba ya bajeti ya mwaka wa Fedha 2015/2016 Waziri alilitaarifu Bunge kwamba wizara yake ingeanza kutumia mfumo wa utunzaji wa kumbu kumbu za ardhi yaani (*Integrated Land Information Management System*). Kuanza kutumika kwa mfumo huu kulitarajiwa kupunguza migogoro ya ardhi na kuongeza ufanisi katika kuwapatia wananchi hati za kumiliki ardhi bila usumbufu wala urasimu. Hadi wakati Kamati inakutana na Wizara kwa ajili ya kujadili bajeti yake, ilibaini kuwa usimikaji wa mfumo huu umechelewekwa na mchakato wa manunuzi ya vifaa vitakavyotumika na ikaiagiza Wizara kuhakikisha kwamba mchakato wa manunuzi unakamilishwa haraka na vifaa vinanunuliwa kwa wakati. Kamati inatoa rai kwa Serikali kuhakikisha kwamba mfumo huu wa *Integrated Land Information Management System* unasimikwa haraka ili kuongeza ufanisi katika utawala wa ardhi.

2.5 MATOKEO YA UKAGUZI WA MIRADI YA MAENDELEO ILIYOTENGEWA FEDHA KWA MWAKA 2015/2016

2.5.1 Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2015/2016, Fungu 48 iliidhinishiwa jumla ya shilingi **3,458,996,000/-** kwa ajili ya mradi namba 4943 unaojulikana kama *Land Tenure Support Programme* ambao ni mradi wa umilkishaji ardhi na unatekelezwa kwa majaribio katika Wilaya za **Ulanga**,

Kilombero na Malinyi Mkoani Morogoro. Mradi huu unatekelezwa chini ya Kifungu 2001-Utawala wa Ardhi (Land Administration) cha Fungu 48.

2.5.2 Matokeo ya Ukaguzi

Mheshimiwa Spika, Kamati I ilibaini kuwa mradi huu ni mpya na hadi wakati wa ukaguzi ulikuwa umepokea shilingi **745,281,420/-** sawa na asilimia 21.5 ya fedha zilizotengwa ambazo ni **3,458,996,000/=**. Fedha hizi zilitumika kufanya maandalizi ya awali ya kufungua Ofisi, kununua Samani na kuajiri wafanyakazi. Aidha fedha zote zilizotengwa kwa ajili ya mradi huu kwa mwaka wa fedha unaoisha zilikuwa fedha za nje na haukuwa umetengewa fedha zozote za ndani. Kamati iliridhishwa na maandalizi ya awali ya mradi na tunatarajia utatekelezwa vizuri endapo fedha zote za mradi zitatolewa kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea ofisi ya Wakala wa uendelezaji wa mji mpya wa Kigamboni na kujionea jinsi ofisi hiyo ilivyo tulivu kwa kuwa hakuna shughuli za kufanya. Mradi wa kuendeleza mji mpya wa Kigamboni haujatekelezwa kwa muda mrefu sasa na hakuna dalili kama Serikali ina nia ya kuutekeleza kwa vile kwa takriban miaka minane sasa imepita hakuna kinachoendelea zaidi ya maneno matupu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kukiri kwamba imeshindwa kuuendeleza mradi huo hivyo kuvunja ofisi za Wakala na kuwapangia kazi nyingine watumishi wa wakala badala ya kuendelea kulipa pango la ofisi na mishahara pasipokuwa na tija.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilitembelea miradi ya ujenzi inayotekelezwa na Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) iliyoko Mwongozo-Kigamboni na Kinondoni Hananasifu. Kamati ilisikitishwa kuona baadhi ya nyumba za ghorofa moja katika mradi wa Muongozo zikiwa zimejengwa chini ya kiwango. Aidha bei ya nyumba hizo ni ghali kwa sababu zinatozwa VAT na vile vile zinajumuishiwa gharama za ujenzi wa miundombinu ambayo ingejengwa na Serikali ingepunguza gharama za nyumba hizo.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi huu unaonesha kuwa Serikali haiweki mkazo wa kutosha katika miradi ya maendeleo na kwa hali hii si rahisi kwa Serikali kufikia malengo yake iliyojiwekea.

2.5.3 Maoni ya jumla kuhusu utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa mwaka wa fedha 2015/2016

Mheshimiwa Spika, kutokana na ukaguzi wa miradi ya maendeleo, Kamati imebaini kuwa katika mwaka wa fedha 2015/2016 Wizara ilipanga

kutekeleza miradi mitano ya maendeleo lakini ilitenga fedha za nje kwa ajili ya mradi mmoja tu wa *Land Tenure Support Programme*. Kutokana na hali hiyo kamati ina maoni yafuatayo:-

- i) Kutopatikana kwa fedha kwa wakati kunachangia kuzorotesha utekelezaji wa miradi
- ii) Kutegemea fedha za nje pekee bila kuwa kutenga fedha za ndani kunaathiri mwenendo mzima wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo.
- iii) Kuendelea kutoa fedha kiduchu kwa miradi ya maendeleo kunapandisha gharama za mradi na hivyo kukwamisha malipo tarajiwa.

2.6 MAFANIKIO

Mheshimiwa Spika, kutokana na bajeti hiyo iliyoidhinishwa na Bunge lako Tukufu, Wizara imefanikiwa kutekeleza majukumu mbalimbali ikiwa ni pamoja na:-

- Kusimika mfumo wa MOLIS(Management of Land Information System) katika Kanda za Kaskazini, Ziwa, Nyanda za juu Kusini na Kanda ya Kati na kutoa mafunzo kwa watumishi 12 . Mfumo huu unarahisisha utunzaji wa kumbu kumbu za ardhi na hivyo kurahisisha uandaaji na utoaji wa Hati Miliki;
- Kuanzisha ofisi nane za Kanda na hivyo kupeleka huduma za ardhi karibu ya wananchi;
- Kukamilisha maandalizi ya Sera ya Nyumba
- Kusimika mfumo wa Land rent Management System(LRMS) katika Ofisi 23 za ardhi zilizopo katika Halmashauri. Mfumo huu unaongeza ufanisi katika ukusanyaji wa Maduhuli na hivyo kuongeza makusanyo yatokanayo na pango la ardhi.
- Kuhakiki Mashamba 151 yaliyobainika kuwa yametelekezwa na kubatilisha milki 88 za Mashamba hayo hivyo kupunguza migogoro ya ardhi nchini.
- Kuandaa na kutoa Hati miliki za Kimila 11,778 kwa wanavijiji hivyo kuwafanya wananchi kuwa na uhakika wa umiliki wa ardhi yao na kuwaongezea hadhi ya kukopesheka (Dhamana).

- Kutolewa kwa maelekezo ya Serikali kwamba Mthamini Mkuu wa Serikali asiidhinishe uthamini wa ardhi kabla ya kuthibitisha uwepo wa fedha za kulipa fidia.
- Kuanzisha kwa Mfuko wa Fidia.
- Kuondoa uwezekano wa madhara kwa binadamu na mali zao kwa kuvunja jengo la ghorofa 16 lililokuwa katika mtaa wa Indira Ghandi.

2.7 CHANGAMOTO

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyopatikana, bado Wizara imeendelea kukabiliwa na changamoto mbalimbali wakati wa utekelezaji wa bajeti kwa Mwaka wa Fedha wa 2015/2016. Changamoto hizo ni pamoja na:-

2.7.1 Kutokutolewa kabisa kwa fedha za maendeleo kwa baadhi ya miradi.

2.7.2 Uhaba wa watumishi wa sekta ya ardhi kwa ujumla katika ngazi zote kuanzia Wizara, Halmashauri za Jiji, Manispaa, Miji na Wilaya. Watumishi waliopo hivi sasa ni asilimia 24 tu ya mahitaji halisi, hali ambayo inachangia ufanisi hafifu wa Wizara.

2.7.3 Kuongezeka kwa migogoro ya ardhi baina ya watumiaji mbalimbali. Kwa mfano migogoro kati ya wakulima na wafugaji, wawekezaji na wanavijiji, Serikali na wananchi inayotokana na sababu mbali mbali ikiwemo ucheleweshwaji wa kulipa fidia n.k;

2.7.4 Ufinyu wa pesa zinazotengwa kila mwaka kwa kitengo cha Mabaraza ya Nyumba. Kutokana na ufinyu huu, kasi ya kufungua mabaraza katika Wilaya mbali mbali imekwama;

2.7.5 Upungufu wa viwanja vilivyopimwa unaosababisha kuongezeka kwa ujenzi holela mijini hasa katika miji mikubwa inayoendelea kukua kwa kasi;

2.7.6 Kutokuwepo kwa ardhi huru kwa ajili ya matumizi ya Serikali na ardhi ya akiba (Land Bank) kwa ajili ya wawekezaji wa ndani na nje ya nchi kunachangia kuleta migogoro ya ardhi kati ya wananchi na Serikali na kati ya wananchi na wawekezaji;

2.7.7 Rushwa katika vitengo mbalimbali vya Wizara;

Mheshimiwa Spika, Kamati imeridhishwa na mikakati iliyowekwa na Wizara katika kukabiliana na changamoto hizo. Kamati inaamini kwamba, endapo Wizara itaisimamia mikakati iliyojiwekea kwa kushirikiana na Wizara nyingine

mathalani Ofisi ya Rais- Menejimenti ya Utumishi wa Umma katika kupunguza urasimu katika zoezi zima la kutoa vibali vya kuajiri endapo itapewa kwa wakati fedha inazoidhinishwa Wizara itafanikiwa kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na hivyo kuleta maendeleo kwa Taifa kwani ardhi ndio msingi wa maendeleo kwa watu wote.

2.8 UTEKELEZAJI WA USHAURI WA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2015/2016

Mheshimiwa Spika, wakati wa kuchambua bajeti ya Wizara hii kwa mwaka wa Fedha 2015/2016, Kamati ilitoa maoni na ushauri katika maeneo mbalimbali ili kuboresha utekelezaji wa kazi za Wizara hii. Napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa baadhi ya Ushauri umezingatiwa na kutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaridhishwa na hatua zilizochukuliwa na Serikali kuondoa tatizo la kuchelewesha kulipa fidia pale Serikali inapotwaa ardhi ya wananchi. Kuanzia mwaka wa fedha 2015/16 wizara imetoa mwongozo kwa mamlaka na taasisi zote unaoelekeza kwamba "**Hakuna uthamini utakaoidhinishwa na Mthamini Mkuu wa Serikali kabla Halmashauri/mlipa fidia kuthibitisha uwepo wa fedha za kulipa fidia**". Aidha Serikali imeanzisha mfuko wa Fidia ambao kwa mwaka huu wa fedha umetengewa shilingi billion tano kwa ajili ya kulipa fidia pale Serikali inapotwaa ardhi kwa manufaa ya umma.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuvunja jengo la ghorofa kumi na sita lililoko katika mtaa wa Indira Ghandi jijini Dar ES Salaam ambalo Kamati iliitaka Serikali kulivunja mara moja ili kuepusha maafa ambayo yangeweza kutokea endapo lingeporomoka. Tunaishauri Serikali kuhakikisha kwamba ujenzi wa majengo ya ghorofa unafuata kanuni na taratibu zilizowekwa ikiwa ni kujenga kulingana na kibali kinavyoolelekeza pamoja na kupata cheti cha Tathmini ya Athari kwa Mazingira.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaridhishwa na hatua ya Serikali kuandaa utaratibu wa kuondoa utozaji wa kodi ya ongezeko la thamani kwa mashirika yote yatakayojenga nyumba ambazo kwa tafsiri itakayowekwa na Serikali zinahesabiwa kama nyumba za gharama nafuu. Aidha sambamba na hilo Serikali inakamilisha maandalizi ya Sera ya Nyumba itakayoweka miongozo mbali mbali kuhusu masuala ya nyumba. Tunaipongeza Serikali kwa kulipa umuhimu wa kipekee suala hilo na kwamba utaratibu utakapokamilika utawawezesha wananchi wa kipato cha chini na kati kumudu kununua nyumba hizo.

Mheshimiwa Spika, Serikali imechukua hatua za kumaliza sintofahamu kati yake na wananchi wa Kigamboni kwa kuweka mazingira wezeshi ambapo mmiliki wa ardhi katika eneo la mradi wa ujenzi wa mji mpya Kigamboni

atakuwa na fursa ama ya kuuza eneo lake, kukopa benki na kuliendeleza mwenyewe kulingana na Masterplan au kuingia ubia na mwekezaji na kwamba sasa mgogoro kati ya wananchi wa Kigamboni na Serikali umekwisha. Tunaipongeza Serikali kwa kukamilisha uandaaji wa Masterplan ili utekelezaji wa mradi uanze mara moja. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba yale maeneo yaliyobainishwa kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu basi wananchi wanalipwa fidia zao kwa wakati ili kupisha mradi. Hata hivyo Kamati inachelea kusema kasi ya utekelezaji mradi huu iko chini sana na Serikali haijaupa mradi huu uzito unaostahili kwani licha ya kutengewa bajeti finyu, fedha hizo hazikupatikana.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeanza utekelezaji wa ujenzi wa mji mpya wa luguruni ambapo Kampuni ya Surbana International Consultants imekamilisha maandalizi ya Mpangokina (Masterplan). Kamati imebaini kuwa katika masterplan iliyoandaliwa zitakuwepo pia nyumba za gharama nafuu ambapo watu wa kipato cha chini watapata fursa ya kununua nyumba hizo. Ni matarajio ya Kamati kwamba mradi huo utanza kutekelezwa mara moja na kwamba utakapokamilika utapunguza msongamano wa watu kati kati ya jiji kwa vile huduma muhimu zitakuwa zinapatikana katika miji ya viungani kama Luguruni.

3.0 MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2016/2017

3.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato kwa mwaka wa fedha 2016/2017

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara imepanga kutekeleza shughuli mbalimbali ikiwa ni pamoja na:-

- i) Kujenga Mfumo wa ki-elektroniki wa kuhifadhi kumbukumbu za ardhi;
- ii) Kuboresha maabara na karakana za utafiti wa vifaa vya ujenzi;
- iii) Kuratibu na kusimamia utekelezaji wa mji mpya wa Kigamboni kupitia Wakala wa Mji mpya wa Kigamboni; na
- iv) Kuandaa Mpango wa matumizi ya ardhi katika sehemu mbali mbali nchini;
 - v) Kuanza kutekeleza programu ya kupima Ardhi nchi nzima;
- vi) Kupima na kumilikisha Ardhi yote ya wilaya za Ulanga, Kilombero na Malinyi;
- vii) Kuanzisha mabaraza ya ardhi 50

Mheshimiwa Spika, Kamati imeridhishwa na malengo yaliyowekwa na Wizara kwani yakitekelezwa kwa ukamilifu yatachangia kupunguza migogoro ya ardhi na ujenzi holela mijini. Aidha upimaji wa ardhi na utoaji wa Hati Miliki utawawezesha wananchi kuwa na uhakika wa umiliki wa ardhi na kutumia hati zao kukopa kwa ajili ya maendeleo.

3.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Mapato

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2016/2017 Wizara inatarajia kukusanya jumla ya shilingi **100, 010, 000,000/** ikiwa ni ongezeko la asilimia 42.8 ikilinganishwa na mapato ya mwaka 2015/2016. Mapato haya yanatokana na tozo mbali mbali za sekta ya ardhi huku ada za ardhi(Land Rent) ikiingiza mapato zaidi ikilinganishwa na vyanzo vingine. Ongezeko la mapato linachangiwa kwa kiasi kikubwa na mfumo wa kielektronik yaani *Land Rent Management System*.

Mheshimiwa Spika, ni maoni ya Kamati kwamba Serikali itahakikisha mfumo wa land Rent Management System unatumiwa na Halmashauri zote nchini ili kuongeza mapato yatokanayo na ada ya ardhi.

3.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa mwaka wa fedha 2016/2017

Mheshimiwa Spika, Kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inaomba Bunge lako Tukufu liidhinishe makadirio ya mapato na matumizi ya fedha kiasi cha shilingi **61,827,711,000/=**. Kati ya fedha hizo, shilingi **41,827,711,000/=** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na shilingi **20,000,000,000/=** kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kwa ujumla bajeti ya mwaka 2016/2017 imepungua kwa asilimia 17 ikilinganishwa na bajeti ya mwaka 2015/2016. Pamoja na kupungua kwa bajeti ya Wizara kwa ujumla wake, bajeti ya maendeleo imeongezeka kutoka shilingi bilioni **3,458,996,000/** mwaka 2015/2016 hadi shilingi bilioni **20,000,000,000/** mwaka 2016/2017. Ongezeko hili linatokana na Wadau wa maendeleo kuongeza fedha katika Mradi wa Land Tenure Support Programme kutoka shilingi **3,458,996,000/** mwaka 2015/2016 hadi shilingi **10,000,000,000/** mwaka 2016/2017 baada ya kuridhishwa na maendeleo ya mradi. Aidha serikali imetenga shilingi **3,000,000,000/** kama fedha za ndani kwa ajili ya mradi huo. Vile vile Serikali imetenga shilingi **7,000,000,000/** kwa ajili ya miradi mingine 4 ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kiasi cha Shilingi **20,000,000,000/=** kinachoombwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo, kinajumuisha fedha za ndani shilingi **10,000,000,000/=** na shilingi **10,000,000,000/=** kutoka kwa wadau wa maendeleo. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuonesha juhudi za wazi katika kutenga fedha za ndani kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kamati imeridhia ongezeko hilo.

SEHEMU YA TATU

4.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

4.1 Mheshimiwa Spika, ardhi ni rasilimali ya msingi na ya muhimu ambayo shughuli zote za kijamii, kiuchumi na kimaendeleo zinafanyika juu yake. Aidha, ardhi ni rasilimali adimu ambayo hushindaniwa na watu kwa ajili ya shughuli mbalimbali hivyo kuifanya iwe na thamani kubwa. Kwa sababu hiyo ardhi inatakiwa kumilikiwa Kiserikali na Kimila kwa Sheria, Kanuni na taratibu zinazokubalika.

4.2 Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kasi ya ongezeko la watu nchini, thamani na umuhimu wa ardhi, ni vyema Serikali ikasimamia Sheria zake za ardhi kwa manufaa ya maendeleo ya kila mtanzania, na kuhakikisha ardhi ya nchi yetu haiuzwi/kumilikishwa ovyo kwa wawekezaji kutoka nje.

4.3 Mheshimwa Spika, kwa kuwa asilimia 80 ya wananchi wa vijijini wanategemea ardhi kwa ajili ya shughuli za kiuchumi, na kwa kuwa mara nyingi viongozi wa vijiji huingia mikataba mibovu na wawekezaji, ni dhahiri kwamba Serikali isipokuwa makini katika suala la kumilikisha ardhi kwa wawekezaji na kutoa elimu kwa viongozi wa vijiji, wananchi wataendelea kuwa maskini na watwana katika nchi yao wenyewe.

4.4 Mheshimiwa Spika, Ardhi haiongezeki hata kwa inchi moja lakini idadi ya watu na shughuli za binadamu juu ya ardhi zinaongezeka kila uchao. Tusipopanga matumizi ya ardhi yetu mapema tutaongeza migogoro.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, naomba kuwasilisha maoni na ushauri wa Kamati kwa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Fungu 48 kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Sekta ya ardhi inakabiliwa na changamoto mbali mbali zikiwemo za migogoro ya ardhi, ujenzi holela, kukosekana kwa mipango ya matumizi ya ardhi na kwa kuwa changamoto hizo zinachangia kwa kiasi kikubwa kuzorotesha uchumi, nguvukazi na utaifa, Kamati inaliomba Bunge liitake Serikali:-

- a) kuipatia Tume ya Matumizi ya Ardhi fedha za kutosha kutekeleza majukumu yake ili Taifa lipunguze ama liepukane kabisa na migogoro hiyo;
- b) Kuelimisha umma na watumiaji mbali mbali wa ardhi ili watambue kwa uwazi mipaka ya ardhi wanayomiliki na matumizi yake na hivyo kuepusha wananchi kuvamia ardhi wasiyoimiliki;
- c) Kuanzisha mabaraza ya ardhi katika wilaya zote nchini ili wananchi wasilazimike kwenda umbali mrefu kutafuta huduma ya mabaraza hayo;

- d) Kutekeleza kikamilifu utaratibu wa kutotwaa ardhi ya wananchi kwa matumizi ya serikali au wawekezaji bila ya Mthamini Mkuu kujiridhisha kwamba fedha za kulipa fidia zipo;
- e) Kuhakikisha kwamba wamiliki wa ardhi wanaitumia ardhi wanayomiliki kwa matumizi yaliyoidhinishwa na siyo vinginevyo. Utaratibu huu utawazuiya wamiliki wa ardhi kutumia Hati zao kukopa fedha benki kwa matumizi mengine kinyume na matumizi yaliyoainishwa katika hati za umiliki;
- f) Pale ambapo Serikali imetwaa Mashamba makubwa yaliyotelekezwa, ihakikishe kwamba kabla ya kuyagawa Mashamba hayo kwa wananchi au wawekezaji, yapangiwe matumizi ya ardhi na hati zitakazotolewa zizingatie matumizi yaliyoainishwa;
- g) Halmashauri zote zinazokopa kwa ajili ya upimaji viwanja zinarejesha fedha hizo ili ziweze kukopeshwa kwa Halmashauri zingine na hivyo kufanya zoezi la upimaji kuwa endelevu
- h) Kusimamia na kutekeleza Sheria ya Mipango miji kwani mbali ya changamoto ya ukuaji wa kasi wa miji, kumekuwepo pia na ukaidi wa makusudi wa wananchi kutotiisheria hiyo;
- i) Kuhakikisha kwamba Mamlaka zote zinazotoa vibali vya ujenzi wa majengo yanayozidi ghorofa tano zihakikishe majengo hayo yanafanyiwa Tathmini ya Athari kwa Mazingira kuepusha maafa yanayoweza kutokea endapo tathmini haitafanywa;
- j) Kuharakisha kuanza utekelezaji wa ujenzi wa mji mpya wa Kigamboni ikiwa ni pamoja na kulipa fidia kwa maeneo yale yatakayojengwa miundo mbinu. Aidha Serikali iwaelimishe wananchi wanaomiliki eneo la mradi wa Kigamboni jinsi ya ama kuingia ubia na wawekezaji, ama kuuza ardhi yao kwa bei ya soko au kukopa benki benki kwa kutumia Hati za ardhi na kufanya maendelezo ya maeneo yao kwa kuzingatia Masterplan;
- k) Kusitisha utozaji wa VAT kwa nyumba za gharama nafuu zinazojengwa na Mashirika ya Umma zikiwemo zile za Shirika la Nyumba la Taifa;
- l) Kuwekeza kwenye miundombinu katika maeneo yanayojengwa na Shirika la Nyumba la taifa ili kupunguza gharama za ujenzi na kuleta unafuu kwa wapangaji na wanunuzi wa nyumba;
- m) Kutenga bajeti ya kutosha kwa ajili ya kuwezesha Wakala wa Taifa wa Utafiti wa Nyumba na vifaa vya ujenzi

- n) Kuunda Bodi ya Mfuko wa Fidia haraka ili eweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi;
- o) Kuanzisha mchakato wa kuhamisha ajira za sekta ya ardhi kutoka Halmashauri kwenda Serikali kuu; na
- p) Kutenga fedha za ndani za kutosha na kuzipeleka kwenye miradi kwa wakati ili kutekeleza miradi kwa ufanisi;

5.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini si kwa umuhimu, nawapongeza Mheshimiwa Spika, Naibu Spika, na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kazi nzuri mnayoifanya ya kuliongoza Bunge hili. Mungu awajalie afya njema, hekima na busara katika kutekeleza wajibu huu mkubwa mliokabidhiwa.

Mheshimiwa Spika, kipekee nawashukuru Wajumbe wa Kamati kwa ushirikiano walionipa wakati wa kujadili na kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hii kwa Mwaka wa Fedha wa 2016/2017. Naomba niwatambue kwa majina kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Atashasta Nditiye, Mb	- Mwenyekiti
2. Mhe. Kemirembe Lwota, Mb	- M/Mwenyekiti
3. Mhe. Fredy Atupele Mwakibete, Mb	- Mjumbe
4. Mhe. Devota Minja, Mb	“
5. Mhe. Grace Sindato Kiwelu, Mb	“
6. Mhe. Jaffar Sanya Jussa, Mb	“
7. Mhe. Joshua Samweli Nassari, Mb	“
8. Mhe. Khalifa salim Suleimani, Mb	“
9. Mhe. Dkt. Godwin Aloyce Mollel, Mb	“
10. Mhe. Magdalena Hamis sakaya, Mb	“
11. Mhe. Mary Pius Chatanda, Mb	“
12. Mhe. Musukuma Joseph Kasheku, Mb	“
13. Mhe. Lucy Fidelis Owenya, Mb	“
14. Mhe. Pauline Philipo Gekul, Mb	“
15. Mhe. Risala Kabongo, Mb	“
16. Mhe. Shabani Omari Shekilindi, Mb	”
17. Mhe. Silafu Jumbe Maufi, Mb	“
18. Mhe. Yussuf Haji Khamis, Mb	“
19. Mhe. Yussuf Salim Hussein, Mb	“
20. Mhe. Zainabu Nuhu Mwamwindi, Mb	“
21. Mhe. Sebastian Simon Kapufi, Mb	“
22. Mhe. Richard Mganga Ndassa, Mb	“
23. Mhe. Omari Abdallah Kigoda, Mb	“

Mheshimiwa Spika, nachukua fursa hii pia kumshukuru Katibu wa Bunge Dkt. Thomas Didimu Kashilillah, Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndugu Athuman Hussen, Makatibu wa Kamati Ndugu Gerald Magili na Ndugu Elihaika Mtui, Msaidizi wa Kamati Ndugu Jane Ndulesi kwa kuratibu shughuli zote za Kamati na hatimaye kukamilisha Taarifa hii kwa wakati. Aidha, nawashukuru Watendaji wote wa Ofisi ya Bunge kwa ushirikiano wao na kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ukamilifu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, sasa naomba Bunge lako likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha.

Eng. Atashasta J. Nditiye, (Mb)

K/MWENYEKITI

KAMATI YA BUNGE YA ARDHI, MALIASILI NA UTALII

21 Mei, 2016

MWENYEKITI: Msemaji wa Kambi ya Upinzani!

MHE. WILFRED M. LWAKATARE – MSEMAJI KAMBI RASMI YA UPINZANI KWA WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mujibu wa Kanuni za Bunge, Kanuni ya 99(9), Toleo la Januari 2016, nasimama hapa mbele ya Bunge lako Tukufu kwa kudra za Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kuwasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani ndani ya Bunge kwa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, na kwa kuwa muda hautatosha kutoa hotuba yote hapa mbele, nitaomba kama ilivyo iingizwe ndani ya *Hansard* ya Bunge.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ridhaa ya wapiga kura wa Jimbo la Bukoba Mjini ambao nawapenda, nawaheshimu na kuwathamini kwa dhati ya moyo wangu, wamenipa fursa nyingine tena ya kurejea Bungeni kwa mara ya pili wakiniamini kama Mbunge makini na thabiti wa kuwawakilisha, kuwasemea na kuwatetea bila ya hofu ndani ya chombo hiki muhimu kinachoshauri, kuisimamia Serikali pamoja na kutunga sheria.

Pia nawashukuru kwa kutuamini mimi na Madiwani wenzangu kutuwezesha kutupatia ridhaa ya kuisimamia na kuiongoza Halmashauri ya Mji wa Bukoba kwa mara ya kwanza, kwa hiyo, tunawaahidi kuwapa utumishi uliotukuka na hatutawaangusha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimshukuru Kiongozi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni Mheshimiwa Freeman Mbowe na Kambi nzima ya Upinzani kwa kuniamini pamoja na Msaidizi wangu, Mheshimiwa Salma Mwassa, na kutukabidhi jukumu la kuwa Wasemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani kwa Wizara hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo sugu la usimamiaji mbovu wa matumizi ya ardhi. Kwa hali ya mazingira yalivyo hivi sasa hususan unapozungumzia taswira inayolizunguka suala la usimamiaji, uratibu na upangaji mipango inayohusu Wizara ya Ardhi, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni bila kumung'unya maneno tuna uthubutu wa kutamka wazi kuwa migogoro inayoendelea na asilimia kubwa ya Watanzania kuendelea kuishi bila nyumba na makazi yaliyo bora ni kushindwa kutekelezeka kivitendo kwa sera na ilani ya Serikali ya Chama cha Mapinduzi. Migogoro inayoendelea ni vema ikatamkwa au ikatambulika kama janga la kitaifa na utatuzi wa janga hili unapaswa kwenda nje ya wigo wa kifikra wa itikadi na ilani za kivyama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapenda kutoa ushauri kwa mamlaka za usimamizi, watumiaji wa ardhi, taasisi pamoja na makundi ya wadau mbalimbali yanayowakilisha watumiaji wa ardhi, kukaa na kuibeba agenda moja tu ya kukubali kuunganisha mawazo ya namna ya kujipanga upya na kwa umakini wa hali ya juu na kuweka mipango na sera mahusus za Kitaifa zenye kujaa na kutawaliwa na dhana sahihi za fikra za uzalendo na utaifa ili kuondoa migogoro ya ardhi katika nchi yetu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ardhi tuliyotunukiwa kama Watanzania na Mwenyezi Mungu ni hii tuliyonayo mkononi na wala haitazaliana, wakati wa kuipanga ni sasa na wala tusiendeleo kuogelea kwenye makosa ya wale waliotutangulia. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa kunaweza kuwa na fikra kama hizo ambazo zimeanza kuoneshwa na Wizara hii kupitia mipango mbalimbali.

Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona wasiwasi na changamoto kuhusu utayari na utashi sahihi wa kisiasa wa Chama cha Mapinduzi kuhusu njia, utaratibu na mfumo wa kulitekeleza jambo lenyewe katika ufanisi unaotakiwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, dira ya mipango mirefu ya matumizi mazuri ya ardhi inapaswa ijikite kwenye mfumo mahsusi utakaojitana baisha ndani ya Katiba Mpya lakini siyo Katiba ile Pendekezwa, Katiba ambayo tumeendelea kuidai na kuipigania na tutaendelea kuipigania na siyo mitizamo ya kila chama kinachoingia madarakani au fikra za kila Waziri atakayekabidhiwa dhamana ya kusimamia mambo yahasuyo ardhi na makazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu hoja za Kambi Rasmi ya Upinzani kwa mwaka wa fedha 2015/2016, tunalazimika kujenga mtazamo huu kuwa Serikali ya CCM imeshindwa kutatua migogoro ya ardhi kutokana na hali ambayo tumeendelea kuishuhudia ya kushindwa kutatuliwa kwa migogoro inayohusu matumizi ya ardhi. Lakini pia kutokuwepo mipango inayotekelezeka inayoweza kumhakikishia Mtanzania mmoja mmoja kama mzawa wa kumiliki kipande cha ardhi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sehemu kubwa ya ardhi imeendelea kuporwa na kuwekwa kwenye miliki ya watu wachache na miongoni mwa hao wakiwa ni wamiliki wa kigeni. Hotuba ya Mheshimiwa Halima Mdee, Mbunge, Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzani kwenye Wizara hii iliyohitimisha Bunge la Kumi mnamo mwezi Juni, 2015, pamoja na mambo mengine migogoro ya ardhi iliendelea kutamalaki lakini pia ilionekana dhahiri kuelemea Serikali. Hotuba hiyo ilionyesha ufisadi mkubwa uliokuwa ukiendelea ndani ya sekta hii ya mambo ya ardhi na makazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, migogoro na matatizo mengi yaliyoibuliwa ndani ya hotuba hiyo ya Mheshimiwa Halima yameshindwa kupatiwa ufumbuzi na mengine mapya yameendelea kuibuka. Mfano, alieleza hapa kuhusu uporaji na ugawaji holela wa ardhi kubwa ya Watanzania kwa raia na makampuni ya nje kwa kisingizio cha uwekezaji. Lakini pia ufisadi wa ardhi uliokuwa unafanywa na viongozi wa Serikali ya Chama cha Mapinduzi. Lngine kutokuzingatia Sheria ya Ardhi Na. 4 ya mwaka 1999 na Sheria Na. 5 ya Ardhi ya Vijiji. Pia migogoro isiyokwisha baina ya Wizara ya Maliasili na Utalii na wanavijiji wanaoishi pembezoni mwa hifadhi. Lngine ni migogoro mikubwa ya ardhi baina ya wakulima na wafugaji, lakini pia watu wachache kuhodhi maeneo makubwa ya ardhi bila ya kuyaendeleza na Serikali kukosa ujasiri wa kuyarejesha. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani iliainisha matatizo katika tathmini ya malipo ya fidia stahiki kwa wananchi wanaotakiwa kuondoka maeneo yao kupisha matumizi mapya ya ardhi. Kambi Rasmi ya Upinzani ilihoji juu ya kuvamiwa maeneo ya wazi yaliyomo katika mipango miji au kuuzwa kinyume na utaratibu. Kama hii haitoshi pia Kambi Rasmi ya Upinzani iliitaka Serikali ya CCM kufanya ukaguzi wa ardhi (*Land Auditing*) nchi nzima ili kuwezesha Taifa kujua matumizi ya kila kipande cha ardhi na kuliwezesha Taifa kuweka mipango thabiti ya matumizi bora ya ardhi kwa ajili ya vizazi vijavyo. Mgogoro wa muda mrefu kati ya Mamlaka ya Ustawishaji Makao Makuu (CDA) na wananchi. Lakini pia fidia kwa wananchi wa Msalato kutolipwa fidia ya kupitisha ujenzi wa uwanja wa ndege. Lngine ni malalamiko ya wananchi dhidi ya Jeshi letu kuingia kwenye maeneo ya raia, na kuendelea kupanda kwa bei ya vifaa vya ujenzi jambo linalosababisha wananchi kuendelea kuishi katika makazi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kushindwa kutatuliwa matatizo yaliyotajwa katika maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kunaonesha dhahiri kwamba “Sikio la kufa halisikii dawa”. Tunarejea kukazia mfizamo wetu kwamba, chanzo cha matatizo yote haya ni ya kimfumo. Mfumo mbaya wa kusimamia mambo yanayohusu Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi chini ya Serikali ya CCM hauwezi kuleta suluhisho la kudumu na la kuaminika. Jitihada na maono binafsi ya mtu mmoja kama Waziri au hata Rais, hayawezi kuleta mabadiliko yanayohitajika na endelevu katika sekta ya ardhi. Tunahitaji kuangalia upya na kwenda mbali zaidi kama Taifa. Tanzania itaendelea kuwepo hata baada ya uongozi wetu na vyama vyetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, chini ya mfumo komavu uliojaa ghibiba, ufisadi, rushwa, uonevu, ubinafsi na unyonyaji uliolelewa na kuzidi kulindwa na Serikali ya CCM na taasisi zake, haviwezi kutoa mrejesho chanya wala kuondolewa na Mheshimiwa Lukuvi pekee au watu wachache wenye nia thabiti na utashi wa kuleta mabadiliko hata kama wangekuwa na nia njema ya kufanya hivyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu ahadi za Wizara kwa mwaka wa fedha 2015/2016, ni vyema tukajikumbusha ahadi zilizotolewa na Serikali wakati wa Mkutano wa Bunge wa Bajeti wa mwaka wa fedha 2015/2016 hapa Bungeni. Naomba kunukuu; asilimia thelathini walituambia hapa ya maduhuli yote yatakanayo na ada, kodi na tozo nyingine za sekta ya ardhi kurudishwa katika Mamlaka za Serikali za Mitaa kusaidia katika sekta ya ardhi. Pia Wizara kukusanya shilingi bilioni 70 kwa mwaka na kupewa gawio katika bajeti la jumla ya shilingi 83,043,343,000.

Suala lingine ni kutumia njia za kielektroniki kukusanya kodi ya pango la ardhi, ada na tozo mbalimbali. Lingine walililoahidi hapa, kufuta miliki za wamiliki wanaokiuka masharti ya umiliki wa viwanja na mashamba, ukadiriaji wa pango la ardhi na uboreshaji wa taarifa za wamiliki wa viwanja na mashamba. Serikali kuongeza kasi ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa wananchi na Wizara kuandaa kitabu kwa lugha rahisi yenye kuelezea urahisi wa hatua zinazopaswa kufuatwa na wananchi ili kupata huduma zinazotolewa na sekta ya ardhi na kuvitawanya kwa maeneo mbalimbali.

Pia walisema kuwa watahakikisha Halmashauri zote zinakuwa na Kamati za kugawa ardhi. Suala lingine walisema wanaweka lengo la kutambua maeneo ya ardhi ya ukubwa wa hekari 200,000 kwa ajili ya kuwa sehemu ya akiba ya ardhi yaani *land bank* na kutenga bilioni tano kwa mfuko wa kulipa fidia. Kuandaa na kutoa hati miliki zaidi ya 40,000 na halmashauri zote nchini kuhakikisha hati zinazotolewa kwa viwanja vyote vilivyopimwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine waliloahidi hapa katika jengo hili ni Halmashauri za vijiji kutambua mipaka ya vijiji na kusimamia matumizi ya ardhi na hivyo kuepuka migogoro ya matumizi ya ardhi. Suala lingine ni kuhimiza benki na taasisi nyingine za fedha kuzitambua na kuzikubali hatimilki za kimila kutumika kama dhamana ya kupatia mikopo. Uandaaji orodha ya walionunua ardhi katika vijiji kwa kuonyesha majina na kiasi cha ardhi kilichonunuliwa, kutafuta ufumbuzi wa migogoro kwa migogoro kwa njia ya kuwaita mezani pande husika na kufanya majadiliano.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ambalo walituhida hapa ni Wizara kusajili hatimiliki na nyaraka za kisheria 88,000 pamoja na mambo mengi mengi ambayo siwezi kuyamaliza hapa, walisema watapitia Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya kushughulikia mashauri 18,000 yaliyokuwepo na mengine yanayofunguliwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa mtiririko mkubwa wa ahadi na mipango chungu nzima niliyoitaja na mingine niliyoiacha ambayo ilipangwa na kuahidiwa na Wizara kutekelezwa katika kipindi cha bajeti ya mwaka 2015/2016, utekelezwaji wake ndicho kinapaswa kuwa kipimo pekee cha utendaji wa Wizara hii. Serikali ya CCM imekuwa bingwa wa kupanga mipango mingi kila kukicha na kila mwaka ambapo utekelezaji wake huwa ni duni au kutotekelezwa kabisa na wakati mwingine kusomewa data zile zile na sentensi zile zile za makisio yanayokuwa yamepita. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni vema tukaelezea pia bajeti isiyokidhi mahitaji. Kama ilivyoielezwa hapa na Kamati, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ilitengewa fedha iliyokuwa imeombwa na kupitishwa na Bunge katika mwaka wa fedha 2015/2016. Fedha zilizotengwa hazikuweza kutolewa kama ambavyo ilipangwa na kusababisha kukwama kwa mipango iliyokuwa imepangwa kufanyika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, majukumu ya Wizara hii ni makubwa na kuna ongezeko la wananchi walio wengi wanaohitaji huduma zaidi kutoka kwenye Wizara hii. Katika mipango ya bajeti ya mwaka wa fedha 2016/2017, Wizara imetengewa fedha ndogo zaidi ukilinganisha na fedha zilizokuwa zimetengwa katika bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016 ambacho ni kiasi cha shilingi 72,356,901,000 ukilinganisha na kiasi cha shilingi 61,827,711,000 kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa jinsi bajeti ilivyotengwa ni kuonesha kujikwaa kabla ya safari kuanza. Fungu la OC ambalo limetengewa kiasi cha shilingi bilioni mbili mia tano arobaini na nane pekee ni dogo mno kuweza kusimamia mipango ya maendeleo. Ni kweli kuwa kipindi cha nyuma fungu hili

limekuwa likitumika kama kichaka cha kuendeshea ufisadi, ubadhirifu na matumizi yasiyo na tija. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa inapofikia hata maeneo muhimu yakanyimwa fungu hili, swali linabaki kwamba hiyo pesa inayoelekezwa kwenye miradi ya maendeleo itasimamiwa na kuratibiwa vipi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo linakuwa kubwa zaidi pale watendaji wetu katika Wizara wanapotishwa na kufungwa midomo wasieleze kwa undani juu ya umuhimu wa OC iliyoombwa kwa baadhi ya mafungu ya shughuli wanazokwenda kuzisimamia. Kambi Rasmi ya Upinzani pamoja na kuunga mkono dhana ya kupunguza matumizi yasiyo ya lazima, inashauri kuwa ni vema kukawa na uwiano kati ya fedha zinazotengwa kwa ajili ya maendeleo na namna ya kuzisimamia hizo fedha kwa kutenga fedha kwa ajili ya kazi hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu mipango ya Wizara na migogoro isiyoisha, kama izungumzwavyo kwamba *wrong diagnosis, wrong treatment*, Kambi Rasmi ya Upinzani inazidi kutanabaisha kwa Serikali ya CCM na Watanzania kwa ujumla kwamba wasitarajie mapya dhidi ya yale matatizo tunayoendelea kuyashuhudia. Kuthibitisha kauli hiyo, wakati Wizara ikijipanga na kuliomba Bunge lijadili na liidhinishe Makadirio ya Mapato na Matumizi, shilingi 61,827,711,000, tayari Wizara inaendelea kuogelea ndani ya dimbwi la matatizo, inaendelea kuogelea ndani ya malalamiko na sintofahamu ya mambo yafuatayo ambayo tunaomba Serikali kupitia Wizara hii iyatolee ufafanuzi na majibu ya kina. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza, kutokufungwa kwa mfumo wa kielektroniki. Serikali imeshindwa kununua na kuiwezesha Wizara kufanya kazi zake na kupanga mipango ya ardhi kwa mfumo wa kielektroniki, pamoja na fedha ya kuwezesha ununuzi wa mfumo huo kutolewa na Benki ya Dunia zaidi ya miaka miwili iliyopita. Kushindwa kwa kutumika kwa mfumo huu ni kutokana na urasimu na utaratibu uliodumaa wa kiutaendaji wa Serikali ya CCM. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pili, ulipaji fidia kwa maeneo yanayotwaliwa na Serikali. Pamoja na Serikali kutambua matakwa ya Ibara ya 24 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 inayotoa haki ya kumiliki mali pamoja na haki ya kulipwa fidia pindi mali hiyo inapotwaliwa, kumekuwa na matukio mengi ya wananchi kuchukuliwa ardhi bila kulipwa fidia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, licha ya Wizara kutoa Waraka Na.1 wa mwaka 2015, unaotoa mwongozo wa masuala ya kuzingatiwa wakati wa kufanya uthamini ikiwa ni pamoja na kutoa uthibitisho wa uwepo wa fedha za kulipa fidia, Kambi Rasmi ya Upinzani imeendelea kuwasikia Waheshimiwa Wabunge, hata hapa mtawasikia baada ya mimi kutoka mezani, wakiendelea kulalamikia

sana kuhusu fidia ambayo imekuwa hailipwi kama sheria za ardhi zinavyotaka. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano hai wa maeneo yaliyoathirika ni kuteseka kupita kiasi kwa wakazi 187 wa Kifungwa wa Kata ya Kahororo Mansipaa ya Bukoba. Wananchi hawa ardhi yao ilichukuliwa na Serikali kupisha mradi wa maji taka toka tarehe 12/07/2014 hadi leo tarehe 21/05/2016 hawajawahi kulipwa fidia licha ya zoezi la uthamini kufanyika. Wananchi wamesaga visigino kufuatilia haki yao katika ofisi mbalimbali na hata kuwasilisha kilio chao kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu alipofanya ziara Mkoa wa Kagera mapema tarehe 13 Machi, 2016. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika wakati wote huo wamekuwa wakijibiwa kuwa jambo hilo lipo katika mchakato wa kushughulikiwa. Kambi ya Upinzani inataka kumjua huyo mchakato anafananje? Wananchi hawa wana shida kubwa, wameingizwa katika janga la umaskini bila kutegemea, baadhi wana mikopo ya benki na mali zao zimeharibika na wengi wao kukata tamaa ya kimaisha na kukosa mwelekeo. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Spika, hali kadhalika kumekuwa na malalamiko ya muda mrefu ya wananchi ambao maeneo yao yalitwaliwa na Serikali kupisha uwekezaji. Mathalani ni kule Kata ya Zinga katika Wilaya ya Bagamoyo, Wilaya ya Bunda na maeneo mengine nchini. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kueleza ndani ya Bunge lako hili Tukufu hatma ya malipo ya fidia kwa wananchi hawa wa Kifungwa na maeneo mengine ambayo yamekumbwa na kadhia hii. Kambi Rasmi ya Upinzani katika hili inataka kujua kuwa ni lini wananchi watalipwa haki yao, vinginevyo Kambi haitasita kushikilia shilingi katika mshahara wa Waziri katika suala hili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, umiliki wa mashamba makubwa ya ardhi kwa kigezo cha uwekezaji. Taarifa za Mashirika Yasiyo ya Kiserikali inaonesha kuwa yapo makampuni yanayohodhi ardhi kubwa nchini, mfano mmoja wapo ikiwa ni umiliki katika Bonde la Mto Rufiji. Makampuni yanayomiliki maeneo katika Bonde la Mto Rufiji ambayo nimeyaelezea katika kabrasha ninalo wasilisha hapa. Sasa imegundulika kuwa mengi ya makampuni haya hayakupata ardhi hiyo kwa mujibu wa Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na. 5 ya mwaka 1999. Aidha, Mamlaka ya Maendeleo ya Bonde la Rufiji (RUBADA) imetuhumiwa kuwa imekuwa ikifanya kazi ya ukuwadi kwa makampuni ya kigeni kutwaa ardhi bila kuzingatia taratibu na kusimamia utekelezaji wa ahadi za wawekezaji wanazotoa kwa wananchi katika vijiji mbalimbali. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia makampuni hayo yanatuhumiwa kuhodhi ardhi kubwa ambayo inazidi kiwango cha ardhi ambacho kisheria mkutano wa Kijiji hauna mamlaka ya kufanya hivyo. Kambi Rasmi ya Upinzani inaendelea

kuhoji kuwa Serikali inatoa kauli gani kuhusu umiliki wa ardhi kwa makampuni haya ikiwemo makampuni haya kushindwa kutekeleza makubaliano ambayo wanayafanya pamoja na wananchi katika vijiji husika. Katika kupata ardhi hiyo makampuni ya uwekezaji yamekuwa yakitumia njia mbalimbali kupata ardhi husika kwa njia za kiujanja ujanja ambazo hutofautiana eneo moja na eneo lingine. (Makofi)

Kwanza, wawekezaji kwenda moja kwa moja kwa mamlaka za Serikali za Vijiji, Wawekezaji kupata ardhi kwa msaada wa Halmashauri za Wilaya, kupitia Mamlaka ya Mabonde kama vile RUBADA, kupitia moja kwa moja kituo cha Uwekezaji Tanzania. Baadhi ya makampuni ambayo yanahodhi ardhi yanatuhumiwa kuchukua mikopo mikubwa kwa kutumia dhamana ya ardhi ambayo wamechukua kwa ajili ya uwekezaji. Siyo lengo la Kambi Rasmi ya Upinzani kuzuia wawekezaji nchini, lakini ni vizuri na vema wawekezaji wanapokuja nchini wakazingatia utaratibu wa kisheria ambao tumejiwekea. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu migogoro ya ardhi nchini, Wizara hii inaanza Awamu ya Tano kwa kurithi migogoro mingi ya ardhi ambayo imekuwepo kwa miaka mingi. Migogoro hiyo inaweza kugawanywa kwa makundi kadhaa kama vile mgogoro kati ya wakulima na wafugaji, wawekezaji wanaomiliki sehemu kubwa ya ardhi, wananchi na hifadhi pamoja na mapori tengefu, migogoro kati ya wananchi na mamlaka za ardhi yaani Halmashauri na Wizara pamoja na migogoro kati ya wananchi na Jeshi la Wananchi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, migogoro hii ya ardhi imegharimu maisha ya wananchi walio wengi na hivyo kuhatarisha amani na utulivu wa wananchi wetu. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kwa miaka kadhaa hadi sasa imekuwa ikiorodhesha mlolongo wa migogoro ya ardhi nchini. Hata sasa ipo migogoro kadhaa ambayo Kambi ya Upinzani ingependa kusikia kauli ya Serikali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inazo taarifa kutoka Mkoa wa Manyara ambapo ni miongoni mwa mikoa ambayo kutokana na kuwa na hifadhi ya mbuga za wanyama kama vile Tarangire na Ziwa Manyara umekumbwa na migogoro ya ardhi ambayo haijapatiwa ufumbuzi mpaka sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mgogoro wa Ziwa Manyara kwenye Hifadhi ya Bulugu ulianza baina ya wakulima, wafugaji na mwekezaji baada ya kuhamishwa kwa mipaka na wananchi ili walipwe fidia, jambo la kushangaza hata kabla ya wananchi hao kulipwa fidia kama ilivyokubalika walianza kufanyiwa vitendo vya kikatili vya kuchomewa nyumba, mashamba na baadhi kupigwa kwa nondo na kuvunjwa miguu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia kuna mgogoro wa Vijiji vya Tarangire na vijiji vya Ayamango na vingine vingi, wananchi ambao wamekuwepo maeneo hayo tangu kipindi cha Operesheni Vijiji hadi leo wamepewa taarifa kuwa wamevamia hifadhi. Hadi sasa hawana mashamba na hawajui waende wapi kwa kuwa Serikali mpaka sasa haijalipa fidia wala kuonyesha eneo mbadala la wananchi hao kwenda na badala yake kumekuwa na ukatili toka kwa askari wa hifadhi ya Tarangire, na watu kubambikiwa kesi na wengine kufungwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, aidha, katika Wilaya ya Same Mkoa wa Kilimanjaro ipo migogoro miwili ambayo imeripotiwa na vyombo vya habari. Katika Wilaya ya Same upo mgogoro unaomhusisha mwekezaji Isaya Malongoza ambaye amelalamikiwa kununua kijiji cha Nasuro kwa ajili ya kuzalisha umeme wa upepo. Aidha, katika kijiji cha Mgwasi katika Wilaya ya Same yupo mwekezaji wa madini ambaye amedai kumilikishwa sehemu hiyo ya kijiji. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika migogoro hii miwili katika Wilaya ya Same Mkuu wa Wilaya ametuhumiwa kuwekwa mfukoni na wawekezaji hawa na amekuwa haheshimu hata ushauri na maelekezo ambayo yamekuwa yakitolewa na Ofisi ya Mkurugenzi wa Wilaya. Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji ni lini Wakuu wa Wilaya wakawa mamlaka ya kugawa ardhi nchini? Aidha, ni Mkuu huyu wa Wilaya ambaye amekuwa akituhumiwa kuwabambikia Madiwani wa UKAWA kesi za jinai. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hayo ni baadhi ya maeneo machache kati ya maeneo mengi mno nchini ambayo yamekumbwa na migogoro yenye kupelekea hata mauaji. Orodha ni ndefu imeoneshwa hapa na mengine tumeacha, kwa sababu tungejaza hotuba maeneo yenye matatizo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu SAGCOT na ushirikiano wa nchi za G8; mwaka 2012 Serikali ya Tanzania na baadhi ya nchi zingine za kifaraka zilisaini mkataba na nchi zilizoendelea (G8). Katika kutekeleza ushirikiano huo Serikali ya Tanzania kwa upande wake ilikwishakuandaa mradi wa ukuzaji wa kilimo katika ukanda wa Kusini ujulikanao kama SAGCOT ambao ulizinduliwa katika Mkutano wa Kimataifa wa Kiuchumi mwaka 2010.

Mheshimiwa Mwenyekiti, utafiti wa shirika lisilo la kiserikali la *Action Aid* wa Mei 2015 unaonesha kuwa mradi wa ukuzaji wa kilimo katika ukanda wa Kusini ni moja ya njia ambazo zinatumiwa na mataifa makubwa kupitia mashirika yao wa kuhodhi ardhi kubwa duniani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kushangaza zaidi ni kuwa katika mradi wa SAGCOT kila hekta moja ya ardhi itakuwa inapangishwa kwa chini ya dola moja ya Kimarekani yaani chini ya shilingi 2000. Kambi Rasmi ya Upinzani

Bungeni inaitaka Serikali kutoa kauli humu Bungeni kuhusiana na mradi huu. Aidha, inaitaka Serikali kutoa kauli kuhusu kupangisha ardhi kwa chini ya dola moja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu watumishi wa ardhi wa Halmashauri pamoja na Mabaraza ya Ardhi; tuliambiwa hapa kwenye bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016 wakaahidi kwamba wanaajiriwa na Halmashauri wa kitengo hiki cha ardhi, wangehamishiwa Serikali Kuu ili wapate usimamizi wa moja kwa moja kutoka huko. Serikali kwa mwaka huu wa fedha imejibu kuwa ipo katika mchakato na ushauri huo unafanyiwa kazi. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa hii ni dharau kwa Bunge kwa sababu Wizara ilitoa kauli wakati wa Bunge la Kumi kuwa watumishi hao wangehamishwa na kusimamiwa na Serikali Kuu kwa mwaka wa fedha 2015/2016. Pamoja na hilo Serikali wakati wa majumuisho ya bajeti iliyopita, Serikali iliahidi kuboresha Mabaraza ya Ardhi ili kuhakikisha haki za wananchi zinazingatiwa katika maamuzi ya Mabaraza haya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuanzisha mamlaka ya kusimamia majengo, hili lilipendekezwa na bajeti ya Kiongozi wa Kambi Rasmi Bungeni mwaka 2011 ilipendekezwa mamlaka hii ianzishwe. Kuanzisha mamlaka haya ingesaidia kuwa na *Real Estate Regulatory Authority* ambayo ingeondoa utaratibu uliopo sasa wa watu kujenga majengo makubwa hovyoya bila kuzingatia viwango na hivyo kuleta maafa kwa wananchi. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kuharakisha kuleta muswada wa *Real Estate Regulatory Authority* kwa ajili kuhakikisha kuwa Serikali inapata mapato kwa ajili ya manufaa ya wananchi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, majibu ya Shirika la Nyumba kuhusu malalamiko ya wananchi mtandaoni kuhusu gharama kubwa kwa nyumba zenye bei nafuu, ilisema ili kujenga nyumba za gharama nafuu ni lazima Shirika liwezeshe kwa kupewa ardhi na Serikali na kuhakikisha kuwa watoa huduma za maji, barabara na umeme wanawekeza huduma hizo katika maeneo ya ujenzi na kwamba hiyo ingesaidia Shirika kujenga nyumba za bei nafuu kwa wananchi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni tuliishauri Serikali kuhusu kuondoa kodi na sasa Serikali kwamba inaweza ikatoa msaada wa kodi kwa makampuni ya uwekezaji kutoka nje. Inakuaje inashindika kwa Shirika la Nyumba? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) kuhusu masuala ya ardhi. Kituo cha Uwekezaji Tanzania pamoja na mambo mengine ni mdau mkubwa, sasa kituo hiki maelekezo ya Wizara ni kuwa Serikali inaweka akiba ya ardhi (*Land Bank*) kwa ajili ya uwekezaji. Katika hali ya kushangaza badala ya kazi hiyo kufanyika kwa mujibu wa sheria, tafiti zinaonesha utendaji

wa kituo umekwama hasa kuhusu wawekezaji wa nje kwenda moja kwa moja kufanya maelewano na vijiji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa miaka mingi kodi ya majengo ilikuwa ikikusanywa na Halmashauri, sasa kwa mujibu wa maagizo itapelekwa moja kwa moja Hazina.

Kambi Rasmi ya Upinzani inaona huu ni mkakati wa kuzidhibiti Halmashauri zinazoongozwa na Upinzani (UKAWA) kwa sababu nyingi ya Halmashauri hizo zipo mijini na zinategemea kwa kiasi kikubwa cha mapato yao kitoke katika chanzo hiki. Sababu kuwa Serikali mara nyingi imekuwa ikipeleka fedha Halmashauri katika robo ya mwisho wa mwaka wa fedha ni rai ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuwa Serikali ifikirie upya uamuzi wake huu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi. Tume hii imekuwa hailisaidii Taifa hili. Sheria Na. 03 ya mwaka 1984 imeanzisha Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi lakini inaonekana Tume imelala. Mamlaka zinazohusika na upangaji wa ardhi ni pamoja na Halmashauri zetu, ni dhahiri kuwa wakazi ambao wamebomolewa nyumba zao wengine wamekuwepo maeneo hayo kwa muda mrefu na wamekuwa wakipata huduma mbalimbali ikiwemo kupata huduma ya maji kutoka kwa mamlaka zinazohusika na ugawaji wa maji, umeme kutoka TANESCO. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji kuwa ni kwa nini Serikali imekuwa inawapatia huduma mbalimbali wananchi wa maeneo haya ilihali wakijua wananchi hao wamejenga na kuishi sehemu ambazo haziruhusiwi kisheria? Tume katika kile walichokiita mtizamo wa baadaye wameonesha kuwa watabaini maeneo kwa ajili ya ufugaji mkubwa na wa kati, Serikali haina umakini wa namna inavyoshughulikia migogoro hiyo ya wakulima, tunataka kukipa kipaumbele suala hili la wakulima pamoja na wafugaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Hitimisho; nikirejea kauli nzito aliyotoa Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Mheshimiwa Halima Mdee alisema hivi; "Kama ni kutapeliwa wananchi wa Tanzania wametapeliwa ile mbaya na Serikali ya CCM, kwa kuwa mambo mengi wanayoahidi kwa wananchi kuyafanya katika sekta ya ardhi, nyumba na makazi ahadi nyingi zinabaki kuwa ngonjera kwani utekelezaji hakuna." *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitaka kupima kiwango cha mafanikio ni kuangalia na kujielekeza kwenye mambo ambayo Wizara hii ndani ya Bunge hili waliahidi kufanya kipindi cha 2015/2016. Siyo jambo la kubishania kwamba utekelezaji umekuwa ni chini ya asilimia 35. Tutawaaminishaje Watanzania kuwa kilichoshindikana kusimamiwa na kutelezeka kwa bajeti ya 2015/2016

kitawezekana? Bajeti ya 2016 ambapo mvinyo ni ule ule kilichobadilishwa ni chupa? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni vema tukakaa kama Taifa tukajipanga upya na kutengeneza Dira ya Kitaifa inayotoa majibu sahihi na njia za kuondokana na kumaliza matatizo ambayo Taifa limetumbukia. Katika hili huwezi kukwepa umuhimu wa kuwa na Katiba Mpya ya wananchi siyo ile Inayopendekezwa, inayozungumzia namna ya kuisimamia na kuigawa rasilimali hii muhimu kuliko zote, yaani rasilimali ardhi. Ni vema Wizara ikaweka mipango yake ya kibajeti kwenye mambo machache lakini yenye mapato ya uhakika na vipaumbele. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala hili la kuanzisha mfumo wa kieletroniki ungesaidia

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante, muda wako umekwisha.

MHE. WILFRED M. LWAKATARE - MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti napenda nichukue nafasi hii, kwa niaba ya Kambi Rasmi ya Upinzani naomba kuwasilisha. Ahsante sana. (Makofi)

**HOTUBA YA MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI BUNGENI
MHESHIMIWA WILFRED MUGANYIZI LWAKATARE KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO
NA MATUMIZI YA WIZARA YA ARDHI, NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI KWA
MWAKA WA FEDHA 2016/2017 KAMA
ILYOWASILISHWA MEZANI**

(Kwa mujibu wa Kanuni za Bunge, Kanuni ya 99(9),
Toleo la Januari 2016)

1. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Nasimama hapa mbele ya Bunge lako tukufu kwa kudra za Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kuwasilisha maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kwa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Spika, Ridhaa ya Wapiga kura wa Jimbo la Bukoba Mjini (**Bukoba Town**) ambao nawapenda, nawaheshimu na kuwathamini kwa dhati ya moyo wangu, wamenipa fursa nyingine tena ya kurejea Bungeni kwa mara ya pili wakiniamini kama Mbunge makini na thabiti wa kuwawakilisha, kuwasemea na kuwatetea bila ya hofu ndani ya chombo hiki muhimu

kinachoshauri kuisimamia Serikali pamoja na kutunga sheria. Pia nawashukuru kwa kutuamini na kutuwezesha kutupatia ridhaa ya kuisimamia na kuongoza Halmashauri kwa mara ya kwanza. Tunawaahidi hatutawaangusha.

Mheshimiwa Spika, Nimshukuru Kiongozi wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni Mheshimiwa Freeman Aikaeli Mbowe (Mb) na Kambi nzima ya Upinzani kwa kuniamini pamoja na Msaidizi wangu Mheshimiwa Salma Mwasa na kutukabidhi jukumu la kuwa Wasemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani kwa Wizara hii inayosimamia rasilimali nyeti muhimu kwa Taifa letu.

2. TATIZO SUGU LA USIMAMIAJI MBOVU WA MATUMIZI YA ARDHI

Mheshimiwa Spika, Kwa hali ya mazingira yalivyo hivi sasa hususani unapozungumzia taswira inayolizunguka suala la usimamiaji, uratibu na upangaji mipango inayohusu Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ndani ya nchi yetu, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni bila kumung'unya maneno inao uthubutu wa kutamka wazi kuwa migogoro inayoendelea inayohusu ardhi na asilimia kubwa ya watanzania kuendelea kuishi bila nyumba na makazi yaliyo bora na yenye kuheshimika ni kushindwa kutekelezeka kivitendo kwa sera na ilani ya Serikali ya Chama cha Mapinduzi.

Mheshimiwa Spika, Migogoro inayoendelea kuhusu masuala ya ardhi ni vyema ikitamkwa au ikatambulika kama "**Janga la Taifa**" na utatuzi wa janga hili unapaswa kwenda nje ya wigo wa kifikra wa itikadi na ilani za kivyama.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inapenda kutoa ushauri kwa mamlaka za usimamizi, watumiaji wa ardhi, taasisi pamoja na makundi ya wadau mbalimbali yanayowakilisha watumiaji wa ardhi kukaa na kuibeba agenda moja tu ya kukubali kuunganisha mawazo ya namna ya kujipanga upya na kwa umakini wa hali ya juu na kuweka mipango na sera mahususi za Kitaifa zenye kujaa na kutawaliwa na dhana sahihi za fikra za uzalendo na Utaifa ili kuondoa migogoro ya ardhi katika nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, Hiyo itatujengea dira sahihi ya mipango bora mizuri, endelevu na ya muda mrefu ya matumizi bora ya ardhi tuliyonayo kwa kizazi cha sasa na hata miaka mingi ijayo.

Mheshimiwa Spika, Ardhi tuliyotunukiwa kama watanzania na Mwenyezi Mungu ni hii tuliyonayo mkononi na wala haitazaliana, na wakati wa kuipanga ni sasa na wala tusiendeleo kuogelea kwenye makosa ya wale waliotutangulia.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa kunaweza kuwa na fikra kama hizo ambazo zimeanza kuonyeshwa na Wizara hii kupitia mipango mbalimbali. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona wasiwasi

na changamoto kuhusu utayari na utashi sahihi wa kisiasa wa Chama cha Mapinduzi kuhusu njia, utaratibu na mfumo wa kulitekeleza jambo lenyewe katika ufanisi unaotakiwa.

Mheshimiwa Spika, Dira ya Mipango mirefu ya matumizi mazuri ya ardhi inapaswa ijikite kwenye mfumo mahsusi utakaojitana baisha ndani ya Katiba Mpya (si Katiba Pendekezwa) ambayo tumeendelea kuidai na kuipigania na sio mitizamo ya kila chama kinachoingia madarakani au fikra za kila Waziri atakayekabidhiwa dhamana ya kusimamia mambo yahasuyo ardhi na makazi.

3. HOJA ZA KAMBI RASMI YA UPINZANI KWA MWAKA WA FEDHA 2015/2016

Mheshimiwa Spika, tunalazimika kujenga mtazamo huu kuwa serikali ya CCM imeshindwa kutatua migogoro ya ardhi, kutokana na hali ambayo tumeendelea kuishuhudia ya kushindwa kutatuliwa kwa migogoro inayohusu matumizi ya ardhi lakini pia kutokuwepo mipango inayotekelezeka inayoweza kumhakikishia mtanzania mmoja mmoja kama mzawa kupata uhakika kimaisha wa kumiliki kipande cha ardhi.

Mheshimiwa Spika, Sehemu kubwa ya ardhi imeendelea kuporwa na kuwekwa kwenye miliki ya watu wachache na miongoni mwa hao wakiwa ni wamiliki wa kigeni. Hotuba ya Kihistoria ya Mheshimiwa Halima Mdee (Mb) Msemaji Mkuu wa Kambi ya Upinzania kwenye Wizara hii iliyohitimisha Bunge la kumi (Juni, 2015) pamoja na mambo mengine yenye weledi, busara na yenye kufanyiwa utafiti kwa mapana na uwazi, migogoro ya ardhi iliendelea kutamalaki lakini pia ilionekana dhahiri kuelemea Serikali ya CCM.

Mheshimiwa Spika, Lakini pia hotuba hiyo ilionyesha ufisadi mkubwa uliokuwa ukiendelea ndani ya Sekta hii ya mambo ya Ardhi na Makazi.

Mheshimiwa Spika, Migogoro na matatizo mengi yaliyoibuliwa ndani ya hotuba hiyo yameshindwa kupatiwa ufumbuzi na mengine mapya yameendelea kuibuka. Miongoni mwa mambo hayo na migogoro iliyoibuliwa na kushindwa kutatulika hadi leo hii ni kama ifuatavyo, na naomba kunukuu;

□□Uporaji na ugawaji holela wa ardhi kubwa ya watanzania kwa raia na Makampuni ya nje kwa kisingizio cha Uwekezaji bila kuzingatia taratibu na sheria tulizojiwekea.

□□Ufisadi wa ardhi uliokuwa unafanywa na Viongozi wa Serikali ya Chama cha Mapinduzi. Hotuba hiyo iliwataja kwa majina na nyadhifa zao viongozi hao na hakuna hatua zozote zilizochukuliwa hadi sasa.

□□Kutokuzingatia Sheria ya Ardhi namba (4) ya mwaka 1999 na Sheria namba (5) ya Ardhi ya Vijiji ambapo Viongozi wa Serikali hawaheshimu wala hawazingatii matakwa ya kisheria jambo lililokuwa likipelekea kuibuka kwa migogoro mingi.

□□Migogoro isiyokwisha baina ya Wizara ya Maliasili na Utalii na wanavijiji wanaoishi pembezoni mwa hifadhi. Kuthibitisha hili, mara kwa mara tunakuwa tunasikia malalamiko lukuki yanayotolewa na Wabunge ndani ya Bunge lako tukufu.

□□Migogoro mikubwa ya ardhi baina ya wakulima na wafugaji ambayo imepelekea umwagaji damu na mauaji miongoni mwa wananchi. Migogoro hiyo imeshaleta madhara katika mikoa ya Morogoro, Dodoma, Manyara na kwingineko.

□□Watu wachache kuhodhi maeneo makubwa ya ardhi bila ya kuyaendeleza na Serikali kukosa ujasiri wa kuyarejesha ili yatumike kwa manufaa ya watanzania walio wengi.

□□Kambi Rasmi ya Upinzani iliainisha matatizo katika tathimini ya malipo ya fidia stahiki kwa wananchi wanaotakiwa kuondoka maeneo yao kupisha matumizi mapya ya ardhi.

□□Kambi Rasmi ya Upinzani ilihoji juu ya kuvamiwa maeneo ya wazi yaliyomo katika mipango miji au kuuzwa kinyume na utaratibu ni tulitaka kujua utekelezwaji wa taarifa za Kamati mbalimbali zinazoundwa ikiwemo Kamati ya Lukuvi ya kuvamiwa maeneo ya wazi ya Jiji la Dar es Salaam.

□□Kambi Rasmi ya Upinzani iliitaka Serikali ya CCM kufanya ukaguzi wa ardhi (*Land Auditing*) nchi nzima ili kuwezesha Taifa kujua matumizi ya kila kipande cha ardhi na kuliwezesha Taifa kuweka mipango thabiti ya matumizi bora ya ardhi kwa ajili ya vizazi vijavyo.

□□Mgogoro wa muda mrefu kati ya mamlaka ya Ustawishaji Makao Makuu CDA na wananchi. Mgogoro baina ya Serikali na wananchi wa Msalato wa kutolipwa fidia ya kupisha ujenzi wa Uwanja wa Ndege pamoja na ahadi lukuki za Serikali ya CCM.

□□Malalamiko ya wananchi dhidi ya Jeshi letu kuingia kwenye maeneo ya raia, kupora ardhi yao bila fidia na kuwanyanyasa raia. Mfano ni kama Tondaloni-Wilaya ya Kisarawe na lhumwa - Mkoa wa Dodoma.

□□Kuendelea kupanda kwa bei ya vifaa vya ujenzi jambo linalosababisha wananchi kuendelea kuishi katika makazi duni kwa sababu ya kushindwa kuhimili gharama za ujenzi.

Mheshimiwa Spika, Kushindwa kutatulika matatizo yaliyotajwa katika maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani kunaonyesha dhahiri kwamba "Sikio la kufa halisikii dawa". Tunarejea kukazia mtizamo wetu kwamba, chanzo cha matatizo yote haya ni ya kimfumo. Mfumo mbaya wa kusimamia mambo yanayohusu Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi chini ya Serikali ya CCM hauwezi kuleta suluhisho la kudumu na la kuaminika.

Mheshimiwa Spika, Jitihada na maono binafsi ya mtu mmoja kama Waziri au hata Rais hayawezi kuleta mabadiliko yanayohitajika na endelevu katika sekta ya ardhi. Tunahitaji kuangalia upya na kwenda mbali zaidi kama Taifa. Tanzania itaendelea kuwepo hata baada ya Uongozi wetu na vyama vyetu.

Mheshimiwa Spika, Chini ya Mfumo komavu uliojaa ghiliba, ufisadi, rushwa, uonevu, ubinafsi na unyonyaji ulioelewa na kuzidi kulindwa na Serikali ya CCM na Taasisi zake haviwezi kutoa mrejesho chanya wala kuondolewa na Mheshimiwa Lukuvi pekee au watu wachache wenye nia thabiti na utashi wa kuleta mabadiliko hata kama wangelikuwa na nia njema ya kufanya hivyo.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inashauri kuwa ni lazima sasa kuwe na mapinduzi makubwa ya kimfumo yanayoweza kutoa dira sahihi ya utengenezaji wa mipango mizuri na inayotekelezeka ya upangaji mzuri wa mtumizi ya ardhi ya nchi yetu.

4. AHADI ZA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA 2015/2016

Mheshimiwa Spika, ni vyema tukajikumbusha ahadi zilizotolewa na Serikali wakati wa mkutano wa Bunge wa Bajeti wa mwaka wa fedha 2015/2016 hapa Bungeni, naomba kunukuu kama ifuatavyo:

□□Asilimia thelathini 30 ya maduhuli yote yatakanayo na ada, kodi na tozo nyingine za Sekta ya ardhi kurudishwa katika mamlaka za Serikali za mitaa kusaidia katika Sekta ya Ardhi.

□□Wizara kukusanya shilingi Bilioni 70 kwa mwaka wa Fedha 2015/2016 na kupewa gawiwo katika Bajeti la jumla ya Shilingi 83,043,343,000/=

□□Kutumia njia za kieletroniki kukusanya kodi ya pango la ardhi, ada na tozo mbalimbali.

☐☐Kufuta miliki za wamiliki wanaokiuka masharti ya umiliki wa viwanja na mashamba kupatikana kupitia simu ya kiganjani.

☐☐Ukadiraji wa pango la ardhi na uboreshaji wa taarifa za wamiliki wa Viwanja na Mashamba.

☐☐Serikali kuongeza kasi ya kupanga, kupima na kumilikisha ardhi kwa wananchi na hivyo kuongeza fursa za ajira, kupunguza umaskini na pia kukuza pato la Taifa.

☐☐Kuhakikisha wananchi wanashirikishwa ipasavyo katika usimamizi wa ardhi kuanzia ngazi ya kijiji hadi Taifa.

☐☐Wizara kuandaa kitabu kwa lugha rahisi chenye kuelezea urahisi wa hatua zinazopaswa kufuatwa na wananchi ili kupata huduma zinazotolewa na sekta ya ardhi.

☐☐Kuhakikisha Halmashauri zote zinakuwa na Kamati za kugawa Ardhi ili kuongeza uwazi katika kugawa ardhi.

☐☐Wizara ilijweka lengo la kutambua maeneo ya ardhi ya ukubwa wa ekari 200,000 kwa ajili ya kuwa sehemu ya akiba ya Ardhi (Land Bank) na kutenga Bilioni 5 kwa mfuko wa kulipa fidia (Land Compensation Fund).

☐☐Kuandaa na kutoa Hati Miliki zaidi ya 40,000 na Halmashauri zote nchini kuhakikisha hati zinazotolewa kwa Viwanja vyote vilivyopimwa.

☐☐Halmashauri za vijiji kutambua mipaka ya vijiji na kusimamia matumizi ya ardhi na hivyo, kuepuka migogoro ya matumizi ya ardhi.

☐☐Kuhimiza Benki na taasisi zingine za fedha kuzitambua na kuzikubali hatimilki za kimila kutumika kama dhamana ya kupatia mikopo sawa na ilivyo kwa hati milki za kawaida.

☐☐Uandaaji orodha ya walionunua ardhi katika vijiji kwa kuonyesha majina na kiasi cha ardhi kilichonunuliwa.

☐☐Kutafuta ufumbuzi wa migogoro kwa migogoro kwa njia ya kuwaita mezani pande husika na kufanya majadiliano ili kupata ufumbuzi na udhibiti wa migogoro.

☐☐Wizara kuwa na utaratibu maalum kwa kutembelea kila Halmashauri kujadili kero na malalamiko ya wananchi na kuyatafutia ufumbuzi. Aidha, ilipangwa na kuagizwa kila Halmashauri nchini kuwa na dawati maalumu la kushughulikia

malalamiko ya wananchi yanayohusu masuala ya ardhi na taarifa hizo za utatuzi kuwasilishwa ofisi za Kanda kwa uchambuzi na kisha kuwasilishwa Wizarani kila mwezi kwa hatua stahiki.

□□Wizara kusajili Hatimiliki na nyaraka za Kisheria 88,000

□□Wizara kujenga mfumo unganishi wa kuhifadhi kumbukumbu za ardhi (Intergrated Land Management Information System- ILMIS) na kukamilisha awamu ya kwanza mwaka wa fedha 2016/2017 nia ikiwa imejelekeza katika kuelekeza Wizara katika kuiwezesha Wizara kutoa huduma upangaji, upimaji na umilikishaji ardhi, kurahisha utoaji hatimilki udhibiti utoaji wa miliki juu ya milki, kuzuia wizi, udanganyifu na ulaghai.

□□Kupitia mabaraza ya ardhi na nyumba ya Wilaya kushughulikia mashauri 18.003 yaliyokuwepo na mengine yanayofunguliwa. Pia kuboresha mabaraza kwa kuyapatia watumishi na vitendea kazi na kuanzisha mapya katika maeneo ambamo hayajaanzishwa.

Mheshimiwa Spika, Mtiririko mkubwa na ahadi na mipango chungu nzima niliyoitaja na nyingine niliyoiacha ambayo ilipangwa na kuahidiwa na Wizara kutekelezwa katika kipindi cha Bajeti ya mwaka 2015/2016, utekelezwaji wake ndicho kinapaswa kuwa kipimo pekee cha utendaji wa Wizara hii.

Mheshimiwa Spika, Serikali ya CCM imekuwa bingwa wa kupanga mipango mingi kila kukicha na kila mwaka ambapo utekelezaji wake huwa ni duni au kutotekelezwa kabisa na kubakia kwenye nyaraka za mipango.

5. BAJETI ISIYOKIDHI MAHITAJI

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ilitengewa fedha iliyokuwa imeombwa na kupitishwa na Bunge katika mwaka wa fedha 2015/2016. Hata hivyo kutokana na sababu ambazo Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni haikuweza kuzifahamu, fedha zilizotengwa hazikuweza kutolewa kama ambavyo ilipangwa na kusababisha kukwama kwa mipango iliyokuwa imepangwa kufanyika.

Mheshimiwa Spika, majukumu ya Wizara hii ni makubwa na kuna ongezeko la wananchi waliowengi wanaohitaji huduma zaidi kutoka Wizarani. Katika mipango ya bajeti ya mwaka wa fedha 2016/2017, Wizara imetengewa fedha ndogo zaidi ukilinganisha na fedha zilizokuwa zimetengwa katika bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016 ambacho ni kiasi cha shilingi **72,356,901,000/=** ukilinganisha na kiasi cha shilingi **61,827,711,000/** kwa mwaka wa fedha 2016/2017.

Mheshimiwa Spika, Kwa jinsi bajeti ilivyotengwa ni maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni kuwa hali hii ni kuonyesha kujikwa kabla ya safari kuanza. Fungu la OC ambalo limetengewa kiasi cha Tshs. **2,548,492,000** pekee ni dogo mno kuweza kusimamia mipango ya maendeleo. Ni kweli kuwa kipindi cha nyuma fungu hili limekuwa likitumika kama kichaka cha kuendeshea ufiisadi, ubadhirifu na matumizi yasiyo na tija. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa inapofikia hata maeneo muhimu yakanyimwa fungu hili, swali linabaki kwamba hiyo pesa inayoelekezwa kwenye miradi ya maendeleo itasimamiwa na kuratibiwa vipi?

Mheshimiwa Spika, tatizo linakuwa kubwa zaidi pale watendaji wetu katika Wizara wanapotishwa na kufungwa midomo wasieleze kwa undani juu ya umuhimu wa OC iliyoombwa kwa baadhi ya mafungu ya shughuli wanazokwenda kuzisimamia. Kambi Rasmi ya Upinzani pamoja na kuunga mkono dhana ya kupunguza matumizi yasiyo ya lazima inashauri kuwa ni vema kukawa na uwiano kati ya fedha zinazotengwa kwa ajili ya maendeleo na namna ya kuzisimamia hizo fedha kwa kutenga fedha kwa ajili ya kazi hiyo.

Mheshimiwa Spika, hilo lisipofanyika tutajikuta kama taifa tunashuhudia miradi mingi ya maendeleo kufanyika chini ya matarajio yaliyokuwa yamekusudiwa.

6. MIPANGO YA WIZARA NA MIGOGORO ISIYOISHA

Mheshimiwa Spika, Kama izungumzwavyo kwamba “*wrong diagnosis wrong treatment*” Kambi Rasmi ya Upinzani inazidi kutanabaisha kwa Serikali ya CCM na watanzania kwa ujumla kwamba wasitarajie mapya dhidi ya yale matatizo tuliyoendelea kuyashuhudia katika kipindi kilichopita na ambayo bado yanazidi kujitokeza.

Mheshimiwa Spika, Kuthibitisha kauli hiyo wakati Wizara ikijipanga na kuliomba Bunge lijadili na liidhinishe makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara Kiasi Tshs Bilioni **61,827,711,000** tayari Wizara inaendelea kuogelea ndani ya dimbwi la matatizo, malalamiko na sintofahamu ya mambo yafuatayo ambayo tunaomba Serikali kupitia Wizara hii iyatolee ufafanuzi na majibu ya kina;

(a) Kutokufungwa kwa mfumo wa Kielektroniki

Mheshimiwa Spika, Serikali imeshindwa kununua na kuiwezesha Wizara kufanya kazi zake na kupanga mipango ya Ardhi kwa Mfumo wa Kielektroniki (Integrated Land Information Management System), pamoja na fedha ya kuwezesha ununuzi wa mfumo huo kutolewa na Benki ya Dunia zaidi ya miaka miwili iliyopita.

Mheshimiwa Spika, kushindwa kwa kutumika kwa mfumo huu ni kutokana na urasimu na utaratibu uliodumaa wa kiutaendaji wa Serikali ya CCM ambao umesababisha kutokununuliwa vifaa hivyo hadi leo.

(b) Ulipaji Fidia kwa Maeneo Yanayotwaliwa na Serikali

Mheshimiwa Spika, pamoja na Serikali kutambua matakwa ya Ibara ya 24 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 inayotoa haki ya kumiliki mali pamoja na haki ya kulipwa fidia pindi mali hiyo inapotwaliwa kumekuwa na matukio mengi ya wananchi kuchukuliwa ardhi bila kulipwa fidia.

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Ardhi ya namba 4 ya mwaka 1999 inatoa masharti kuwa fidia hiyo iwe kamilifu, ya haki na ilipwe kwa wakati. Licha ya Wizara kutoa waraka Na.1 wa Mwaka 2015 unaotoa mwongozo wa masuala ya kuzingatiwa wakati wa kufanya uthamini ikiwa ni pamoja na kutoa uthibitisho wa uwepo wa fedha za kulipa fidia, ushirikishwaji wa wadau muhimu na zoezi kufanyika kwa uwazi, uadilifu na kwa kuzingatia sheria, Kambi Rasmi ya Upinzani imeendelea kuwasikia Waheshimiwa Wabunge wakiendelea kulalamikia sana kuhusu fidia ambayo imekuwa hailipwi kama sheria za ardhi zinavyotaka.

Mheshimiwa Spika, Mfano hai wa maeneo yaliyoathirika ni kuteseka kupita kiasi kwa wakazi 187 wa Kifungwa wa Kata ya Kahororo Mansipaa ya Bukoba. Wananchi hawa ardhi yao ilichukuliwa na Serikali kupisha mradi wa Maji taka (BUWASA) toka tarehe 12/07/2014 hadi leo tarehe 20/05/2016 na hawajawahi kulipwa fidia licha ya zoezi la uthamini kufanyika.

Mheshimiwa Spika, Wananchi wamesaga visigino kufuatilia haki yao katika ofisi mbalimbali na hata kuwasilisha kilio chao kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu alipofanya ziara Mkoa wa Kagera mapema tarehe 13/03/2016.

Mheshimiwa Spika, katika wakati wote huo wamekuwa wakijibiwa kuwa jambo hilo lipo katika mchakato wa kushughulikiwa. Wananchi hawa wana shida kubwa wameingizwa katika janga la umaskini bila kutegemea. Baadhi wana mikopo ya Benki na mali zao zimeharibika na wengi wao kukata tama ya kimaisha na kukosa mwelekeo.

Mheshimiwa Spika, hali kadhalika kumekuwa na malalamiko ya muda mrefu ya wananchi ambao maeneo yao yalitwaliwa na serikali kupisha uwekezaji/uwekaji wa miundombinu ya maeneo maalum ya uwekezaji ya EPZ/SEZ. Kilio cha wananchi katika maeneo haya ni kikubwa na cha muda mrefu, mathalani Kata ya Zinga katika Wilaya ya Bagamoyo, Wilaya ya Bunda na maeneo mengine nchini.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka Serikali kueleza ndani ya Bunge lako hili tukufu hatma ya malipo ya fidia kwa wananchi hawa wa Kifungwa na maeneo mengine ambayo yamekumbwa na kadhia hii. Kambi Rasmi ya Upinzani katika hili inataka kujua kuwa ni lini wananchi watalipwa haki yao?

7. UMILIKI WA MASHAMBA MAKUBWA YA ARDHI KWA KIGEZO CHA UWEKEZAJI

Mheshimiwa Spika, Taarifa za mashirika yasiyo ya kiserikali (Likiwemo shirika la HakiArdhi) inaonesha kuwa yapo Makampuni yanayohodhi ardhi kubwa nchini mfano mmojawapo ikiwa ni umiliki katika Bonde la Mto Rufiji. Makampuni yanayomiliki maeneo katika Bonde la Mto Rufiji ni kama ifuatavyo:

- i. SEKAB Bio Energy Tanzania Ltd (Sweden)
- ii. SYNERGY Tanzania Ltd (Asian)
- iii. ALTRO AGRICULTURAL Ltd (Bangladesh)
- iv. AFRICAN GREEN OIL Ltd
- v. SAP Agriculture Ltd (Turkey) Kampuni hii imehodhi hekta 5000 lakini zinazotumika ni hekta 500- 600.
- vi. Korean Rural Community Corporation, Kampuni hii inahodhi hekta 1,500
- vii. KILOMBERO PLANTATION Ltd (Britain) Hekta 5,000
- viii. KILOMBERO VALLEY TEAK Co. Ltd (Britain)Hekta 28,000 ambapo kati ya hizo 7,000 inatumika kwenye kilimo cha mitiki na takribani hekta 20,000 imeoteshwa miti Miombo.
- ix. ILOVO Company Ltd zamani KILOMBERO SUGAR Co. Ltd (South Africa) Imehodhi hekta 28,500 na imekuwa kwenye mgogoro na wananchi wa vijiji vya jirani kwa muda mrefu.
- x. KILIMO CHA YESU
- xi. GREEN RESOURCE

Mheshimiwa Spika, imegundulika kuwa mengi ya makampuni haya hayakupata ardhi hiyo kwa mujibu wa Sheria ya Ardhi ya Vijiji Na. 5 ya mwaka

1999 bali kwa njia mbalimbali ikiwemo kuingia katika mikataba ya uongo ya kuwadanganya wananchi ambao ardhi yao ilichukuliwa.

Mheshimiwa Spika, Aidha mamlaka ya maendeleo ya bonde la Rufiji **RUBADA** imetuhumiwa kuwa imekuwa ikifanya kazi ya ukwadi kwa makampuni ya kigeni kutwaa ardhi bila kuzingatia taratibu na kusimamia utekezaji wa ahadi za wawekezaji wanazotoa kwa wananchi katika Vijiji mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, Pia makampuni hayo yanatuhumiwa kuhodhi ardhi kubwa ambayo inazidi kiwango cha ardhi ambacho kisheria mkutano wa Kijiji hauna mamlaka ya kufanya hivyo. Inafahamika kuwa Mkutano Mkuu wa Kijiji una mamlaka ya kutoa ardhi kwa mwekezaji ambayo ipo kwa mujibu wa sheria.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaendelea kuhoji kuwa serikali inatoa kauli gani kuhusu umiliki wa ardhi kwa makampuni haya ikiwemo makampuni haya kushindwa kutekeleza makubaliano mbalimbali ambayo yamekuwa yakiingia pamoja na wananchi kabla ya kutwaa ardhi kwa ajili ya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, Katika kupata ardhi hiyo makampuni ya uwekezaji yamekuwa yakitumia njia mbalimbali kupata ardhi husika ambazo njia hizo zimekuwa zikitofautiana kutoka eneo moja na eneo lingine:

i. Wawekezaji kwenda moja kwa moja kwa mamlaka za serikali za Vijiji. Ambapo njia hii ni kinyume kabisa na utaratibu uliopo kwa mujibu wa sheria.

ii. Wawekezaji kupata ardhi kwa msaada wa Halmashauri za Wilaya. Hata njia hii sio kwa mujibu wa sheria, na pia baadhi ya watumishi wa Halmashuri wanaoshughulikia ardhi wamekuwa wakituhumiwa kujihusisha na rushwa katika ardhi ambayo imepelekea wananchi kukosa haki.

iii. Kupitia Mamlaka ya Mabonde kama vile RUBADA- hata mamlaka hii haina mamlaka ya kugawa ardhi kwa wawekezaji.

iv. Kupitia moja kwa moja na kusaidiwa na Kituo cha Uwekezaji Tanzania.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya makampuni ambayo yanahodhi ardhi yanatuhumiwa kuchukua mikopo mikubwa kwa kutumia dhamana ya ardhi ambayo wamechukua kwa ajili ya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni imeona ni muhimu kuorodhesha Makampuni hayo na njia wanazotumia ili kuweka wazi utaratibu wanaotumia na kama ambavyo umeripotwa na mashirika yasiyo ya kiserikali

ambapo mpaka sasa kuna hofu ya ardhi ya wananchi kupokwa kwa sura ya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, si lengo la Kambi Rasmi ya Upinzani kuzuia wawekezaji nchini, lakini ni vizuri na ni vyema wawekezaji wanapokuja nchini wakazingatia utaratibu wa kisheria ambao tumejiwekea.

8. MIGOGORO YA ARDHI NCHINI

Mheshimiwa Spika, Wizara hii inaanza awamu ya tano kwa kurithi migogoro ya ardhi ambayo imekuwepo kwa miaka mingi sasa. Migogoro hiyo inaweza kugawanywa kwa makundi kadhaa kama vile mgogoro kati ya wakulima na wafugaji, migogoro kati ya wawekezaji wanaomiliki sehemu kubwa ya ardhi, migogoro kati ya wananchi na hifadhi na pamoja na mapori tengefu, migogoro kati ya wananchi na mamlaka za ardhi (Halmashauri na Wizara) pamoja na migogoro kati ya wananchi na Jeshi la Wananchi wa Tanzania katika maeneo ambayo Jeshi linapakana na makazi ya watu.

Mheshimiwa Spika, migogoro hii ya ardhi imegharimu maisha ya wananchi waliowengi na hivyo kuhatarisha amani na utulivu wa wananchi.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungenu kwa miaka kadhaa hadi sasa imekuwa ikiorodhesha mlolongo wa migogoro ya ardhi nchini. Hata sasa ipo migogoro kadhaa ambayo Kambi ya Upinzani ingependa kusikia kauli ya Serikali;

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inazo taarifa kutoka Mkoa wa Manyara ambapo ni miongoni mwa Mkoa ambayo kutokana na kuwa na hifadhi ya Mbuga za wanyama kama vile Tarangire na Manyara (Ziwa) umekumbwa na migogoro ya ardhi ambayo haijapatiwa ufumbuzi mpaka sasa.

Mheshimiwa Spika, Katika Hifadhi ya Ziwa Manyara Vijiji kumi vilivyongana kuanzisha Jumuiya ya Hifadhi Burugu (JUHIBU) walikubaliana kutenga maeneo maalum kwa ajili ya mifugo na kilimo na wakafanya jitihda za kujipatia hati miliki za Kimila pindi utaratibu huo ulipoanzishwa.

Mheshimiwa Spika, Mgogoro ulianza baina ya wakulima, wafugaji na mwekezaji baada ya kuhamishwa kwa mipaka na wananchi ili walipwe fidia (maeneo yote ya wafugaji na wakulima) na kutoka katika eneo lililochukuliwa na mwekezaji kwa mgongo wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, cha kushangaza hata kabla ya wananchi hao kulipwa fidia kama ilivyokubalika walianza kufanyiwa vitendo vya kikatili vya

kuchomewa nyumba mashamba na baadhi kupigwa kwa nondo na kuvunjwa miguu.

Mheshimiwa Spika, pia upo mgogoro wa zaidi ya mika kumi na tatu (13) hifadhi ya Tarangire na vijiji vya Ayamango, Gijedabung na Gedamara mgogoro huu ulianza baada ya Hifadhi ya Tarangire kuamua kupanua eneo la hifadhi na kupima mipaka upya kwa kutumia Helkopta jambo lililoibua mgogoro mkubwa kati ya wananchi na hifadhi.

Mheshimiwa Spika, Wananchi ambao wamekuwepo maeneo hayo tangu kipindi cha Operation vijiji hadi leo wamepewa taarifa kuwa wamevamia hifadhi. Hadi sasa hawana mashamba na hawajui waende wapi kwa kuwa Serikali mpaka sasa haijalipa fidia wala kuonyesha eneo mbadala la wananchi hao kuhamia kwa takribani miaka tisa (9) sasa.

Mheshimiwa Spika, Badala yake kumekuwa na ukatili toka kwa askari wa hifadhi ya Tarangire, akina mama kunyanyaswa na watu kubambikiwa kesi na wengine kufungwa.

Mheshimiwa Spika, Aidha katika Wilaya ya Same Mkoa wa Kilimanjaro ipo migogoro miwili ambayo imeripotiwa na vyombo vya habari ambapo kwa maoni ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ni kuwa isipoangaliwa vizuri italeta maafa makubwa sana.

Mheshimiwa Spika, katika Wilaya ya Same upo mgogoro unaomhusisha mwekezaji Isaya Malongoza ambaye amelalamikiwa kununua Kijiji cha Nasuro kwa ajili ya kuzalisha umeme wa upepo. Aidha katika Kijiji cha Mgwasi katika Wilaya ya Same yupo mwekezaji wa madini ambaye amedai kumilikishwa sehemu ya Kijiji hicho kwa ajili ya kazi ya uchimbaji madini.

Mheshimiwa Spika, katika migogoro hii miwili katika Wilaya ya Same Mkuu wa Wilaya ametuhumiwa kuwekwa mfukoni na wawekezaji hawa na amekuwa haheshimu ushauri na maelekezo ambayo yamekuwa yakitolewa na Ofisi ya Mkurugenzi wa Wilaya. Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji ni lini Wakuu wa Wilaya wakawa mamlaka ya kugawa ardhi nchini? Aidha ni Mkuu huyuhuyu wa Wilaya ambaye katika Jimbo la Same Magharibu amekuwa akituhumiwa kuwabambika madiwani wa UKAWA kesi za jinai. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni tunaitaka serikali kuchukua hatua za dharura kutatua migogoro hii miwili haraka kabla ya kuleta madhara pamoja na kumchukulia hatua za kinidhamu Mkuu wa Wilaya.

Mheshimiwa Spika, Hayo ni baadhi ya maeneo machache kati ya maeneo mengi mno nchini ambayo yamekumbwa na migogoro yenye kupelekea hata mauaji. Aidhahuko Kilosa, Mvomelo, Kongwa, Chemba, Kiteto,

Kondoa, Babati, Mbulu, Hanang, Kwembe Mlongazila, Lindi (Viwanja vya UTT) Tarime, Bagamoyo (Saadan na Zinga), Singida, Kilombero, Sumbawanga n.k. migogoro hii haijapatiwa ufumbuzi na mingine mingi imeendelea kufumuka kila kukicha. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka Serikali kupitia Wizara hii ieleze ni lini migogoro isiyoshia itapatiwa ufumbuzi wa kudumu? Ni rai ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuwa ni wakati mwafaka Bunge kuletewa taarifa katika Bunge hili ya namna migogoro hii ya ardhi inavyoshughulikiwa.

9. SAGCOT NA USHIRIKIANO WA NCHI ZA G8

Mheshimiwa Spika, mwaka 2012 Serikali ya Tanzania na baadhi ya nchi zingine za kiasia zilisaini mkataba na nchi zilizoendelea za G8 kwa ajili ya maendeleo ya ukuaji wa sekta ya kilimo pamoja na kuboresha hifadhi ya chakula.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza ushirikiano huo Serikali ya Tanzania kwa upande wake ilikwishakuandaa mradi wa ukuzaji wa kilimo katika ukanda wa Kusini ujulikanao kama SAGCOT ambao ulizinduliwa katika mkutano wa kimataifa wa kiuchumi mwaka 2010.

Mheshimiwa Spika, Utafiti wa Shirika lisilo la kiserikali la Action Aid wa Mei 2015 unaonesha kuwa mradi wa ukuzaji wa kilimo katika ukanda wa Kusini wa SAGCOT ni moja ya njia ambazo zinatumiwa na mataifa makubwa kupitia mashirika yao wa kuhodhi ardhi kubwa duniani. Kwa Tanzania taarifa inaonesha kuwa mradi huu unachagizwa zaidi na nchi za Uingereza na Marekani pamoja na mataifa mengine, aidha kampuni ya EcoEnergy ya Sweden inao mkakati wa kuhakikisha wananchi wanahamishwa katika maeneo yao ambayo tayari wameshayatwaa.

Mheshimiwa Spika, cha kushangaza zaidi ni kuwa katika mradi wa SAGCOT kila hekta moja ya ardhi itakuwa inapangishwa kwa chini ya dola moja ya kimarekani yaani chini ya shilingi 2000 za kitanzania.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kutoa kauli humu Bungeni kuhusiana na utwaaji mkubwa wa ardhi katika mradi wa SAGCOT ambao unapigiwa kelele kuwa haujajali maslahi ya watanzania kwa ujumla. Aidha inaitaka serikali kutoa kauli kuhusu kupangisha ardhi kwa chini ya dola moja. Je hii si dharau kwa Watanzania?

10. WATUMISHI WA ARDHI WA HALMASHAURI PAMOJA NA MABARAZA YA ARDHI

Mheshimiwa Spika, Serikali wakati wa majumuisho ya Bajeti ya mwaka wa fedha 2015/2016 iliahidi ndani ya Bunge lako tukufu kuwa watumishi wa ardhi

waliokuwa wanaajiriwa na Halmashauri wangehamishiwa Serikali Kuu ili wapate usimamizi wa moja kwa moja kutoka huko kuliko kuwa chini ya Halmashauri.

Mheshimiwa Spika, serikali kwa mwaka huu wa fedha imejibu kuwa ipo katika mchakato na ushauri huo unafanyiwa kazi. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaona kuwa hii ni dharau kwa Bunge kwa sababu Wizara ilitoa kauli wakati wa Bunge la 10 kuwa watumishi hao wangehamishwa na kusimamiwa na Serikali Kuu kwa mwaka wa fedha 2015/2016 jambo ambalo halijafanyika mpaka sasa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hilo serikali wakati wa majumuisho ya Bajeti ya Wizara hii, serikali iliahidi kuboresha mabaraza ya ardhi ili kuhakikisha haki za wananchi zinazingatiwa katika maamuzi ya mabaraza haya.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kutoa kauli hapa Bungeni kuwa ni hatua gani ambazo zimechukuliwa kuboresha mabaraza ya ardhi nchini? Hii ni kutokana na sababu kuwa bado kuna changamoto nyingi sana ya namna mabaraza haya yanavyoendesha.

11. KUENZISHA MAMLAKA YA KUSIMAMIA MAJENGO

Mheshimiwa Spika, katika hotuba ya bajeti ya Kiongozi wa Kambi Rasmi Bungeni mwaka 2011 alipendekeza pamoja na mambo mengine kuwa serikali inapoteza mapato mengi kutokana na kutokuwa na mamlaka ambayo inasimamia ujenzi wa majengo makubwa na kuwa chanzo cha mapato.

Mheshimiwa Spika, ni takribani miaka sita toka mwaka huo wa fedha katika Bunge la kumi toka ushauri huo ulipotolewa. Kwa sasa serikali inakuja na majibu kuwa ipo katika mchakato wa kuandaa rasimu ya sheria kwa ajili ya kuanzisha mamlaka hayo.

Mheshimiwa Spika, “**Real Estate Regulatory Authority**” itaondoa utaratibu uliopo sasa wa watu kujenga majengo makubwa ovyo bila kuzingatia viwango na hivyo kuleta maafa kwa wananchi, aidha serikali itaweza kuwa na kanzidata kwa ajili ya majengo yote na kujua kiasi cha kodi ambacho kitalipwa na wamiliki wa majengo hayo.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kuharakisha kuleta muswada wa *Real Estate Regulatory Authority* kwa ajili kuhakikisha kuwa serikali inapata mapato kwa ajili ya manufaa ya nchi yetu.

12. SHIRIKA LA NYUMBA LA TAIFA

Mheshimiwa Spika, Majibu ya Shirika la Nyumba kuhusu malalamiko ya wananchi mtandaoni yanasomeka kama ifuatavyo, naomba kunukuu ***“Ili kujenga nyumba za gharama nafuu ni lazima Shirika liwezeshwe kwa kupewa ardhi na serikali na ihakikishe kuwa watoa huduma za maji, barabara na umeme wanawekeza huduma hizo katika maeneo ya ujenzi wa nyumba mpya, kupatiwa ruzuku na serikali na kuondolewa kodi ya ongezeko la thamani. Hii itasaidia shirika kujenga nyumba za bei nafuu kwa wananchi”***.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni tuliishauri serikali kuhusu kuondoa kodi ya ongezeko la thamani pamoja na kushusha bei ya vifaa vya ujenzi kwa nyumba ambazo zinajengwa na shirika la nyumba ili kupunguza gharama za nyumba kwa wananchi ambao kipato chao ni kidogo.

Mheshimiwa Spika, kama serikali inaweza kutoa msamaha wa kodi kwa makampuni ya uwekezaji kutoka nje, ni vyema ikaona uwezekano wa kutoa msamaha wa kodi hiyo kwa nyumba zinazouzwa na shirika la nyumba la Taifa.

13. KITUO CHA UWEZEKEZAJI TANZANIA (TIC) NA MASUALA YA ARDHI

Mheshimiwa Spika, Kituo cha uwekezaji Tanzania pamoja na mambo mengine ni mdau mkubwa katika masuala ya ardhi. Hii ni kutokana na masharti yaliyopo katika Sheria ya Ardhi namba 4 ya mwaka 1999 ambayo inamtaka mwekezaji ambaye si mzawa kabla ya kupewa miliki ya eneo kuweza kwanza kupitia katika kituo cha uwekezaji Tanzania.

Mheshimiwa Spika, maelekezo ya Wizara ya sasa ni kuwa serikali inaweka akiba ya ardhi (Land Bank) kwa ajili ya uwekezaji. Na pia inakishirikisha kituo cha uwekezaji katika kutafuta maeneo ambayo ni vivutio vya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, katika hali ya kushangaza badala ya kazi hiyo kufanyika kwa mujibu wa sheria taarifa za tafiti na taratibu za utendaji za kituo cha uwekezaji zinawaruhusu wawekezaji wa nje kwenda moja kwa moja kufanya maelewano na wanavijiji na kuingia nao makubaliano na hatimaye Kituo cha Uwekezaji kutoa cheti kwa ajili ya mwekezaji huyo kupata hati kutoka kwa Kamishna wa Ardhi.

Mheshimiwa Spika, Utaratibu huu wa kuwaruhusu wawekezaji kwenda moja kwa moja kwenye vijiji vyetu umechangia sana kuwa kitovu cha rushwa ikiwahusisha baadhi maafisa ardhi wa Halmashauri, Halmashauri za Vijiji na baadhi ya wanasiasa ambao wanakuwa kama makuadi wa wawekezaji ambao hata hivyo makubaliano hayo yamekuwa ya ulaghai bila kuwanufaisha wananchi ambao wanatoa ardhi yao kama tulivyoonesha hapo kabla.

Mheshimiwa Spika, maeneo ambayo yameathirika na utaratibu huu ni pamoja na Kisarawe, Lindi, Mafinga Mkoani Iringa ambapo wananchi wamebaki wanalalamika kutokana na kudanganywa na wawekezaji.

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani inaitaka serikali kulieleza Bunge lako tukufu kuwa ni lini Sheria zilifanyiwa marekebisho na kuwaruhusu wawekezaji kwenda moja kwa moja kufanya makubaliano na wanavijiji badala ya kutumia utaratibu ambao umeainishwa kisheria. Aidha tunaitaka serikali kukaa na wawekezaji ambao imethibitika wanawadanganya wananchi ili kuhakikisha kuwa stahiki ambazo wananchi wanatakiwa kuzipata wanazipata kutokana na makubaliano yao na wawekezaji.

Mheshimiwa Spika, Aidha kwa wawekezaji waliokiuka taratibu za kisheria, serikali ichukue hatua stahiki ikiwemo kutwaa ardhi waliyopoka na kuanza utaratibu upya.

14. KODI YA MAJENGO (PROPERTY TAX)

Mheshimiwa Spika, kwa miaka mingi kodi ya majengo ilikuwa ikikusanywa na Halmashauri, lakini kwa sasa serikali imeamua kodi hiyo ikusanywe na kupelekwa Hazina. Agizo hili litaathiri kwa kiasi kikubwa mapato ya Halmashauri zetu nchini kwa kuwa kodi ya majengo ilikuwa chanzo kikuu cha mapato ya Halmashauri.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inaona huu ni mkakati wa kuzidhibiti Halmashauri zinazoongozwa na Upinzani (UKAWA) kwa sababu nyingi ya Halmashauri hizo zipo mijini na zinategemea kwa kiasi kikubwa cha mapato yao kitoke katika chanzo hiki.

Mheshimiwa Spika, hili sio jambo la kufumbia macho, hii ni kwa sababu serikali inataka kuzigombanisha Halmashauri za Upinzani na wananchi ili zionekane hazifanyi kazi. Ieleweke kuwa kama fedha zitakusanywa na Hazina na kama utaratibu wa kutoa fedha hizo kwenda Halmashauri utaendelea kama ilivyo sasa ambapo fedha za maendeleo kutoka serikali kuu zinachelewa kupelekwa kwenye Halmashauri basi tusitegemee kuwa fedha za kodi ya majengo zitanuifaisha tena Halmashauri zetu.

Mheshimiwa Spika, Hii ni kutokana na sababu kuwa serikali mara nyingi imekuwa ikipeleka fedha Halmashauri katika robo ya mwisho ya mwaka wa fedha. Ni rai ya Kambi Rasmi ya Upinzani kuwa serikali itafikiria upya uamuzi huu ambao utapunguza sana mapato ya Halmashauri zetu.

15. TUME YA TAIFA YA MIPANGO YA MATUMIZI YA ARDHI

Mheshimiwa Spika, mara baada ya kuingia madarakani Serikali ya awamu ya tano ilianza kwa kufanya operesheni ya bomoabomoa ambayo bomoabomoa hiyo iliratibiwa na Baraza la Taifa la Mazingira ambapo nyumba nyingi ambazo walidai zimejengwa mabondeni zilibomolewa. Aidha, wengi waliokumbwa na kadhia hiyo ni wakazi Jiji wa la Dar es Salaam.

Mheshimiwa Spika, Sheria Na. 03 ya mwaka 1984 imeanzisha Tume ya Taifa ya Mipango ya matumizi ya Ardhi. Pamoja na mambo mengine ina majukumu yafuatayo; Kutoa msaada kwenye mamlaka zote za upangaji wa matumizi ya ardhi na kuandaa mipango ya matumizi ya ardhi, kufuatilia utekelezaji wake na kuifanyia tathmini mara kwa mara.

Mheshimiwa Spika, Aidha Tume inalo jukumu la kuendeleza ushirikiano kati ya serikali, mamlaka za serikali za mitaa na taasisi nyingine zinazojishughulisha na upangaji wa matumizi ya ardhi na pia kufanya utafiti, uchunguzi na upimaji wa ardhi unaohusiana na upangaji wa matumizi bora ya ardhi.

Mheshimiwa Spika, mamlaka zinazohusika na upangaji wa ardhi ni pamoja na Halmashauri zetu pamoja na Wizara ya Ardhi Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji ni kwa nini serikali imeanzisha chombo toka mwaka 1984 lakini mpaka leo serikali inaacha wananchi wanajenga sehemu ambazo zinajulikana na mamlaka za kiserikali kuwa haziruhusiwi kujengwa nyumba za makazi lakini mamlaka haziwazuii wala kuchukua hatua zozote?

Mheshimiwa Spika, ijulikane kuwa wakazi ambao wamebomolewa nyumba zao wengine wamekuwepo maeneo hayo kwa muda mrefu na wamekuwa wakipata huduma mbalimbali ikiwemo kupata huduma ya maji kutoka kwa mamlaka zinazohusika na ugawaji wa maji, umeme kutoka TANESCO, na Barabara ambazo zimekuwa zikihudumiwa na Halmashauri husika. Aidha mamlaka za serikali za mitaa zimekuwa zikikusanya kodi mbalimbali kutoka kwa wananchi hawa na pia wengine kuwa na leseni za makazi zilizotolewa na mamlaka za serikali.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inahoji kuwa ni kwa nini serikali imekuwa inawapatia huduma mbalimbali wananchi wa maeneo haya ilihali wakijua wananchi hao wamejenga na kuishi sehemu ambazo haziruhusiwi kisheria?

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kuweka utaratibu mpya kuhakikisha kuwa kama mwananchi yeyote atajenga

makazi maeneo ambayo hayaruhusiwi kwa mujibu wa sheria asipate huduma za maji, umeme, leseni ya makazi na barabara mpaka kwanza kuwe na vielelezo kuwa eneo husika halina mgogoro au linaruhusiwa kwa mujibu sheria.

Mheshimiwa Spika, pendekezo hili la Kambi Rasmi ya Upinzania Bungeni litasaidia kuchukua hatua za kisheria dhidi ya mamlaka za upangaji miji pindi zitakapokiuka kutekeleza matakwa ya kisheria.

Mheshimiwa Spika, Tume ya Taifa ya Mipango ya Ardhi kwa mwaka wa fedha 2015/2016 imetoa taarifa kuwa imeandaa mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji 53. Ikumbukwe kuwa Tanzania kwa sasa ina zaidi ya Vijiji elfu 12. Kambi Rasmi ya Upinzani inaona kuwa kushauri mipango ya ardhi kwenye Vijiji 53 pekee ni mwendo wa kinyonga na hivyo itachukua muda mrefu kukamilisha kazi hii kwa Vijiji vyote nchini.

Mheshimiwa Spika, Aidha Tume ya Taifa ya Mipango ya Ardhi imeilalamikia ofisi ya Rais TAMISEMI kwa kusajili Vijiji bila kuwasiliana na mamlaka zingine za serikali na hivyo kuvuruga kabisa kazi za Tume na kusababisha fedha nyingi za walipa kodi kutumika vibaya. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaitaka serikali kufanya kazi kwa ufanisi ulioratibiwa kuliko kila Wizara au Idara kufanya kazi zake bila kushirikiana na Wizara zingine.

Mheshimiwa Spika, ipo migogoro ya wakulima na wafugaji ambayo inaendelea kagharimu maisha ya watu mara kwa mara. Maeneo ambayo yameathiriwa sana migogoro hiyo ni Wilaya za Kilosa na Mvomero Mkoani Morogoro pamoja na baadhi ya maeneo ya Mkoa wa Pwani ikiwemo Wilaya ya Rufiji na Bagamoyo.

Mheshimiwa Spika, Tume katika walichokiita mtazamo wa baadae wameonesha kuwa watabaini maeneo kwa ajili ya ufugaji mkubwa na wa kati, wafugaji wadogo wakae kwenye ardhi ya Vijiji ili kumaliza migogoro baina ya wafugaji na wakulima.

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inaweza kutamka kuwa serikali haina umakini wa namna inavyoshughulika na migogoro hiyo ya wakulima na wafugaji ambayo imedumu kwa miongo sasa. Kambi Rasmi ya Upinzani inaitaka serikali kuliweka jambo hili kama kipaumbele kuliko kuliweka kama mtazamo wa baadae ndani ya Tume ambayo inahusika na mipango ya matumizi ya ardhi.

16. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Nikirejea kauli nzito aliyotoa Msemaji wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni bajeti ya Wizara hii 2015/2016 Mheshimiwa Halima Mdee

(Mb) na hapa nanukuu; **“Kama ni kutapeliwa wananchi wa Tanzania wametapeliwa ile mbaya na Serikali ya CCM kwa kuwa mambo mengi wanayoahidi kwa wananchi kuyafanya katika sekta ya Ardhi Nyumba na Makazi ahadi nyingi zinabaki kuwa ngonjera kwani utekelezaji HAKUNA au ni hafifu.”**

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani inatambua jitihada binafsi anazojaribu kuzifanya Waziri aliyekabidhiwa dhamana ya kusimamia wizara hii. Lakini ni muhimu tukatambua ukweli kwamba ufanisi na utekelezaji mzuri wa majukumu ndani ya sekta hii ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi yanahitaji Serikali nzima iliyojipanga vizuri. Ardhi ni uti wa mgongo wa uchumi wa Taifa na jukwaa la shughuli zote za kisiasa, kijamii na kiuchumi. Bila ya kuwepo usimamizi thabiti wa rasilimali hii muhimu shughuli zote za maendeleo haziwezi kufanyika kwa ufanisi na kuleta matokeo chanya.

Mheshimiwa Spika, Ukitaka kupima kiwango cha mafanikio ya Wizara hii na kuweka kauli ya Mheshimiwa Halima Mdee (Mb) kwenye mizania ya kuutafuta ukweli, tathimni yenye uhakika ni kuangalia na kujielekeza kwenye mambo ambayo wizara hii ndani ya Bunge hili waliahidi kufanya kipindi cha 2015/2016 ambayo mengi tumeyataja ndani ya hotuba yetu hii. Sio jambo la kubishania kwamba utekelezaji umekuwa ni chini ya asilimia 35%.

Mheshimiwa Spika, Tutawaaminisha vipi wataanzania kuwa kilichoshindikana kusimamiwa na kutelezeka kwa ahadi za Serikali za Bajeti ya 2015/2016 kitawezekana kwa ahadi zinatolewa ndani ya bajeti hii ya 2016/2017 ambapo mvinyo ni ule ule kilichobadilishwa ni chupa?

Mheshimiwa Spika, Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri masuala yafuatayo;

1. Ni vyema tukakaa kama Taifa tukajipanga upya na kutengeneza Dira ya Kitaifa inayotoa majibu sahihi na njia za kuondokana na kumaliza matatizo ambayo Taifa limetumbukia. Na katika hili huwezi kukwepa umuhimu wa kuwa na Katiba Mpya ya wananchi (Si inayopendekezwa) inayozungumzia namna ya kuisimamia na kuigawa rasilimali hii muhimu kuliko zote- RASILIMALI ARDHI.

2. Ni vyema Wizara ikaweka mipango yake ya kibajeti kwenye mambo machache lakini yenye uhakika na kuzingatia mapato yenye uhakika na vipaumbele. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni inashauri mojawapo ya jambo la kupewa kipaumbele ni ukamilishaji wa ujenzi wa mfumo unganishi wa kuhifadhi kumbukumbu za ardhi (*Intergrated Land Management of Lnad Information System ILSMS*) ambao ungefungwa kikamilifu ungewezesha huduma za upangaji, upimaji na umilikishaji ardhi kutolewa kwa haraka kwa kutumia mfumo wa Kieletroniki.

Mheshimiwa Spika, Hii pia ingesaidia urahisishaji utunzaji kumbukumbu za ardhi, utoaji wa hati miliki na udhibiti wa makusanyo ya kodi na maduhuli mengineyo. Uthibiti wa utoaji miliki juu ya miliki na uzuiaji wizi, udanganyifu na ulaghai ungefanikiwa. Kila kipande cha ardhi kingepimwa na kupangiwa matumizi yenye kueleweka. Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni ina wasiwasi kwamba huenda kwa mazoea ya kulea ufisadi iliyo zoeleka na kulelewa ndani ya Serikali ya CCM ndiyo inayokwamisha mpango huu usifanyike haraka.

Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipatia nafasi hii na kwa niaba ya Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni naomba kuwasilisha.

.....
WILFRED MUGANYIZI LWAKATARE

MSEMAJI MKUU WA KAMBI RASMI YA UPINZANI WIZARA YA ARDHI,
NYUMBA NA MAENDELEO YA MAKAZI

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, wageni waliopo Bungeni asubuhi hii ni pamoja na wageni waliopo Ukumbi wa Spika ambao ni wageni wa Mheshimiwa William Lukuvi, Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, ambao ni Ndugu Yamungu Kayandabila - Katibu Mkuu, Ndugu Moses Kusiluka - Naibu Katibu Mkuu. *(Makofi)*

Wapo Wenyeviti wa Bodi ya Mashirika yaliyo chini ya Wizara, Makamishna wote, Wakuu wa Taasisi, Wakurugenzi na Maafisa wengine wote kutoka Wizarani na Taasisi zilizo chini ya Wizara, wawakilishi wa waendelezaji wa miji kutoka sekta binafsi *Real Estate Developers* wanawakilishwa na Kampuni ya *Avic International Real Estate*.

Tunao pia wageni wa Waheshimiwa Wabunge ambao ni wageni 37 wa Mheshimiwa Angeline Mabula - Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, ambao ni viongozi wa CCM Wilaya, wakiongozwa na Ndugu Nelson Meshu - Mwenyekiti wa CCM Wilaya, mkiitwa mnasimama, karibuni sana.

Pia kuna Waheshimiwa Madiwani kutoka Jimboni kwake, viongozi wa dini kutoka Jimboni kwake, watendaji kutoka Halmashauri ya Manispaa ya Ofisi ya Mbunge Mkoa wa Mwanza. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, wapo pia wageni wawili wa Mheshimiwa Josephat Kandege, ambao ni walimu kutoka Sumbawanga - Nkasi Mkoa wa Rukwa, Mwalimu Anthonia Ndassi na Lilian Mlaga.

Pia kuna wageni 16 wa Mheshimiwa Abdallah Ally Mtolea - Mbunge ambao ni wafanyabiashara wa *furniture* kutoka Keko, Jijini Dar es Salaam, wakiongozwa na Ndugu Mohamed Fundi, Diwani wa Kata ya Keko. (Makofi)

Mgeni wa Mheshimiwa Dkt. Mary Nagu, Mbunge wa Jimbo la Hanang' ambaye ni Ndugu Martin Gidamungo, Kiongozi wa CCM Kata ya Measkron. (Makofi)

Pia kuwa wageni 20 wa Mheshimiwa Rashid Shangazi Mbunge Jimbo la Mlalo ambao ni wafugaji kutoka Mkomazi. (Makofi)

MWENYEKITI: Waheshimiwa tunaendelea na....

MHE. JOHN W. HECHE: Mwongozo wa Mwenyekiti.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, leo Jumamosi na muda ni mfupi naomba ukae, tukipata muda nitakupa, naomba ukae kabla hatujamaliza nitakupa nafasi. (Kicheko)

Tunaanza na Mheshimiwa Dkt. Kamala, ajiandae Mheshimiwa Rashid Chuachua na Mheshimiwa Mary Chatanda ajiandae.

MHE. BALOZI DKT. DIODORUS B. KAMALA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa fursa hii ya kuwa mchangiaji wa kwanza kwa hoja muhimu iliyo mbele yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze kwa kumpongeza Mheshimiwa Waziri na wasaidizi wake kwa kazi nzuri wanayoifanya kuisimamia sekta hii muhimu na kwa maana hiyo, sitamung'unya maneno, ninaunga mkono hoja hii kwa asilimia mia moja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika ukurasa wa 84 wa hotuba ya Mheshimiwa Waziri, kuna jedwali linaloonesha marejesho ya asilimia 30 kwa Halmashauri. Nimefuatilia pale nikagundua katika Mkoa wa Kagera, Wilaya ya Misenyi hatujarejeshewa fedha. Kwa hiyo, namuomba Mheshimiwa Waziri na wataalam wake watusaidie kwa sababu tulishawasilisha maombi yetu ya kurejeshewa asilimia 30 kama tunavyostahili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia kusema kwamba katika kitabu cha utekelezaji wa miradi ya Wizara ya Ardhi pamoja na Shirika la Nyumba katika ukurasa wa 25 wamebainisha pale kwamba *Mutukula Commercial Complex Center* ule mradi umeshakamilika kama walivyoonyesha kwenye kitabu, lakini mimi kwa macho yangu hivi karibuni nilitembelea lile jengo, kwa kweli halijakamilika. Niliwauliza wenzangu baada ya kuona hapa leo hii kwamba

imekamilika, lakini Mwenyekiti wa Halmashauri ya Misenyi amenihakikishia akasema bado. Kwa hiyo, nadhani limekamilika tu kwenye vitabu, lakini kwa hali halisi, bado. Nawaomba wahusika walifanyie kazi ili jengo hilo likamilike.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nachukua nafasi hii pia kupongeza Shirika la Nyumba la Taifa kwa kazi nzuri wanayoifanya. Pale Mutukula wamenunua eneo na wamepima viwanja 22. Ni jambo jema kwamba sasa Mutukula itapendeza.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba niwakaribishe waungane nami na waungane na Wanamisenyi katika jitihada za kujenga mji wa kisasa wa Bunazi unaofanana na miji ya Ulaya. Mji huu tumejipanga kuujenga na niwakaribishe Shirika la Nyumba washirikiane na sisi. Mpango wetu tulionao, tutaanzia Mutukula, tutajenga Bunazi, tutaenda Kyaka na kwa kweli utaratibu tunaotaka kutumia, siyo kutoa ramani za kujenga nyumba tu, tutakupa kiwanja lakini pia tutakupa na ramani ya nyumba ya namna gani uijenge sehemu ipi. Tunataka tujenge mji wa kisasa unaofanana fanana na miji ya Ulaya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nawakaribisha Shirika la Nyumba waungane nami katika kutekeleza lengo hilo na kwa kweli Mheshimiwa Lwakatare, Mbunge wa Bukoba Mjini, naomba nimwahidi kwamba ndani ya miaka mitano ijayo Mji wa Bunazi utafunika Mji wa Bukoba, siyo kwa nia mbaya ni kwa sababu ya masuala ya maendeleo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunayo changamoto ya upungufu wa wataalam wa ardhi, namwomba Mheshimiwa Waziri na wataalam wake, watusaidie kutupa wataalam wa ardhi pale Halmashauri ya Misenyi ili tunapopanga mipango yetu, iweze kutekelezwa kwa haraka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika ukurasa wa tisa wa kitabu cha orodha ya migogoro alichotoa Mheshimiwa Waziri, naomba tu niongeze katika vijiji vilivyotajwa mle ni vijiji vya Kakunyu na Bugango pamoja na Byeju, lakini kijiji cha Nkerenge sijakiona pale, naomba kiongezwe. Pia katika Kata ya Mabale, hii ni Kata mpya, kuna mgogoro pia kati ya ranchi ya Mabale na vijiji vya Kenyana na Kibeo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nachukua nafasi hii kumpongeza Mheshimiwa Waziri Mkuu kwa jitihada ambazo amezifanya kumaliza mgogoro wa Kakunyu. Namuomba pia Mheshimiwa Waziri wa Ardhi na yeye afuatilie kwa karibu mgogoro huu umalizike; na bahati nzuri Mheshimiwa Waziri Lukuvi utendaji wako mzuri unaouonyesha umechangiwa na kupata bahati ya kuwa DC wa Bukoba wakati fulani. Sasa Wanamisenyi tunatambua unaifahamu vizuri Misenyi, utusaidie. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili mgogoro huu uweze kumalizika, jambo muhimu ni kuwa watu wote wanaohusika wafanye kazi kwa uadilifu kwa sababu bila kutanguliza uadilifu mbele, hakuna kitakachopatikana. Ipo migogoro mingine kwa mfano Hifadhi ya Msitu wa Miziro kuna mgogoro kati ya hifadhi na vijiji; vile vile katika Kata ya Buyango, Kijiji cha Kikono kuna mgogoro kati ya kijiji pamoja na Msitu wa Miziro na Kata ya Bugandika kuna mgogoro katika Kitongoji cha Ishozi na hifadhi ya jamii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kuyasema hayo, naunga mkono hoja.
(Makofi)

MWENYEKITI: Mheshimiwa Chuachua jiandae Mheshimiwa Chatanda.

MHE. RASHID M. CHUACHUA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Nami nakushukuru kwa kupata fursa hii ya kuchangia leo tarehe 21 Mei kwenye hotuba ya Wizara ya Ardhi, inayoongozwa na Mheshimiwa William Lukuvi.
(Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze moja kwa moja na hotuba ya Mheshimiwa Waziri ukurasa wa 143. Mheshimiwa Waziri katika hotuba yake anaonyesha kwamba maeneo ya ardhi yaliyonunuliwa na Shirika la Nyumba la Taifa hadi Aprili, 2016 katika Wilaya mbalimbali nchini, Jimbo langu linajitokeza katika Wilaya ya Masasi ambapo Shirika la Nyumba limejenga nyumba chache pale na inaonekana eneo hili ni la ekari 16 na kwamba walilinunua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja kufanya majumuisho, aweke sawa taarifa hizi, kama kulipa fidia ya shilingi milioni 22 katika eneo la ekari 16 ndio kununua eneo hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hilo, naomba pia Mheshimiwa Waziri atakapokuja kufanya majumuisho yake, atuambie ni vigezo gani Shirika la Nyumba wanavitumia katika kulipa fidia ya eneo lililopo katika mji kwa shilingi 22,500,000 kwa eneo la ekari 16 za wananchi ambao wamehamishwa katika eneo hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Bunge lililopita, Mheshimiwa Waziri alituelekeza tuorodheshe migogoro iliyopo katika maeneo yetu. Mimi binafsi niliunda kikosi kazi na tukaorodhesha migogoro mbalimbali iliyopo katika maeneo ya Mji wa Masasi wakati wananchi wa eneo la Kata ya Mtandi, Migongo, Napupa, Mkomaindo, Jida, Mkuti na Mwenge Mtapika, wamekuja wakaleta malalamiko yao mengi, tukapata orodha ya wananchi takribani 1,123. Kwa pamoja wananchi hawa wanadai fidia ya zaidi ya shilingi milioni 800.
(Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kitabu cha migogoro, jambo hili halipo. Sasa naomba kumuuliza Mheshimiwa Waziri, ni mgogoro mkubwa kwa kiwango gani unatakiwa uoneshwe kwamba ni mgogoro ambao umedumu kwa takribani miaka kumi kwa sasa, wananchi hawa wanaendelea kuhangaika, wamehamishwa kwenye maeneo yao na hawajapewa fidia?

Pia namshukuru Mheshimiwa Waziri kwa sababu ametupa *documents* za kusoma, nataka pia tujaribu kuangalia hizo sheria ambazo zinawaruhusu watumishi wa Idara ya Ardhi kupima maeneo ya wananchi, kuwahamisha maeneo hayo, kuyauza kwa watu wengine na kujenga nyumba zao, halafu wananchi hawa wanaendelea kuidai Serikali fidia. Hizi ni sheria za kutoka wapi? Tunaomba pia Mheshimiwa Waziri aweze kutupatia ufafanuzi wa jambo hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo, Mheshimiwa Waziri wananchi wa Masasi wanakusubiri. Sisi Wabunge tunapofikia hatua ya kuleta migogoro kwako, maana yake migogoro hii imekuwa ni sugu na viongozi waliopo katika Halmashauri zetu wameshindwa kuishughulikia, ndiyo maana yake! Kwa sababu hatuwezi kuwa na migogoro miaka kumi, kila siku tunazungumza haya haya, mpaka leo hayajapatiwa ufumbuzi.

Kwa hiyo, tunaomba Mheshimiwa Waziri utakapokuja kufanya hitimisho, utuambie utakuja Masasi lini ukae na wananchi wa hizi Kata nilizozitungumza hapa waweze kulipwa mahitaji yao? Hali yao siyo nzuri na wanasubiri kauli yako. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Jimbo la Masasi limepitiwa na barabara ya kutoka Masasi kuelekea Nachingwea. Pambezoni mwa barabara hii ambayo kwa sasa inasubiri upanuzi, wapo wananchi ambao tayari wameshafanyiwa tathmini ya eneo hili. Kwa maana hiyo, wanatakiwa kupisha upanuzi wa barabara.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tathmini hii imefanywa muda mrefu na sasa ni miaka mingi imepita, wananchi hawa wameambiwa watalipwa fidia zao ili watafute maeneo mengine ya kukaa, lakini mpaka sasa hivi wananchi hawa wapo *stranded* hawajui wafanye nini kwa sababu hawajalipwa fidia zao. Mheshimiwa Waziri kwa sababu eneo la fidia linakuhusu wewe, naomba utoe ufafanuzi, ni lini Serikali itawalipa fidia zao wananchi hawa? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hilo, nilipokuwa napitia makabrasha ya Wizara ya Ardhi, sijaona mipango ya upimaji wa miji hususan Mji wa wa Masasi. Naamini kwamba harakati za upimaji wa mji na kuyarasimisha makazi ni jambo muhimu sana kwa sababu kadri tunavyozidi kusonga mbele ndivyo

wananchi wetu wanavyozidi kujenga kwenye makazi holela na kwa maana hiyo, hatua zetu za upangaji wa miji zinazidi kuwa ngumu sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Waziri atoe pia ufafanuzi, mpango huu hasa ukoje? Ni maeneo yapi na ni lini Mji wa Masasi nao utaingia katika mpango huu wa upimaji ili kusudi wananchi wakae katika maeneo yaliyorasimishwa waweze kupata umiliki wa maeneo yao?

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema maneno haya machache, namuomba Waziri akija hapa atoe ufafanuzi wa maeneo hayo niliyoyaeleza na mimi naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Mary Chatanda na ajiandae Mheshimiwa Abdallah Mtolea.

MHE. MARY P. CHATANDA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia katika hotuba iliyowasilishwa na Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza kabisa, napenda kumpongeza Waziri wa Ardhi na Naibu wake, pamoja na watendaji wote wa Wizara kwa majukumu makubwa waliyonayo na utendaji wao mzuri ambao wameanza katika kipindi hiki cha uteuzi wa Rais, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Mafuguli. Nawapongezeni sana kwa kazi nzuri pamoja na changamoto kubwa ambazo mnakabiliana nazo za migogoro ya ardhi iliyopo hapa nchini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama ambavyo Kamati yetu imesema, Serikali imekuwa haitoi fedha zilizoombwa katika bajeti ambayo ilikuwa imetengwa ya Wizara ya Ardhi. Kutotoa fedha kwa wakati na kutotoa fedha zote, kumechangia Wizara hii kutotekeleza majukumu yake vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Serikali itambue kwamba Wizara hii ina majukumu makubwa, imebeba mambo makubwa yanayohusiana na wananchi juu ya migogoro ya ardhi. Kwa hiyo, kutowapa fedha, kutopeleka fedha kwa wakati na kutopeleka fedha zote kunachangia kutotekeleza majukumu yao vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naishauri Serikali ihakikishe kwamba katika bajeti itakayokuwa imetengwa safari hii, wapewe fedha zao zote na kwa wakati ili waweze kutimiza majukumu yao vizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nianze kuonyesha masikitiko yangu ambayo yamefanywa na Ofisi ya Waziri Mkuu kwa kuchelewesha mchakato wa maamuzi ya usimikaji wa Mfumo wa Utunzaji wa Kumbukumbu. Ucheleweshaji

huu umekuwa ni wa miaka miwili na nusu. Tulipokuwa kwenye Kamati, tuliwaita Ofisi ya Waziri Mkuu tukataka watuambie, ni kwa nini wamechelewesha tender kwa ajili ya usimikaji wa mfumo huu wa kumbukumbu za ardhi? Majibu yaliyotolewa pale, yalikuwa ni ya ubabaishaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naiomba sasa Ofisi ya Waziri Mkuu ifanye haraka suala la mchakato, ikamilishe mchakato huu haraka ili kusudi suala hili la usimikaji uweze kufanya kazi mapema ili kusudi matatizo yaliyopo ya ardhi yaweze kutatuliwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nizungumzie suala zima la uendelezaji wa mji mpya wa Kigamboni. Naungana na maoni ya Kamati yetu kwamba wenzetu waliopo pale katika ofisi ile ya uendelezaji wa mji wa Kigamboni hawana kazi ya kufanya. Hata ukiangalia kwenye bajeti safari hii hawana fedha za maendeleo. Hata kipindi kilichopita, hawakuwa na fedha za maendeleo. Watu hawa wanapewa bajeti ya mishahara tu. Kwa hiyo, wanalipwa mishahara pasipo kazi. Hakuna haja ya kuendelea kuwepo na ofisi kule Kigamboni ya uendelezaji wa eneo lile wakati watu hawafanyi kazi. Ni vizuri watu hawa wakarejeshwa basi kwenye maeneo mengine wakaendelea kufanya kazi zao. Walipwe mishahara wakifanya kazi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, wamepanga jengo kubwa lenye gharama kubwa, wanakwenda wanasaini, wanatoka zao. Hata Biblia imesema asiyefanya kazi na asile. Iweje hawa wenzetu wanakuwepo katika kipindi cha miaka nane hakuna kazi inayofanyika pale na wala hakuna fungu la maendeleo! Tulipokuwa tunauliza, bahati nzuri Mheshimiwa Waziri alikuwa anawatetea kidogo, anasema waacheni tu, tutaangalia, tutatafuta fedha; utatafuta wapi wakati humu ndani ya bajeti hii ya maendeleo haipo? Fedha za kutafuta kuokoteza, zinatafutwa wapi? Ni vizuri watu hawa wakasambazwa kwenye maeneo mengine kwa sababu Wizara hii ina upungufu wa watumishi katika maeneo mengine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naiomba Wizara iweke utaratibu sasa wa kuweka mabaraza ya ardhi kwa kila Wilaya. Ipo shida, pale kwangu Korogwe kuna Baraza la Ardhi, ni kero kubwa. Kesi za mabaraza ya ardhi haziishi, zimesongamana, ni nyingi. Baraza la Korogwe pale, linachukua Handeni, Kilindi, Lushoto na Korogwe yenyewe. Kuweka mlundikano wa kesi nyingi katika baraza lile, kunasababisha rushwa kubwa. Wananchi wanalalamika. Naiomba sana Wizara, ihakikishe kwamba kunafunguliwa mabaraza mengine, ikiwezekana kule Kilindi na Handeni wawe na baraza lao, Korogwe wawe na baraza lao na Lushoto wawe na baraza lao ili kuondoa usumbufu ambao wanaupata wananchi kuja kutoka Handeni kuja Korogwe. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichangie kuhusu mashamba makubwa ya wawekezaji. Naomba hawa wawekezaji ambao wanapewa maeneo kwenye vijiji, basi waone umuhimu wa kuchangia masuala ya maendeleo kwa wananchi wa vijiji vile ambavyo wanaishi. Hiyo itajenga mahusiano mazuri na wanavijiji. Kutowasaidia kufanya hivyo, ndiyo unasikia migogoro mingine kwenye maeneo hayo, wawekezaji mara wanafukuzwa na wanavijiji, mara wanaingiliwa kuchomewa mali zao. Ni vizuri wakajenga mahusiano mzuri na wana vijiji ili kusudi wakiwasaidia kwa mfano miradi ya maji, ujenzi wa shule na mambo mengine mengi, hakutakuwa na matatizo na kero ambazo zinatokea sasa hivi kwa wawekezaji na wananchi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba sasa Wizara ianze kuangalia namna ya kuwapa wawekezaji maeneo. Tuangalie maeneo ambayo yako wazi, tusiende kuwapa wawekezaji maeneo ambayo ni mashamba wa wananchi na makazi ya wananchi ili kuondokana na migogoro ya ardhi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, ningependa kuishauri Serikali yangu sasa waanze kuona umuhimu wa kuanza kuwapatia wawekezaji maeneo ambayo sio makazi ya wananchi na siyo mashamba ya wananchi ili kuondoa migogoro ya ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi, naunga mkono hoja. Ahsante sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Abdallah Ally Mtolea ajiandae Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer.

MHE. ABDALLAH A. MTOLEA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipatia nafasi na mimi niweze kuchangia machache katika Wizara hii ya Ardhi. Nakuhakikishia tu, hata hawa wageni wangu 16 uliowataja hapo, wafanyabiashara wa *furniture* kutoka Keko wamekuja maalum kwa ajili ya kikao na Mheshimiwa Waziri, pamoja na viongozi wa Shirika la Nyumba kwa ajili ya kuzungumzia changamoto zetu zinazohusiana na masuala ya ardhi pale Temeke. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na heshima yote hasa ya ushirikiano ambayo Mheshimiwa Waziri amekuwa akinipatia, bado niseme kwamba Mheshimiwa Waziri anahitaji kuwaaangalia kwa makini sana watendaji wake katika Wizara hii. Bado kuna watendaji wengi ambao wanaonyesha kutokuwa na dhamira nzuri na wanaamini kwamba ukiwa mtumishi kwenye Wizara ya Ardhi, basi umepata goli la kutokea au umepata sehemu ya kutajirikia.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kata ya Kurasini ardhi yake sasa hivi inasimamiwa na Wizara ya Ardhi, siyo Halmashauri tena, kwa sababu kuna

mpango maalum wa kulifanya eneo lile liwe mbadala au lisaidie shughuli za bandari pale, lakini pia kuna ule uwekezaji mkubwa wa EPZ. Kwa hiyo, maamuzi mengi pale tunategemea yafanyike kutoka Wizarani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, huko Wizarani sasa baadhi ya watumishi wasiokuwa na nia njema wamegeuka kuwa madalali wa eneo hilo. Nitatoa mifano michache tu. Eneo la Mabwawani; hili linaitwa Mabwawani kwa sababu DAWASCO ndiyo wanatupa majitaka katika eneo hilo, wanamwaga pale. Kwa hiyo, miaka ya 1980 kwanza ilikuwa ni sahihi kwa sababu hiyo sehemu ilikuwa bado haijachangamka, haukuwa mji, lakini kwa sasa pale ni mji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawa DAWASCO, miundombinu yao yenyewe ya kuchakata zile taka imekufa. Kwa hiyo, kinamwagwa kinyesi kibichi pale na hilo eneo limezungukwa na makazi ya watu; watu wanakaa pale. Kwa hiyo, ikinyesha mvua, yale mabwawa yanatapika, ule uchafu wote unaingia kwenye makazi ya watu. Wananchi wa pale kwa kutambua ile kero, wakamtafuta mtu, bwana, njoo tununue hapa sisi tuondoke; tulipe gharama yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yule mtu alikuwa tayari kuwalipa ili wale wananchi waondoke. Alipokuja akaamua afuate utaratibu kuja Halmashauri kwamba pale nataka niwanunue. Halmashauri wakamwambia kwamba hilo eneo linasimamiwa na Wizara. Kwa hiyo, hebu nenda Wizarani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, akaandika barua akapeleka Wizarani. Wizara wakamwambia, basi ngoja tuje tufanye uthamini hapo, lakini kwa sasa hatuna fedha ya kuwaleta wathamini kuja kufanya uthamini hapo. Kwa sababu wewe ndio unataka kununua, tupatie shilingi milioni 25 tufanye uthamini. Yule bwana akalipa ile shilingi milioni 25 kwenye akaunti ya Hazina, hela imeingia Wakafanya uthamini ili awalipe wananchi waondoke.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya fedha ile kulipwa, Wizara inamwambia yule mtu, kwamba tutafanya uthamini wenyewe, kwa hiyo, hela yako tutakurudishia, ambapo mpaka leo haijarudi na ni miaka miwili imepita. Nilikuja ofisini, Mheshimiwa Naibu Waziri anafahamu, akamwita Kaimu Mthamini, anaitwa Evelyne yule mama, akaja pale, akasema, aah hii pesa tunairudisha. Mpaka leo nakuhakikishia hiyo hela haijarudi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mbaya zaidi siyo suala la kurudisha pesa, ni kwamba wale wananchi wanataabika na wanahitaji mwekezaji awalipe, waondoke pale. Wizara sasa inasema kwamba lile eneo maana lile eneo limegawa kuna upande wa eka nane na upande eka nne. Wanasema zile eka nne kwa sababu zina mabwawa ya DAWASCO, tumempa DAWASCO ndio atawalipa fidia. DAWASCO amekaa hapo miaka yote, ameshindwa kuwalipa fidia, leo unampa hilo jukumu DAWASCO eti awalipe fidia, DAWASCO

wameiweka wapi hiyo hela? Mfuko gani wa DAWASCO una hela ya kumlipa mtu fidia? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili jambo ni haraka kwa sababu wale wananchi pale wapo kwenye mazingira magumu. Tunahitaji mtu aje awalipe, waondoke wakatafute maeneo mengine. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini tu kwa akili ya kawaida, tunasema hapa tuna mradi mkubwa wa EPZ, hapo unampa DAWASCO aendelee kuboresha eti amwage taka; au ndiyo mnatuchulie poa watu wa Temeke; hapa nyumba, hapa choo? Hiyo moja. (Kicheko/Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Halmashauri sasa ikawaandikia barua Wizara, njooni mfanye uthamini basi haya maeneo, wananchi wajue tu kwamba hapa hivi tunalipwaje? Barua ikaenda Wizarani, ikakaa kweli kweli! Mpaka mimi nimekuja tena Wizarani, Mthamini akasema aah, nawajibu. Akajibu kwamba Halmashauri ifanye uthamini wenyewe, sisi hatuna wathamini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, dana dana zinaendelea ili mradi tu hilo jambo lisifike mwisho. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri nataka upate hiyo picha na ujue kwamba pale kuna matatizo na tuna kazi kubwa ya kufanya. Kwa hiyo, sitachoka kuja ofisini kwako tuhakikishe hizo kero tumezimaliza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Ofisi ya Mheshimiwa Waziri iliwahi kutoa barua ya kuwataka Halmashauri wakavunje pale; kuna lile jengo linaitwa Monalisa, lile godauni pale Toroli; yule Oil Com kiwanja chake kamaliza, akaingia tena barabarani, kajenga fence kwa pembeni na kwa nyuma kule.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, amezuia njia sasa za gari. Kwa kule nyuma watu wanalazimika kuhama nyumba zao kwa sababu vyoo vimejaa lakini huwezi kupeleka gari ya kunyonya taka, anayeitwa mwekezaji kazuia njia. (Makofi)

Mheshimiwa Waziri, hata ghorofa ulilolivunja ni kwasababu uliamua livunjwe. Ukimpelekea barua Halmashauri ndiyo akavunje, hilo haliwezi kutekelezeka, kwa sababu inawezekana kabisa kwenye ule ujenzi huyo Halmashauri ndio ana mkono wake. Kwa hiyo, kwenye hizi kero ambazo zinawagusa wananchi moja kwa moja, nakuomba Mheshimiwa Waziri husichoke. Uingie kwa miguu yote miwili, twende tukaokoe hawa wananchi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni tatizo la mpaka kati ya Temeke na Ukonga kule, limekuwa ni la muda mrefu sana na limesemewa hapa kwa muda mrefu. Halmashauri ya Jiji pia walilishughulikia na sasa hivi lipo Wizarani kwako.

Tunawaomba mje tumalize ule utata pale. Msitake kunigombanisha na Mheshimiwa Waitara, sisi wote *team UKAWA*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, mje mtusaidie, mpaka wetu pale ujulikane sasa, ili tatizo lifike mwisho. Hatuna ugomvi, mkija tu, tutayamaliza kwa sababu mimi na Mheshimiwa Waitara wote ni ndugu moja. Kura zake zikija kwangu siyo tatizo na zangu zikienda kwake, wala halina utata. Yawekezana zamani ilikuwa tatizo sana kwa sababu ya watu kutetea kura zao zisihame. Kwa hiyo, Mheshimiwa Waziri uje tuweze kulifanyia kazi jambo hili kwa pamoja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, *issue* za Kurasini nahitaji Mheshimiwa Waziri uje hasa uzione. *Issue* ni nyingi, watu wanadhulumiwa, watu wanaishi kwenye maisha ya taabu! Eneo moja pale lilikuwa na soko, pembeni huku kote watu wameshaondoka, ni *fence* tu sasa hivi hapa watu wanasubiri uwekezaji. Sokoni pale hakuna biashara inayofanyika na watu ndio wanaendesha maisha yao pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, la mwisho na hili nimelisema hapa mara kadhaa, suala la watu waliokuwa pembeni ya reli ya TAZARA. Wizara yako imesema kabisa zile mita 60 pale wahame...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Julius Kalanga Laizer, ajiandae Mheshimiwa Mary Mwanjelwa.

MHE. JULIUS K. LAIZER: Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujalia afya njema sisi sote tulioko hapa na kuendelea kutupa pumzi ya uhai pamoja na kuwashukuru wananchi wa Jimbo la Monduli walioniamini kwa kunipa kura za kutosha kuingia katika Bunge hili kwa ajili ya kutetea masilahi yao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza Mheshimiwa Waziri kwa maelezo yaliyoko kwenye kitabu chake. Haya ni maelezo ambayo na ninyi mtakuja kukumbuka kwamba mmesaliti nafsi zenu kwa taarifa hizi ambazo mmeziandaa. Historia ya dunia inaonesha kwamba katika vita ambavyo ni vikubwa siku zote, ni vita vya ardhi; na katika maeneo ambayo kwenye nchi yetu tumekosea ni katika ardhi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumefanikiwa kudhibiti kabisa suala la ukabila na masuala mengine ambayo yangeweza kuleta mgongano katika Taifa letu, lakini katika vita ambavyo vitakuwa vikubwa kwenye nchi yetu ni suala hili la ardhi kama Serikali haitachukua hatua sasa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukiangalia taarifa ya Wizara, hakuna mahusiano kati ya Wizara ya Ardhi na Wizara ya Maliasili na Wizara ya Mifugo na Kilimo. Nataka tu nitoe tahadhari kwa Waziri pia wa Maliasili kwamba asitutafute ugomvi wa wafugaji. Kauli ambazo zimeendelea kutolewa kuonesha kwamba kila siku wafugaji ni wavamizi wa ardhi ambayo mmetukuta na wanyama hatutaweza kukubali leo wala kesho. Kama tukishindikana kwenye Bunge, tutarudi kwa wananchi wetu na hatuko tayari. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wetu wamechomewa maboma Ngorongoro na maeneo mengine kwa sababu ya tatizo la ardhi. Ni wajibu wa Serikali kutatua matatizo yaliyopo badala ya kwenda kuwaumiza wananchi wetu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, unaleta taarifa halafu hupewi bajeti. Tuna vijiji 12,000 zaidi nchi nzima, lakini mna mpango wa kupima vijiji 200 katika mipango ya matumizi bora ya ardhi. Tunapeleka wapi Taifa? Tunayo Ripoti ya Tokomeza iliyoletwa kwenye Bunge lililopita, sisi hatukuwepo, inayoonyesha namna gani ambavyo wananchi wamedhulumiwa na kupewa majanga makubwa kwa sababu ya maliasili na Mheshimiwa Waziri anadiriki kusema eti ile ripoti ilikuwa ya uongo. Halafu tunanyamaza, tunasema bajeti ipite. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Wabunge tusikubali bajeti hii ipite mpaka Waziri atuambie anahitaji bajeti kiasi gani kwa jili ya kutatua migogoro yote ya ardhi iliyoko kwenye nchi yetu. Hii ndiyo Wizara ambayo tukifanikiwa kuiweka vizuri, nchi yetu itakuwa na utulivu mkubwa sana, hii ndiyo Wizara ambayo tukifanikiwa kutatua migogoro ya wakulima na wafugaji, nchi yetu itakuwa na amani muda mrefu, hii ndiyo Wizara ambayo tukifanikiwa kuidhibiti vizuri, nchi yetu itakuwa na amani katika suala la wanyamapori na wananchi wake. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili kila mtu afaidi katika Taifa hili, ni lazima kila mtu awe na haki ya kutumia ardhi kwa sababu hakuna maeneo mengine tunaweza kuwekeza bila kutumia ardhi. Mheshimiwa Waziri anatuletea shilingi bilioni 20 sijui, eti kwenye Wizara ambayo ni sensitive ambayo sisi wote ni watumiaji wa Wizara hiyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka Mheshimiwa Waziri atakapokuja pamoja na hili suala la Mheshimiwa Rais kuhusu watu kuogopa, atuambie anahitaji bajeti ya kiasi gani ili atatue migogoro yote ya ardhi iliyoko nchini kati ya wakulima na wafugaji; kati ya wanyamapori na wananchi; ili matatizo haya yafike mwisho, pamoja na bomoa bomoa ambayo inaendelea kwenye nchi nzima. Kama bajeti ya Wizara haioneshi future ya matatizo hayo kwa nchi yetu, tunaelekea wapi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka Mheshimiwa Waziri anisaidie mambo matatu; kwanza atuambie, kwa nini benki za Tanzania hazithamini hati miliki za kimila katika mikopo kwa wananchi wetu na ni hati za Serikali? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine namuomba Mheshimiwa Waziri anisaidie kuniletea Kamishna wa Ardhi Monduli, kwa sababu kuna mashamba matatu ambao wengine walikuwa ni wamiliki wa nje na wameshafukuzwa tangu mwaka 1980 lakini maeneo yale ameendelea kuhodhi, yamekuwa mapori karibu eka 9000 na sisi hatuko tayari kuendelea kuiacha hiyo ardhi, tutaichukua asubuhi kama Serikali haitatumia utaratibu wa kumnyang'anya mtu huyo shamba hilo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeahidi hatuko tayari tena kupoteza ardhi ya Monduli kwa sababu maeneo mengi ya Monduli ni ya wanyamapori na maeneo mengine ni ya Jeshi na Monduli ni sehemu ya pekee ya nchi hii ambayo hatuna mgogoro kabisa na Jeshi pamoja na kwamba wamechukua eneo kubwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo dogo tulilobakiza walichukua wahujumu uchumi miaka 1980 na 1988 wakati wa mgogoro wa mama mmoja kule Namanga akapewa Lolkisale akaambiwa ni eneo la bure, wakachukua Mkuu wa Jeshi wa wakati ule, wakachukua akina Kinana na watu wengine, wanagawana kama ardhi haina wenyewe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, wenyewe tumekuja. Tunao vijana wasomi, tutatetea ardhi kwetu kwa kila namna na hatutaitoa ardhi hiyo. Wako watu wanaotaka kudhulumu ardhi yetu lakini hatuko tayari kwa sasa. Mwisho, haiwezekani, Mheshimiwa Waziri nimeona migogoro michache, mengine tuachie. Mengine tutamaliza wenyewe, tuachie, lakini tusaidie mawili. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, moja, mgogoro wetu na Babati ambapo DC wa Babati amekuwa akiingilia kila siku maeneo ya Monduli bila kumshirikisha DC wa Monduli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine nataka niombe mambo machache. Moja, nimesema lile suala la uhusiano wa Wizara zile na lingine kuna tatizo la Sheria za Ardhi, ambapo tatizo hili ni kwamba wanawapa Wenyeviti mamlaka ya vijiji kugawa ardhi, lakini hakuna sheria inayochukuliwa kwa Wenyeviti wale wanavyogawa ardhi ya wananchi kienyeji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wenyeviti wengi wametumia nafasi hiyo kudhulumu ardhi na kwa sababu hakuna sheria ya *direct* inayochukuliwa zaidi ya kuwavua madaraka na ardhi imeshakuwa na migogoro mikubwa katika maeneo mengi.

Pili, naomba Wizara ishirikiane na NDC kule Engaruka kwenye eneo la Magadi. Wanatuambia wanataka ardhi square kilometer 79,000 karibu eka 100,000; ardhi hiyo hatuna.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumesema tutatoa eneo la kiwanda tu, maeneo mengine ya Mipango Miji watuachie sisi tutawauzia NDC, lakini hatutatoa bure. Maeneo mengine naomba Mheshimiwa Waziri Wizara yako ishiriki, ije watuambie wanataka ardhi kiasi gani kwa ajili ya kujenga kiwanda. Maeneo mengine watuachie ardhi yetu, sisi tutapanga namna ya kutumia, wao wasitupangie. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri, suala lingine ambalo natamani lishughulikiwe, Mheshimiwa Waziri naomba usikilize vizuri, liko tatizo la shamba ambalo tuliruhusiwa na Mheshimiwa Rais mwaka 2005 kule Makuyuni. Shamba kitalu namba 7/2, Mheshimiwa Rais alipofuta shamba hili kwa mtu anayeitwa Stein ambaye alifukuzwa nchini mwaka 1980 tukapewa ardhi hiyo eka 9000 Makuyuni. Baadaye Hazina wakatuandikia barua kwamba tumwandalie hati. Hatuandai hati leo, wala kesho, wala milele, wala asiendeleo kutusumbua. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Rais amesharudisha ardhi hiyo, hatuitoi, hatuitoi, hatuitoi! Tumeambiwa tuwatoe wananchi wetu kule eneo la Jeshi tukawape eneo lile, halafu leo tunaambiwa tumrudishie mtu ambaye sio raia! Hiyo ardhi hatuitoi leo wala kesho. Wala wasithubutu, wala wasijaribu maana hatuitoi. Tumegawana eneo hilo, tunasubiri mvua iishe tukaingie kwa sababu tulishamaliza. Hamuwezi kutuondoa kwenye eneo la Jeshi halafu tupewe ardhi na Mheshimiwa Rais halafu mtu mwingine aje kuturudisha. Mheshimiwa Rais mwenyewe atamke. *(Kicheko/Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nasema kwenye uongozi wetu, hiyo ardhi hatuitoi. Watu wa Hazina kuendelea kutuandikia vi-memo wakome. Sisi huwa hatupigwi, wala hatujinyongi, lakini tunaitetea ardhi yetu kwa namna ambayo tunaweza tukiwa hai. Hatuitoi hiyo ardhi. Hatuitoi, Monduli siyo shamba la bibi! *(Kicheko/Makofi)*

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante.

Waheshimiwa Wabunge, tujihadhari na kutumia lugha ambayo siyo ya Kibunge, tujihadhari kutumia majina au kusema majina ya watu ndani ya Bunge ambao hawapo humu ndani. Nawatahadharisha, Kanuni ya 71 inawapa fursa raia kuja kulalamika kutajwa humu ndani. Nafikiri mmenielewa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mary Mwanjelwa na Mheshimiwa Augustino Masele ajiandae.

MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, namshukuru sana Jehova kwa kunifanya hivi nilivyo, nayaweza yote katika yeye anitiaye nguvu. *(Kicheko/Makofi)*

WABUNGE FULANI: Amen!

MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu leo ni mara yangu ya kwanza kuchangia, nachukua fursa hii kuwashukuru sana wapiga kura wangu wote wanawake wa Mkoa wa Mbeya wa Chama cha Mapinduzi kwa kunichagua kwa kura nyingi sana za kishindo, na mimi nasema sijawaangusha na ninawaahidi sitawaangusha. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia nimshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa sera yake nzuri sana ya Hapa Kazi Tu na hakika sasa ni kazi tu. Naomba nichukue fursa hii nimpongeze sana Mheshimiwa Waziri wa Ardhi na dada yangu Mheshimiwa Angeline pale. Nakumbuka kazi ni nzuri, tulikuwa tunamwomba Mheshimiwa Waziri aifanye kazi hii arudi tena kwenye *cabinet* na katika Wizara ile ile kutokana na jinsi alivyokuwa ameinyoosha vizuri Wizara hii. Mnyonge mnyongeni, lakini haki yake mpeni. Mheshimiwa Waziri, hongera lakini gema likisifiwa sana, tembo hulitia maji. Kaza buti. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya utangulizi huo, naomba niseme tu kwamba Mheshimiwa Waziri tunakupongeza, umetuletea haya makabrasha na timu yako nzima, lakini naomba *in future* usituletee siku ile ile unayo-present bajeti yako kwa sababu tunahitaji muda tuweze kusoma, kuperuzi na kuishauri Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mwalimu Nyerere katika *concept* yake ya uchumi alisema ili tuendeleo tunahitaji mambo manne; tunahitaji watu, ardhi, siasa safi na uongozi bora. Mojawapo ya sifa ya Tanzania tunayojivunia ni ardhi. Ardhi yetu ni kubwa na ni nzuri sana lakini cha kushangaza na cha ajabu ni migogoro isiyokwisha, ni migogoro ambayo kwa kweli ni *so much rampant*. Nikuchukulia mfano wa kule kwetu Mbeya, kipaumbele chetu sisi Wanambeya ni ardhi; asubuhi, mchana, jioni. Ukiangalia, hii ardhi iko kwenye kilimo, viwanda, elimu, biashara, kila kitu, vyote vinahitaji ardhi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Waziri, kaka yangu Mnyalu ulikuja Mbeya na umejionea mwenyewe, migogoro ya ardhi iko vibaya sana hususan ule uwanja wa ndege wa zamani. Hata katika maeneo yale yenye makazi holela, ukichukulia pale

lyunga, Mwakibete, Ilemi, Nzovwe, kote na maeneo ya Isanga mbalimbali, ni migogoro mitupu. Nilikuwa naomba ukisimama hapa unapo-*wind up* utupatie *status* mpaka sasa hivi maelezo yake ya kina, Serikali katika kuboresha mpango huu ambao ni tatizo sugu kwa Wanambeya imefikia wapi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba ni-*declare* mimi nilikuwa Mwenyekiti wa hii Kamati, naomba nizungumzie suala zima la *Integrated Land Management Information System*. Mheshimiwa Waziri alitupeleka Uganda katika kusomea na kujifunza jambo hili. Wenzetu Uganda wako mbali sana katika suala zima la *electronic*, hati unaitoa *within a day*, unaipata siku hiyo hiyo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nawashukuru ndugu zetu wa *World Bank* wameweza kusaidia *project* hii ambayo mpaka sasa hivi nilikuwa nataka Mheshimiwa Waziri katika ukurasa wake wa 27 ambapo amezungumzia hili jambo, lakini hajatueleza ni kwa nini hili jambo limechelewa sana mpaka leo hii na lini lita-*kick off*? Tunataka maelezo ya kina, maana yake tumeambiwa tu *project, project; World Bank, World Bank!* Mpaka sasa hivi hatujajua nini hatima yake. Tunahitaji maelezo ya kina atakapokuja hapa ku-*wind up*.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nizungumzie suala la maeneo ya wazi, maeneo ya Mashamba pori makubwa ambayo yametelekezwa kwa muda mrefu. Nilikuwa nataka kujua nini mkakati wa Serikali katika masuala haya ukizingatia kwamba hata *Land Bank* hatuna. *Land auditing* hatujui inafanyikaje! Tunahitaji tunapoelezwa sisi kama Wabunge, tueleze maelezo ya kina ambayo sisi hatutakuwa na maswali mengi. Tusiwe tunapigwa blah blah za kisiasa tu hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hayo yote, naomba nizungumzie suala zima la mradi ule wa Kigamboni. Huu mradi naomba niseme ni *non-start up* kwa sababu hii *project* ambayo tunaizungumzia, pesa inapotea bure tu. Huu mradi ni bora ukavunjwa kabisa, ukarudishwa kwa wananchi wa Kigamboni na Manispaa ya Kigamboni kwa sababu hauna faida. Wizara kwanza ni kubwa sana, *resources* nyingi zinapotea. Hii Wizara iwe ni *eyes on, eyes off*; hatuhitaji kwamba iendeleo kushikilia mradi wa Kigamboni ambao tayari umeshafeli. Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri atakaposimama hapa atueleze mkakati mzima, hii KDC haina haja, wala Wizara isihangaike nayo, huu mradi uvunjwe kabisa urudishwe kwa wananchi kule Kigamboni.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ni sambamba pamoja na Tume ya Matumizi Bora ya Ardhi...

MBUNGE FULANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, Taarifa!

MWENYEKITI: Jamani, nimesema leo Jumamosi, sipokei Taarifa wala Mwongozo.

MBUNGE FULANI: Jumamosi ipo Kanuni!

MHE. DKT. MARY M. MWANJELWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba utunze muda wangu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili ni sambamba na Tume ya Matumizi Bora ya Ardhi, nimeona wamepewa *vote* sawa sawa, lakini tukumbuke nini sababu ya kuunda Tume? Tume inapoundwa, lazima kuwe na mpango maalum wa kazi maalum, lakini Tume hii mpaka sasa hivi hatuoni hata umuhimu wa hii wake. Lazima tuseme, ikiwezekana irudi Wizarani ipewe *directorate* iwe ni kama Idara. Tunahitaji *effectiveness* ya Tume hii na lazima tunapozungumzia Hapa Kazi Tu, basi tuzungumzie na masuala ya *results oriented*. Siyo tu kwamba kuna Tume, halafu *resources* zinapotea bure; na ukizingatia Tume hii imedumu kwa muda mrefu sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nilikuwa nahitaji pia Mheshimiwa Waziri atueleze hili suala la zima la *D by D* ambalo ni muhimu sana, litakuwaje katika Wizara hii ya Ardhi, ukizingatia kwamba *D by D* na umuhimu wake ukishafikiwa, basi ni utaratibu tu maalum unaotakiwa kufanyika kwa sababu naelewa kuna *pros* na *cons* zake katika hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni kuhusu suala la Shirika la Nyumba. Shirika la Nyumba tunaelewa ni kweli wana *management team* ambayo ni *very much creative* na wame-*reform* kwa sana na shirika lina *surplus*, lakini Waheshimiwa Wabunge wote hapa ni mashahidi, Watanzania wote ni mashahidi; Shirika hili la Nyumba wakilala, wakiamka wao ni nyumba. Maisha yao siku zote ni nyumba na Watanzania wanaelewa hivyo. Tatizo kubwa, bei yao ya nyumba ni kubwa sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi leo humu ndani tujjulize, ni Watanzania wangapi na wa kawaida ambao ndio asilimia kubwa, wamefaidika na bei ya Shirika la Nyumba? Nasema, viongozi hawa wa Shirika la Nyumba ambao wengi wanatoka kwenye *corporate world*, wabuni zaidi jinsi ya kupunguza bei...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante Mheshimiwa Mwanjelwa. Namwita Mheshimiwa Augustino Manyanda Masele na Mheshimiwa Boniface Mwita Getere ajiandae.

MHE. AUGUSTINO M. MASELE: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunipa nafasi hii ya uhai ili na mimi niweze

kushiriki katika kuchangia hotuba ya Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliyowasilishwa hapa Bungeni leo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ardhi ni kila kitu na ardhi ni ishara mojawapo ya uwepo wa dola. Hakuna nchi inayoweza kuwepo duniani isipokuwa na ardhi; na ardhi ndiyo inayotunza maisha ya kila kiumbe kilichopo katika dunia hii. Kwa maana hiyo, ardhi isipoendelezwa vizuri na isipopangwa inavyostahili, hakuna maendeleo. Ardhi inavyopimwa ni kipimo cha ustaarabu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ulimwenguni pote ambapo tumetembea na wengine tumeona, wenzetu wamestaarabika baada ya kuwa na matumizi mazuri ya ardhi. Kwa maana hiyo, nakupongeza sana Mheshimiwa Waziri kwa kuja na hotuba nzuri na mikakati mizuri ambayo kwa kweli inatia matumaini kwamba huenda sasa Taifa letu likazaliwa upya na sisi tukawa miongoni mwa watu watakaoweka historia ya kufanya kazi na wewe Mheshimiwa Waziri pamoja na Wataalamu wako ambao kwa kweli mtatuweka katika historia ya kukumbukwa. Kazi yetu sisi ni kuunga mkono hatua mbalimbali ambazo mnazichukua na pale ambapo mtahitaji msaada wa Bunge hili, msisite kuja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nampongeza Mheshimiwa Waziri kwa sheria na machapisho mbalimbali ambayo ametupa leo. Namuahidi kwamba kwa kweli tutachukua nyaraka hizi kwenda kuzifanyia kazi ili ziwe sasa ni kiongozi kwetu, tusiwe na kisingizo cha kwamba pengine labda ni kutokufahamu kwetu ndiko kumesababisha maeneo yetu mengine yasipangwe.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Wizara ya Ardhi ndiyo kielelezo cha mipango yote ya maendeleo iwe katika kilimo, ufugaji, uwekezaji katika reli, barabara na makazi ya wanadamu. Kwa maana hiyo, uwepo wa harakati mbalimbali katika maisha ya mwanadamu na hasa tunapojikuta kwamba katika Taifa la Tanzania tunaendelea kuongezeka lakini ardhi inabaki pale pale. Kwa maana hiyo ni lazima tuwe sasa waangalifu kwa namna gani tunavyoweza kupanga matumizi endelevu ya hii rasilimali ambayo Mwenyezi Mungu ametujaalia kuwa nayo. Hii peke yake ndiyo rasilimali ambayo kila mmoja anakuwa nayo; masikini kwa tajiri, hata yule aliyekufa naye anahitaji ardhi kwa sababu atatakiwa ahifadhiwe katika nyumba yake ya milele ambayo ni ardhi. *(Makofi)*

Kwa hiyo, naomba kabisa kwamba mipango yote ambayo imo ndani ya hiki kitabu cha bajeti, ikitekelezwa ipasavyo na nina imani kabisa kwamba tutapiga hatua. Hatutakuwa na migogoro baina ya wafugaji na wakulima, baina ya wananchi na wawekezaji. Kwa maana hiyo niseme kwamba miji yetu itapangwa vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kama ambavyo mara nyingi nimeendelea kusema, kitu ambacho ni cha muhimu kama ardhi, kinatakiwa

kuwa na wataalam kuanzia ngazi za kijiji, Maafisa Mipango Miji wawekwe huko. Hata kama ikionekana kwamba labda pengine ajira zao zinaweza zikawa ni nyingi sana, basi angalau wasogee mpaka hata kwenye ngazi ya kata; wawepo wawe wanaratibu na kuweza kutoa taarifa za wepesi na mapema kabisa juu ya maendeleo ya makazi kwenye maeneo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa maana hiyo, hata Mabaraza haya ya Ardhi ya Vijiji na Kata wawepo wataalam. Sasa kwa sasa hivi unakuta tu kwamba watu wanawekwa pale kwa sababu mtu amekaa muda mrefu pale au ni mzee maarufu; sasa mzee maarufu na upangaji wa kitu muhimu kama ardhi, naona havihusiani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, natoa ombi na ni rai yangu kwa Wizara hii ambayo kwa kweli tunaitegemea sana, iwe ni chanzo cha ustaarabu katika Taifa letu. Miji mingi inakuwa kwa kasi, lakini ni kwa namna gani ambavyo Serikali na yenyewe imejipanga kwenda na hii kasi ya mabadiliko ya wananchi kuhamia kutoka vijijini na kwenda kwenye *centres*, Serikali inakuwa nyuma. Kwa hiyo, naomba sasa kwamba Wizara hii ya Ardhi pamoja na Serikali yenyewe itoe kipaumbele cha rasilimali kwa maana ya fedha, utaalamu na vifaa; kwa maana bila kuwapa vitendea kazi watumishi wetu hawa, tatizo hili litaendelea kuwa sugu.

Kwa maana hiyo, niseme tu kwamba ndugu yangu Mheshimiwa Lukuvi na Naibu wake, Mheshimiwa Angeline Mabula, wameonyesha dhahiri kwamba katika awamu hii ya Serikali ya Awamu ya Tano wameanza vizuri na ninaomba tu kwamba mipango yote ambayo mmeileta hapa Bungeni, tunaipa baraka zote mwende mkaitekeleze....

(Haa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Boniface Mwita Getere ajiandae Mheshimiwa Rashid Shangazi na Mheshimiwa Salma Mohamed Mwassa.

MHE. BONIFACE M. GETERE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Nakushuru kwa kunipa nafasi hii, namshukuru Ndugu yangu Mheshimiwa Lukuvi; Mheshimiwa Mabula ambaye ni jirani yetu Kanda ya Ziwa. Tumshukuru Rais kwa kuwapa nafasi hiyo, mnafaa kupewa nafasi hiyo na Mungu awasaidie muweze kutongoza vizuri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeangalia taarifa hizi za Kamati ya Ardhi na Kambi Rasmi ya Upinzani wamesema vizuri sana. Wametofautiana kitu kimoja tu, hawa waCCM wameunga mkono, wale wa upinzani wameunga mkono kwa kushauri kwamba Serikali ikae pamoja itatue migogoro, jambo zuri sana.

Namshukuru rafiki yangu wa *Bukoba Town* na leo ni mnada, kwa hiyo, tutajua namna ya kufanya huko. (*Kicheko/Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nijielekeze kwenye mambo muhimu na naomba niulize maswali ambayo natakiwa wakati unakuja hapa ku-*wind up* uweze kuyatolea ufafanuzi. Ni nani anapima mipaka kati ya vijiji na hifadhi za wanyamapori? Kama ni Wizara ya Ardhi inapima, inakuwaje mpaka huo *buffer zone* moja iwe na kilometa kadhaa na *buffer zone* nyingine au kutoka mpaka wa wanyamapori kwenda kwa binadamu ni nusu kilometa; lakini kutoka mpaka wa wananchi kwenda porini ni zero. Nani anapima mipaka hiyo na kwa upendeleo gani wa aina hiyo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama wanapima wataalamu wa wanyamapori, kweli wanaweza kutenda haki? Mipaka ya Jimbo langu la Rubana, kwa Mto Rubana, ukiingia mtoni, ukivuka tu, umekamatwa. Ukivuka mto tu, umekematwa; lakini wao kutoka mpakani, mita 500 ambayo ni nusu kilometa. Kwa hiyo, ina maana mita 500 hizo kama kuna mazao yakiliwa na wanyamapori, hakuna kulipwa. Hakuna malipo! Hawa jamaa wamejiwekea sheria, unalipa kutoka kilometa moja mpaka kilometa tano ndiyo unalipwa na unalipwa kwa heka moja shilingi 100,000. Kwa hiyo, kama tembo amekula mazao heka 20, unalipwa heka tano, heka 15 ni sadaka ya Serikali. Nani alifanya maneno ya namna hii? Tunataka kujua nani anapima hii mipaka? (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili, nani anatatua migogoro kati ya hifadhi za wanyamapori na wananchi? Maana yake wamelalamika mika nenda-rudi, hakuna mtu anaenda. Tuna eneo moja linaitwa Kawanga; mpaka uchaguzi wa mwaka 1995 ulimtoa Waziri Mkuu, hiyo Kawanga. Aliuliza swali, nani atatatua mgogoro wa Kawanga? Akasema hii ni sheria, tutakwenda kufanya. Wakasema hapana, sisi tumeshachoka. Mpaka leo mgogoro upo, Mawaziri wameenda watano, sita, wapo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kingine Mheshimiwa Waziri na Waheshimiwa Mawaziri wengine mlioko humu ndani, hebu tuambieni, Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi; Waziri wa Ardhi, wametamka humu Bungeni kwamba watakaa vizuri na Wizara ya Maliasili na Utalii watatue migogoro ya wakulima, wafugaji na Hifadhi za Taifa, mtakaa mtatue. Uchaguzi tumetoka juzi! Mheshimiwa Rais wetu mtiifu amesema wafugaji sitawangusha. Tumetoka juzi tu, lakini *operation* zinaendelea kukamata watu. Hii maana yake nini hasa? Migogoro haijatatuliwa, watu wanakamatwa, watu wanatolewa; nani sasa amesema wewe uko sahihi kutoa watu? Tupo tu tunaangalia. Mheshimiwa Lukuvi, nafasi yako naitaka, ikifika miaka miwili na nusu miaka ijayo kama migogoro haijaisha angalau hata robo, wewe toka tu mimi niingie. (*Makofi/Kicheko*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tuna mgogoro wa Jimbo la Bunda, kwanza nimshukuru Mheshimiwa Waziri, ameanika vizuri sana hapa. Mgogoro wa Bunda kati ya Wilaya tatu; kuna Serengeti, Bunda na Musoma Vijijini. Mgogoro wa mwaka 1941 mpaka leo haujaisha. Watu wanapigana, wanauana mgogoro upo tu. Mheshimiwa Mabula, wewe ulikuwepo Mkuu wa Wilaya ya Butiama, unajua mgogoro. Mara uko TAMISEMI, mara uko Ardhi, mara uko wapi, toka miaka hiyo mpaka leo. Mimi sitaunga mkono hoja hii kama kweli mgogoro huu hautaniambia unaisha lini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna tatizo la Kyandegge na wameliandika vizuri hapa. Sasa haya ni mambo ya ajabu. Wakati fulani hawa wenzetu wakisema maneno hapa, ingawaje sisi hatuna mpango wa kutoka madarakani, lakini wana maneno yao mazuri. Hivi inakuwaje? Kwa mfano, inakuwaje GN ya kijiji imetoka; na imetoka Makao Makuu ya Ardhi, imekwenda kijijini; imeandika mpaka kati ya kijiji ni kaskazini na kusini, lakini anayekwenda kukata mipaka kutoka Halmashauri au sijui kutoka wapi, anaenda anakata Magharibi Kusini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wamelalamika toka 2007 mpaka leo; eneo hilo tu moja, Muliyanchoka kweli hii? Hapana, hii hapana! Kwa hiyo, naomba kujua hili tatizo litaisha lini? Kwa kweli kusema kweli yapo mambo ya msingi ya kufanya, lakini vinginevyo nakushukuru sana unajitahidi kufanya. Tatizo tulilokuwa nalo, Waziri ulielewe na Mawaziri wote mlielewe, mnafanya kazi sana ya kutumikia watu lakini watumishi wenu wakati fulani wanasema ninyi wanasiasa tu. Watumishi wenu wanawaangusha sana ninyi. Kila ukisema maneno wanakwambia huyu ni mwanasiasa tu. Sasa muangalie, hao wanaosema wanasiasa waondoeni kwanza mbaki ninyi ambao mnafanya kazi. Nashukuru sana. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Shangazi, jiandae Mheshimiwa Salma Mohamed Mwassa.

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kuniona. Na mimi naomba nimshukuru sana Mheshimiwa Waziri, ameitendea haki Wizara hii tangu Serikali ya Awamu ya Nne na hii ya Tano. Vilevile nampongeza Dkt. Yamungu Kayandabila, nadhani hii ni hotuba ya kwanza ambayo tumekuja humu ndani tukiwa *very comprehensive*; ina *information* za kutosha.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile nampongeza na Naibu Waziri Mheshimiwa Dkt. Angeline Mabula, naye naamini kwamba ameitendea haki nafasi ya wanawake katika uongozi. Mheshimiwa Waziri pamoja na watendaji wote wa Wizara yako, kwa kweli lazima tuwatendee haki; na kama ambavyo Mheshimiwa Rais anasema tumuombe dua, naamini Watanzania wote watakubaliana na mimi kwamba dua hizo pia tuzielekeze katika Wizara yako.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri, Wizara yake inapambana na mapapa wakubwa wa ardhi, lakini tumeona anavyothubutu na kuchukua maamuzi ambayo yana tija kwa wananchi walio wengi. Mimi binafsi napenda nimpongeze kwa kutupatia Halmashauri ya Lushoto Baraza la Ardhi, hiki kilikuwa ni kilio cha miaka mingi na tunaposema Baraza la Ardhi wote tunafahamu kwamba wanaoathirika zaidi na masuala ya ardhi ni akinamama.

Mheshimiwa Mwenyekiti, zamani wanawake kule Lushoto hasa wale wajane ilikuwa ni lazima wasafiri kwenda mpaka Korogwe wakati mwingine anaambiwa aje na mashahidi wasiopungua sita, sasa yeye ni mjane anaambiwa leta mashahidi, awasafirisha, wakati mwingine awalaze. Tunamshukuru sana Mheshimiwa Waziri amesikia kilio chetu kwa haraka sana na amechukua hatua na ofisi ile imefunguliwa rasmi Mei 13, tunamshukuru sana na naamini dua hizi za wajane pia zitaelekea kwake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kwenye hii orodha ya mashamba na migogoro ya matumizi bora ya ardhi, katika Wilaya ya Lushoto amesainisha maeneo mawili. Kuna shamba namba 902/3 lakini pia kuna eneo la Kijiji cha Shumenywelo pamoja na shamba la misitu ya hifadhi la Shume. Mgogoro ule ni wa siku nyingi, namwomba sana afike Lushoto akatatue mgogoro huu, umechukua muda mrefu sana na naamini kwa kasi hii ambayo ameanza nayo na ambayo naamini kwamba sio nguvu ya soda atafika maeneo hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo tunalo tatizo la shamba la Mnazi, *Mnazi Sisal Estate*, lilikuwa chini ya mamlaka ya mkongwe. Kama yalivyo mashamba mengine yote na lenyewe limebinafsishwa. Shamba hili lina ukubwa wa takriban hekari 6,000 na ndani yake yapo mashamba matatu. Amepewa mwekezaji mmoja kutoka nchi jirani ya Kenya. Wakati anakabidhiwa shamba hili, amekabidhiwa hekari 1,500 zenye mkongwe. Hivi ninavyozungumza hapa, hekari ambazo zina mkongwe ni 45 tu. Kwa hiyo, kadri muda unavyozidi kwenda ndiyo anavyozidi kushusha uzalishaji. Nimwombe Mheshimiwa Waziri, shamba hili tulirudishe kwenye miliki ya Serikali halafu tutalitafutia uwekezaji mwingine. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, pamoja na hayo, shamba hili pia lina migogoro na vijiji vinavyolizunguka, kipo Kijiji cha Kwemng'ongo na Kijiji cha Kwemkazu. Hawa kuna wakati fulani mwekezaji huyu aliwapa hekari 750, lakini baadaye amewanyang'anya kwa hiyo, naomba sana suala hili tulifanyie kazi kwa sababu ardhi hii imekaa haina kazi yoyote na Wilaya ya Lushoto kwa ujumla ina matatizo ya ardhi na hii ndiyo ardhi pekee ambayo tunaweza tukaipata kubwa ya kuweza kutusaidia katika masuala mazima ya uwekezaji. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, sambamba na hilo Wilaya ya Lushoto maeneo mengi sana yanamilikiwa na Kanisa la Kiinjili la Kilutheri Tanzania. Kwa ukweli wanayamiliki kihalali, lakini yapo baadhi ya maeneo ya Taasisi haswa shule pamoja na vituo vya afya yapo katika maeneo haya. Nimwombe Mheshimiwa Waziri kwamba, kwa busara anaweza akatukutanisha nao ili angalau yale maeneo ambayo yanatumia na umma waweze kuyatoa kwenye hati zao ambazo wanazimiliki kwa mujibu wa taratibu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ambalo ningependa kulizungumzia ni suala zima la *land bank*, kwamba Halmashauri zetu nyingi hazina hifadhi ya ardhi na huko kwenye Halmashauri wanatoa ardhi hovyoyovyoyo hasa kwa watu ambao wanakuja mara nyingi kwa kigezo cha uwekezaji. Sasa niombe Wizara kupitia sera ije na sera mahsusi ambayo inazitaka Halmashauri zetu zitenge maeneo mahsusi kwa ajili ya uwekezaji, kwamba yawepo tu, yawekwe kama hifadhi ya ardhi kwa ajili ya uwekezaji wa siku za usoni. Kama ambavyo juzi Mheshimiwa Mbowe alikuwa anazungumzia suala la hekta 11,000 – zile kwenye suala la uwekezaji wa ardhi ni chache sana. Kwa hiyo, nataka niseme kwamba ni lazima kuwe na sera madhubuti ambayo inalizungumzia suala hili ili tunapo zungumza kwamba tunataka maendeleo tuwe na ardhi, watu na siasa safi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, siasa safi hapa ni *good policy*. Policy ambazo ni nzuri za kuweza kuwa na matumizi bora ya ardhi ili iweze kuleta tija kwa wananchi wetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hayo, naomba nikushukuru sana na niwapongeze pia timu ambayo inamsaidia Mheshimiwa Waziri, tunawatakia kazi njema na ufanisi mwema. Ahsanteni sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Salma Mohammed Mwassa, jiandae Mheshimiwa Anatropia Lwehikila.

MHE. SALMA M. MWASSA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana, kwanza napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunijaalia uhai na afya njema niweze kuchangia katika Wizara hii na pia napenda kukishukuru chama changu, Chama cha Wananchi CUF kwa kuniamini kunipa majukumu haya mazito. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vile vile napenda kuishauri Serikali, kwanza na-*declare interest* kwamba mimi nilikuwa mfanyakazi wa ardhi na ni mtaalam wa ardhi pia. Napenda kuishauri Serikali juu ya kupima maeneo ya umma, maeneo ya umma kwa kiasi kikubwa yanavamiwa sana. Maeneo ya umma kama shule, zahanati, maeneo kama ya polisi, majeshi, hasa kwa Mkoa wa Dar es Salaam ni tatizo kubwa sana, wananchi wanaingilia maeneo haya kwa kasi kubwa sana

kwa sababu hayana *dermacation*, hayana alama yoyote ambayo ya kueleza kwamba, hii shule inaishia hapa, kituo cha polisi kinaishia hapa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naiomba Wizara ifanye mkakati mzito wa kuyatambua haya maeneo ya umma kwamba yawekewe alama mahsusi na yapate hatimiliki kabisa kuepuka migogoro hii ambayo ni mizito. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini vile vile niongelee upungufu wa wafanyakazi wa sekta ya ardhi. Kwa kweli wafanyakazi wa sekta ya ardhi ni wachache, yaani wachache mno na Waziri mwenyewe analitambua hilo. Kuna Wilaya nyingi sana hazina hawa wataalam wa ardhi kabisa. Yaani unakuta hizi kazi za ardhi zinafanywa na ma-*layman* ambao hawana utaalum wowote na hiyo inapelekea kutokuweka mikakati ya Serikali kwamba ukiangalia Chuo Kikuu ya Ardhi ni kimoja mpaka leo, toka mwaka 1961 chuo kikuu ni kimoja! Ma-*graduates* wanao *graduate* pale hawatoshi na hata vile vile ukiangalia uajiri, Serikali kuajiri hawa wafanyakazi wa sekta ya ardhi hawaajiri kwa kasi kubwa, bado hao hao wachache, wanaendelea kukaa mitaani miaka mitatu minne mpaka kuja kuajiriwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri waweke kipaumbele kwamba hawa watu waajiriwe sana na hivyo vyo pia viongezeke, ikiwezekana tuwe na vyo viwili vya ardhi, mpaka vitatu ili kuangalia hili tatizo kubwa la upungufu wa wafanyakazi hawa wa ardhi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichangie kwenye migongano ya kisera, migogoro mingi inatokana pia na migongano ya kisera, kwa mfano unakuta kwamba ile kutoa hatimiliki kwenye eneo moja; labda Jiji linatoa hatimiliki, Halmashauri zinatoa hatimiliki lakini hiyo sasa hivi angalau imerekebishwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, vile vile tunaangalia kuna migongano kama hii ya wakazi ya mabondeni. Wale wanawatuhumu kwamba wako mabondeni lakini wana hatimiliki wale, wana zile wanaita leseni za makazi ambao anayesaini ni *Assistant Commissioner* wa Halmashauri na unakuta zile leseni wamechukulia mikopo. Kwa hiyo, pale wameleta mgongano kati ya mwananchi na benki kwa kwenda kumvunjia lile eneo lake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, kuna hiyo migongano ya kisera sana kwamba wanatoa zile hati lakini hawaangalii je, tunapotoa kuna uhalali wa kiasi gani? Ile ni hati halali na benki wanaitambua na Wizara wenyewe wanaitambua kwa maana ni *Assistant Commissioner* wa Halmashauri ndiye amesajili zile hati. Kwa hiyo, huo mgongano wa kisera unafanya kwamba kuleta mgogoro mkubwa. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, vile vile niangalie tena Mabaraza ya Ardhi, Mabaraza haya ya Ardhi kweli yanaisaidia Wizara kwa kiasi cha kutosha lakini hayapo sehemu nyingi, yaani yapo tu kama hizi Halmashauri za mijini, wilaya za mijini lakini huko ukiangalia hizi za pembezoni kabisa haya Mabaraza ya Ardhi hayapo. Vile vile haya Mabaraza ya Ardhi, napenda kwamba waajiriwe wataalam hasa wa kuweza kuishauri Serikali na vile vile waangalie utaratibu mpya kwamba je, tunawezaje kuisimamia hiyo Serikali katika sekta ya ardhi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vile vile nisemee fidia. Kwa kweli Mheshimiwa Waziri, fidia ni tatizo kubwa hasa katika Jiji la Dar es Salaam, fidia ni tatizo kubwa mno hasa tukiangalia katika miradi ya EPZ. Miradi ya EPZ unakuta uthamini umefanyika miaka 10 iliyopita, lakini mpaka leo wale wananchi bado bado hawajalipwa na zile nyumba zao wamepigwa *stop order* kila kitu. Sasa mnavyosema kwamba maeneo ya viwanda lazima yawepo, watafanyaje hiyo kazi ya kuweka miradi ya EPZ bila kumlipa mtu fidia?

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Waziri yaani afanye hiyo *survey* kubwa kwenye hawa watu ambao hawajalipwa fidia, kwa sababu sheria inasema kwamba fidia iwe *full, fair and prompt* lakini hiyo haifuatiliwi kabisa. Ndani ya miezi sita iwe imeshalipwa, lakini hamna mtu anayefuatilia na mgogoro mkubwa unakuwa kwenye hilo tatizo la fidia. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nisemee pia juu ya *land rent intention*, Mheshimiwa Waziri tukichukua kwa mfano Halmashauri za Mkoa wa Dar es Salaam, Wizara wanapeleka tu ile 30 percent kama uwakala wa wale wanaokusanya lakini hawapeleki yaani 30 percent ya viwanja vyote kwa mfano wale walipa kodi wakubwa wanalipia Wizara ya Ardhi, hawaji kabisa kwenye Halmashauri. Sasa wanaporudisha ile 30 percent wanarudisha zile za uwakala tu ambazo Halmashauri wamekusanya, hawarudishi zile zote ambazo zinazostahili, kwa mfano, Halmashauri ya Kinondoni wairudishie majengo yote na viwanja vyote kwamba *land rent* yenu ni hii hapa mnayotakiwa kupata, sio tu waseme kwamba zile za uwakala tu ndiyo warudishe. Temeke wafanye hivyo hivyo na llala wafanye hivyo hivyo kwenye viwanja vyote. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu vile vile niombe Mheshimiwa Waziri akija kuhitimisha atupe zile takwimu kwamba je, maana yake kwenye ukurasa wa 11 kwenye hotuba yake alisema kwamba bilioni nne amezirudisha kama *land rent intention* kwenye Halmashauri. Naomba atupe takwimu kwa sababu, najua kabisa yaani hizo asilimia kubwa hazirudi kama inavyostahili. Inawezekana kuna upungufu fulani wa hizi taarifa. Kwa hiyo, naomba akija kuhitimisha atulettee hizo takwimu alizokuwa amepeleka. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vile vile niongelee *land bank*. Mheshimiwa Waziri hawezi kufanya kazi bila kutenga maeneo wezeshi, lazimaauwe na maeneo ya ardhi hifadhi ambayo hata kama akija mwekezaji wasiende kumgombanisha kwa kumwambia tu nenda kule kijijini utaikuta ardhi au Wizara yenyewe inatoa tu mamlaka kwamba shamba hili hapa. Vile vile wamewapa mamlaka wale wanakijiji halafu vile vile wanaenda wanampeleka mwekezaji, hiyo migongano inatokea kutokana na kutokuwa na hiyo *land bank*, lakini ukiwa na *land bank* kama Wizara wanasema kabisa nenda sehemu fulani kawekeze hivi na hivi na wanampa hatimiliki wakisimamiwa na hiyo TIC.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini vile vile naomba niongelee mradi wa Kigamboni City. Kwa kweli ule mradi ni tatizo na unaweza ukawa ni jipu!

(Hapa Kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Antropia, jiandae Mheshimiwa Paresso!

MHE. SALMA M. MWASSA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha. (Makofi)

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kupata fursa hii, nimshukuru Mwenyezi Mungu na familia yangu na chama changu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niseme suala la ardhi kwa Dar es Salaam halijaonekana kupewa kipaumbele kama inavyostahili. Ndugu zangu sote tunajua Dar es Salaam ndiyo Tanzania, wote tunajua changamoto zinazoikuta Dar es Salaam zinasambaa katika mikoa mingine. Dar es Salaam ikiwa mbovu, Dar es Salaam ikiwa ndiyo chanzo cha migogoro, Dar es Salaam ikiwa haitamaniki, tunategemea kwamba sura ya Tanzania itapotea. Ndugu zangu tunavyoongea leo Dar es Salaam ambayo ina *population* zaidi ya watu milioni nne inatumia *master plan* ya mwaka 1977. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tumeendelea kukosa *master plan* mpya tukitumia *master plan* ya *population* iliyokuwepo wakati ule, leo miaka mingi inayofuatia tunatumia plan zile zile. Maeneo yameendelea kuwa machache, watu wamevamia maeneo yote yale yaliyokuwa wazi, maeneo ya mabondeni, maeneo yamekwisha Dar es Saalam imegeuka jiji ambalo siwezi kujua hata nilisemaje. Naona changamoto kubwa zinazotokea hapa ni kutokana na kushindwa kwa Wizara ya Ardhi kusimamia kikamilifu kitovu cha ardhi ambacho ni Dar es Salaam. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nina kilio kikubwa cha wananchi wa Msimbazi, mimi ninatokea katika Mkoa wa Ilala, naongelea Ukonga, naongelea Ilala, naongelea Segerea. Tunapita pale mto Msimbazi, mto ule una ukubwa wa hekari takriban 1,900 ume-cover eneo kubwa la makazi na katika Jimbo la Segerea ni Kata sita ambako kuna wakazi takriban 3,000. Mheshimiwa Waziri haya ni majina ya wakazi ambao majina yao yaliwekewa X, hawa wananchi wameishi mabondeni kuanzia miaka ya 1970, wameishi katika bonde la Mto Msimbazi likiwa bado ni bonde dogo. Nasema mto Msimbazi una ukubwa kuanzia Pugu kuja mpaka daraja la Salander, ni eneo kubwa sana takriban ekari 1900 kwa hiyo ni wakaazi wengi sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati ule walikuwa wananchi wachache na bonde lilikuwa dogo kwa sababu baada ya muda bonde limeendelea kupanuka, kwa hiyo wakazi wameendelea kuwa wengi, lakini bonde limeendelea kula sehemu kubwa ya makazi ya watu.

Mheshimiwa Mwenyekiti mwaka 1972 Serikali ikaridhia kwamba watu wanaoishi katika mabonde au kwenye *squatter areas* watambulike kama makazi halali na wananchi wangu katika Jimbo la Segerea na maeneo mbalimbali wakatambuliwa ndiyo maana wengine wakaja kuwa na leseni za makazi. Mheshimiwa Waziri mwaka 1979 eneo lile linakuja kuwa *declared* kwamba ni *hazardous area* bila kuangalia kwamba kuna watu walikuwa wanaishi pale ambao wanapaswa kuhamishwa kupelekwa sehemu nyingine. Hiyo *compensation* na kuwaondoa haikufanyika, wananchi wakaendelea kuishi katika eneo hilo. Kuanzia mwaka 1972 imehalalishwa, mwaka 1979 mnasema ni *hazardous area* bila kusema watu mnawa-locate wapi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, juzi tukasikia Waziri wa Mazingira Mheshimiwa January Makamba kupitia NEMC wakaenda wanabomoa, wakaenda wanaweka X katika maeneo ya watu ambao wamekuwa wanaishi pale hawajapewa fidia, bonde limepanuka, ilikuwa ni mita 60 leo watu karibu wote wanajikuta kando kando mwa mto kwa sababu mto umepanuka bila kuwapa fidia. Hawa wananchi, Waziri wanaoteseka na kufukuzwa na kuwekewa X wasijue pa kwenda, ni watu ambao wanalipa kodi kwenye Wizara hii, ni watu ambao Wizara inawatambua kama wakazi halali kwa maana wana leseni za makazi. Sasa tunaomba tujue huo mkanganyiko umekaaje? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama mnadhani ile ni *hazardous area* na wale ni wananchi halali kwamba wamepewa leseni za makazi tunaomba wapewe fidia. Nimeendesha kesi pamoja na wananchi wangu bahati mbaya kesi yetu imetolewa mahakamani kwa kukosa *procedure* lakini tunaamini Wizara kupitia kwa Mheshimiwa Waziri haki ya wananchi wanaoishi katika Mto Msimbazi inapaswa kupatikana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kama tunadhani yale makazi sio halali na sisi pia tunakiri kwamba siyo makazi halali wapewe maeneo mbadala wakajistiri. Kupata ardhi Dar es Salaam ni kazi kubwa sana wote mnajua. Ardhi imepanda thamani lakini pia wanaoishi kule ni watu ambao wana maisha duni. Tunavyowaondoa tunataka waende wapi kama hatuwapi makazi mbadala? Hilo ni la kwanza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, la pili kuna wakazi wa Kipunguni, Kipunguni B na Kipunguni Mashariki, nimefurahi kwamba huo mgogoro umeshafika kwa Waziri na natamani huo mgogoro ufanyiwe kazi kwa sababu umedumu muda mrefu. Huo ni mgogoro kati ya wananchi hawa tangu mwaka 1997 wakipambana na mamlaka ya *Airport* ambayo ilifanya tathmini ya kiujanja ujanja, ikiwakumbatia watu wachache na kuwapa vihela ambavyo tunaviona kama hongo na kuwahamishia maeneo ya Buyuni ambako walipelekwa na kule hawakupewa viwanja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, hapa tuna wananchi wa Kipunguni A na Kipunguni Mashariki ambao wanaishi katika eneo ambalo unaambiwa ni Mamlaka za *Airport* hawaruhusiwi kuendeleza hayo maeneo, lakini wale wachache ambao wamekuwa *reallocated* wamepelekwa Buyuni bila kupewa maeneo ina maana wamekuwa *dumped* pale. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tangu mwaka 1997, 1998 watu wanaishi kwenye mahema katika maeneo yale. Wanawake wanateseka, watoto wanateseka na Serikali ipo. Mamlaka nyingi zimejaribu kuingilia akiwepo Mkuu wa Wilaya ya Ilala, ikiwepo mimi Mbunge, wakiwepo Madiwani mbalimbali lakini huo mgogoro umeshindikana na wale wananchi ni wanajeshi wastaafu waliotumikia nchi, lakini bado wameendelea kupigwa danadana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kesi yangu ya tatu naongelea viwanja vya wazi, Dar es salaam viwanja vyote vya wazi vimevamiwa. Waziri Lukuvi amegawa ramani za ardhi katika mitaa mbalimbali ya Dar es Salaam, asilimia 80 maeneo ya wazi yamevamiwa na maafisi ya CCM, yamefanywa kuwa *pupping place*, kama Mheshimiwa Waziri ametoa ramani anatusaidiaje ili hayo maeneo ambayo yamekuwa *allocated* ni ya wazi yarudishwe kwa umma? Tunataka kufanya maendeleo sisi, tunataka watoto wakapate viwanja vya kuchezea, tunataka kujenga vijana wakafanye ujasiriamali kwenye maeneo husika. Tunaomba maeneo yarudishwe. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, maeneo mengine ya wazi mfano mdogo ni kutolewa kwa eneo la *Coco Beach*, Mheshimiwa Waziri tunaomba atueleze eneo la *Coco Beach* limeuzwaje? Wakati Dar es Salaam nzima watu wote tunakwenda kupumzika *Coco Beach* leo anapewa mwekezaji katika misingi ipi

wakati Mheshimiwa Waziri akiwa Waziri. Tutaomba tupewe majibu ya msingi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini kitu cha tatu au cha nne ambacho ni kero kubwa ni utozaji wa gharama inaitwa gharama ya *premium* katika ku-process hati za ardhi. Hiyo gharama imekuwa ni kubwa ambayo ni *seven point five* katika kila anaye-process umilikaji wa ardhi anapaswa kulipia. Hiyo gharama inaendelea kuwa kubwa na kuzidi ku-*discourage* watu kupima maeneo au kurasimisha maeneo na wakishindwa kurasimisha maeneo maana yake Serikali itakosa mapato. Kwa hiyo, ni lazima tuangalie ni akina nani wanakusanya hiyo pesa? Hiyo pesa inakwenda wapi? Naomba Waziri aje na majibu hayo ya kuridhisha. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu kingine ni mgogoro wa msitu wa Kazimzumbwi ambao uko katika Jimbo la Ukonga. Huo mgogoro upo tangu mwaka 1994. Watu wakigombania mipaka, wananchi wanagombania mipaka dhidi ya hifadhi ya maliasili, maliasili wanakataa kutambua mipaka ambayo imewekwa na Manispaa pamoja na Wizara kuwa imetambua lakini Maliasili wanakuja leo wanasema hatuwatambui. Uhusiano wa wananchi pamoja na hiyo hifadhi imekuwa ni wa shida sana, wanaotoka kwenda upande wa pili wanawake wanabakwa watu wanapigwa mapanga imekuwa ni changamoto...

(Hapa Kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Paresso, ajiandae Mheshimiwa Joel Makanyaga.

MHE. ANATROPIA L. THEONEST: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha. (Makofi)

MHE. CECILIA D. PARESSO: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia katika Wizara hii ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika mwaka huu wa fedha 2016/2017, Wizara imeeleza kwamba inafanyia mapitio ya Sera ya Ardhi ya mwaka 1995. Mapitio haya yatakuwa hayana maana kama Wizara haitajikita kuimarisha mfumo wa utendaji wa vyombo vya usimamizi wa ardhi katika nchi hii. Hapa tunaongelea Serikali za Vijiji, pamoja na mabaraza yake ya ardhi maana yake hata kama ukiwa na sera lakini hujaviwezesha vyombo hivi ukavipa rasilimali fedha, ukavipa rasilimali watu, sera yao wanayokwenda kurekebisha itakuwa haina maana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, niitake Serikali ihakikishe inaziwezesha mamlaka hizi za usimamizi wa ardhi katika nchi yetu na kuimarisha mfumo mzima wa utendaji wa Wizara katika maeneo mbalimbali. Pamoja na marekebisho hayo ni muhimu tukaangalia masuala mazima ya wawekezaji au baadhi ya wawekezaji na viongozi na wanasiasa kuhodhi maeneo makubwa kinyume na taratibu au kuihodhi kwa kufuata utaratibu lakini wameya-damp na hawayaendelezi ni muhimu sana hili likatazamwa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna wawekezaji wengi baadhi yao wana-forge muhtasari wanalaghai Serikali zetu za Vijiji, wanahodhi maeneo na wanayatumia maeneo hayo kwenda kukopea benki na kudanganya au kudanganya kwamba wana mitaji lakini hawana mitaji, wanatumia ardhi hiyo kwenda kukopa benki wanafanya biashara nyingine wanatelekeza zile ardhi. Kwa hiyo, ni muhimu sana Wizara ikatazama kwa ujumla wake suala zima la hawa wawekezaji, baadhi yao wamekuwa ni wadanganyifu wakubwa wakitumia ardhi zetu vibaya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia kuna baadhi ya wawekezaji wanabadilisha matumizi ya ardhi kinyume na hati miliki zao zinavyoeleza, kuna wawekezaji wanapewa kwa ajili ya kilimo, anakwenda kubadilisha. Nimpe mfano Mheshimiwa Waziri, Wilaya ya Karatu, kwa taarifa ambayo tumeletewa kwenye Baraza la Madiwani kuna mashamba ambayo yanamilikiwa na wawekezaji, yametembelewa mashamba 18 ambayo yana jumla ya hekari 13,985 wengi wao mashamba haya wamepewa kwa ajili ya kilimo cha kahawa, lakini wako baadhi wamebadilisha matumizi wamejenga hoteli kubwa za kitalii, hatuna uhakika kama wamefuata taratibu za sheria za kuomba kubadili matumizi ya ardhi ile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, matumizi ya ardhi ile inaonekana ni kilimo, lakini wako wengine wamejenga hoteli za kitalii maana yake ni nini? Maana yake ni pia wanaikosha Serikali mapato, anakwenda kulipa tu kwa sababu inaonekana hati yake ni ya kilimo lakini amejenga hoteli kubwa ya kitalii analaza wageni, anapata fedha za kutosha. Kwa hiyo, ni muhimu sana Wizara ikafanya uhakiki kutembelea mashamba, ambayo jumla yako mashamba 32 ndani ya Wilaya ya Karatu yakabaini ni watu gani ambao wamekiuka taratibu za kisheria katika umiliki wao wa ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia katika hao wawekezaji wenye mashamba 32, wako wengine wameyatelekeza mashamba, wako wengine wameyaacha, wamehifadhi halafu kuna wananchi wengi pembezoni pale hawana hata maeneo ya kuzika. Mheshimiwa Waziri ningetamani aje karatu aone. Yako mashamba yanamilikiwa na Wahindi, wananyanyasa watu, wanadiriki kuwaambia hata kaya zinazokaa pale, ni marufuku kuzaana eti kwa sababu wataongeza idadi, huu ni unyanyasaji. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ningependa sana Mheshimiwa Waziri afike, aone jinsi gani wananchi hawa, hawana hata maeneo ya kuzikana sasa wananchi wanakuwa watumwa katika nchi yao, haiwezekani! Hatuwezi kuthamini wawekezaji, hatuwezi kuthamini watu hao tukawapuuza wananchi wetu ambao ni damu zetu. Kwa hiyo, nimwombe sana Mheshimiwa Waziri, suala hili liondoke na wananchi hawa wapate haki yao, wapate maeneo angalau hata kuweza kuzikana katika nchi yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la pili ambalo nataka niongelee ni kuhusu migogoro ya ardhi. Migogoro hii ya ardhi imekuwepo kwa muda mrefu na migogoro hii mara nyingi ni kati ya wakulima na wafugaji, hifadhi na wananchi, vijiji na vijiji na kadha wa kadha kama ambavyo imeoneshwa katika hotuba yetu ya Kambi ya Upinzani. Pamoja na kwamba bado tuna migogoro lakini imepungua sana, lakini inawezekana ikaendelea kuibuka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, migogoro hii pamoja na sheria tulizonazo, lakini ni lazima Serikali ijikite katika kuimarisha vyombo vya utatuzi wa migogoro ya ardhi na lazima Serikali iangalie namna bora ya kumaliza migogoro hii ya ardhi kwa njia shirikishi na kutumia mila na desturi za maeneo mbalimbali. Hatuwezi tu kusema wakati mwingine tunafuata sheria kama ilivyo, kwa sababu mkisema mnafuata sheria kama ilivyo, ndiyo mnaua watu, mnajeruhi watu, mnafukuza watu, wakati mwingine busara itumike kwa kutumia mbinu shirikishi ya kuondoa migogoro hii. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano migogoro ya wakulima na wafugaji inaweza wakati mwingine kusuluhishwa kwa kutumia, mila na desturi na njia shirikishi siyo unakwenda kusuluhisha migogoro hii kwa kuchimba sijui mitaro, sijui kwa kusema wasivuke huku, haiwezekani ni lazima mtumie njia shirikishi ambayo itaweza kuondoa migogoro ya ardhi katika nchi hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie suala moja la umiliki wa ardhi. Wapo Watanzania wengi ambao hawana hati miliki na wako wachache ambao wana hati miliki. Sababu ambazo zinapelekea hili, wakati mwingine ni urasimu na mlolongo mzima wa kupata hati hizi, kuanzia kwenye Halmashauri zetu mpaka hizo Ofisi za Kanda ambazo zinatoa hati miliki. Pia, wakati mwingine kuna rushwa kwenye halmashauri zetu, Halmashauri kule kuna shida sana kwa hao Maafisa Ardhi. Hizi rushwa zinawanyima wananchi haki ya kupata ardhi yao. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nataka niishauri Serikali muandae programu maalum ya kuhakikisha mnakopesha wananchi, yaani kuliko mwananchi atafute fedha ya kuingia gharama ya hatua hizi mpaka apate hati, mnaonaje mkiwa na programu maalum, Serikali ikagharamia, mkawakopesha wananchi

wakawa na hati zao, wakalipa kidogo kidogo mpaka akamilishe deni lile, ili tuhakikishe wananchi walio wengi wanapata hati, maana yake hati hizi wakipata mwisho wa siku wanalipa mapato, inakuwa ni sehemu ya mapato ya Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie jambo la mwisho, kuhusu ulipaji wa fidia pale ardhi inapotwaliwa. Jambo hili mmeleza kwamba mmeanzisha Mfuko huu wa kutoa fidia ambayo itaanzia na bilioni tano. Ni muhimu sana Serikali ikawalipa wananchi fidia kwa wakati, ikawashirikisha wananchi katika...

(Hapa Kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. CECILIA D. PARESSO: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Joel Makanyaga, ujiandae Mheshimiwa Mariam Kisangi.

MHE. JOEL M. MAKANYAGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi nami niweze kuchangia katika Wizara hii ya Ardhi. Kwanza kabisa nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutujalia uhai sisi sote tuliomo humu ndani, tumekutana leo tuweze kuifanya kazi hii muhimu kwa Watanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, niendeleo kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuendelea kututunzia Rais wetu Mheshimiwa Rais. Dkt. John Pombe Magufuli tukitambua na kazi yake kubwa aliyonayo. Tunaomba aendeleo kumtunza aifanye kazi kwa uaminifu kadri atakavyomjalilia. Mwisho, nimpongeze Mheshimiwa Waziri wa Wizara ya Ardhi, kwa kuleta hotuba nzuri hapa, ambayo tumeisikia ina mantiki na changamoto nyingi ambazo tunazijadili sasa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nianze tu kwa kusema kwamba, nionavyo mimi ardhi ni eneo muhimu sana katika safari yetu hii tuliyoianza ya kuelekea kwenye Tanzania ya uchumi wa kati. Kama tulivyokwishaona katika mijadala yetu mbalimbali tuliyofanya ya Wizara ambazo tungezifanya kama viwanda, kilimo na mifugo, ujenzi na kadhalika. Wizara zote hizi tumezijiadili zikizingatia mpango wa maendeleo wa miaka mitano ambayo ndani yake sasa tunajadili mpango wa maendeleo wa mwaka mmoja mwaka 2016/2017.

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nianze sasa kwa kumpongeza kwa dharti Mheshimiwa Waziri kwa hotuba yake nzuri iliyoenea na kusheheni kila kile tunachokitegemea Watanzania nini kipo, nini tunakitegemea. Hata hivyo, niseme kwamba, nitoe mfano ambao tunaujua wote kwamba, nini kilianza kuku au yai, kila mtu ana majibu yake humu ndani, lakini nikikuuliza Wizara ipi muhimu

katika Wizara zetu nyingi tulizonazo kila mtu atakuwa na majibu yake vilevile lakini nitakwambia Wizara ya Ardhi iko mbele. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, iko mbele na wachangiaji wote waliopita wamekwisha yasema haya, Wizara ya Viwanda haitakuwepo kama hakuna ardhi utavijenga wapi hivyo viwanda, Wizara ya Kilimo na Mifugo utalima wapi, utafuga wapi kama ardhi haipo, ujenzi yawe wa barabara au nini utatengeneza wapi barabara kama hakuna ardhi, lakini kikubwa ni wapi unalima, wapi unajenga na wapi unafuga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii ndio kazi kubwa ambayo Wizara ya Ardhi inayo na ndiyo haya ambayo Mheshimiwa Waziri amejitahidi sana kuelezea mikakati na mipango aliyonayo angalau kwa mwaka huu wa 2016/2017, nini wanatarajia kama Wizara kukifanya. Niseme kama kuna tatizo kubwa katika Wizara hii ni migogoro ya ardhi, imekithiri na imedumu muda mrefu shida ni nini? Shida iko wapi? Kwa nini hatuitatui, kwa nini haifiki mwisho? *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kupitia kwako nichukue mfano wa kwangu Wilaya ya Chamwino na hasa Jimbo la kwangu la Chilonwa, Mheshimiwa Waziri Lukuvi, alishawahi kuwa Mkuu wa Mkoa hapa Dodoma, analifahamu sana Jimbo langu la Chilonwa, anafahamu sana matatizo ya ardhi yaliyopo Jimbo la Chilonwa, maeneo ya Kata ya Segala kule Izava, kule Walii ambako tumepakana na Wilaya ya Kongwa anafahamu sana tatizo la migogoro lililopo kule Dabalo katika Vijiji vya Chiwondo ambavyo pia vimepakana na Kongwa, kule hakuna usalama. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi sasa, wafugaji wanaleta fujo sana. Ninavyozungumza hapa nilipo wanaingiza mifugo kwenye mashamba ya wakulima, huku wakiwa wamejiandaa na mikuki na mishale, mkulima atokee wampige mishale, hakuna amani. Nimuulize tu Mheshimiwa Waziri, kuna mpango gani wa kutatua haya matatizo ambayo yameshakuwa ya muda mrefu, shida ni nini? Ukiangalia maeneo niliyoyataja maeneo ya Izava, Walii na Chiwondo yanapata huduma zote za kijamii toka Wilaya ya Chamwino, kuanzia maji, shule, ikija wakati wa sensa, kujiandikisha kupiga kura, hata mimi mwenyewe nimepigwa kura na hawa, lakini ikifika wakati wa kilimo tayari utaona migogoro imeanza wanakuja wafugaji wanaotoka maeneo ya Kongwa wakidai kwamba yale maeneo ni ya Kongwa. Inaonekana labda kweli ni maeneo ya Kongwa, Serikali iko wapi wakati siyo wa kilimo kuingilia na kutatua yale matatizo *once and for all*. Shida ni nini? Kwa kweli niseme tu, sitaki kuingia kwenye historia lakini niseme kama hakutakuwa na maelezo mazuri wakati Mheshimiwa Waziri una-*wind up*...

(Hapa Kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

MHE. JOEL M. MAKANYAGA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kuunga mkono hoja. *(Makofi)*

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Mariam Kisangi ajiandae Mheshimiwa Janeth Mbene na Mheshimiwa Richard Mbogo.

MHE. MARIAM N. KISANGI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia kwenye Wizara hii ya Ardhi. Kwanza kabisa nimpongeze Rais wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. John Pombe Magufuli kwa kumchagua Mheshimiwa Lukuvi kuwa Waziri wa Ardhi. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Rais hakufanya makosa, amemchagua Mheshimiwa Waziri mwenye uzoefu mkubwa anayejiweza, yuko makini na tuna imani naye. Pia amemchagua Mheshimiwa Naibu Waziri ambaye ni mwanamama, dada yetu Angelina Mabulla tuna imani naye kubwa sana, tunamtambua vizuri na yeye yuko makini natuna imani naye kwamba atatusaidia sana sisi wanawake katika matatizo yetu mbalimbali ya ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mimi kama Mbunge wa Viti Maalum ninayetokea katika Halmashauri ya Temeke, kwanza kabisa nitaanza kuzungumzia tatizo la Kurasini. Hii Kurasini hivi Serikali inatambua hayo maeneo ya Kurasini ambayo tunayapigia makelele humu ndani? Mimi ni Mbunge takribani sasa hivi ni miaka sita, kila tulipokuwa tunazungumza kwenye Wizara hii lazima tuizungumzie Kurasini. Kurasini wengine imetuchanganya, imetufanya tukose Diwani wa Chama cha Mapinduzi, imetufanya tukose Mbunge wa Chama cha Mapinduzi, kisa ni malalamiko ya watu wa Kurasini. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kurasini watu wale wako kama wako kisiwani, wamezungukwa na magari, matakataka, sijui uchafu wa aina zote, lakini wananchi wale wenyewe kwa jitihada zao wamekwenda kutafuta mtu, wewe mwekezaji tuondoe, kama wananchi wale wamemtafuta wenyewe mwekezaji, hivi Serikali inaona kigugumizi gani kuwatoa wale watu pale, maisha yale ni hatarishi hayafai kuishi binadamu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, kama Serikali kweli ina mipango yake na mipango yake ni mizuri kwamba Kurasini liwe eneo ambalo la uendelezaji na uwekezaji tu wa kibiashara, sasa tunasita nini? Serikali imefanya jambo kubwa sana pale kuweka kile kituo cha biashara, wamewalipa watu mabilioni ya pesa wamekwenda vizuri sasa tumekula ngombe mzima, tunashindwaje mkia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Waziri wa Chama changu cha Mapinduzi, tutakapomaliza Bunge hili aende Kurasini akawaangalie wananchi wale na ayajue matatizo yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia naomba nizungumzie suala zima la Keko, leo Mheshimiwa Mbunge wa Temeke amewabeba wananchi wa Keko amewaleta hapa, mimi kama Mbunge ambaye niko miaka sita sioni la ajabu, wananchi hawa tumewasemea kuanzia Halmashauri kuhusu ugomvi wao na *National Housing*. Wameambiwa watatolewa pale watafanyiwa hivi, yote yamekwenda hakuna kinachoendelea, leo linabebwa kundi la watu linaletwa Dodoma, Mheshimiwa Waziri anataka kuwaambia nini, nataka aseme hapa ndani leo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawa watu wa Keko mgogoro wao Mheshimiwa Waziri auseme hapa ueleweke wazi, vinginevyo tunaonekana sisi tunaokaa humu hatufanyi kazi, kumbe kusema tunasema lakini majibu hayapo. Leo Mheshimiwa Mbunge ana miezi sita sijui ya kuingia humu Bungeni, amebeba kundi analileta hapa ndani, mimi kama Mbunge niliyekuwa humu ndani naona hiyo siyo ajabu. Leo Mheshimiwa Waziri wangu hapa nataka aeleze mgogoro huu *National Housing* na Keko, hapa ndani ya Bunge wala sitaki akasemee huko vichochoroni, aseme hapa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naomba nichangie kwenye suala zima la kodi za ardhi. Mheshimiwa Mbunge mwenzangu pale amezungumzia, lakini nataka nirudie, hizi kodi za ardhi zimekuwa tatizo kwa wananchi. Mwananchi anakwenda kulipa anaambiwa sijui lipa *premium fee* shilingi ngapi sijui! Lipa sijui *registration!* Unaenda na *pay slip* sita! Serikali ileile jamani Eeh! Halmashauri, Serikali, Wizara, mtu anapewa vidude vile vya kulipia hata haelewi, wengine ni wazee, ni usumbufu wa hali ya juu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba Mheshimiwa Waziri arekebishe. Hivi zile kodi zikilipwa pamoja hawa wahasibu wa Halmashauri na Wizara wanafanya kazi gani? Kwa nini wao wasije huko ndani wakazigawanya? Mtu anatumwa, yaani ni kuchanganyikiwa! Shilingi 1,000 peke yake! Shilingi 300 peke yake! Shilingi 3,000/= sijui peke yake! Hii si shida tu hii? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa naomba nizungumzie uendelezwaji wa Mji wa Kigamboni, Wabunge wenzangu wamesema, Mwenyekiti wa Kamati amesema na mimi inabidi niseme. Napata kigugumizi, hivi huu mji upo au haupo? Kama upo kwa nini, wanasema kwamba, ile ofisi iondolewe? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini naelewa kabisa Mheshimiwa Waziri katika watu waliotusaidia kupata Wilaya ya Kigamboni na yeye anahusika kutokana na huu Mji wa Kigamboni. Kigezo kikubwa tuliona kwamba, ule Mji wa Kigamboni lazima upate Wilaya yake ili uweze kwenda vizuri. Sasa leo

ninapoambiwa kuna watu wako ofisini hawana wanalolifanya hawana wanalolitenda, hivi Serikali kwa nini iliamua kutuambia kwamba, wanatuwekea Mji wa Kigamboni na sisi wananchi tunautaka, leo unasema ule mji ufutwe? Nataka maelezo ya kina uanzishwaji wa Mji wa Kigamboni umefikia wapi? Nataka Mheshimiwa akija hapa anieleze! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini nije kwenye suala zima la *National Housing* na kodi zao. *National Housing* gharama za kodi ni kubwa! Unakuta nyumba moja Ilala, Buguruni, Temeke, Magomeni, Manzese, nyumba moja analipa mtu shilingi 320,000 kodi ya mwezi shilingi 280,000! Hivi kweli lengo la kuwekwa *National Housing* si ndiyo Mtanzania aweze kupata nyumba ya gharama nafuu! Leo Kariakoo majumba ya wananchi wa kawaida yameshuka bei yako chini kuliko ya *National Housing*. Nataka nipate majibu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini lingine wanatujengea nyumba *National Housing*, ndiyo wanafanya vizuri, lakini zile nyumba ni ndogo sana, vyumba kama box, ni vidogo sana ukilinganisha na familia zetu za wananchi wa Tanzania.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Janeth Mbene, Hayupo, Mheshimiwa Richard Mbogo, Yupu? Mheshimiwa Fatma Toufiq.

MHE. RICHARD P. MBOGO: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi. Kwanza nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa kutengeneza hotuba nzuri na pia na taasisi yake kiujumla, wameweza kutupatia makabrasha ambayo yatakuwa ni msaada kwetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo la kwanza ambalo ningependa kulichangia ni masuala mazima ya kuhusu vijiji. Vijiji vyetu ambavyo vilitangazwa mwaka 1974 tuna matatizo ya mipaka; tunaomba Mheshimiwa Waziri kwa kupitia Halmashauri zetu na taasisi zilizopo mipaka mingi kwa sasa hivi haijulikani, kwa hiyo, kumekuwa na uingiliano na matumizi ya kilimo. Hii inasababisha mpaka wananchi wetu wanapata matatizo. Kwa mfano, katika Halmashauri ya Jimbo la Nsimbo, Mkoa wa Katavi, eneo la kwenda Kata ya Ugala limekuwa na matatizo sana ya kujua mipaka ya kijiji iliishia wapi! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, vilevile katika upande wa ardhi tunajua wamefanya kazi yao na wanafanya vizuri, lakini kuna mamlaka ambazo wanaingiliana! Tutahitaji waweze kukaa kwa pamoja ili tu wapate ufafanuzi na wananchi waweze kuwa na uhuru wa kuishi. Mamlaka ya Hifadhi ya Misit; tunahitaji wawe na mawasiliano ya karibu ili mipaka ambayo Mamlaka hii ya

Hifadhi ya Misititu ambayo inaitoa na wakihusisha pia na Wizara ya Ardhi kwa kupitia hizi Halmashauri zetu waweze kuwa pamoja kwa sababu, sehemu nyingi kumetokea mkanganyiko.

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine, nampongeza Mheshimiwa Waziri kwa jinsi anavyoshughulikia migogoro. Halmashauri yangu na mimi binafsi nitaleta maombi, tumekuwa na migogoro kutokana na idadi ya watu kuongezeka. Maeneo mengi ya nchi ya Tanzania yamekuwa sasa hivi yanavamiwa kwa sababu ya ongezeko la watu. Watu wameongezeka na hasa wanaofanya shughuli za kilimo na ufugaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano Halmashauri ya Jimbo la Nsimbo maeneo mengi yameingiliwa na hasa ya hifadhi za misitu, ardhi imekuwa ni haba. Sasa kuna mpango ambao Mheshimiwa Waziri ameuzungumza wa matumizi bora ya ardhi, lakini tuna tatizo la bajeti katika hizi Halmashauri zetu. Sasa tungeomba kwa upande wa Wizara waweze kusaidia, kwa kuwa wanaweza kupata mafungu aidha, kupitia taasisi nyinginezo. Tunajua kwenye bajeti itakuwa haitoshi, lakini kama Waziri anavyotumia jitihada kuwapata wafadhili mbalimbali, ili fedha ipatikane kwa ajili ya huu mpango wa matumizi bora ya ardhi kwa sababu, kuna maelekezo mengi ametoa kwamba Halmashauri zetu ziweze kupima maeneo, lakini shida ni bajeti iko finyu kwelikweli.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mfano mzuri, Halmashauri ya Wilaya ya Nsimbo, bajeti ya mwaka 2016/2017 ni shilingi bilioni 14 na bajeti inayoishia 2015/2016 ni shilingi bilioni 14, kwa hiyo, hatujapiga hatua! Matokeo yake ni kwamba, miradi mingi haiwezi kuja kufanyika. Sasa kama Wizara itaweza kusaidia Halmashauri zetu kwa kupata fedha sehemu nyingine, litakuwa ni jambo bora zaidi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, jambo lingine ni masuala ya utapeli kuhusu viwanja vyetu. Tunaomba Wizara iangalie mpango ambao utakuwa ni mzuri kwa watu wanaohitaji kununua au kuuza viwanja. Ni kweli, Wizara inatoa huduma mtu akitaka kufanya *searching* anafanya na anaona jina kabisa pale, Mheshimiwa Richard Philipo Mbogo, lakini kuna tatizo Hati hizi zinavyotoka hazina picha moja kwa moja, sasa zingeweza kuboreshwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kumekuwa na kesi nyingi sana za watu wametapeliwa kuhusu uuzaji wa nyumba au viwanja katika maeneo mengi sana ya nchi yetu. Sasa tuombe Wizara itengeneze mpango mzuri ambao utasaidia kupunguza watu kutapeliwa na ndio maana ukipita sehemu nyingi mijini unakuta imeandikwa "Nyumba Haiuzwi" kwa sababu, watu wengi tayari wameshaingia katika hali ya utapeli. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia, Wizara imeweka suala la TEHAMA, maana yake hutumia teknolojia katika kupata taarifa zake na kufanya kazi sehemu

mbalimbali. Kwa sababu, sehemu nyingi Mkongo wa Taifa bado haujaanza kufanya kazi, basi tunaomba Serikali iweze kuhakikisha kwamba, Mkongo huu unafanya kazi ili tuweze kuhakikisha kwamba, Halmashauri zetu zinakidhi mahitaji ambayo Wizara inaweza kuagiza katika Hotuba ya Waziri ambayo ameitoa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa kumalizia naomba sasa kwa upande wa Wizara tuongezewe huduma mikoani, watu waweze kupata Hati. Tuna makazi mengi ya vijiji, watu wengi hawana Hati, kwa hiyo, ikitokea pale mtu anahitaji dhamana Mahakamani, anahitaji apate mkopo, watu wengi hawana Hati. Kwa hiyo, tutaomba zile gharama kwa upande wa vijijini zishushwe ili watu waweze kupata Hati na hata hizo za category karibu tatu ambazo ameweza kuzieleza Mheshimiwa Waziri.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hayo machache, naunga mkono hoja na naomba Wizara iendelee kutimiza wajibu wa Serikali. Ahsante sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Oran Njeza, ajiandae Mheshimiwa Malembeka.

MHE. ORAN M. NJEZA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kupata nafasi hii ili niweze kuchangia hii Wizara muhimu ya Ardhi. Napenda kwanza kuanza kwa kumpongeza Mheshimiwa Waziri na timu yake kwa kazi nzuri waliyoifanya na pia, kwa kuangalia hata orodha ya migogoro ambayo ametupa, inaonesha ni namna gani amejikita kuhakikisha kuwa, matatizo yote ya ardhi atayatatua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika hii orodha ambayo ametupa leo, katika Wilaya ya Mbeya kuna mgogoro wa muda mrefu sana kati ya Kijiji cha Kikondo na Hifadhi ya TANAPA. Waziri alitoa maelekezo kuwa wakae, ili waweze kuitatua na Serikali ya Wilaya walikaa pamoja na hifadhi kwa ajili ya kulitatu hilo tatizo, lakini tatizo linaelekea ni kwa hawa TANAPA, wamekataa kuwalipa wananchi! Wanapiga danadana! Namwomba Mheshimiwa Waziri, ajaribu kuongea na Waziri mwenzake wa Maliasili ili walitatu hili tatizo! Wananchi wako tayari kuwaachia TANAPA eneo hilo kwa ajili ya hifadhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, wananchi wenyewe sasa hivi wanasema kabla ya bajeti hii kwisha waambiwe watapata fidia au hawatapata fidia ili waweze kuendelea na shughuli zao za kilimo! Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri aje na hilo na kama haiwezekani kupata fidia, ile ardhi ni mali kwetu tunahitaji kwa ajili ya kuendeleza kilimo. Kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Waziri aliangalie hilo kwa umuhimu mkubwa.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo lingine ni kwenye mgogoro wa Wilaya ya Mbozi na Wilaya ya Mbeya kwenye Kitongoji cha Mtakuja kilichopo Kijiji cha Mjele. Hili ni tatizo la muda mrefu, naomba sana Mheshimiwa Waziri, hujaorodhesha kwenye hii orodha yako na kuna matatizo ambayo ni makubwa! Vilevile kuna hifadhi ambayo haiieleweki kama ni hifadhi! Kwa vile wananchi walivamiwa pale, ng'ombe wao wakachukuliwa, nyumba zao zikachomwa moto na mpaka leo hatuelewi nini kinachoendelea!

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili tatizo waliolishughulikia ni Wilaya nyingine, Serikali ya Wilaya ya Mbozi badala ya Wilaya ya Mbeya! Hilo ni tatizo kubwa. Kitongoji kizima wananchi walishachomewa nyumba! Ng'ombe wao hawajarudishiwa mpaka leo! Naomba Wizara iangalie, hilo ni tatizo kubwa linavuruga sana Wizara, inaonekana kama nayo ni sehemu ya migogoro.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni suala la Mipango Miji. Kama Mheshimiwa Waziri alivyoeleza kwenye Kitabu chake cha Hotuba, ameeleza vizuri sana ni mipango gani ambayo wanayo kuhakikisha kuwa wanaendeleza mipango miji na vijijini. Kuna suala la miji midogo, naomba liangaliwe sana liwekwe msisitizo kwa vile hii ndiyo Wizara Mama ya kuangalia hayo masuala.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna upungufu sasa hivi wa ardhi, Mji Mdogo wa Mbalizi umepanuka kiasi kikubwa mno kutoka wananchi chini ya 10,000 sasa hivi ni zaidi ya 100,000. Sehemu hata ya kujenga shule, huduma mbalimbali hakuna! Vituo vya Huduma za afya hatuna, lakini kuna eneo kubwa karibu hekta 2,000 ambayo ilikuwa ni eneo la *Tanganyika Packers*. Naomba hilo nalo Mheshimiwa Waziri alitatie haraka. Uzuri wake katika Sheria alizotupa leo nimeangalia katika Sheria ya mwaka 2007, hili shamba halitakiwi likae mjini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa upande wa Halmashauri ya Mbeya wametenga eneo lingine mahususi kwa ajili ya kunenepeshea ng'ombe. Tunaomba hili eneo ipewe Halmashauri ya Mbeya ili waliendeleze na waweze kuwalipa wale wananchi ambao walikuwa hawajalipwa malipo yao ya fidia. Hili liwe la haraka, hili ni eneo muhimu kwa vile ndiyo linapakana na kiwanja chetu cha Songwe. Kwa usalama nafikiri ni eneo ambalo linahitaji liboreshwe, ili na mazingira vilevile ya kiwanja cha Songwe ambacho ni *International Airport* kiwe kimezungukwa na eneo ambalo linaleta sura nzuri ya nchi yetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lingine ni suala la TAZARA; kama alivyosema mwenzangu ambaye hakumaliza, tuna tatizo la Sheria zetu ambazo wananchi hawaelimishwi. Mheshimiwa Waziri, TAZARA ilikuwa na hifadhi ya mita 30 kila upande, sasa hivi zimeongezwa 20 kila upande! Wananchi hawakuelimishwa! Wananchi hawajapewa fidia! TAZARA yenyewe iko hoi! Badala ya kufanya shughuli za usafirishaji wanafanya shughuli za kuonesha kwamba, wanawatishia wananchi kubomoa nyumba zao! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kabla haya masuala ya kubomoa nyumba kutekelezwa wananchi kwanza waweze kupata fidia zao. Elimu kwanza itolewe, hii kusema *ignorance of law is not defence!* Kwa sisi wananchi wetu zaidi ya 80% wanaishi vijijini, unategemea hizi Sheria wataziona wapi? Hizi Sheria zimefichwa na sijui zimefichwa wapi? Siku ya kubomolewa ndiyo unaambiwa kuna Sheria ya mita 30. Naomba hilo liangaliwe na hatua zichukuliwe; kwanza ya kuwashughulikia watu wa TAZARA na hawa wananchi wapate fidia zao. Hayo maeneo ni ya Mji Mdogo wa Mbalizi na Kata ya Inyala, naomba hilo lishughulikiwe haraka iwezekanavyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, suala lingine ni suala la *mortgage finance*. Hizi *mortgage finance* kwa sisi watu wa vijijini zitatufikia namna gani? Sisi asilimia 80 ya Watanzania tutapata vipi hii mikopo? Au nchi hii ni kwa ajili ya watu wachache wanaoishi mijini? Hatuoni hata siku moja tukaelimishwa kuwa kuna mikopo! Naomba Mheshimiwa Waziri aliangalie hilo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimalizie kwa kuwapongeza *National Housing Corporation*, wanafanya kazi nzuri, ina *management* nzuri, ni mfano wa Watanzania ambao wanaweza ku-*transform* Shirika la Umma likafanya vizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante. Naunga mkono hoja. (Makofi)

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi. Naungana na wenzangu kumpongeza Waziri wa Ardhi pamoja na Makamu wake kwa kazi nzuri wanayoifanya.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwanza niungane na wenzangu kuzungumzia nyumba za bei nafuu ambazo siyo nafuu. Nilimsikia Mheshimiwa Waziri mwenyewe wakati anazungumza katika vipindi mbalimbali akizungumzia bei ya nyumba zinazoitwa nyumba nafuu, lakini siyo bei nafuu. Mimi naona kwa kuwa, yeye ameligundua hilo naomba alisimamie! Haiwezekani nyumba ya vyumba viwili ikauzwa milioni 70 halafu unasema ni nyumba ya bei nafuu! Hilo naomba alisimamie ili wananchi wetu wenye kipato kidogo waweze kufaidika na nyumba hizo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba pia, nizungumzie mradi wa viwanja eneo la Mvuti katika Manispaa ya Ilala. Tulihamasishwa, kwanza napenda ku-*declare interest* kwamba, nilishakuwa Diwani wa Kata ya Msongola, lakini pia, nimekuwa Diwani wa Kata ya Chanika kwa miaka 10 mfululizo ambako katika Kata hizo pia, imeweza kutoka Kata ya Majohe, Kata ya Buyuni na Kata ya Zingiziwa, kwa hiyo, nina uzoefu karibu katika Kata tano katika Jimbo la Ukonga.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mradi wa Mvuti tulihamasisha wananchi na wananchi walikubali kuingia katika mradi wa upimaji viwanja katika Mitaa ya Kidole, Sangara, Mkera na Luhanga, lakini tangu mradi ule wananchi walivyokubali hakieleweki nini kinachoendelea kwa sababu, wamekatazwa kulima na hawajengi, lakini mradi hauendelei!

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi sasa wengi wameanza kukata mazao yao ikiwepo michungwa na miembe wakichoma mkaa wakitegemea kwamba, nyumba wakati wowote zinakuja, ili nao waishi kimjinimjini, lakini hali inakwenda taratibu. Naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja niweze kujua mradi wa viwanja katika Kata ya Msongola katika maeneo hayo niliyoyataja umefikia wapi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia, napenda kujua taarifa kuhusiana na nyumba za Buyuni katika mradi wa viwanja elfu 20 vya Buyuni. Katika eneo hilo imehusisha mitaa ya Kigezi, Mbondole, Zavala na Vikongolo, kuna nyumba zaidi ya 2000 hazijulikani mwenyewe ni nani! Wengine wanasema *Shibat* wengine wanasema za Mchina! Katika nyumba hizo wanaoishi pale ni karibu watu 20 tu maeneo yaliyobaki yamerudi tena kuwa pori! Sasa zile nyumba sasa hivi zimeshakuwa zina mgogoro kwa maana kwamba, zinawapa matatizo wananchi! (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, maeneo yale watu wanabakwa, maeneo yale wezi wanakwenda kujificha, lakini maeneo yale tena yameshakuwa, mtu huwezi kupita jioni kwa sababu, nyumba ziko nyingi wanaoishi ni wachache, mapori yamerudi tena na nyumba zile hazijulikani mwenyewe nani na kwa nini watu hawakai, lakini kwa uchunguzi wa haraka tumeambiwa kwamba, zile nyumba pamoja na kwamba, zimekamilika bei ni kubwa sana ndiyo maana wananchi hawakai! Sasa majengo yamejengwa yako tupu yanaendelea kuharibika! Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri atakapokuja atueleze nyumba zile ni za nani na kwa nini hawahamii mpaka sasa hivi wakati zimekamilika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizungumzie pia suala la Kazimzumbwi. Kazimzumbwi inagusana na Mitaa ya Kigogo, Kimwani, Nyeburu, Nzasa na Ngobeje. Hapa naomba niongee kwa kina. Suala la mgogoro wa ardhi wa Msitu wa Kazimzumbwi na wananchi wa Kata ya Chanika haujaanza jana wala juzi, ni wa muda mrefu, lakini niseme wanasiasa tunazidisha sana mgogoro ule kuufanya usimalizike.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimeshiriki vikao mbalimbali vya kutatua mgogoro ule, lakini utakuta wakati wa uchaguzi ukifika wagombea wa vyama mbalimbali wanaenda kuwashawishi wananchi msikubali, msifanye hivi. Kwa

hiyo, kunakuwa na vurugu, zile Kamati hazifiki mwisho, uchaguzi ukiisha yanakwisha, uchaguzi ukikaribia vurugu zinaanza tena. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimwombe Mheshimiwa Waziri, kwa kuwa sasa hivi uchaguzi umekwisha, hatuna uchaguzi wa Serikali za Mitaa, hatuna uchaguzi wa Mbunge, aende kule akafanye kazi ili wale wananchi wawe na jibu la uhakika badala ya kuwa na majibu ya kisiasiasa. Huyu anakuja asubuhi anasema nendeni, huyu anakuja anasema toeni. Naomba kwa kipindi hiki akafanye kazi tuje na jibu kuhusiana na Msitu wa Kazimzumbwi na wananchi wa Kata ya Chanika na mitaa husika.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nizingumzie tena suala la mashamba pori. Mara nyingi limekuwa linazungumziwa kwamba mashamba pori yachukuliwe lakini bado haujatolewa mwongozo wananchi wanayachukua kwa utaratibu gani? Kuna wananchi wakishasikia huku Bungeni mmesema mashamba pori marufuku, wanavamia mashamba, wanakamatwa, wengine wanapigwa na wengine wanapelekwa mahakamani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, naomba wanapotoa mwongozo kwamba yale mashamba makubwa yachukuliwe, watoe na ufafanuzi wanachukua kwa utaratibu gani ili wananchi wasipate matatizo. Wakati huohuo kuna mashamba makubwa ambapo wamiliki wana hati zao na wameyanunua kwa ajili ya kujenga shule, zahanati au hosteli kwa siku zijazo. Kwa hiyo, ni vizuri basi masuala haya yawe yanatolewa ufafanuzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, siwezi kumaliza kuongea kabla sijazungumzia viwanja vya CCM. Kuna watu hapa wakikaa wanazungumzia CCM ina viwanja, ni vyetu. Utaratibu wa Chama cha Mapinduzi huwezi kujenga tawi kama huna kiwanja ambacho ni halali. Kwa hiyo, kila tawi lazima lihakikishe uhalali wa kiwanja chake ndipo linaitwa tawi.

MHE. HALIMA J. MDEE: Taarifa.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Ukiona tawi ina maana lina wanachama si chini ya 50. Unapona Tawi la Mjumbe wa Shina ina maana si chini ya wanachama 10. *(Makofi)*

MHE. HALIMA J. MDEE: Taarifa.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Sasa mtu anakuja anakaa mwenyewe anazunguka tu viwanja vyote vya CCM, viwanja vyote ni vya CCM, ni vya kwetu, ni vya halali yetu.

MHE. HALIMA J. MDEE: Taarifa nimsaidie huyu.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nimwombe Mheshimiwa Waziri, wale wote kupitia Chama cha Mapinduzi watakaoleta maombi ya kupata hati ya viwanja vyao alifanyie kazi ili Chama cha Mapinduzi viwanja vyake viweze kuwa na hati.

MBUNGE FULANI: Taarifa, taarifa.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Maana kuna watu wana uchu yaani mtu anasimamisha bendera moja....

MHE. HALIMA J. MDEE: Mheshimiwa Mwenyekiti, taarifa.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, nimesema sitoi nafasi ya taarifa, subirini, alizungumza Mheshimiwa Anatropia kuhusu viwanja hivyo na huyu anajibu, tuvumiliane humu ndani. *(Makofi)*

MHE. HALIMA J. MDEE: Si ndiyo nampa taarifa sasa kama anapotosha! Shida siyo viwanja ila ni kumsaidia. *(Makofi)*

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru kwa kunipa nafasi na uendelea kunilindia muda wangu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo ni kwamba mara zote anayeanza kusema anaonekana mwema wa mwisho anamalizia. Nasema viwanja vya Chama cha Mapinduzi visiwatie presha ni vyetu! Kama mnataka viwanja vingi njooni ndani ya Chama cha Mapinduzi mtapata. *(Makofi)*

Mheshimiwa Mwenyekiti, tena bahati nzuri au bahati mbaya ndani ya Chama cha Mapinduzi ukiona Mjumbe wa Shina kaweka bendera moja ina maana ana watu 10, ukiona tawi lina bendera moja lina watu zaidi ya 50, tofauti na vyama vingine yaani mtu mmoja anapata uongozi bendera 200 zinamwagwa.

Naomba muelewe kwamba Chama cha Mapinduzi viwanja vyake ni vya halali hatujaiba. Kama kuna mtu ana uhakika tumeiba aende mahakamani, tutapambana naye. Namwomba kwa mara nyingne Mheshimiwa Lukuvi, maombi yote ya Chama cha Mapinduzi kwa ajili ya hati za viwanja vya Chama cha Mapinduzi ayasimamie kama kawaida kwa sababu wale maombi yao ni halali siyo kwa wizi. *(Makofi)*

MBUNGE FULANI: Muongeze kidogo.

MHE. ANGELINA A. MALEMBEKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nimalizie kwa kusema kwamba naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja kwa sababu wale Mawaziri ambao wako kwenye Wizara hii wanajjamini wanaweza

kufanya kazi na wana uwezo wa kutoa maamuzi, siyo watu wa kuyumbayumba. Akisema bomoa, bomoa, jenga, jenga na huo ndiyo msimamo wa kiongozi, lazima uwe unaeleweka.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana na naunga mkono hoja. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa namwita Mheshimiwa Ismail Hongoli, ajiandae Mheshimiwa Zuberi Kuchauka.

MHE. JORAM I. HONGOLI: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana. Nami nianze kwanza kabisa kwa kuunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze Waziri wa Ardhi, Nyumba na Makazi na Naibu Waziri wake na watendaji wote wa Wizara hii kwa kazi kubwa wanayofanya katika kutatua migogoro. Ni kweli migogoro imepungua sana ukilinganisha na siku za nyuma. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, labda nianze na jambo moja hasa kuhusu *property tax* (kodi za majengo). Kodi hizi ni kubwa mno ukilinganisha na kipato cha wananchi hasa wastaafu na wale wenye kipato cha chini, inakuwa vigumu sana kwao kulipa. Kwa mfano, mfanyakazi ambaye amestaafu alikuwa anapata kima cha chini amejenga nyumba yake yenye thamani ya shilingi milioni 40, anatakiwa kulipia kodi Sh. 46,000 kwa mwaka na ukigawa kwa mwezi ni kama Sh. 3,840 hivi, kodi hii ni kubwa. Kwa hiyo, tuombe Serikali ijaribu kuangalia uwezekano wa kupunguza kodi hizi za majengo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna Sheria ile ya Ardhi hasa inayosema juu ya vyanzo vya maji kwamba mwananchi haruhusiwi kujenga mita 60 kutoka kwenye chanzo cha maji au kwenye kingo za mto. Hii sheria kwenye maeneo mengine hasa ya nyanda za juu (*highlands*) haitusaidii sana au inawaathiri sana wananchi. Kwa mfano, utakuta kuna milima midogo na kutoka mlima mmoja mpaka mwingine au kutoka bonde mpaka bonde, ukipima kutoka kwenye kingo za maji mpaka unapoishia mlima utakuta unafika kwenye mlima pale katikati kwenye kigongo cha mlima. Kwa hiyo, maana yake hilo eneo utakuta milima miwili au mitatu hawaruhusiwi wananchi kujenga maeneo hayo kwa sababu ya sheria hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, tunaomba Sheria hii ya Ardhi iwe *applicable* kwenye baadhi ya maeneo lakini kwenye maeneo ya milimani angalau waweze kupunguziwa zile mita 60 ziende kwenye mita 30 au 20 hivi ili wananchi nao waweze kujenga kwenye maeneo hayo vizuri zaidi kama ilivyo katika maeneo mengine. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia jambo lingine ni migogoro hii ya mipaka. Kwangu kule kuna migogoro hasa kwenye Halmashauri ya Wilaya ya Njombe na Halmashauri ya Jimbo la Mlimba. Naomba ule mgogoro wa mpaka kati ya Halmashauri ya Wilaya ya Njombe kwa maana ya Jimbo la Lupembe na Jimbo la Mlimba uweze kutatuliwa haraka ili tuendelee kufanya shughuli za kimaendeleo. Kwa sababu ukiwauliza watu wa Njombe wanasema mpaka wao unaenda mpaka kwenye mto, lakini watu wa Mlimba nao wanasema hapana siyo mto ni ndani zaidi ya Njombe. Kwa hiyo, bado ule mgogoro unatuathiri sana katika maendeleo kwa hiyo tunaomba muutatie ili tuweze kujua mpaka halisi upo sehemu gani maana umedumu kwa muda mrefu sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala la hizi nyumba za *National Housing*, bei yake ni kubwa mno. Lengo la nyumba za *National Housing* tukimrejea Mwalimu Nyerere alikuwa na lengo la kuwasaidia watu maskini na wafanyakazi na watu wenye kipato cha chini. Sasa hivi zile nyumba mwananchi wa kawaida au mfanyakazi wa kima cha chini hawezi kununua, nyumba ya vyumba viwili kwa shilingi milioni 70, kwa kweli hawawezi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, tuombe wajaribu kurekebisha baadhi ya taratibu, inawezekana pengine ni Sheria ya Manunuzi ndiyo inayopandisha bei, basi tuirekebishe ili wananchi hata wale wa kipato kidogo waweze kunufaika. Iliyoye sasa hivi hizi nyumba za *National Housing* na hata zile zinazojengwa na NSSF sehemu kubwa wanaoweza kununua ni watu wenye kipato kikubwa, ni matajiri na wafanyakazi wenye kipato kikubwa ndiyo wanaoweza kumudu kununua nyumba hizi tofauti na lile lengo hasa la msingi la kujenga hizi nyumba kwa ajili ya watu wa kipato cha chini. *Otherwise* hawa watu wenye kipato cha chini wataendelea kuwa wapangaji na hawataweza kumiliki nyumba zao kwa sababu bei ya nyumba hizi ipo juu mno. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, niombe pia Idara ya Ardhi kwenye Jimbo langu la Lupembe, Halmashauri ya Wilaya ya Njombe, hatuna Afisa Ardhi Mteule. Kwa hiyo, kunapotokea migogoro ya ardhi tunashindwa kuitatua wakati mwingine inabidi twende kwa wenzetu wa Halmashauri ya Mji waweze kutusaidia kwenye baadhi ya maeneo. Kwa hiyo, tuombe Halmashauri zote ambazo hazina Maafisa Ardhi Wateule basi waajiriwe ili tuweze kutatua migogoro ya ardhi na mipaka ambayo inajitokeza huko kwenye Halmashauri zetu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini pia niseme jambo moja juu ya ucheleweshwaji wa hati miliki, inachukua muda mrefu sana kupata hati miliki ya ardhi au ya viwanja. Tunaomba basi kwa kuwa sasa hivi ni ulimwengu au ni wakati wa sayansi na teknolojia, basi ziwe *printed* haraka ili zisiwe zinachukua muda mrefu sana ili wananchi waweze kunufanika na hili suala la kupata hati miliki kwa maana ya mashamba madogo na makubwa na viwanja.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kule kwangu wananchi walishapimiwa ardhi ili kupata hati miliki za mashamba ya chai, lakini imechukua muda mrefu sana na ukiuliza sababu wanasema hatuna Afisa Ardhi Mteule ambaye anaweza akasaini hati hizo. Sasa hivi baada ya kumwona Afisa Ardhi wa Mji ndiye anatusaidia angalau ku-process zile hati miliki ili kuwawezesha wananchi wangu wa Lupembe kupata hati zao kwa ajili ya mashamba yao.

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo nakushukuru sana kwa nafasi hii, naunga tena mkono kwa mara ya pili kwa asilimia mia moja. Ahsante sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Sasa ni zamu ya Mheshimiwa Kuchauka, ajiandae Mheshimiwa Aida Khenani.

MHE. ZUBERI M. KUCHAUKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote napenda nichukue fursa hii kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunisimamisha tena hapa nikichangia Wizara hii ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote, nataka niendeleo kuwaasa ndugu zangu wa Kambi yetu hii ya Upinzani, hii Serikali tuendeleo kuishauri wale kule tusiwape miongozo wala taarifa, wale ni washangiliaji tuwaache waendeleo kushangilia. Sisi tuendeleo kuishauri Serikali pengine Mwenyezi Mungu anaweza akawajalia wakaweza kuyasikia na wakayafanyia kazi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kusema kama ifuatavyo. Kwanza sijaelewa Watanzania tuna matatizo gani? Mwenyezi Mungu atupe nini tufike mahali tuseme *Alhamdulillah* tumepata tutoke hapa twende mbele? Kwetu sisi madini dhambi, mifugo hatari, kila kitu hatari! Nchi za wenzetu ardhi ni maliasili muhimu sana kwa maendeleo ya mwanadamu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ardhi ni rasilimali kubwa sana ingeweza kututoa hapa tulipo lakini ardhi hii sisi tunaifanyia nini na kwa nini tunaingia kwenye matatizo ya umaskini wakati ardhi tunayo? Inawezekana kwa sababu ya wingi wetu wa ardhi unatufanya tusijue thamani ya hiyo ardhi. Kwa sababu nchi za wenzetu kuwa na angalau heka 10 tu wewe ni tajiri, unakopesheka, taasisi zote za fedha wanakukopesha lakini ni Mtanzania gani anamiliki ardhi inayomsaidia? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa nini tumefika hapa? Tunatengeneza sera ambazo naona hazina maandalizi. Nitoe mfano pale kwenye Jimbo langu la Liwale, tulipata mwekezaji akajenga shule ya Kiislamu nzuri tu, lakini kupata usajili wa shule hiyo leo ni mwaka wa tano kwa sababu hawana hati miliki. Wakienda kwenye Ofisi ya Ardhi wanaambiwa kijiji ulichojenga hakijaingia

kwenye mpango wa matumizi bora ya ardhi kwa hiyo huwezi kupata hati miliki, tunakwenda wapi? Mtu unaandaa mradi, unakwenda kijijini unatafuta ardhi, wanakijiji wanakupa ardhi, unajenga shule ama zahanati, umeshamaliza sasa unatafuta usajili ukifika Ofisi za Ardhi unaambiwa hicho kijiji hakijapimwa, hakiko kwenye mpango bora wa ardhi, kwa hiyo hatuwezi kukupa hati, hao ni Watanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hii Wizara ya Ardhi naweza kusema ni kama Wizara mtambuka. Kuna Sera za Wizara kibao zimeingia hapa, mkanganyiko ni mkubwa, hatuelewi tunakwenda wapi. Kuna Sera ya Wizara ya Kilimo, Wizara ya Mifugo, Wizara ya Madini na Wizara inayoshughulika na Misisi, hawa watu wote wanavurugana tu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nitoe mfano mwingine, pale kwenye Jimbo langu walikuja hawa jamaa wa TFS, watu wa misitu, wamewapimia watu mpaka kwenye nyumba zao, kwa sababu maskini wale hawajui utaratibu ukoje, walikuja pale wakadanganywa, wakapima mpaka unakosa hata mahali pa kuchimba choo, ukitoka kidogo unaambiwa hapa ni kibao cha TFS. Hapa ndiyo mchanganyiko sasa wa makazi na misitu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, halafu kitu kinachonishangaza hizi taasisi ni za Serikali. Hivi inawezekanaje taasisi ya Serikali inakwenda kijijini inawadanganya wananchi, wanaingia mkenge baada ya miaka miwili, mitatu ukienda kuuliza unaambiwa ni ninyi wenyewe wanakijiji ndiyo mlipitisha hii. Tulipitisha hatukujua hilo na ninyi ni taasisi ya Serikali mlitakiwa mtoe elimu. Sasa inafika mahali wananchi wanakosa mahali hata pa kukata kuni, wanaambiwa Mwenyekiti wenu wa Kijiji ndiyo alisaini lakini alijua hilo? Ndiyo hapo unapopata mkanganyiko kwamba jamani hii Serikali tunakwenda wapi, kwa nini hii neema ya ardhi isiwe ndiyo neema kwetu iwe ni majanga? Kitu gani ambacho tunaweza tukakipata tukakiona kwamba hiki kwetu ni neema? Namwomba Mheshimiwa Waziri ashirikiane na Mawaziri wenzake waangalie hizi sera, hii mikanganyiko inatoka wapi? Wananchi wetu hawa kwa nini tuwadhulumu?

Mheshimiwa Mwenyekiti, niendeleo katika upande huo huo wa ardhi. Kule kwangu nimewahamasisha vijana wameunda vikundi vya ufugaji na vya kilimo, lakini wale watu wakiandika andiko watafute wafadhili wanatakiwa wapate hati, mfadhili huyo watampataje? Matokeo yake vijana wale wamekwama, hawana wanachofanya, wakija mjini mnawafukuza, sasa wafanye nini, nani mwenye jukumu la kupima hii ardhi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nirudi kwenye viwanja. Liwale bei ya kiwanja ni ghali sana. Nimekwenda nikamuuliza Mkurugenzi kwa nini hii hali ipo hivi? Akaniambia mimi sina wapimaji, nawachukua Nachingwea. Kwa hiyo, nikiwachukua Nachingwea wanakuja hapa nawalipia hoteli na kadhalika, kwa

hiyo gharama ya kupima viwanja ipo juu, watu wanashindwa kumudu kununua viwanja. Sasa hili jukumu la kupima viwanja ni la nani? Hivi unawezaje ku-hire wapimaji kutoka sehemu nyingine kwenda sehemu nyingine halafu unakuja kwa mwananchi unamwambia bwana gharama ya kiwanja imekuwa kubwa kwa sababu tuna-hire wapimaji kutoka maeneo mengine, Mheshimiwa Waziri hili ni tatizo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sehemu zote wananchi wetu wako mbele ya maendeleo kuliko Serikali na ndiyo hapo mgogoro unaanza. Mtu anakaa pale kesho na kesho kutwa unamhamisha eti panataka kujengwa hospitali sijui amekaa kwenye makazi yasiyo bora sijui pamefanyaje, mlikuwa wapi? Huyu mtu anaweka nguzo ya kwanza mpaka anamaliza tofali la mwisho anahamia mlikuwa wapi? Ndugu zangu, namtaka kila la kheri Waziri mwenye dhamana, lakini nataka tu nimitahadharishe kwamba uwepo wa ardhi nyingi Tanzania imeonekana hatuithamini, kama tungekuwa tunathamini ardhi leo tusingekuwa hapa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nakuja kwenye majengo kujengwa chini ya kiwango. Naamini Shirika la *National Housing* lina Wahandisi wengi wa kutosha inafikaje mtu unajenga jengo linakuwa chini ya kiwango, hii ni rushwa! Mkandarasi kuipata hiyo tenda anatumia zaidi ya nusu ya fedha aliyotenda. Hivi ni injinia gani atakwenda kumsimamia yule mkandarasi kumwambia hili jengo umejenga chini ya kiwango wakati tayari ameshachukua hela kutoka kwake, anaupata wapi ujasiri wa kumkemea? (Makofi)

*(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha
kwa muda wa mzungumzaji)*

MWENYEKITI: Ahsante. Namwita Mheshimiwa Aida Khenani, ajiandae Mheshimiwa Innocent Bashungwa.

MHE. AIDA J. KHENANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa nafasi hii. Napenda kushauri mambo machache katika Wizara hii ya Ardhi. Mheshimiwa Waziri imeonekana kama ana mikakati kabambe kwenye maandishi yake, lakini sijajua alivyojipanga kwa sababu suala la migogoro ya ardhi lipo kila sehemu nchini na halijaanza leo na sitapenda sana kama Waziri anasubiri na Mkoa wa Rukwa yatokee kama yanayotokea Morogoro ndiyo achukue hatua.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Serikali wamekuwa na utaratibu mmoja wa kusubiri matukio ndiyo wamnakuja na matamko na mikakati. Nafikiri ni vema kwenye maeneo ambayo haijatokea migogoro, wakaweka mikakati thabiti kuonyesha kwamba wako *serious* na suala hili. Tatizo wanasubiri matukio ndiyo

wanakuja na kauli ambazo hazisaidii chochote, watu wanakuwa tayari wameangamia, wamepoteza maisha, hawana tena cha kufanya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna suala la mgogoro wa wananchi wa Manispaa ya Sumbawanga na mwekezaji EFATHA, limekuwa ni kero sana kwa Wabunge wanaotoka Mkoa wa Rukwa, tumezungumza mara nyingi sana. Mheshimiwa Waziri amezungukia maeneo mengi lakini Mkoa wa Rukwa bado hatujamwona. Hili suala limeleta shida sana kwani kuna watu wameumia sana pale, kuna watu wamefungwa, sijajua shida ni nini? Hili suala sijui halijafika mezani kwa Mheshimiwa Waziri au kama limefika ni kitu gani kinazuia asije Mkoa wa Rukwa kuangalia nini kifanyike? Nimeona jitihada za Waziri, lakini napenda kuziona pale atakapofika kuzungumza na wananchi wenyewe. Napenda kumshauri ili afanikishe masuala haya, asifanye kazi kama Wizara nyingine wanaopewa maandishi wanaridhika kwa maandishi yale bila kwenda sehemu husika. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuna migogoro ambayo inaendelea mpaka sasa, Jimbo la Kalambo kuna mauaji yametokea hivi karibuni. Migogoro hii iliyopo kwa Wafipa ilikuwa haipo sana kwa sasa ipo kati ya Wafipa na Wasukuma lakini shida siyo makabila, elimu mnaitoa kiasi gani? Mmegundua shida ya migogoro hii ni nini? Yawezekana mmekosa suluhisho kwa sababu hamjaja na njia ya kusuluhisha migogoro hii ila mnakuja na matamko ambayo hayana tija. Ni vema mkajua tatizo la migogoro ni nini na mkaja na suluhisho la kudumu siyo la muda mfupi kwa ajili ya kampeni, mkaja na suluhisho ambalo litaondoa migogoro kwenye nchi hii. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kuzungumzia suala la kuwapa ramani viongozi wa Serikali alilozungumzia hapa Mheshimiwa Waziri. Mkoa wa Rukwa nimeangalia hapa pesa zilizorudishwa kwao, kwenye kitabu cha hotuba, ukurasa wa 83 anasema marejesho, ile asilimia 30, Manispaa nzima ya Sumbawanga kiasi ambacho kimerejeshwa pale sijajua kama kinaendana na Manispaa, kuna shida kubwa sana hapa. Yawezekana ni mawasiliano mabovu kati ya Wizara yenyewe ya Ardhi na Manispaa husika. Kama siyo rushwa basi kuna shida kubwa sana kwenye Wizara au kwenye Manispaa pale pale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hawa watu wanaowaweka kwenye Manispaa na Halmashauri zetu wamekuwa wakijitukuza kama Miungu watu ambapo wananchi wanapokuwa na shida wanashindwa kuwahudumia kwa uharaka, wanaangalia ni nani anasema, anasema nini, ana kiasi gani. Sasa nchi haiwezi kwenda kwa staili hii.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ukitazama eneo ninalotoka mimi Kata ya Chanji, ni ya muda mrefu sana kwenye Manispaa ya Sumbawanga, iko katikati ya mji lakini Mheshimiwa Waziri akitazama maeneo yaliyopimwa atashangaa lakini

property tax inakusanywa! Halafu baadaye ndiyo watakuja na hili la bomoabomoa, Sumbawanga haijafika lakini wananchi wako kwenye *tension* kubwa sana kwamba sijui mimi nitaondoka au nitabaki. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa hiyo, nashauri ni vizuri elimu ikatolewa kwanza kwa watu hawa na elimu tunayoizungumzia ni bora wakapewa Wenyeviti wa Serikali au Vitongoji na Vijiji, wale ndiyo wako karibu na wananchi kuliko hawa mnaowapeleka. Hawa Wenyeviti wa Serikali za Mitaa, Vitongoji au Vijiji wataweza kueleweka vizuri na wananchi wao kwa sababu wanajua maeneo na wanajua ramani vizuri za maeneo hayo. Kama tutachukulia mambo haya juu juu hatutaweza kukomesha tatizo hili.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yawezekana Waziri ana nia njema lakini watendaji wake wa chini ndiyo wanaomwangusha lakini yawezekana na wao ni kwa sababu elimu hawana au yawezekana hawa watu ambao wanaweza wakafikisha ujumbe ni wachache kwenye maeneo hayo. Kwa hiyo, kuna haya mambo yanawezekana yanakurudisha nyuma kwa sababu aidha, watu kwenye Halmashauri ni wachache au hata waliopo hawatimizi wajibu wao. Kwa hiyo, ni vizuri katika haya anayotaka kuyafanya akagundua kitu gani kinakwamisha pengine ni bajeti anayopewa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, imefikia mahali nchi hii haitambui kwamba migogoro hii inapelekea kukosa amani katika nchi yetu, kwa sababu unapotokea mgogoro kati ya shule na wananchi unategemea ni nini kinaendelea? Siyo kwamba wale Walimu wanatambua maeneo yale wao wamekwenda pale kufundisha, lakini nani anayatambua yale maeneo? Mwenyekiti wa Serikali ya Mtaa haelewi ramani halisi ya pale ikoje. Sasa inapotokea migogoro kama hii nani alaulimiwe Serikali, Halmashauri ya Mji au Manispaa ambayo inahusika na lile eneo?

Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kushauri kabla hatujachukua hatua na migogoro mingine haijajitokeza, elimu itolewe kwa watu wetu na elimu hiyo tusi-base tu kwa watu ambao wako Wizarani, tu-base kwa watu ambao wako na wananchi wetu ambao ni Wenyeviti wa Serikali za Mitaa. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, lakini suala la asilimia 20 kwa Wenyeviti wetu wa Serikali za Mitaa, yawezekana maeneo mengine wanapewa, Manispaa ya Sumbawanga kuna shida katika suala hili. Inafikia mahali Watendaji wa Kata wanasema wanaopaswa kukusanya ni mgambo, sheria inasema nini juu ya suala hili, ni akina nani wanaokusanya hii *property tax*? Sheria inasema nini, inawezekana ni mkanganyiko. Sasa Wenyeviti wanapata shida, wanakusanya pesa hizi kwa amani kabisa, wanapokwenda kule hawapewi, sasa shida nini Mheshimiwa Waziri?

Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo maana naona kwamba Waziri ana nia njema katika maelezo yake, lakini yawezekana watendaji wake ndiyo wanaokwamisha mambo anayotaka kufanya. Pia hata bajeti anayopewa haifanani na migogoro ambayo ipo kwenye nchi yetu, haifanani kabisa. Ndiyo maana muda mwingine tunaona kama kiini macho au kama *story* za miaka yote. Yawezekana ana kusudio jema, tunataka tuone haya mambo kwa vitendo na pale Waziri anapooni amezidiwa asisite kusema. Kazi yetu hapa siyo kumshangilia, tutamshangilia pale atakapofanya vizuri, lakini kama atakuja na haya mabegi aliyotupatia leo na *documents* nyingi halafu akashindwa kutimiza kile alichopanga, haitatusaidia. (Makofi/Kicheko)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kingine ninachotaka kusema ni kwamba, suala la rushwa kwenye Wizara hii ni kubwa sana. Yawezekana hata Waziri katika maeneo aliyokwenda ameliona lakini maeneo mengine akashindwa kuona kwa sababu sijajua kama anapewa ushirikiano wa kutosha. Huu ushirikiano ni lazima kuwepo na semina elekezi ili Mwenyekiti wa Serikali ajue wajibu wake, ajue anapata nini na anapaswa kufanya nini kwenye suala la ardhi, lakini ajue wananchi wake wanapaswa kutimiza wajibu gani kwenye kumiliki majengo yao au wanapokuwa wanataka umiliki wa ardhi. Mheshimiwa Waziri wananchi kwa sasa wanatamani maeneo yao yapimwe lakini anapokwenda pale mpaka aje apate hiyo hati ya kumiliki ardhi ni shida, tatizo ni nini, kuna shida gani hapa na bado inakuwa ghali sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba nimwambie Mheshimiwa Waziri hata hizi nyumba tunazosema za *National Housing* bei wanazotoa hazifanani na mazingira halisi ya maeneo husika. Huwezi ukauza nyumba kwa shilingi milioni 30, kwa Manispaa ya Sumbawanga, unategemea Mfipa anayepata gunia tatu kwa mwaka ataweza kununua hiyo nyumba? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba hizo nyumba zijengwe kulingana na mazingira halisi ya eneo husika. Kama ni Manispaa ya Sumbawanga waaangalie watu wa Manispaa ya Sumbawanga uwezo wao wa kipato ni kiasi gani. Wasichukue mazingira ya Dar es Salaam wakayapeleka Manispaa ya Sumbawanga haitawezekana. La sivyo hizo nyumba watakwenda kujenga kwa ajili ya wafanyabiashara lakini kusudio la zile nyumba ilikuwa ni watu wa hali ya chini waweze kupata nyumba za kuishi. Kwa hiyo, naomba Mheshimiwa Waziri katika hilo, awatazame watu wa Sumbawanga kwa jicho lingine. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kuhusu utaratibu wa kumaliza hii migogoro, Mheshimiwa Waziri ana nia njema na ameonesha njia, napenda kushauri tena kuwe na ushirikishwaji. Manispaa ya Sumbawanga siyo lazima twendaemahakamani, sisi tunaheshimu sana mila na desturi, anaweza akaa na watu wa pande zote mbili wakamweleza shida ni nini badala ya kusubiri migogoro mpaka ifike mahakamani na watu kuuawa. Kwa hiyo, ushirikishwaji ni

suala jema sana na litasaidia kumaliza migogoro hii. Yawezekana sheria zipo, lakini zimepwaya au usimamizi ni mbovu. Kwa hiyo, hata kama zitakuja hapa zikawekwa kwa staili nyingine, inawezekana ikawa ngumu kwenye utekelezaji. (Makofi)

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha
kwa muda wa mzungumzaji)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Innocent Bashungwa ajiandae Mheshimiwa Adadi Rajab.

MHE. INNOCENT L. BASHUNGWA: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru kwa kunipa nafasi ili niweze kuchangia hoja iliyoko mezani.

Mheshimiwa Mwenyekiti, awali ya yote niungane na wenzangu kumpongeza Mheshimiwa Waziri Lukuvi na Naibu Waziri Angeline Mabula kwa kazi nzuri wanayoifanya kuisimamia Wizara hii nyeti kwa Watanzania. Pia niendeleo kuipongeza Serikali ya Awamu ya Tano ya Chama cha Mapinduzi kwa kazi nzuri wanayoifanya ya kuleta mabadiliko kwa Watanzania. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nianze na suala la migogoro ya ardhi katika Jimbo langu la Karagwe. Katika hili niishukuru Serikali kwa kuwa wasikivu kwani tayari Jimbo la Karagwe tumeshatembelewa na Mheshimiwa Waziri Mkuu kutatua migogoro ya ardhi na changamoto nyingine za maendeleo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nimshukuru kaka yangu Mheshimiwa Mwigulu alitutembelea, Mheshimiwa Profesa Muhongo, Mheshimiwa Mwijage, Manaibu watatu, kaka yangu Mheshimiwa Injini Ramo, kaka yangu Mheshimiwa Masauni na Mheshimiwa Dkt. Kalemami. Hii ni kuonesha jinsi gani Serikali ya Awamu ya Tano inavyochapa kazi, tunawaunga mkono na kabla ya yote, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, nina mambo matatu ya kuchangia na nianze na suala la *land bank* yaani benki ya ardhi. Upungufu wa viwanja vilivyopimwa ni changamoto ambayo iko nchi nzima na Serikali ya Awamu ya Tano kama wananchi wote wanavyofahamu ni Serikali ya kujenga uchumi wa viwanda. Huu uchumi wa viwanda hatutaujenga mbinguni bali ni kwenye ardhi, kwa hiyo ni muhimu sana tukatatua migogoro ya ardhi kote nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa mfano, katika Mkoa wa Kagera, ukipata mwekezaji mkubwa bado tuna changamoto kubwa ya ardhi. Maeneo yanaonekana yapo, lakini ukienda kila sehemu wanakwambia eneo lina mtu, hatujatenga maeneo maalum kwa ajili ya kuvutia uwekezaji na kwa ajili ya kujenga makazi ambayo yana mipango mizuri. Ili sasa tuweze kuzuia ujenzi

holela na migogoro ya ardhi, lazima tujipange tuhakikishe tuna benki ya ardhi kote nchini ikiwemo Mkoa wa Kagera. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, ili tuweze kufanikiwa katika benki ya ardhi, naishauri Serikali tusiziachie tu Halmashauri zetu, iwe ni Sera ya Kitaifa ambayo inaratibiwa na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa kushirikiana na Mikoa yetu na Halmashauri. Katika hili, ningetamani kuona Aprili mwakani tunapokuja Bungeni kama Mheshimiwa Waziri walivyofanya kazi nzuri ya kuorodhesha migogoro yote ya ardhi nchini, basi tuwe tuna mpango mkakati wa namna gani tutajipanga kuwa na benki ya ardhi kote nchini kwa kila Wilaya na Mkoa tuvione na kila Wizara isifanye kazi kwenye *silos*. Kama ni Wizara ya TAMISEMI, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Wizara ya Mifugo na Uvuvi, vikae chini tuwe tuna-*coherent plan* kwa ajili ya *land bank*. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, eneo lingine ambalo ningependa kuchangia ni *National Housing*. Kwanza nawapongeza sana *National Housing* kwa kazi nzuri wanayoifanya. Kwa kweli mkakati wao unaonesha kwamba hata Tanzania shirika letu hili linafanya kazi katika karne ya 21 kwa weledi mkubwa sana. Katika hili hazikosi changamoto, nionavyo *National Housing* imejikita vizuri sana katika kusaidia kujenga nyumba kwa ajili ya watu wenye kipato cha kati na cha juu.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hili si jambo baya, lakini nipende kuipa changamoto *National Housing* pia waangalie ni namna gani kibiashara yaani *rate of return* iwepo, lakini tujikite kusaidia asilimia kubwa ya Watanzania ambao wako kwenye *bottom ya population pyramid* ili waweze kupata nyumba za bei nafuu. Katika hili lazima kuangalia watumishi na wafanyabiashara wadogo namna wanavyoweza ku-*afford* hizi nyumba za bei ya chini na zijengwe kote nchini ili kuondoa tatizo la ukosefu wa nyumba na ambazo ziko katika mipango miji mizuri. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, pia nichangie katika suala la urasimishaji ardhi. MKURABITA imejitahidi lakini bado kuna changamoto kubwa kwani ukiangalia katika nchi nzima na kama hotuba ya Mheshimiwa Waziri inavyoonesha ni vijiji 11,778 tu ambavyo vimepata hati miliki. Tanzania sasa hivi tuna takribani watu milioni 50, hizi ni hati kidogo sana. Kwa hiyo, napenda kuishauri Serikali tujikite kuhakikisha tunapima vijiji vingi kadri inavyowezekana kwani katika Serikali ya viwanda, wananchi wakashapata hizi hati wanaweza wakazitumia kama dhamana kukopa katika mabenki. Hivi tunavyojipanga kuanzisha benki mbalimbali kwa ajili ya kusaidia wananchi walio wengi ambao hawajiwezi basi kwa kuwa na hizi hati miliki tutakuwa tumewasaidia kupata dhamana ya kwenda kukopa kwenye mabenki ambayo yatakuwa na mikopo ya bei nafuu. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, MKURABITA kwa ushauri wangu napendekeza iwe chini ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa sababu ya uratibu. MKURABITA kama ikipata fedha za kutosha, sababu moja ya changamoto kwa mfano ni kufidia wananchi. Kuna ule mpango wa *Land Tenure Support Program*, inasikitisha kwamba kama wafadhili hawatupi hela basi hela inakuwa haipo ya kuendesha huu mpango. Kwa hiyo, niombe Serikali mipango kama hii ambayo inapelekea wananchi wengi wa Tanzania kupata hati miliki waweze kuzitumia kama dhamana, tutafute kila mbinu kuhakikisha inapata fedha za kutosha na ardhi nchini zinapimwa kadri inavyowezekana ili tuweze kuwa na matumizi bora ya ardhi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, sina mengi ni hayo tu lakini sina shaka mipango ya Wizara yetu hii ni mizuri na naamini kabisa kama watafuata ushauri, basi mpango kazi wa mwaka 2016/2017 ukitekelezwa tutasonga kwa kasi kutatua changamoto za ardhi nchini.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nashukuru sana kwa kunipa nafasi. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Waheshimiwa Wabunge wenye wageni ni bora mkawape chakula, msivute muda ili mkawapa mlo mmoja tu baadaye. Mheshimiwa Adadi. (Kicheko)

MHE. BALOZI ADADI M. RAJAB: Mheshimiwa Mwenyekiti, nami nashukuru sana kupata fursa hii ya kuweza kuchangia hoja hii ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Kwanza, napenda sana kumshukuru Mheshimiwa Lukuvi alikuja Muheza na alituletea ahueni kutokana na ziara yake hiyo. Wananchi wa Muheza wanamshukuru sana kwa sababu aliweza kurudisha mashamba karibu matano ambayo yanaonekana kwenye ukurasa wa 104 wa hotuba yake.

Mheshimiwa Mwenyekiti, mashamba hayo ya katani yamekuwa ni ahueni sana kwa wana Muheza kwani yalikuwa yanawafanya wana Muheza wawe vibarua tu wa mashamba ya katani. Sasa hivi tunatengeneza mipango maalum ya kuhakikisha kwamba tunakuwa na *master plan* ya Wilaya ya Muheza ili kuhakikisha kwamba mashamba hayo ambayo tumeyapata yanakuwa kwa manufaa ya wana Muheza. Wananchi watagawiwa maeneo yao ambayo yapo na tutatenga maeneo maalum kwa ajili ya uwekezaji.

Mheshimiwa Mwenyekiti, ni kitu muhimu sana ambacho tumekiweka na tunakisisitiza na tunahakikisha kwamba kwa kweli tunataka kuibadili Muheza. Nashukuru kwamba Waziri wa Viwanda yuko hapa, Waziri wa Kilimo yuko hapa, Waziri wa Miundombinu yupo hapa, Waziri anayeshughulika na TANESCO yuko hapa, Waziri wa Maji yuko hapa, tatizo sasa hivi linalotupata ni miundombinu, hatuna tatizo tena la ardhi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, najua baadhi ya mashamba hayo yamevamiwa, lakini wana Muheza ni watu waungwana tutakaa chini, tutaongea na tutaona namna ya kutatua tatizo hilo. Kwa hiyo, tunamshukuru sana Mheshimiwa Waziri na tunataka kuhakikisha kwamba ardhi hiyo tunaitumia ipasavyo. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, kitu cha pili ni kwamba, yapo mashamba mengine ambayo bado hayajafutiwa hati. Mashamba ambayo yameshafutiwa hati ni kama shamba la Lewa, Bwembwera, Luhwi, Kilapula, Kwa Fungo, Kihuwi lakini shamba la Kibaranga na Azimio bado sijayaona kwenye hiyo *list*. Kwa hiyo, tutashukuru kama mashamba hayo pia na yenyewe yataweza kufutiwa hati.

Mheshimiwa Mwenyekiti, yapo pia mashamba ambayo wanamiliki watu lakini hawalimi katani jinsi inavyotakiwa kulimwa. Wengine wanalima katani pembeni pembeni ili ukipita uone kwamba hili shamba linalimwa lakini ukienda katikati kuna pori kubwa sana. Nitampa Mheshimiwa Waziri *list* ya mashamba hayo na yenyewe pia tufanye mpango kwa wote ambao wanaweka mapori Muheza, mashamba hayo tuweze kuwanyang'anya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, wakati Mheshimiwa Waziri alipokuja alijionea mwenyewe watu walikuwa wengi sana, migogoro ya ardhi ni mingi sana na hii ambayo imeoneshwa kwenye page 33 kwamba ni migogoro sita ipo mingine ambayo sijaona hapa na ambayo nitaiorodhesha na kumkabidhi. Hata hivyo, napenda kumshukuru kwamba migogoro hiyo imeanza kushughulikiwa. Mwezi uliopita timu yake ilikuwa Muheza na imeanza kutatua migogoro hiyo, napenda kumpongeza sana.

Mheshimiwa Mwenyekiti, migogoro hii ya ardhi najua iko mingi, lakini nina hakika kwamba yote tutaitatua kwa wema tu na tutaelewana vizuri na wananchi wataelewa vizuri tu. Kwa hiyo, hii mingine iliyobaki Waziri pamoja na timu yake ningefurahi sana kama ningeambiwa watarudi ili waweze kushughulikia matatizo haya. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, Shirika la Nyumba linafanya kazi nzuri ya kujenga nyumba, lakini kama walivyosema wenzangu tatizo kubwa ni bei zake, VAT iliyoko pale ni hela nyingi sana haina unafuu wowote kwa mwananchi. Sisi Muheza tumeshawapa eneo sehemu za Kibanda lakini tungeomba msukumo wa Waziri, tunataka wajenge nyumba za bei nafuu ili wananchi wa Muheza waweze kununua nyumba hizo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa hivi Rais ameshatoa maelekezo haya mashirika yetu sasa yawekeze kwenye viwanda na mashamba na sisi tunayo

mashamba na sehemu za kuweka viwanda. Ningependa shirika hili liwe mfano waje Muheza tuwape eneo waweke viwanda, tunataka kutengeneza kitu kinaitwa *economic corridor* ya Muheza. Kwa hiyo, nafasi tunazo na ningeshukuru sana kama *National Housing* watakuwa wa kwanza kuja kuwekeza Muheza na tunawakaribisha sana. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, tatizo kubwa ambalo tunalo pamoja na kuwa na mashamba hayo ni la vifaa kwenye Ofisi ya Ardhi, kwani vifaa hakuna kabisa inabidi tukodi labda kutoka Korogwe au Mkoani Tanga. Ningependa Waziri awasaidie wale vijana wa pale ili wapate vifaa vya kupimia, tuanze kazi ya kuangalia tunapima namna gani kufuatana na *master plan* ambayo tutaitengeneza. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, napenda kumwomba Waziri kwamba awasaidie *TIC (Tanzania Investment Center)* wawe na *land bank* inayoeleweka. Wana shida sana pale ya *land bank*. Wafadhili wanakwenda pale wanataka kuwekeza, wanataka kuleta mambo chungu nzima lakini *land bank* ambayo wanayo *TIC* ni ya watu binafsi. Kwa hiyo, ningeshukuru sana kama Waziri atashughulika na kuwasaidia *TIC* waweze kuwa na ardhi, mwekezaji anapofika anapelekwa moja kwa moja kwenye *site* na kuoneshwa kwamba ardhi hiyo hapo badala ya mwekezaji kuanza ku-*negotiate* na mtu binafsi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, baada ya kusema hayo, namtakia Mheshimiwa Waziri kila la kheri na tunamkaribisha Muheza. Wana Muheza wanamkumbuka kwa jinsi alivyowaletea ufumbuzi na tunamhakikishia ardhi hiyo tutawagawia wana Muheza na tutaweka sehemu maalum za uwekezaji na tunawakaribisha sana. Nawashukuru sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Yahaya Massare.

MHE. YAHAYA O. MASSARE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante sana kwa kunipa nafasi hii mchana huu ili nami nichangie kidogo katika Wizara hii ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Wizara ambayo inagusa karibu kila jambo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nichukue fursa hii pia kumpongeza Mheshimiwa Rais wetu, Dkt. John Pombe Magufuli kwa kuchagua majembe haya mawili ambayo yanapiga kazi katika Chama hiki na Serikali yetu ya Chama cha Mapinduzi. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, niishukuru Serikali hususan ya awamu iliyopita, Waziri aliyekuwa na dhamana katika Wizara hii alitusaidia watu wa Wilaya ya Manyoni. Tulikuwa na mgogoro wa muda mrefu sana na Wilaya ya Sikonge,

Mkoani Tabora. Kwa sasa mgogoro ule umekwisha na ulitatuwa baada ya wataalam wa ardhi kuja kufufua mipaka ile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa leo nina machache ambayo nitapenda kuyagusia. Katika Jimbo langu tuna mgogoro mdogo lakini una kero kubwa baina ya Kijiji cha Lulanga ambacho zamani kilikuwa itagata na hifadhi yetu ya Muhesi na Rungwa Game Reserve. Najua jambo hili pengine lina-*interfere* Wizara hizi mbili ikiwemo Wizara ya Maliasili lakini mtu wa ardhi naomba naye alichukue hili kwa upande wake ili aone jinsi ya kusaidia wananchi hawa wa Kijiji cha Lulanga katika Jimbo la Manyoni Magharibi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, namwomba pia Waziri atuletee wataalam katika kufufua mipaka ya Vijiji vya iliyokuwa Majengo zamani na sasa Sanjaranda. Kuna mgogoro mdogo pale lakini Vijiji vya sasa ni Kihanju, Songambe na hiyo Sanjaranda ambavyo vinasugwana, kwa hiyo tunashindwa kuelewa kipi ni kipi hata tunapotaka kufanya maendeleo ikiwemo kujenga shule tunasukumana kidogo.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nami napenda nipongeze jitihada za Serikali kupitia Shirika hili la *National Housing* kwa uwekezaji wake mkubwa katika nchi hii. Japo nyumba hizi kuna changamoto zina bei kubwa, lakini ni watu ambao tunapaswa tuwasifie sasa na tuwatie moyo ili waendeele na juhudi hizi ila changamoto hizi ziangaliwe. Hapa kuna changamoto kubwa ya kodi ya VAT (Kodi ya Ongezeko la Thamani), kama ingeondolewa basi wananchi wetu wangeweza kumudu gharama za manunuzi lakini pia katika vifaa vya ujenzi.

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika kuendeleza mji huu wa Kigamboni kuna kitu kimeanzishwa pale kinaitwa *KDA* ambayo haitofautiani sana na *CDA* ambayo iko hapa Dodoma. *CDA* wamepoka mamlaka ya Manispaa ya Dodoma, matokeo yake kuna migogoro mikubwa sana baina ya Halmashauri ya Manispaa na wao *CDA*. Kipindi cha nyuma Serikali ilikuwa imetia mkono, imetia nguvu kubwa ikawepo hadi Wizara inayoshughulikia Mamlaka ya Ustawishaji Makao Makuu lakini leo *CDA* wamebaki wanajiendesha kwa makusanyo ya kodi, matokeo yake wanatoza watu wa Dodoma kodi kubwa ya ardhi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Mwenyekiti, hofu yangu ni kwamba inawezekana na hii *KDA* ikaja katika mpango ule. Kama Serikali katika ukurasa wa 47 inaonyesha barabara elekezi kilomita 71, lakini hakuna mafungu yanayoelekea pale, naamini tunapoelekea Kigamboni napo tutakuja kama *CDA* ilivyo sasa kwamba imeachwa pale kama mamlaka inafanya kazi za Halmashauri ya Manispaa ya Dodoma. Tusije tukazua mgogoro baina ya Halmashauri ya Temeke au Halmashauri ya Wilaya mpya ya Kigamboni pamoja na hii *KDA*. Niombe sasa juhudi za makusudi zichukuliwe ili wahusika wajitambue na kila

mmoja awe na mipaka yake mapema kuondoa hii changamoto ambazo zimejitokeza na uzoefu unatuonyesha kwa CDA ya Dodoma. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, katika vitabu hivi tulivyopewa leo katika mabegi haya nilikuwa napitiapitia nimeona shamba moja ambalo na mimi pale ni mfugaji labda, niombe ku-*declare interest* nafuga katika Kijiji cha Magodani katika Wilaya ya Rufiji. Mwekezaji mwenye shamba hili lililotajwa katika ukurasa huu wa 122 sehemu ya kwanza ya kitabu hiki ni mtu ambaye kwa hakika amewanyanyasa sana wananchi wa maeneo yale.

Mheshimiwa Mwenyekiti, nimpongeze Mheshimiwa Waziri kwa kuliona hili na kuliweka katika kitabu hiki kwani wananchi wa Vijiji hivi vya Magodani, Kazore pamoja na Lugwadu wamefikia mahali hata kuuawa katika msitu ambao umefugwa na mwekezaji huyu lakini amekuwa anafanya *patrol* na bunduki na kutishia kuwapiga risasi wananchi wale. Hata wananchi waliovamia ni watu majasiri tu kuingia katika eneo lile lakini kama ingekuwa siyo juhudi kubwa za Mwenyekiti wa Kijiji kile Adam John, basi leo ungekuta maiti nyingi sana katika eneo lile.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Mheshimiwa Waziri ameonesha hapa katika kitabu hiki kwamba mamlaka ya utatuzi ni pamoja na Halmashauri ya Wilaya ya Mkuranga. Halmashauri ile ndiyo iliyopelekea mgogoro huu kuwepo hadi leo. Kile Kijiji cha Vikindu ambacho kilitoa muhtasari ule wa heka 1,000 baadaye mwekezaji kapimiwa zaidi ekari 3,000. Kama mipaka ile itafufuliwa itaonekana ni zaidi ya ekari 3,000 lakini zimeonyeshwa pia ekari 1,700 katika nyaraka zake. Kwa hiyo, ni kwamba kuna udanganyifu mkubwa baina ya maafisa wetu hawa wa Halmashauri ambao wanashiriki katika haya mambo. Niombe sasa Mheshimiwa Waziri achukue juhudi za makusudi kusaidia wananchi hawa wa vijiji hivi ili waondokane na hii hali ya kunyanyasika na mwekezaji ambaye hana tija katika eneo lao. (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, mwisho, niipongeze Wizara kwa kujali, katika ukurasa wake wa 71 katika afua za UKIMWI wameonesha kuwajali wafanyakazi wao ambao wanafanya kazi katika Wizara hii. Mimi nikiwa mjumbe wa Kamati ile niipongeze Serikali na hasa Wizara hii, nimeona katika ukurasa wa 71 katika hotuba ya kitabu cha Mheshimiwa Waziri ameonesha Wizara yake inajali.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naunga mkono hoja kwa asilimia mia moja. Ahsante sana. (Makofi)

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, nina matangazo machache. Kanuni ya 60(14) na (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo Januari, 2016 inasema:-

“(14) Mbunge yeyote anaweza pia kutoa maoni yake kwa maandishi na kumpelekea Waziri au Mbunge mtoa hoja inayohusika wakati ambapo hoja inaendelea kujadiliwa.

(15) Mtoa hoja atayakabidhi maoni hayo kwa Katibu ili yaweze kuingizwa katika Taarifa Rasmi za Bunge”.

Waheshimiwa Wabunge, hata hivyo, licha ya matakwa hayo ya kikanuni, Idara ya Taarifa Rasmi za Bunge imepata changamoto kubwa kwani utaratibu huo wa kikanuni umekuwa haufuatwi na Wizara husika jambo ambalo litasababisha Taarifa Rasmi za Bunge kutoka bila michango muhimu ya Waheshimiwa Wabunge.

Waheshimiwa Wabunge, kwa Kiswahili cha kawaida wakati Waheshimiwa Wabunge wakichangia kwa maandishi zinapofika mezani kwa Mawaziri mnaweza mkawa mnazijibu au wakati mwingine mnawapa wataalam wawasaidie taarifa zile hazirudi mezani kwa maana hiyo haziingii katika Taarifa Rasmi za Bunge. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, nashauri ili kuondokana na changamoto hii, kwa tangazo hili Waheshimiwa Mawaziri wote mnakumbushwa kufuata utaratibu huu wa kikanuni na wasaidizi wenu wahimizwe kuwasilisha michango hiyo ya maandishi kwa wakati ili iingizwe kwenye Taarifa Rasmi za Bunge kwa mujibu wa Kanuni. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, aidha, kutokana na ufinyu wa muda, Mawaziri wamekuwa wakisoma *summary* ya hotuba zao na kusisitiza hotuba nzima kuingia katika Taarifa za Bunge kama zilivyowasilishwa Mezani. Kwa tangazo hili, Ofisi inaomba Wizara zote kuwasilisha Idara ya Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*) *soft copy* ya hotuba kamili za Mawaziri katika *Microsoft Word* kama zilivyowasilishwa Mezani ili ziweze kujumuishwa katika Taarifa Rasmi za Bunge. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, leo saa kumi jioni kwenye Uwanja wa Jamhuri kutakuwa na mchezo wa mpira kabambe pamoja na *netball* kati ya Waheshimiwa Wabunge na wafanyakazi wa Bunge, wote mnaombwa kuhudhuria. Kiingilio ni bure na jezi za timu zote zitakuwa ni nyekundu na nyeupe, raha jipe mwenyewe, Mheshimiwa Mwigulu upo, jezi zote zitakuwa ni nyekundu na nyeupe. (Makofi/Kicheko)

MWONGOZO WA SPIKA

MWENYEKITI: Namwita sasa Mheshimiwa Heche na Mheshimiwa Genzabuke.

MHE. JOHN W. HECHÉ: Mheshimiwa Mwenyekiti, nakushukuru. Naomba mwongozo wako kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7), naomba nisiisome. Wakati jana hotuba ya Waziri wa Nishati na Madini inahitimishwa hapa, Naibu Waziri Mheshimiwa Dkt. Kalemari alizungumzia kuhusu eneo la wachimbaji wadogo ambapo tuliomba tupewe eneo pale Tarime kwa ajili ya wachimbaji wadogo pale Nyamongo. Ukichukua hotuba ya Waziri ukurasa wa 49, anasema kwamba:-

“Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza Ilani ya CCM ya mwaka 2015-2020, Ibara ya 35(m)(i) inaelekeza kuwapatia maeneo wachimbaji wadogo, kwa mwaka 2015/2016, Serikali ilitenga maeneo mawili (2) yenye ukubwa wa hekta 7,731. Maeneo hayo yapo Nyamongo (Tarime) na Muhintiri (Singida) na yalipatikana kwa utaratibu wa ushirikiano kati ya Serikali na kampuni za Acacia Mining Plc na Shanta Gold Mining Limited”.

Mheshimiwa Mwenyekiti, sasa kitabu hiki hapa ambacho ni kumbukumbu rasmi kinaonyesha maeneo yameshatengwa lakini wakati Naibu Waziri anahitimisha hoja alisema wanafanya utafiti. Ningeomba mwongozo wako ili jambo hili liwe clear kwa sababu ni kubwa na ndilo linalosababisha mauaji yanayotokea pale Nyamongo. Kwa hiyo, liwe clear kwamba eneo limetengwa au wanaendelea kufanya utafiti kwa sababu ukweli ni kwamba hakuna eneo lakini kitabu cha Waziri kinaonyesha wameshagawa maeneo haya, sasa ni wapi na tuamini lipi? (Makofi)

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba Mwongozo wako.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Heche, kwanza nakushukuru kwa concern yako, lakini jambo lolote ambalo limeshaamuliwa na Bunge na jana tumefanya maamuzi ya bajeti na Mheshimiwa Waziri saa hizi anapeleka vijijini shilingi bilioni 80 za REA, nakushauri kaa na Waziri mhusika mjaribu kuli-solve ili mpate muafaka wa pande zote mbili, zenu na za Serikali. (Makofi)

Mheshimiwa Genzabuke.

MHE. JOSEPHINE J. GENZABUKE: Mheshimiwa Mwenyekiti, ahsante kwa kunipa nafasi. Natumia Kanuni ya 47(1), kwa sababu ya muda naomba nisiisome.

Mheshimiwa Mwenyekiti, hivi ninavyoongea nimepata taarifa ya uhaba mkubwa wa sukari Mkoani Kigoma. Hivi sasa kilo moja ya sukari imefikia sh. 5,000. Wananchi wanapata shida sana na sukari iliyoagizwa haijaweza kufika katika Mkoa wa Kigoma. Kwa kuwa tatizo hili ni kubwa, naiomba Serikali iweze kutafuta sukari mikoa mingine ambayo pengine ina sukari ya akiba ili iweze kusaidia wananchi wa Mkoa wa Kigoma.

Mheshimiwa Mwenyekiti, naomba kauli ya Serikali.

MWENYEKITI: Ahsante. Mheshimiwa Waziri wa Viwanda una lolote? Kama sukari iko njia waambieni iko Dodoma inakwenda huko. (Makofi/Kicheko)

WAZIRI WA VIWANDA, BIAHARA UWEKEZAJI: Mheshimiwa Mwenyekiti, nitampa *position* ya *distribution* inayokwenda Mkoa wa Kigoma, lakini na mikoa yote nitahakikisha napata *position* ya *distribution* na nitawajibu Waheshimiwa Wabunge wote kupitia mitandao yetu ya *email* na *whatsapp*.

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, nawashukuru na nawashukuru *Chief Whips* wote wa kambi zote mbili. Sasa naahirisha shughuli za Bunge mpaka Jumatatu saa tatu asubuhi.

(Saa 7.58 Mchana Bunge liliahirishwa mpaka Siku ya Jumatatu,
Tarehe 23 Mei, 2016, Saa Tatu Asubuhi)